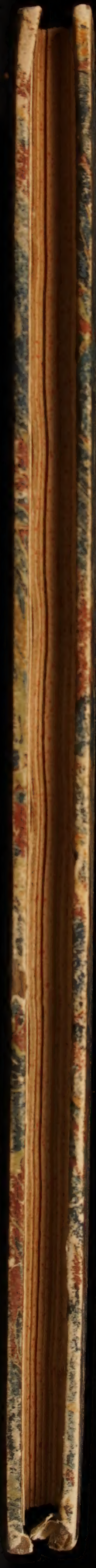
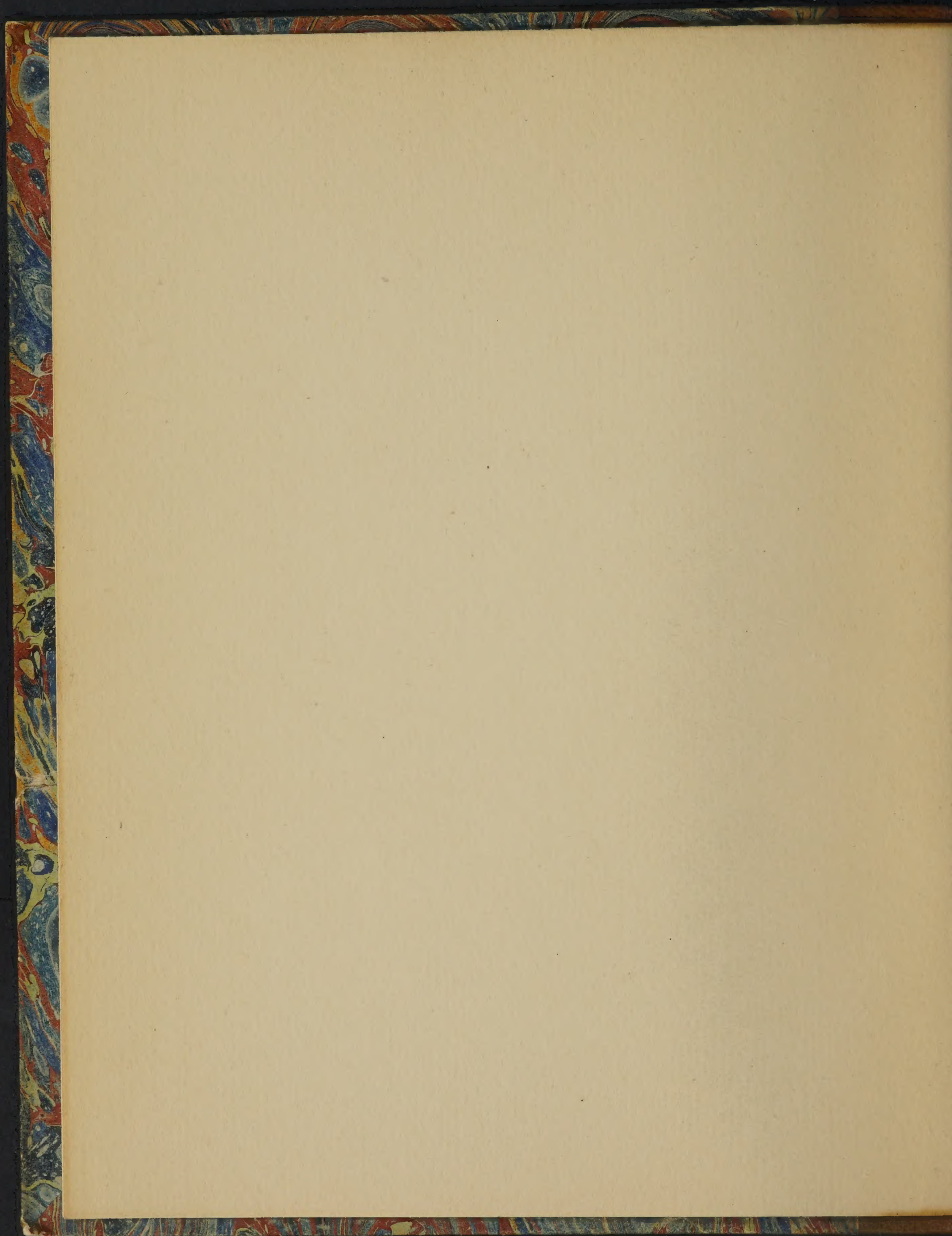

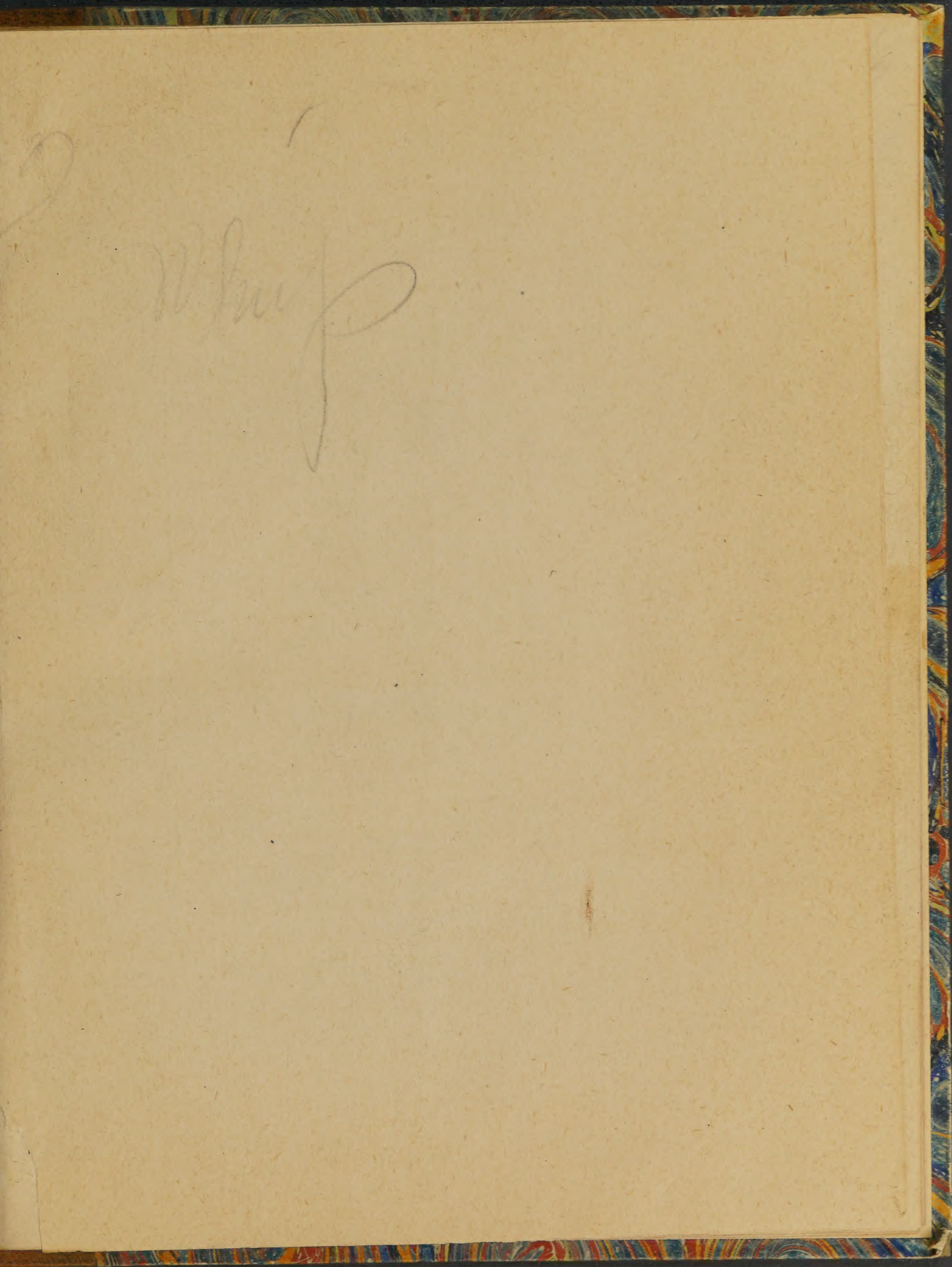
HOUTMAN - SCHIP-VAERT DER HOLLANDERS - AMSTERDAM 1648

Eerste
SCHIP-VAERT
Der Hollanders naer
OOST-INDIEN,

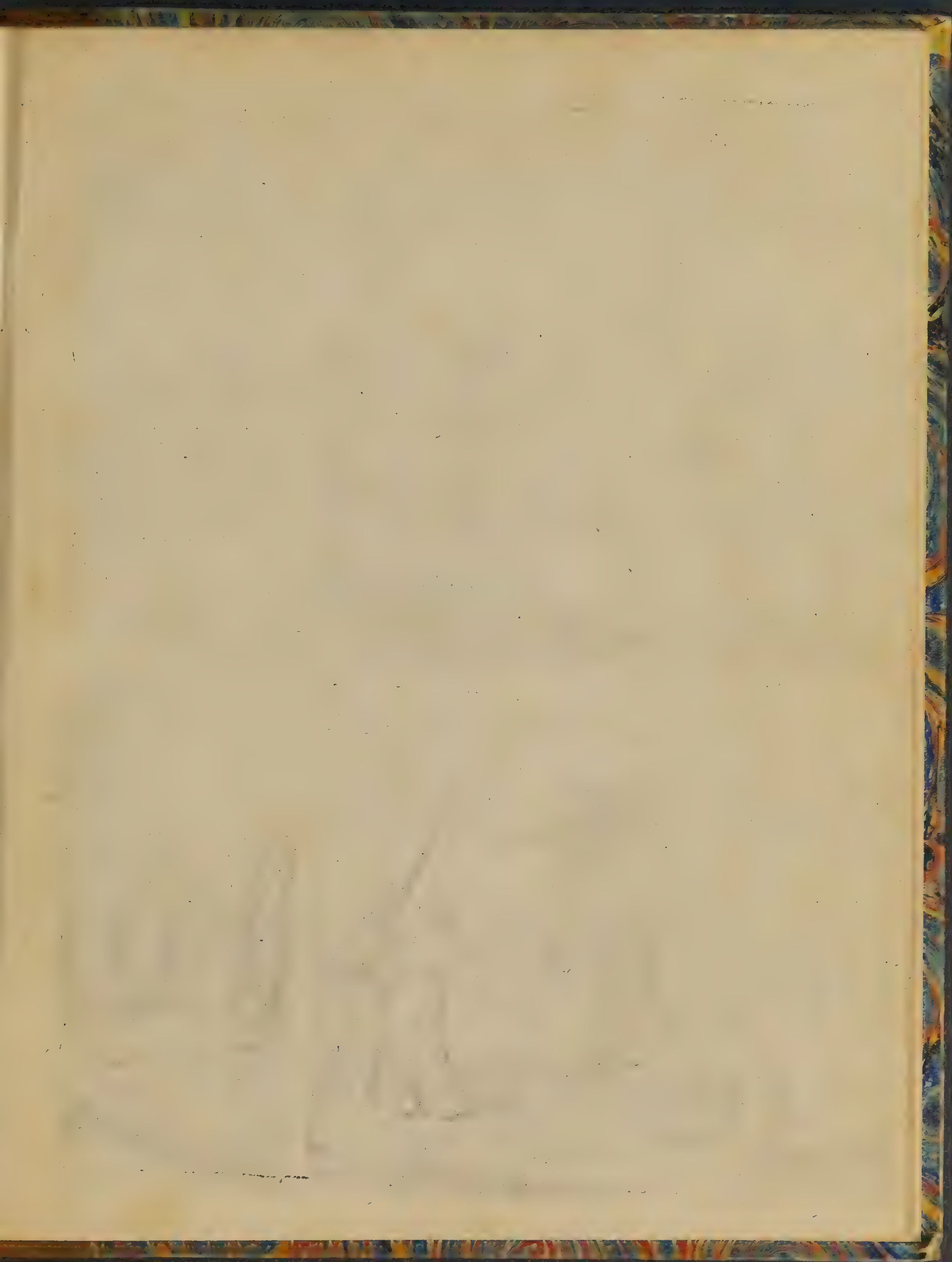
Met vier Schepen onder't beleydt van Cornelis Houtman uyt Texel t'zeyl ghegaen, Anno 1595.

Waer in verhaelt werdt/ al wat haer sonderlinghs onder wegen bejegent is/ als oock de Conditien/ Religien/ Zeden en Huys-houdingen der Volckeren/ met den Aerdt/ Vruchtbaerheyt/ Gewassen/ Dieren en andere eygenschappen der Landen/ die sy beseylt hebben.

Seer vermaeckelijck om lesen.

T'AMSTERDAM,
Voor *Ioost Hartgers*, Boeck-verkooper in de Gasthuys-steegh/ in de Boeck-winckel/ bezijden het Stadt-huys. 1648.

EERSTE VOYAGIE der HOLLANDERS naer OOST-INDIEN onder CORNELIS HOUTMAN

Inwoonderen aen de Caep de bona Esperance Foly 7

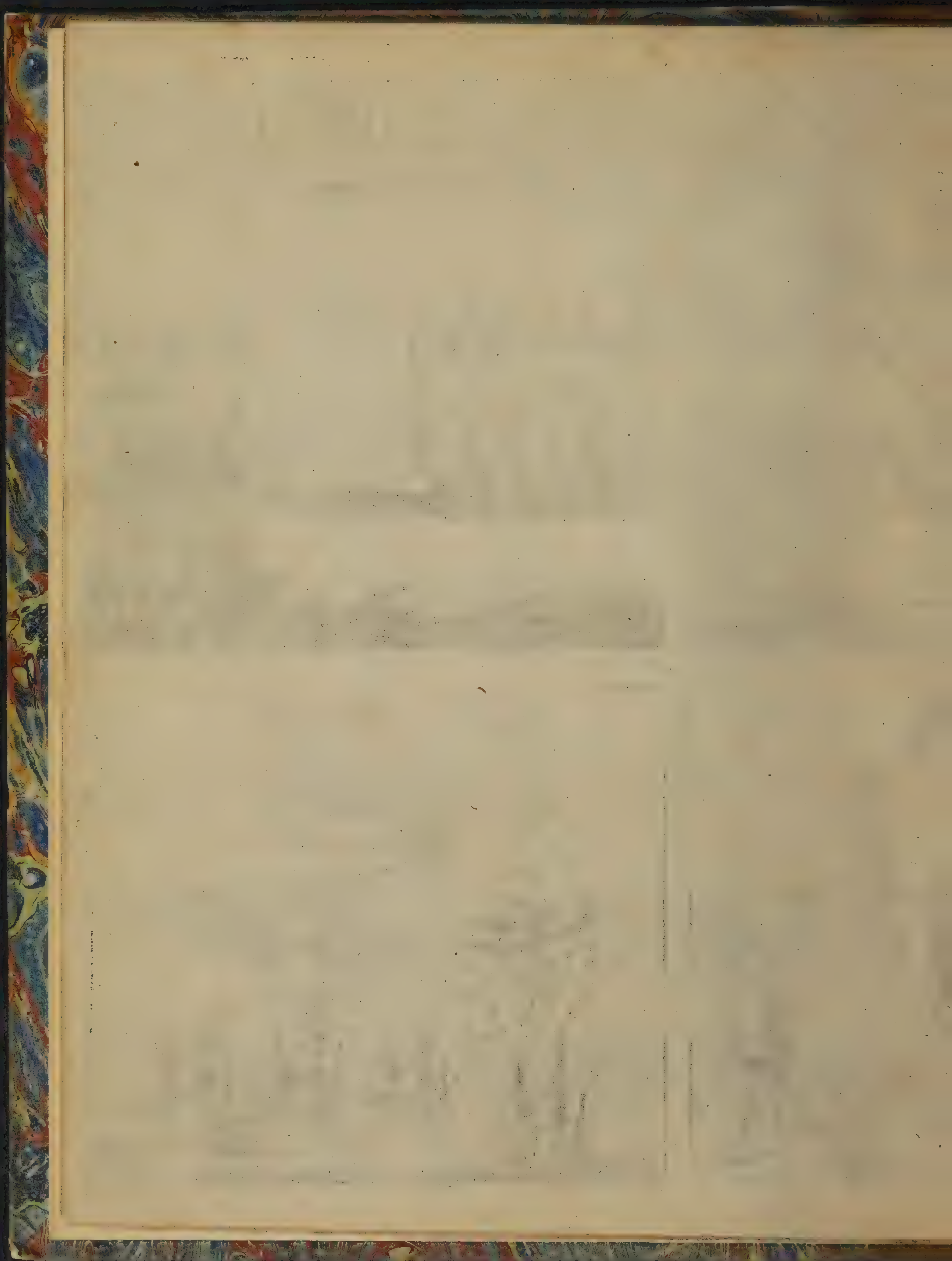

De Stadt Bantam Foly 61

Het Dansen der Iauanen Foly 64

Een groot Heer van Bantam ten houe gaende Fol. 65

Een Vrouw al dansende Springht uit vier Fol. 92

Het Eylandt St. Helena Foly 95

De eerſte Schip-vaerdt der Hollandtſche Natie naer Ooſt-Indien, onder het beleydt van *Cornelis Houtman*, waer inne verhaelt wort al wat haer ſonderlinghs onder weghen bejeghent is, als oock de Conditien, Religien, Zeden, ende Huyſhoudinghe der volckeren, met den Aerdt, Vruchtbaerheydt, Gewaſſen, Dieren, ende andere eyghentſchappen der Landen, die ſy beſeylt hebben: getrocken uyt verſcheyden Journalen ofte dagh-regiſters daer van gemaeckt, ſeer vermakelijck ende nut om leſen.

Onſe Nederlantſche Natie/ ſich ghenoeghende met de ghemeyne profijten die ſy deden in de Coninckrijcken van Spaenjen/ ende andere Landtſchappen van Europa, en hadde tot den jare 1594. toe noyt eenighe vremde ende verre-gelegene Laden opgeſocht: Maer alſoo doen ter tijt de gheduerige arreſten van haere ſchepen/ de confiſcaten van hare goederen/ ende de ghevanckeniſſen der Koopluyden ende Schippers/ onder 't dexel dat ſy uyt vyanden landen quamen/ van d'Inquiſitie moeſten gheexamineert ſijn/ den Coningh noodigh waren tot ſijnen dienſt/ ende dierghelijcke uytvluchten meer/ in Spaenjen voornoemt hoe lanckx hoe meer toenamen/ ende daer nu geen hope of apparentie meer en was/ dat ſy 't eenigher tijt ſouden mogen ophouden: Soo iſt dat eenighe Koopluyden gemoeyt zijnde in hare voorleden ſchaden/ ende ſoeckende de toekomſtighe te verhoeden te ſamen een Compagnie (die men noemde de Compagnie van verre) geſloten/ ende voorgenomen hebben eenige ſchepen toe te ruſten naer Ooſt-Indien/ van waer jaerlijckx in Portugael grooten rijckdom inghebracht wert/ om te ſien of ſy aldaer eenigen vaſten handel met de Indianen ende Eylanders/ daer de Portugeſen gheen ghebiet en hadden/ ſouden konnen bekomen/ hopende door den ſelven de continuele overlaſten van de Spaenjarden te ontvlieden/ ende de Specerien/ droogerijen/ ende andere koopmanſchappen van die landen/ daer van de Stapel in Spaenjen was/ hier te brengen/ tot groot voordeel van de vereenighde Nederlanden/ ende profijt van den gemeynen Koopman/ Tot dien eynde ſijn tot Amſterdam inde Jaren voorſz toeghemaeckt deſe vier naghenoemde Schepen: namelijck 't Schip Mauritius, groot na giſſingh omtrent 200. laſten/ ghemonteert met 6. zware metale ſtucken/ 14. gotelinghen/ 4. zware ende 8. kleyne ſteenſtucken/ roers ende muſketten naer advenant/ ende op hebbende 82. man/ daer ſchipper op was Jan Janſz. Molenaer, Commis Cornelis Houtman, 't Schip Hollandia, groot en gemonteert ſeer als 't voorgaende/ daer ſchipper op was Jan Dignumſz. Commis Gerrit van Beuningen, 't Schip Amſterdam, groot omtrent 100. laſt/ gemonteert met 59. man/ 6. metale ſtucken/ 10. gotelingen/ 4. groote en 6. kleyne ſteen ſtucken/ daer ſchipper op was Jan Jacobſz. Schellinger, Commis Reinier van Hel, ende 't Pinasken genaemt het Duyfken, groot ontrent 15. laſt/ gemonteert met 20. man/ 2. metalen ſtucken/ 6. gotelingen/ ende 2. ſteenſtucken/ daer ſchipper op was Simon Lambertſz. Mau. Soo dat de vier Schepen in alles op hadden 249. Man.

Oorſake deſer eerſte ſchipvaerdt.

Namen/ groote en ruſtinghe van de 4. ſchepen voor d'eerſte reyſe in Hollandt op Ooſt-Indien toegemaeckt met de namen van hare ſchippers ende Commiſen.

De schepen loopen upt Texel. Den 2. Aprilis 1595. sijn de selve vier schepen van Texel t' seyl gegaen/ loopende 't Spaenjaerts gat upt/ ende saghen den 19. dito/ sonder yet verhalens waerdigh onder wege ontmoet te hebben/ het Eylant genaemt la Palma, ende des selven daeghs oock Tenariffa, Gomera, ende el Fierro, alle Canarische Eylanden.

Sien de Eylandē van Canarien.

INWERP.

„ De Eylanden die de Oude van weghen hare ongelooflijcke vruchtbaerheydt „ ende ghetempertheydt pleghen te noemen Insulas fortunatas, dat is/ de Gheluc„ kighe Eylanden, zijn by de Spaenjaerden/ diese eerst ontdeckt hebben in 't Jaer „ 1402. genoemt geworden las Canarias, ofte de Honden-Eylanden, ende dat van „ wegen de groote menighte honden die zy doen ter tijt daer op vonden. Sy sijn

Ghetael ende namen der Eylandē van Canarien.

„ seven in 't getale/ namelijck Lanza-rota, Forteventura, Groot Canarien, Tenæriffa, Gomera, Fierro, ende Palma. Groot Canarien is verre 't meeste van allen/ en „ wort ghesept te hebben over de 9000. Inwoonders. Hier woont de Bisschop/ „ met de Inquisiteurs/ ende Raets-heeren des Koninckx/ die alle de 7. Eylanden „ gouverneren. In Tenæriffa is een bergh/ die men noemt El Pico de Terraira, eñ

Pico van Teneriffa.

„ wort ghehouden voor den hooghsten bergh van de gantsche werelt. Men siet „ hem wel bescheydelijck 60. mijlen verre in zee/ ende magh hem niet beklimmen „ dan in de maenden van Julius ende Augustus; want voort leyt hy 't heele jaer „ door bedeckt met sneeu/ al-hoewel men nochtans noch in dit noch in eenigh an„ der omliggende Eylant te genen tijde eenige sneeu en verneemt. Hy is drye da„ gen klimmens hooge/ eñ van sijn kruyne kan men alle de omliggende Eylanden „ bequamelijck sien ende tellen/ niet teghenstaende datter sommighe van de selve „ wel 50. mijlen van daen legghen/ ende soo veel in 't rondt begrijpen. Fierro is „ mede wel een van de grootste deser 7. Eylanden/ maer onvruchtbaer/ ende soo „ droogh/ dat men in 't heele Eylandt niet een droppel soet waters vindt/ dan op „ sommighe plaetsen aen den Oever van de zee/ 't welck verre van de hant is/ en„ de den Inwoonders weynigh oft niet te stade komt. Maer hier teghen heeft „ Godt almachtigh dit Eyland op een wonderbaerlijcke ende bykans ongeloof-

Wonderlijcke waeterboom in 't eylāt Fierro.

„ lijcke wijse versien. In 't Eylandt is een boom van tamelijcker groote/ wiens „ ghelijcke (dat men weet) nergens meer en wort ghevonden/ Syn bladeren zijn „ langh ende smal/ ende staen altoos groen/ sonder immermeer te veranderen. „ Hy is bedeckt met een kleyn wolcke/ die altoos in een wesen blijft/ ende de bla„ deren van den Boom soo bedout/ dat sy staegh ende sonder ophouden staen en „ druppen een klaer dun ende fijn water/ het welcke dan valt in seeckere backen/ „ by den Inwoonders tot dien eynde rondom den Boom ghemaeckt. Dit wa„ ter nu is genoeghsaem om niet alleen de menschen maer oock het vee deses gan„ schen Eylandts te drincken. De Eylanden van Canarien in 't gemeen sijn seer „ vruchtbaer/ ende overvloedig van allerley leeftocht/ geven met name veel vees/ „ ende korens/ veel honigs/ wasch/ suyckers/ kaes/ ende vellen van beesten. De „ wijn aldaer wassende is uytnemende goet ende krachtigh/ ende wordt in groo„ ter menighte naer verscheyden gewesten des werelts vervoert. In dese Eylan„ den/ nu ter tijt meest bewoont by Spaenjaerden/ nemen de Spaensche Sche„ pen naer West-Indien varende/ gemeynlijck hare ververschinge. Aen de rechter„ hant van dese Eylanden/ by de 100. mijlen verscheyden wort dickwils een Ey„ lant gesien/ dat sy noemen S. Borondon, seggende dat het een groen ende seer lu„ stig lant is/ vol boomen ende lijftocht/ eñ bewoont by Christenen/ maer en kon„ nen niet wetē van wat natie oft tale. De Spaenjaerdē van Canarien sijn daer tot

meer

meer reysen heen ghevaren / maer en hebbent noyt konnen vinden / waer uyt „ eenighe meenen dat het spokerye is / ofte dat men 't maer om sommighe da- „ ghen sien kan / andere / dat het kleen / ende altoos met Wolcken bedeckt „ is / als oock dat de kracht van 't water de Schepen daer af drijft / In „ somma wordt altoos voor waerachtigh ghehouden / dat het Eylandt daer „ leyt.

Den 25. dito kreghen sy 't Eylandt Bona Visca in 't gesichte / 't welck een is van de Eylanden die de Portughesen noemen As Ilhas Verdes, dat is / de groene Eylanden / legghende op de hooghte van 16. graden / ende zijnde een dorre klippachtighe Lant / 't welck men seydt dat gantsch weynigh bewoont is / ende dat / overmits het geen water oft ander ververschingh en heeft voor de schepen. Den 26. sagen sy 't Eylant Sanc Jago, bewoont by sommige Portugesen / ende setteden 't doen des middaeghs onder Ilha de Mayo leggende op 14. graden. 50 minuten benoorden de linie / ende 8. grad. 40. minuten besuyden den Tropicus Cancri, alwaer sy aen lant voeren / ende een kercrken vonden / daer een lampe met oly in hingh / met noch sommige vervallen huyskens / waer uyt sy gisten datter menschen moesten woonen / maer waren misschien uyt vreese te landewaert in geloopen. Dit Eylandt is mede gantsch dorre ende steenachtigh / doch overvloedigh van Bocken / Geyten / Barbarissche hoenderen / ende menigerley gevogelte. Heeft oock veel zouts / 't welck de zee op 't Eylant smijt / doch overmits de groote barninge quaet om te halen is. In 't Oosten vliet een kleyn soet waterken / daer eenige Cocos boomen by stonden / van de welcke elders breeder sal gesproken worden. De maets vingen hier veel borkens / ende vondender eenige peerden ende beslagē karren / waer uyt sy te stercker vermoeden datter volck op moest woonen / doch vernamender evenwel niet een mensche.

De Sout Eylanden / by de Portugesen ghenaemt Ilhas Verdes. Eylandt Mayo.

INWERP.

De Zout-Eylanden, by de Hollanders soo geheeten / van weghen het zout dat „ aldaer in grooter menighte van de natuere gemaeckt wort / sijn by de Portuge- „ sen gevonden in 't Jaer 1572. van de welcke sy oock alsnoch / doch ten deele / ende „ seer ondichte bewoont worden. Zijn 10 in getale / met name / S. Jago, S. Antonio, „ S. Lucia, S. Vincente, S. Nicolas, Ilha Blanca, Ilha do Sal, Ilha de Mayo, Ilha „ do Fogo, ende Ilha de Boa Vista. Strecken van Capo Verde, oft 't groene Hooft / „ (een vermaerden uyt-hoeck in Africa, daer moghelijck elders van sal gesproken „ worden) omtrent 160. mijlen in Zee. Sommige willen dat sy van die Cabo den „ naem hebben. Andere segghen / sy heeten Ilha Verdes, dat is de Groene Eylan- „ den / vermits de zee daer omtrent als bewassen leyt met seker groen kruydt dat „ de Portugesen Sargalso, ofte Water-kars noemen / om dat het bykans sulck fat- „ soen is. Dit kruyt leyt hier soo dick op het water / dat men nauwelijcx water en „ siet / ende de Schepen daer sonder een stercke windt niet door en konnen. Het „ draeght sekere bessen / den cruysbessen seer gelijck in gedaente / maer van binne „ ydel ende smakeloos. Van waer het komt ofte spruyt / en kan niemant seggen / „ nademael daer geen lant omtrent en is / daer 't van daen kan komen drijven en- „ de de zee daer soo diep / ja bykans sonder gront is / dat het uyt het water niet en „ kan groeyen. Men begint het te sien als men op 20. graden komt / ende duert „ tot 34. graden toe / soo overvloedigh ende dick / dat het van veele voor gheheele „ Eylanden aenghesien wordt / Ende en is anders nerghens te vinden als hier. „

Namen ende ghetal vande Soudt-Eylandē. Zee bewassen met kruydt.

„ Doen de Portugesen dese Eylanden eerst op deden waeren sy onbewoont ende
„ woest/doch nu seer abondant in Rijs, Milie, Abruyn ofte Turcxsche tarwe, Oraen-
„ jen, Limoenen, Citroenen, Bananas, Annanas, Ignanas, Batatas, Meloenen, Pompoe-
„ nen, Concommers, ende veelerley andere vruchten. Dragen oock wijngaert en-
„ de Druyven tweemael 's jaers / ende so Spaensche als wilde Vygen. Gheven
„ veel vee/so groot als kleyn/en insonderheyt Bocken, so dat men op de Eylanden
„ Mayo, Bonavista, ende do Sal heele Schepen daer mede ladet/ ende naer Brasilien
„ voert. Sy sijn oock overvloedigh/in allerley gevogelte/ als Barbarissche Hoen-
„ deren, Patrijsen, Quackelen, Leeuwerken, ende een soorte van Vogelen die de Por-
„ tugesen Frameneos noemen/hebbende witte vederen op 't lijf/de vleugelē bloet-
„ root/vande groote van een Swaen oft Oyevaer. oock Huys-hoenderen, Pauwen,
„ Reygers, ende Tortelduyven in menichte. Daer zijn oock veel Conijnen. Hare zee
„ is overvloedigh in Visch/derhalven daer oock veel Caraveelen legghen/ en Vis-
„ schen/welcken visch sy vervoeren gesouten ende gedrooght naer Brasilien. De
„ Hooft-stadt is in't Eylant Sant-iago, alwaer hem de Gouverneur onthout die
„ van wegen de Croone van Portugael alle dese Eylanden gouverneert. Alhier
„ heeft oock den Aerts-bisschop sijn residentie/die in't gheestelijck niet alleen over
„ dese Eylanden regeert maer oock over alle de Conquesten van de Croone van
„ Portugael aen dese zijde van de Caep de Bona Speranza.

„ Dese Eylanden sijn wel gelegen/so men op een verre reyse is/om te verwate-
„ ren/ want het Eylant Mayo (soo geseyt is) heeft aen de Oost-zijde een loopende
„ Rivierken/ende is onbewoont/ so ist dat men daer geen wederstant hebben sou-
„ de. In 't weder-komen soude men mogen aenloopen in 't Eylandt S. Antonio,
„ alwaer oock schoone verwateringe is / met veel lijftochten van vruchten / ende
„ insonderheydt van seer schoone Oraenjen. Hier woonen eenighe Portugesen/
„ doch konnen sulcx niet beletten.

Den 28. Aprilis kregen sy de Sonne in 't Zenith/dat is recht boven 't hooft/so dat hy geen schaduwe van hem gaf/zijnde in den 8. grad. van Taurus, op de hoogte van 13. grad. 30. min. benoorden de linie equinoctiael. Den 4. Mey 's morgens ontrent 5. oft 6. uren hebben sy twee Portugaelsche Carraquen ghesien/ de welcke haer geware wordende/ geerne van haer souden gheloopen hebben/ maer immers eyndelijck by malkanderen komende/ hebben aen weder zijde hare vlaggen ghestreken / ende d'onse hebben vande Portugesen verstaen dat sy gisten omtrent 80. mijlen van lant te zijn/ dat sy over 20. dagen van Lisbon afgheseyldt waren/sterck zijnde 5. schepen/die alle naer Goa wilden/dat d'een van dese Kraken in hadde den Aerts-bisschop van Goa, 450. Soldaten/150. Bootsgesellen/ende 18. metale stucken: Sy vereerdē d'onse met eenige Marmeladen ende confituren/ waer teghens sy wederomme vereert werden met ettelijcke Kasen ende Hammen/ ende scheyden also met een eerscheut aen weder zijde van malkanderen.

2. Portugesche kraken.

Den 9. beliep haer eenen zwaren storm / doch en duerde niet langhe/ Ende den 10. kregen sy seven seylen in't gesicht/te weten 5. Nederlantsche schepen/en 2. Portugische Barcken komende van S. Thome: Sy roepden de Nederlanders met grooter blijschap aen boort/ende vereerden malkander d'een met confituren ende suycker/ d'ander met bier en Victualy/scheydende teghen nacht van elckanderen. De selve nacht verstaken het schip Mauritius ende het Jacht/van d'ander schepen/ maer quamen 's middaegs weder by een. Den Admirael was zijn groote stenge 's nacht door den donder van boven neder gheslagen. Sy vonden alhier stercke stroomen/die haer wel 5. oft 6. dagen nagaens te rugge dreven/doch vervolgden

7. Seylen

even-

evenwel haren cours/ ſoo veel het de wint wilde toelaten/ die hier meeſt zuyt-ooſt is/ gemengt met ſlagh-regenen/ by de Portugeſen Turbadas genoemt/ die de ſche- pen ſomtyts ſubitelijck overvallen met al-ſulcken kracht dat het al ſchijnt te ver- gaen datter by ende omtrent is: maer en dueren niet over een ure oft ander-half/ ende dan iſt weder ſo ſtil/ dat de zee ſchijnt bevroſen te weſen. Den 4. Junij ſijn ſy met groote ſtilte ende hitte de linie equinoctiael gepaſſeert/ hebbende een zuyt-oo- ſte wint/ die van daer tot de Abre-Olhos toe 't ganſch jaer door is wayende / ende daerom moet men/ ſoo haeſt men door de linie is/ ſoo veel ooſtelijck aenhouden alſt immermeer doenlijck is/ om boven de voorſz Abre-Olhos (het welcke klippen ſijn aende kuſte van Braſil, wel 30. mijlen in zee ſtreckende) te geraken / want die daer binnen vervalt/ is vande reyſe verſteken/ ende moet weder te rugge keeren. Deſe droogten eñ klippen ſijn ſy den 27. dito gepaſſeert/ waeromme ſy groote blijſchap maeckten ende een vrolijcken dagh hielden/ zijnde doen op 18. grad. zuyder pools hoogte. In't beginſel van Julius ſterf de eerſte man in de Vloot op 't ſchip van Jan Molenaer, ende ter ſelver tijt ontſtack onder 't volck door 't gedurich gebruyck van geſouten koſt/ de ſieckte die men gemeynlijck noemt het Scheur-buyck. Den 27. dito maeckten ſy giſſinge omtrent Cabo de Bona Speranza te weſen/ doch ver- namen geen lant/ ende waren alſ-doen in een ſoberen ſtaet/ alſo daer in een Schip wel 50. krancken ende klagende waeren van 't ſcheurbuyck. Den 31. ſagen ſy de eerſte Trombas drijven/ welcke ſijn dicke rieten met wortel met al/ ende dit wordt voor een teken genomen dat men niet verre van de Caep is.

Turbadas / oft ſlagh-regens. *Sy paſſeren de linie equinoctiael.* *Abro-olhos/ klippen alſoo genoemt.* *Trombas ofte Riet-ſtruyckē.*

INWERP.

„ Dat de Portugeſen Cabo de Boa Speranza, ofte 't Hooft van goeder Hope, noemen/ is de Zuydelijckſte hoeck van Africa, eñ wert eerſt gevonden anno 1493. ofte ſeer daer omtrent/ by eenen Barthelmeus Diaz, de welcke van daer weder in Portugal ghekomen zijnde/ ende den Coningh Joan de tweede ſijn wedervaren op de reyſe verhalende/ als hy begon van deſen Hoeck te ſpreken/ gheſeyt heeft/ dat hy met rechte behoorde de Storm-Hoeck ghenoemt te worden/ overmits de groote ende gevaerlijcke ſtorm-winden daer geduerighlijck wayende: waer op de Coningh terſtont heeft geantwoort/ men ſoudet den Hoeck van Goeder-hope noemē/ als moet hebbende dat men hem noch wel ſoude te boven komen: welcke naem hy van doen af onder alle varende luyden behouden heeft. De Portuge- ſen uyt Indien komende/ plegen/ als ſy dit Hooft te boven zijn/ malkanderen te begelucken / als ſich dan genoeghſaem verſekert houdende dat de reyſe gewon- nen is/ ende dat ſy niet weder en konnen te rugge gedreven worden naer Indiē/ gelijck het anders wel plagh te gheſchieden: Soo dat oock te deſen aenſien den hoeck wel magh genoemt worden het Hooft van Goeder Hope. Vaſco de Ga- ma (ſegghen de Portugeſen) is d'eerſte gheweeſt die hem opt boven ſeylde. De gewiſſe teeckenen dat mender boven is / zijn de voorſz Trombas, ofte rieten met zeemoſch bewaſſen/ ende dan noch ſekere Voghelkens/ wat grooter dan zwalu- wen/ die wit van pluymen zijn/ maer met veel zwarte vlecken daer onder/ ſo dat menſe lichtelijck van andere voghels kan onderkennen. De Portugeſen noe- menſe Feyſons. Het lant omtrent Cabo de Boa Speranza is geſont ende wel ge- tempert van locht/ bequaem om op te woonen/ ende veelderley vruchten te win- nen/ maer niet bebout/ heeft oock veel herten ende meer ander wilt. „

Cabo de Boa Sperança waerom ſo genoemt. *De ſchepen krijger 't lant van Cabo de Bona Sperança in't geſicht.*

Den 2. Auguſti omtrent twee uren voor Sonnen ondergangh kregen ſy 't va- ſte Landt van Africa in 't gheſichte / waer door ſy alle ſeer verblijdt waeren.

Het was een hoogh heuvelachtigh ende berghachtigh lant/als sy ontrent 5. mÿlen noordt-oost daer van daen waeren. Sy liepen voorts langhs de wal / ende bevonden 't lant langhs hoe lager ende slechter. S'anderdaeghs sagen sy een riviere / daer een banck voor lagh/ ende tegen den avont sagense Cabo das Aguilhas, 't welck een leege hoeck lants is. Den 4. dito quamen sy in de Baye by de Portugesen genoemt Aguada de Sam Bras, welcke open is voor alle winden/ behalven alleenlÿck den noorden / met hoogh dobbel landt/ op wiens westelÿcke hoeck een boom staet die hem op doet als een kasteelken. Dese Baye leyt omtrent 45. mÿlen boven de Cabo de Bona Speranza ende heeft een kleyn Eylandeken oft groote klippe daer sy groote menighte van vogelen op vonden en Pinguijns genoemt/van de groote als een kleyne gans / sonder vleugelen oft immers soo kleyn ende kort/ dat het meer bont oft hayr van beesten als vleugelen schÿnt te zÿn/ dan hebben in plaets van dien een leeren Vinne / daer sy mede zwemmen; Lieten haer sonder voor-loopen grÿpen / (een teecken datter luttel ofte gheen volck moet verkeeren) maer gedoot zÿnde waeren soo hart van huyt / dat mense qualÿck niet een Sabel konde door-houwen/uytgesondert op 'thooft. Op de selve klippe vonden sy oock veel zeerobben/ die sich tegen de maets te were stelden/ ende werden eenige doodt geslagen/ doch en waren noch d' een noch d'andere goet om eten. Den 5. dito tegen den avont sijn sy met haer 8 mannen aen lant ghevaren/ om 't selve te besightighen / ende ter wÿlen die van de sloep te lande waert in ginghen / sijnder by de schuyt (die mede aende wal lagh) 7. zwarte mannen gekomen op 't spoor van de maets die te lande waeren. By de schuyt komende / hebben de onse haer eenighe messen/Lÿnwaet/bellen ende spiegelkens gegeven/als oock eenighe wollen kleederen/doch scheen wel dat sy daer niet seer mede verciert waeren/ want wierpense wech. Men schonckse oock wÿn/ende stackse wat biscupt toe/ daer van sy beyde genut hebben/ bewÿsende de onse met teyckenen niet dan vrientschap/ die haer wederom wesen/ sy soudense ossen ofte schapen brengen/'t welck sy wesen des anderen daeghs te doen. Den 6.dito voeren sy wederom met drye sloepen aen lant/ ende bevonden dat het een schoone lantsdouwe was / met welrieckende bosschagien ende bloemen verciert. Vonden oock verscheyden voetstappen van Menschen/vee/ende honden/ ende de spiegelkens ende bellekens/die men haer daegs te voren gegeven hadde/lagen daer nu gebroken/met het stuck lÿnwaets/op de heyde neer. Terwÿlen warender eenige Inwoonders by de schuyt geweest/daer de onse na toe gingen/ maer waren neffens haer zÿde weder te rugge gekeert/sonder dat het de onse ghewaer werden/ so behendigh weten sy haer door de bosschagie wech te packen / doch quamen korts daer aen wederom / ende als men haer ÿser toonde ('t welcke sy Cori noemen) beloofdense vee daer voor te brenghen. Des namiddaeghs gingen de onse met haer twintighen andermael te landewaert in/ om te besien of zy eenige huysinge souden konnen vinden/maer was te vergeefs/ want de Inwoonders gingen met de onse sonder eenige sekeren wech te houden; gingen d'onse/ sy gingen mede: stonden d'onse/sy saten neder achter op haere hielen huyckende/ alsoo dat de maets teghen nacht sonder yet uytgherecht te hebben/ weder t'schepe quamen.

Den 7. Augusti zÿn sy vroegh aen lant gevaren/ met intentie d'inwoonders in haer wooninghe te gaen besoecken / sterck zÿnde 23. weerbaere Mannen. Een half ure gegaen hebbende/zÿn de Inwoonders haer tegen gekomen / mede brengende 6. schapen/ daer voor de onse haer een staf ÿsers gaven zwaer omtrent 30. pont met noch eenigh gelt / dan overmits sy het ÿser niet konden scheyden / werdense

Komen in de Baye ghenoemt Aguada de Sam Bras.

Pinguyns Vogelen.

Varen aen lant.

Aert van 't lant.

Handeling met de wilde van S. Bras.

dense teghen malkanderen twistigh/ ende maeckten terstont roock / waer mede sy hare compagnie het wilden te kennen gheven / derhalven deden de onsen het vier upt/dies sy met de twee schapen vluchtich werden, ende d'onse keerden met de viere wederom naer de sloepen. Sy dat siende volghden de onse/ende riepen/sy wouden meer vee brenghen / waer over beyde partyden weder by een quaemen / ende maeckten te samen vrede / de onse haer Spaenschen wijn schenckende / mits conditie dat sy vee souden brenghen/ waer voor sy wederom yser souden ontfanghen. Daer nae vulden de onse haere vaten met water / welcke sprupt ende was upt het gebergthe staende aende west-zijde vande Baye. Het scheen dat ter selver plaetse oock eenige andere natie wel eer moest ververscht hebben/want sy niet wijt van de water-plaetse nae 't zuyden toe een schans van steen vonden / daer (soo men sien konde) haer wel eer eenige moesten hebben beschanst gehadt. 's Anderdaegs weder aen lant komende vischten sy eenige Oesters daer sy Peerlen in vonden/ende pluckten oock sommighe wel-rieckende kruyderen / die daer overvloedelijck wassen. Middeler tijt werden sy van de Schildwachten ghewaerschout/ dat de Inwoonderen met vee quamen/begeerende men soude haer eenigh yser laten sien/ 't welck sy voor haere beesten mede namen / ende d'onse voeren met de beesten nae 't schip toe.

Den 9. dito waren d'Inwoonderen d'onse aen landt verwachtende/ ende wesen datse veel vee mede gebracht hadden ; So dat d'onse desen dagh kochten voor een quaet hou-mes een schoonen Os/ voor een oude kuppers Dissel van gelijcke/ ende willende voor een nieuwe Dissel twee Ossen hebben / konden niet accorderen want de Wilde maer eenen Os woude gheven. 's Ander-daeghs / 's morghens Andere ginghter wederom op een handelen / ende d'onse kochten voor een staf ysers van handelinghe. 70. pondt in vijven ghebroken / twee schoone Ossen ende drie schapen : Voor een krom-mes/ een bijl/ een schoppe / een korten yseren bout / met noch een mes ende sommige stuckens ysers/'t welck al-te-mael in Nederlandt omtrent 4. guldens weert mocht wesen/ 3. Ossen ende 5. Schapen ; Jae voor een mes mochten sy ten lieven dancke een schaep krijgen/ ende haddense meer ysers byder hant gehadt/ sy hadden meer vees bekomen / want sagen de Ossen ende Schapen met groote menighte op 't hooge lant gaen weyden : De Ossen alhier zijn seer groot eñ schoon/ gelijck die van Spaenjen / hebben bulten / ende d'onse saghender eenige die gheen hoornen en hadden/noch opt en hadden gehadt/ 'twelck seer vreemdt om sien was. De Schapen zijnder seer groot/schoon/ende smakelijck/dat sy noyt dierghelijcke ghesien en hadden : eenighe hadden steerten van een half elle dick in't ronde/ daer Gestalte wel so veel aen te eten was als aen een van de quartieren : doch in stede van wolle van 't vee hadden sy hayr als Geyten/ ende waren oock wel so groot. Het gevogelte zijn Wat voor Patrijsen, Quackelen, Leeuwercken, verscheyden soorten van Havicken, ende Mus- voghelen schen. datter zijn.

De Inwoonders van dit Lant zijn wat kleynder van ghestalte als de luyden hier te lande / bruyn-ros van verwe / doch d'een meer als d'andere / seer leelick van aen-ghesicht/ 't welck sy met eenighe verwe bestrijcken ende zwart soecken te Gestalte maecken. Het hayr op hare hoofden is als 't hayr van een Mensche die een tijdt ende zedē langh ghehanghen heeft : sy gaen geheel naeckt/ dan dat sy een Ossen-huyt man- vande Intels wijse gheront met het hayr naer binnen toe om 'tlijf hebben/ende een breeden woonders. riem van gelijcker stoffe om haer middelen/hare manlickheydt bedecken sy met de steert van de selve huydt / ende in plaetse van schoenen hebbense sommighe twee dabbele lappen van een huyt/ sommighe seeckere berdekens onder aen de voeten.

Sommighe hadden tot een cieraet haer eygene huyt gehackelt ende door-brandt/ waer in ſy dan vet ende ongel ſtaken/ 't welck veroorſaeckte dat ſy een vaem in de windt waren ſtinckende: Haer cieraet zijn arm-ringhen van Elpen-been/ ende root koper/ geſlepen ſchelpen/ eenige gouden ringſkens aen de vingers/ ende paternoſters van been ende hout. Haer gheweer was lange ſpieſſen met breede yſers/ doch ſeer olick. Sy gheleken heel wilt te zijn / ende ſoo de onſe vermoeden/ waren 't oock menſchen-eters/want als de maets eenige Oſſen gedoodt hadden/ baden ſy haer om 't inghewant/ 't welck ſy aten al rauw/ de meeſte vuyligheydt ſlechts ſoo wat uyt-ſchuddende. Sy ſpreken ſeer belemmert/ bykans klockende als de Calcoenſche hanen/ oft als de luyden in Duytſchlant doen omtrent Kempten ende de Alpes Iulias, die door de hardigheyt van 't ſneeuwater dat ſy drincken/ die groote kroppen krijgen. Een ſchijnt niet dat ſy eenige andere ſpijſe hadden als vee/ wilt gedierte/ ende kruyden/want (ſoo men mercken konde) waren ſy ſeer beſchroomt voor 't water/ende vreeſden haer nat te maken als de zee begon te rijſen/ waer uyt te vermoeden ſtaet dat ſy haer niet en generen met viſſchen. Doch vermits de onſe geene van hare wooningen/ veel min eenigh vrou-menſch en hebben konnen vinden/ ſoo en kan men geen voorder ſekerheydt daer van ſchrijven. Men heeftſe dickmaels haer vier ſien ſtoken/'t welck ſy ſeer haeſtigh konnen bekomen/ met twee houtjens 't een teghen 't ander te wrijven / ende brenghen alſoo haren nacht daer by over.

In deſe Baye houden haer veel groote viſſchen / die des nachts tegen de ſchepen quamen legghen ſpelen/ maer middelbare ofte kleynen viſch en vint men daer niet/ vermits die al vernielt wort van de zee-wolven.

Deſchepen gaen t'ſeyle uyt Aguada de Sam Bras.

Den 11. Augiſti/ al-hoe-wel ſy veel beeſten op 't hooge lant ſaghen gaen weyden/ ende wel ververſchinghe van doen hadden / ſoo werdter nochtans beſloten/ door 't menighvuldigh klagen van 't ghemeyne volck/ het welcke door den dagelicxſchen arbeyt in 't water halen / overmits de quade ſtranden/ ſeer ghezwackt was/als oock om dat de ververſchinge de ſucht neder in de beenen joegh/ende om de groote dijninge die haer dreyghde uyt den zuyden/ waer teghen ſy niet beſchut en lagen/ dat ſy teghen den avont ſouden t'ſeyl gaen: Dien volghende hebben ſy omtrent der Sonnen ondergangh hare anckeren met grooten arbeyt / overmits de vele krancken/ op-gewonden/ende liepen alſoo met menigerhande winden ende verſcheyden ſtormen(waer door ſy malkanderen ſomtijts miſten) tot den tweeden Septembris toe / als wanneer ſy beſloten (overmidts de zwackheydt van 't volck/ die meeſtendeel plat op ſchips-bodem neder lagen van 't ſcheurbuyck) het

Sien 't Eylandt van S. Laurens anders genoemt Madagaſcar.

Eylandt van San Lorenzo , anders genoemt Madagaſcar aen te ſoecken/ gelijck ſy oock des anderen daeghs in den dagheraedt 't ſelve quamen te ſien/ zijnde ſlecht effen landt/dan de Ooſt-hoeck genaemt Cabo de San Roman was ſeer heuvelachtigh/ ende verhief hem ſeer hooghe ende dobbel. Sy liepen lange af ende aen om boven den hoeck van de Caep te geraken/ maer ſiende dat zy/ overmits de ſtercke ſtroomen ende winden/ niet en konden winnen/ zijn ten leſten nae den weſtelijcken hoeck ghelooopen/ ende 't ſchip Amſterdam heeft zijn ſchuyt uyt-geſet/met 6. mannen aen landt varende nae de Caep de Santa Maria, alwaer ſy 6. luyden vernamen/ de welcke ſiende dat de ſchuyt op haer aen quam/ op 't hooghe landt liepen. Komende aen de voorſz. Caep (dat een hooghen af-ghebickten hoeck is) hebbenſe

Landen aen de Caep S. Maria.

drie viſſchers ſchuytjens (die ſy Lacca noemen) ſien viſſchen/ daer ſy nae toe roeyden / ende twee van kreghen: ende alſoo ſy de viſſchers niet en konden verſtaen/ gaven haer eenighe Paternoſter ende ander kramerij/ waer voor ſy den onſen

ſommighe viſſchen gaven/ ende ſcheyden alſoo van malkanderen. Aen lant von-den ſy noch vijf Inwoonders/ maer die en wilden haer niet verwachten/ ſoo dat ſy niet anders bekomen konnende als wat Oeſters/weder aen boort zijn geroept. Den 9. dito hebben ſy weder een Sloep ghemant / ende loopende met de ſelve ſoo dicht nae 't landt alſt moghelijck was / hebben eyndelick weder twee viſſchers ſchuytjens geſien aen twee klippen legghende / omtrent een gotelincx ſchoot van lant/ waer van ſy 't eene met drie mannen gekreghen hebben / die ſy aen 't Jacht brachten / ende kochten van haer voor eenighe Paternoſters ende geldt daer be-neffens omtrent 60. Steen-braeſſems/haer oock t'eten ende te drincken biedende/ dan ſcheen dat ſy daer weynigh mede ghedient waren: men gaf haer oock ſom-mighe roode mutſen ende ander kramerij / die ſy geerne aen namen/ ende werden alſoo weder in haer ſeltſaem ſchuytjen geſet/ daer ſy ſtracx mede naer lant voeren/ betoonende met haer wijſen / roepen ende ſchreeuwen wel verblijt te zijn dat ſy al-ſo uyt de handen van d'onſe verloſt waren. Een van deſe drie mannen/ als hy de Sloep eerſt ſagh aen-komen / ſprongh van verbaeſtheydt over boort/ ghelijck of hy 't hadde willen ontzwemmen/dan door wijſen ende wencken kregen hem d'on-ſe weder in ſijn ſchuytjen; Sy waren ſoo weynigh bedreven/ dat als de onſe haer wilden doen overklimmen in 't Jacht/ſoo hieldenſe haer even of ſy geen menſchen ghewceſt/ ende nerghens van ghewcten en hadden: Waren langher van ſtature als 't volck van Aguada Sam Bras, ende wel geproportioneerde mannen/ niet an-ders om 't lijf hebbende als een zwachtel/ daer ſy haer ſchamelheyt mede bedeck-ten/ ende dat noch qualick ghenoegh; Hebben langh zwart hayr op 't hooft/ 't welck by menighte met drie ſtrengen gevlochten was; Aen de ooren dragenſe ſekere houtjens ofte beentjens omtrent een duym dick; Sy ſchenen beſneden te weſen/ want op dat men ſulcx ſien ſoude/verſchoven ſy de zwachtels ſoo een wey-nigh van hare ſchamelheyt. d'Andere die op 't lant geſien hadden dat de onſe met deſe drie door ginghen/ maeckten groot miſbaer / ende ſtoockten grooten roock/ gelijck ſy oock over al gedaen hadden/ de onſe op de kuſten vernemende.

Kreghen eē ſchuyt-jen met 3. Viſ-ſchers.

Gedaen-te van d' In-woon-ders.

Den 13. Septembris 's morgens ſagen ſy een groot rif ſtreckende omtrent een mijle weeghs t'zeewaert in/'t welck het Jacht gingh beſichtigen/doch Molenaer ſonder veradverteert te weſen/is mede derwaert geloopen/ende heeft terſtont ſijn ancker laten vallen/ 't welck Schellinger oock gevolght heeft/ ende is over ſulcks 't ſchip Hollandia veroorſaeckt geworden mede alſoo te doen / al-hoe-wel het den Stierman ende alle de maets ſeer qualijck behaeghde / overmits ſy daer gantſch voor geen zee-wint bevrijdt en waren.

Omtrent een mijle weeghs van 't vaſte lant van Sint Laurens was een Eylant gheleghen noordt-weſt ten weſten van de Schepen: Dit Eylandt noemden ſy naemaels 't Hollandtſch Kerck-hof, overmidts haer al-daer ſeer veel Volcks af ſturf/ die ſy op 't Eylant begroeven. Des ſelven daeghs iſſer een ſchuyte met volck naer Landt gheſonden / om te vernemen of daer eenighe fruyten mochten weſen voor de ſiecken / maer hebben niet ghevonden dan de kale ſtrandt verdeelt met een binnewater / 't welck zout ende onbequaem was om drincken / ſonder dat ſy konden bemercken waer het ſijnen uyt-gangh oft ingangh hadde; Hier niet over moghende / keerden weder te rugghe / ende vonden wel veel voetſtap-pen van mans ende Kinderen / oock plaetſen daer ſy vier gheſtoockt hadden/ maer gheen Huyſen. 's Anderdaeghs liepen ſy achter 't voorſchreven Ey-landt / overmidts de dijninghe haer van d'ander reede verjoegh/ maer op 't lant komende/ en vonden aldaer noch vruchten noch verſch water/ noch vee/ noch vo-gelen/

Eylandt genoemt 't Hollan-ſche kerc-hof.

gelen/dan alleenlijck eenige Reygers. Sy hadden wel ettelicke Inwoonders ghesien op 't strant/ maer en konden / vermits de groote berninghe/ niet by haer komen.

Den 17. dito 's morghens vroegh zijn sy oost aen gheloopen / ende weder ten Ancker ghegaen achter de rotsen / daer sy eerst ghelandt hadden ; Hier saghense eenen grooten roock op-gaen in een bosschagie/ ende daer by komende/oock twee mannen/ die hare netten droeghen / maer op den roock aen gaende/ vonden daer niet dan een oudt wijf met een jongh meysken / die de heye vast af branden / ende d'onse nae de mannen toe wesen die sy hadden sien gaen ; Dese by d'onse ghewenckt ende gheroepen zijnde bleven haer een wijl tijdts verwachtende/maer ten lesten hare netten af-gheleydt hebbende begaven sich op de vlucht/ soo dat de onse haer haest verlooren hebbende ende op hare voetstappen volghende / eyndelijck aen een water quamen/ daer sy een man vonden staen visschen: met drie Kinderen/ die op d'ander zijde van 't water waren : De man sondt een van de Kinderen om meer volckr/ ende 't kindt quam terstondt met een oudt man by de onse / welcke proefden 't water te passeren met een van d'Inwoonders schuytjens / maer onbedreven zijnde met de selve kleyne schuytjens te varen/ zijn daer met om-ghevallen / ende al zwemmende weder uyt-gheraeckt : De twee mannen dit siende/ zijn/ alsoo naeckt als sy waren / by den onsen over 't water ghekomen met haere Assagayas oft spieskens in de handt/doch alsoo sy malkanderen niet en konden verstaen/ gaven de onse haer eenighe Margaridetten/ ende keerden wederom nae de sloep toe. Den 18. dito isser weder een schuyte met volck aen lant gesonden/ van de welcke drie mannen te landewaert in ginghen / om te vernemen offer eenighe Fruyten souden moghen wassen/ ende noch twee / die een anderen wegh namen : Dese twee niet anders ontmoet hebbende als een Man ende vrouwe zijn 's avondts (alsoo sy gheen last en hadden 's nachts uyt te blijven) wederom by de Schuyt ghekomen ; Maer de drie ginghen door een Bosschagie met een Compas (om niet te verdwalen) rondom een grooten Inwijck van Sout water/ ende vonden teghen den avondt een jongh zwart Man / die haer leyde by eenen ouden/ welcke scheen zijn Vader te wesen : Dese gaf haer wat krabben te eten / ende water te drincken/ ende alsoo sy begheerden wijder ghelepdt te wesen om ververschinghe te bekomen/ gavense dese twee zwarte (welcke wesen dat sy wat slapen moesten) elck een slaepmuts/ waer door sy ghewilligh werden haer te geleyden.

Een wijle gegaen hebbende/alsoo 't klaer maneschijn was/ scheyde de oude man van haer/ maer toefde niet lange of hy en quam weder/ ende wat viers makende/ setten haer neder om wat te rusten : Maer alsoo de onse niet lange op een plaetse en dorsten blijven/hebben sy haer weder aen 't gaen gemaeckt : Doen liep de jonghe man van haer wegh/ maer quam haest weder met noch ses mannen tot hem/ ende om dat sy dickmaels de hoofden t'samen staecken/als of sy raet gehouden hadden/ kregen d'onse quaet vermoeden / ende gevende haer eenige paternosters (die sy geeyscht hadden) hebben de twee over-vallen / doch de derde ontspringende heeft de ander twee uyt haeren handen verlost : Doen begost onder haer een krijgh met steenen/daer mede sy de onse so moede maeckten/ dat sy hen op-gheven moesten/ ende werden van de wilde naeckt uyt-geschut/ die hen oock haer geweer af namen.

Drie Hollanders worden van de Wilde gheplondert.

De onse vervolghden haren wegh langhs 't voorsz. binnewater tot den anderen avondt toe / soo dat sy met de nacht over d'ander zijde van 't water quamen/

daer

daer de Schuyte haer haelde/ ende voeren ſeer moede/ verbrant/ ende machteloos zijnde aen boort.

Den 20. dito werdter wederom een land-tocht ghedaen / ende vonden de onſe/ in 't binne-water komende / aen de rechter-handt eenighe huttekens / daer viſſchers woonden / maer dat mael alleenlijck twee mannen ende vier vrouwen in waeren/ die hun weſen waer ſy water halen ſouden / gaende een Man / met twee ſchorſſen van boomen / (om 't water in te draghen) met haer / tot aen een ander wooninghe/ daer ſy anders niet dan vrouwen ſaghen. Dit water bevonden ſy dattet brackigh was / ende namen derhalven gheen mede/ maer roepden nae een Almadia ofte ſchuytjen/ daer ſy eenighe viſch van mangelden voor corael/ roepende voorts noch een ander nae/ dat zy / om der ondiepten wille/ niet en konden bekomen: Ende ſiende uyt het geboomte/ontdeckten drie partijen Swarten/welcker Overſte/ genaemt Andrea, haer wees/ dat ſy nae een plaetſe ſouden varen die ſeer ondiep was/ ende met leegh water droogh lagh ; Hier uyt vermoeden de onſe/ dat hy hun 's nachts daer op 't drooghe vindende/ met de zijne ſoude komen overvallen/ des ſy den avont aenkomende op 't diep ginghen ligghen/ daer hun in der nacht twee Almadias quamen beſoecken / die hun krabben te eten gaven/ ende ſeer melodieuſelijck ſonghen. Doch de onſe vermoedende dat ſy quamen om hun te beſpieden/ deden haer wegh varen / houdende goede wacht om niet overvallen te worden. De nacht gepaſſeert zijnde/ quamen de Inwoonders met elf ſchuytjens by de onſe/ begeerende dat ſy met haer ſouden varen nae haer woon-plaetſe/ die ſy noemden Longenau, zy wouden aldaer met hun handelen: Dit deden de onſe/ maer en wilden even-wel niet aen lant komen/ ghedenckende wat ſy 's daegs te voren hunne maets ghedaen hadden/ te meer/ om dat ſy veel volcks ſagen/ dat ſich achter 't gheboomte verborghen hielt/ ende dat hunnen Overſte niet en dorſt by haer komen/ dan op 't leſte in een groote Canoa. Hy ontnam meeſt alle de andere Swarten haren viſch / ende verkochtſe den onſen voor Paternoſters. Was ghekleedt met eenen katoenen doeck tot de knijen toe/ geſtreept als de tijcken oft Spaenſche dekens. De onſe veel viſch bekomen hebbende/ voeren nae de mont van 't water: ende alſoo ſy de Swarten te kloeck in 't zeylen waeren/ keerden de ſelve naer Landt toe / alwaer ſy een embuſcade maeckten. De onſe aen Landt komende/ſetten haere ſchiltwachten uyt/ om niet onverſiens over-vallen te worden: ende ſonden voorts vijf mannen uyt om 't landt te ontdecken/ de welcke om eenen hoeck komende/ zijn gevallen in een embuſcade van omtrent 50. Swarten/ die haer van alle weghen omcinghelden / ende dapperlijck met Aſſagayas bewierpen / ſoo dat ſy ghedwonghen waren ſich te verweeren/ ſchietende drie ſchooten/ waer mede eenen Swarten in 't hooft gheraeckt wierdt/ die op de voet doodt bleef ligghen: Hier door verſchrickten ſich de Inwoonders ſeer/ende en dorſten de tweede charge niet verwachten/ maer begaven ſich op de vlucht/ daer de onſe ſeer blijde om waren / ende 't landt vol dorre Boſſchagien vindende/ ſonder eenigh water ofte ververſchinghe / voeren teghen den avont weder nae de Schepen. *Schermutſinge met de Wilden.*

Den 22. dito 's morgens vroegh is de Pinas met een wel-gemande Sloep in zee geſteken/ om te ſien of ſy gheen ververſchinghe ſouden konnen bekomen/ ende quamen den derden dagh aen twee dorre Eylandekens/daer niet beſonders op en was / dan datter eenighe Viſſchers ſich des nachts onthielden/ Ooſt noort ooſt van de ſelve was de Baye die men noemt de San Auguſtin op de hooghte van 23½. graden/ recht onder den Tropicus Capricorni, alwaer ſy een ſchoon Riviere von- *Baye de S. Auguſtin.*

den/

den / komende met twee Canalen tusschen 't hooghe lant in de zee/ daer sy met de sloepe in voeren. De Inwoonderen quamen vrymoedigh by haer/ seer verwondert zijnde van witte luyden te sien in haer contreye/ ende noch meer van 't voortgaen van de Pinas / sonder yemandt te sien roepen. De onse kochten van haer eenighe Schapen/ die upter maten schoon ende vet waren / voor kramerije / als spiegelkens/ roode mutsen/ Paternosters / &c. Onder andere wasser een van de maets die een tinne Lepel liet sien / waer voor sy terstondt boden den schoonsten Os van der kudden / ende alsoo hy 't ontliep/ ende andere hare Ossen oock quamen aen-veylen voor de selve lepel/ werden sy twistigh/ ende souden malkanderen geslagen hebben/ hadde men den eersten den lepel niet toe-geseyt/die zijn Assagaya ende een man te pande liet/ tot dat hy den Os soude gebracht hebben. Dit is een schoone lustige landouwe / met groene valleyen verciert/ alwaer de onse oock menigerley schoon gevogelte vonden/die met haren soeten sangh groote melodije bedreven/ ende onthouden sich oock aldaer veel Meyr-katten op de boomen / daer de Tamarinden op wassen/ welcke vruchten seer verkoelende zijn de Lever ende de Nieren/ oock alle slijmigheydt der Maghen verterende/ ende derhalven seer goet voor 't scheurbuyck/ waer mede de maets soo seer ghequelt waren/ dat sy qualick de macht hadden om met kreupele ende ghesonde een Schip onder seyl te helpen. Dies de Pinas considererende/ dat sy niet alleen grootelijcks souden verlangen/ maer dat oock de noot vereysschende was niet langher te toeven / als die nauwelijcx 20. man en hadden in de gheheele vlote / die over eynde gingen/ ende alreets over de 70. dooden/ is den eersten Octobris weder by de Schepen gekomen/ met tijdinghe dat sy een goede Baye ghevonden hadden / daer een versche Rivier uyt liep/ ende versch vleesch genoegh te bekomen was / waer over de maets al te saemen seer verblijdt waren. Terwijle de Pinas ende Sloep uytgheweest hadden/ warender twee uyt de vloot / d'een genaemt Fop Pietersz van Delft, varende op 't schip Hollandia; d'ander Cornelisz Luytsz van Medenblick , varende op 't schip Amsterdam, voor muytmaeckers/ by sententie aen landt gheset/ met belofte soo sy binnen 5. dagen eenige ververschinge ende Oraenjen-appelen konden bekomen/ ende daer mede weder keerden/ dat mense dan in ghenade ontfangen soude/ maer soo niet/ op ghenade ende ongenade: doen en is van hun gantsch geen tijdinghe meer ghehoort. Den 30. dito is over-leden Jan Dignumsz Schipper op 't Schip Hollandia, ende begraven op't Eylandeken genaemt 't Hollanich Kerckhof. Den 5. Octobris daer aen volgende/ wert den besloten brief/ die by de negen Bewinthebbers onder-tekent was/ den gemeenen volcke voor-gelesen / waer inne Pierer Dircksz Keyser genomineert stont voor Schipper/ die sy met alle goetwilligheydt gelijckelijck beloofden te gehoorsamen/ soo sy haren voorigen Schipper ghedaen hadden.

Handelinge met de Wilde aldaer.

Aert van 't lant.

Twee muytmakers aen lant geset

Jan Dignumsz schipper sterft.

Den 7. Octobris zijn sy t'zeyl ghegaen/ ende quamen den 9. dito teghen den avont aen't lant daer de Pinas geweest hadde / alwaer sy het setten op 30. vadem kleygront. Den 10.dito voeren sy met een roey-jacht na de Riviere/ alwaer haer eenige Inwoonders ghelepden / die aen boort gheweest waren/ ende hun vereert hadden met eenige schapen/ begeerende dat sy aen lant komen souden/ want daer vee genoegh te bekomen was. Hier kochten sy so veel Ossen ende Schapen voor tinne lepels/ als sy laden konden: namelijck voor yder tinne lepel een Os ende 3. oft 4 schapen ten selven prijse/want daer niet so seer begeert en was als lepels/ of anderen huysraet dan tin; In voeghen dat sy Franck van der Does voor een tinne Lepel eens een meysken presenteerden omtrent 10. jaeren oudt zijnde / het welcke/

Handelinge met de Wilde.

welcke/ mits dien het ſeer weende/ hy uyt deerniſſe liet gaen.

Den 11. dito zijnder weder veel Swarten aen boordt ghekomen met Schapen/ verſchen ende ghedrooghden viſch/melck/ende andere diergelijcke ververſchinge/ die de onſe haer af kochten/ende ſonden alſdoen drie van de Overicheyt naer lant/ om een bequame plaetſe op te ſpeuren / daer ſy hunne ſiecken mochten aen landt brenghen/ om wat te verquicken/gelijck ſy des anderen daeghs oock gedaen hebben.

Den 13. dito in de morgen-ſtont zijnder by de ſiecken gekomen een deel van de Inwoonders/ in ſchijne of ſy haer yets verkoopen wilden/ ende ſoo ſy ſagen dat al 't volck machteloos was/ hebben ſy noch meer volcks ghehaelt/ ende komende ſoo wel 100. ſterck / hebben de ſiecken gheplondert / ende ſeer met ſteenen geſlaghen / loopende voorts nae de andere / die omtrent een ſcheute weeghs daer van daen laghen / dan die waeren wat ſtercker / ende hadden 4. oft 5. roers by haer/ waer met ſy ſich te weere ſtelden/ ende twee oft drie van de Swarten doodt ſchoten. Schermutſinge met de Wilde.

De andere maets 't gherucht in de Schepen hoorende/ roepden terſtondt nae 't lant toe/ waer door de Wilden de vlucht namen/die de onſe wel na jaeghden/maer zijn het/door de lichtigheydt van hare Canoas, weſende omtrent 25. in getale/ontkomen/ ende te landewaert in op 't geberghte geweken.

Den 26. dito 's morgens vroegh zijnder uyt de Schans eenige getrocken om te jagen/ ghelijck zy dagelijcks deden/ ſchietende ende met ſtricken vangende veel Meyrkatten/ Papegayen/ Barbariſſche hoenderen/ ende menigerley vogelen/ die met haren ſoeten ſangh ende ſchoone vederen gheheel de wilderniſſe verluſtighden. De maets brachten een man / die op zijn weef-ghetou ſat/ een katoenen kleet wevende/ in de ſchans gevanghen. Niet langhe daer nae zijnder ſeven Canoas aen de ſelve ſchans ghekomen/ preſenterende eenighe viſch te verkoopen/ ende alſoo de onſe daer veel goets in ſaghen/ dat de Inwoonderen hun in 't plonderen van de ſchans ontnomen hadden / hebben ſy 't ſelve willen wederom hebben/ waer over twiſt tuſſchen hun-luyden ontſtaende/iſſer een van de Swarten doodt gheſchoten/ eenige gequetſt/ ende twee mannen met twee vrouwen ende vier kinderen gevanghen: De vrouwen met de 2. kleynſte jonckxkens lieten ſy gaen/ ende brachten de mannen met de andere jongers t' ſchepe/ varende den 30. dito met den eenen ghevanghen in de Riviere om te ſien of ſy voor hem eenigh vee ſouden konnen bekomen / ghelijck de Inwoonders hun de voor-leden daghen ghewesen hadden. Aen landt komende / quamen de Inwoonders hem zijn handen ſoenen/ niet ontſiende 't peryckel dat ſy mede ghevanghen mochten worden/ ende gaven voor hem eenen Os ende twee Schapen maer de onſe lieten den ghevanghen los ende vry gaen / ende betaelden haer 't vee/ waer met ſy aen boordt voeren. Des nachts/ alſoo den anderen gevanghen maer met een hant-boey gheſloten was/ ende de jonghers los ginghen / zijn ſy alle ſtillekens eener poorten uyt-gheklommen/ ende aen lant gezwommen / maer de man met de hant-boey overladen zijnde/ is verdroncken / 't welck de jonghers ſiende / zwommen aen de ſchuyt van de Pinas / daer ſy mede meynden nae landt te roepen / maer dreven door de ſtroom van de Riviere t' zeewaert in/ daer de onſe haer 's morghens vonden/ ende voeren 's anderdaeghs met den eenen aen landt / om hem los te laten gaen voor eenigh Vee / dan de Wilde en begheerden voor hem niet een Schaep te gheven. Deſe twee jonghers voerden de onſe met nae Hollandt / ende noemden den eenen Laurens, den anderen Madagaſcar. Andere Schermutſinge

Den

Den 17. Novembris wert de Pinas weder uytgheſonden / om noch verder om de Noort te lopen / ende een plaetſe te ſoecken daer eenige ververſſinge van fruyt / te weten Oraengien ofte Limoenen ware / ende is den 25. wederom gekomen / gheweeſt hebbende tot op 20. graden / doch niet ghevonden / dan een deel Wildt arm volck / die alleenlijck met baſt van boomen gedeckt waren voor hare ſchamelheyt / gaende voorts geheel naeckt.

Den 28. dito / alſoo ſy nu qualick eenigh vee meer konden bekomen / door dien hun gheloove / uyt oorſake van den voorſz. twiſt / metten Inwoonderen al meeſt uyt was / die ſoo haeſt ſy de onſe van verre ſaghen komen / terſtondt verliepen / ende hun weygherden ſpraecke te houden / ſoo zijn ſy hun ſeſthienen ſterck te landewaert in-ghegaen na eenige putten / daer 't vee ghemeynlijck quam drincken / ende haer quamen onder weghe eenighe Swarten teghen / met hare Calabaſſen om water te halen / met de welcke ſy nae hun wooninghe ginghen / doch ontliepen haer. By de wooninghe komende / werdenſe ſtracks van omtrent drie honderdt Swarten omringhelt / die hun dreyghden met haere ſpieſkens te werpen / niet teghenſtaende ſy de ſelve ſochten te ſtillen / toonende haere mede-ghebrochte Koopmanſchappen / ende verſoeckende / dat ſy hun doch eenigh vee daer voor wilden verkoopen / maer en wilden ſulcks ganſch niet doen / ende dronghen hardt op de onſe aen; Ondertuſſchen iſſer onverſiens een muſket los ghegaen / welck ſulcken verbaeſtheydt onder de Inwoonderen ghemaeckt heeft / datſe meeſt al op de loop ginghen / doch werden noch weder-houden / ende brachten de onſe twee Oſſen ende drie Schapen voor haere tinne lepels / biddende dat ſy doch wilden door gaen / terwijlen waeren de Vrouwen / Kinderen / ende 't vee al ghevlucht.

Teghen middagh quamender wederom eenighe Swarten aen de Schans / roepende als of ſy Melck ghebracht hadden / dan was alleenlijck om 't Volck uyt de Schans te locken / want quamen nae de middagh weder / ende alſo Claes Janſſen Stuerman op 't Schip Mauritius met twee Adelborſten nae hun toe gingh / hebben ſy die wat van de andere af-gheleydt buyten ſcheuts / ende doen met hare meſſen ende bijltjens overvallen / den Stuerman met een ſpieſken in den hals geſteecken / dat hy doodt ter Aerden viel / ende de twee Adelborſten ghequetſt / die ſy oock vermoordt ſouden hebben / hadden ſy gheen gheweer ghehadt. Op dit ghetier vertoonde ſich een groote menighte Swarten uyt het boſch / al danſſende van blijſchap dat ſy haer leedt ſoo gewroocken hadden. De onſe hebben haeren dooden ghehaelt / ende met grooter droefheydt / naer krijghs maniere begraven / hopende ſich noch daer van te wreecken / met welcker intentie ſy des anderen daeghs 48. ſterck zijnde nae der Swarten wooninghe ginghen / wel twee groote mijlen te lantwaert in / doch bevonden dat ſy alle ghevlucht waren met haer have ende vee / ende keerden / ſonder yet uytgherecht te hebben / wederom. Des anderen daeghs iſſer een Canoa by de Schans ghekomen / daer twee wilden in waeren / daer van d'een op 't landt gheſpronghen was / om eenige Catoene packkens van daer te halen / den anderen / by de onſe met roepen vervolght ende ten leſten achterhaelt zijnde / ſtelde ſich in 't water te were / doch werdt ghevanghen / ende alſoo hy van de gequetſte Adelborſten ghekent wert by de moordt van Claes Janſz gheweeſt te zijn / is veroordeelt aen een pael op de plaetſe daer de moort gheſchiet was ghearquebuſeert te worden. Hy ſcheen een man te zijn van 40. oft 50. jaren oudt.

Eē ſtuerman van de Wilde vermoort

Een Wilde ghearquebuſeert.

Met de doot van deſen Swarten was de Vriendtſchap tuſſchen de onſen ende de Lant-

de Lantsaten gansch upt/so dat sy den eersten Decembris/siende niet langer eenige verversschinge te konnen bekomen/ hare siecken generalijck 't schepe ghehaelt/ ende de schans in brant gesteken hebben / alwaer de Swarte quamen plonderen/ 't gene de onse daer gelaten hadden.

Den 3. dito sijn sy met een schupt ende boot de Rivier op-ghevaren/ om te vernemen of sy daer yet souden moghen bekomen/ dan quamen 's anderdaeghs weder/ ende konden niet hooger komen als drie mijlen/ om des harden stroome wille / was al wildernisse daer men niet deur en kost / ende niemandt wilde haer ter sprake staen/ maer vluchten alom voor haer henen/ so dat het scheen/ datter Reynaerts de Vos pays verkondight was / ende de onse daer niet ten besten en vonden/als alleen versch water/daer sy sich na gelegentheyt van versagen.

Den 6. dito sijn sy met een Bock gevaren omtrent 2. mylen van de Schepen/ om eenige Wilden te verrasschen/ ghelijck sy oock deden/ ende terstont daer op in schoten so datter een doot bleef leggen/ende d'andere namen de vlucht/ waer van hem een 't zeewaert begaf/ die sy ghevanghen kreghen / ende met haer namen na 't schip. Om dese tijt hadden sy de Sonne in haer Zenith met groote hitte.

De luyden aen dese Riviere ende daer omtrent woonende/zijn zwart/sterck/ende wel geproportioneert van leden/so mans/als vrouwen. De mans gaen alleenlijck ghekleedt met een catoene doeck om de schamelheyt/ ende de vrouwen oock/ doch die hebben noch/ om de borsten te decken / een lijf sonder mouwen aen. Sy hebben seer groote gaten in de lellekens van de ooren dat men daer wel een duym soude deur steken/ waer in sy seeckere houtjens draghen. Haer cieraet is ringen van koper om de armen/maer noch liever hebben syse van tin. Sy en zayen noch mayen/dan generen haer veel met visschen/eñ de rijcke met vee: Woonen in kleyne beroyde huttekens/eñ dat seer armelijck. Haer geweer is kleyne spieskens oft Assagayas/ daer sy yder een handt vol van dragen / ende seer nauwe mede weten te werpẽ. Hebben grooten schrick van de roers/ so datmen met een roer wel 100. van haer soude doen loopen. Men vindter menighte van Torteldunven / ende Papegayen / doch slecht ende grau van vederen / oock Patrijsen ende Reyghers gelijck by ons te lande zijn: Meerkatten zijnder mede overvloedigh / maer heel anders van hayre ende fatsoene als die hier te lande upt Brasil ofte Spaenjen gebracht worden. Haer vruchten sijn Tamarinden. Van welcken hier naer breeder sal gesproken werden ; Pompoenen ende Cauwoorden , in't Spaensch geheten Calabacas, met noch twee ofte driederley soorten van kleyne soo roode als zwarte ende witte Boontjens.

De Inwooners van Baya de S. Augustin in Madagascar met hare kleeding/ zeden ende anders.

Ghevogelte als daer.

Tamarinden.

In hare bosschen halen sy upt de boomen honigh. Daer wast mede in't wilde het krupt daer men den Anil van maeckt/ ende singen duysenderley vogelen. Als sy hun katoene garen verwen willen / plucken ende stooten sy van dat krupdt soo veel als sy van doen hebben. Maken geen tot koecken/ oft in potten/ om te verkoopen/ want sy bupten s'lants niet en handelen. Noemen 't selve Enger, ende is van bladeren als Roosmareyn / doch wast leegher lancx der aerden als Thymus. Sy hebben noch verscheyden soorten van hout / daer sy root/ zwart/geel eñ tanneyt van maken. Daer-en-boven isser abundantie van yser/eñ dat seer goet ; als oock van root kooper. Het tin hielden sy in sulcker weerden/dat hoewel de onse in plaets van een tinne lepel eenẽ silveren presenteerden/sy nochtans/daer in bijtende/eñ voelende dat hy hart was/ dien niet begeert en hebbẽ. Catoen wast hier op kleyne boomkens seer overvloediglijck in 't wilde. Haren koophandel bestaet in visch/die sy drogẽ/braden/eñ te landewaert in voeren/ daer een groote bewoonde

Krupdt daer den Anil van gemaeckt wort.

Mijnen.

Koophandel.

plaetse is/die sy Rango noemen/alwaer sy oock sout ende Tamarinden henen voerẽ/ de selve verruylende tegen Spieskens oft Assagayas, ende groote messen/by hun genaemt/ d'eerste Leffo, d'andere Wieij. De mans jagen oock/ de vrouwen spinnen ende weven catoenen lijwaet. Hare meeste spijse is visch / tamarinden/ boonen/ ende melck/ oock somwijlen vleesch. Als een onder haer eenigh vee ghedoot heeft/ haelt yder daer wat af / met conditie van gelijcke portie wederomme te leveren. Haere Ossen sijn seer schoon ende groot / hebbende een grooten bult op den rugge van enckel vet. Worden by hun/ als oock de Schapen / Bocken ende Geyten/na de maniere der Africaensche volckeren eertijts Nomades geheeten/van d'een plaets op d'ander gedreven/ na 't saysoen des tyts. De Schapen zijn uytnemende groot ende vet / hebben steerten van 23. duymen dick / wegende elck by de elf ponden Hollants/so datter. 8. oft 9. man genoegh aen't eten hadden. Sy en trouwen elck maer een huysvrouwe / oudt zijnde/ de man 11. oft 12. jaren / de vrou 10. De overspeelders/als oock de dieven/ wordender metter doot gestraft. De onse en konden sonderlinge geen religie oft wet aen haer bemercken/dan so sy

Polito.

vande jongers/ die sy mede namen/namaels verstonden/houden sy de wet Mahomets, want deselve wesen/dat sy besneden wierden in haer jongheyt/ eñ seyden dat de geene die haer besnijdt/ de voorhuyt/ die hy van hare schamelheyt af snijt moet inzwelgen / ende niet kauwen / Sy weten datter een Schepper is die alle dingen geschapen heeft / dan weten gansch niet van bidden / noch eenighen dagh te vieren/ houdende alle dagen even goet. Weten oock den eenen uyt den anderen niet te noemen/ noch met weken/ maenden/ ofte jaren te rekenen. Tellen in haer ghetal

Rekeninge oft getal.

niet hooger als tien/seggende/ issa,rove,tello,effat,lime,enningh,fruto,woulo,siday,foulo. Een/ twee/ drie/vier/ &c. Vreesen seer den Duyvel (die sy Taiwaddeij noemen) als die haer/ ende principalijck de mans/ dickwils te quellen neemt.

INWERP.

Naerder beschrijvinghe van't Eylandt S. Laurens/eertijts Madagascar.

Het Eylant by de Inwoonderen Madagascar, by de Portugesen / (om dat sy het anno 1506. op Sint Laurens dagh eerst ondeckt hebben) Sint Laurens ghenaemt/wort gerekent onder de grootste Eylanden van de wereldt/ begrijpende in't ronde/ nae dat sommighe seggen drie duysent/Italiaensche/dat is omtrent 400. Duytsche mijlen/van 85. in een graet/also dat het in groote het Coninghrijck van Castilien,oft Portugael, in langde geheel Italien overtreft. Men hout het voor wel getempert/een oorsake dat het so wonder volck-rijck is.

Omme-loop.

Sijne inwoonderen/immers lanx de zeekust/zijn meest Mahometanen.

Religie.

Van hare zeden/generinge/ kleedinge/ religie/ ende wat des meer is/ hebben wy vooren ten deele ghehoort / ende sullen ten deele noch breeder bescheyt daer van vernemen in 't vervolgh van dese Schipvaerdt. Want door de banck komen alle die ons tot noch toe bekent zijn / ende aen de zee-kant woonen / in alle die eygenschappen/ met den genen hier boven beschreven/seer over een. Marcus Paulus Venetus verhaelt/dat op dit Eylant regeren vier Oude/ende dat het lant geheel rijck is van vreemde vogelen/ ende meer ander dinghen.

Gedierten.

Het heeft oock Oliphanten / ende tweederley beesten/die maer een hooren dragen / daer van 't eene genoemt wort een Indiaensche Esel, met heele/ oft ongekloofde klauwen : Het ander heet Orix, met gekloofde klauwen. Men vindter overvloedige veel Slangen ende Haeghdissen, als mede gheheele groote Bosschagien van roodt Sandel-hout dat om der menighte wille/ daer weynigh geacht wort. De zee geefter veel Ambers.

Vruchten.

Het landt overvloedigh veel Rijs, Geerst,Orangien,Citroenen,Limoenen,ende Pompoenen,

poenen, ſo groot/datſe een man nau ombatten kan/root/wit/ende geel/van co- „
leure/ende beter als de onſe/voorts waſtter veel Gengbers,die ſy groen eten/veel „
honighs, ende Suycker rieten (daer ſy niet mede weten om te gaen) veel Saffraens „
ende Yvoor/ verſchepden Medicinale kruyden/ ende veel Cocos oft Indiaenſche „
Noten. Het geeft oock eenigh Silver/ende heeft veel Rivieren ende Havens/die „
by de Moren, ende Saracenen veel beſocht worden. Oock vintmender Leeuwen, „
Luypaerden,Herten,Hinden,Daſſen,ende meerderley andere ſo tamme als wilde „
beeſten/onder andere overvloedig veel kemels/welcker vleeſch vande inwoon- „
ders geſontheyts halven veel gegeten wordt. Dit getuygenis is meeſt geno- „
nomen uyt Maurcus Paulus.

Siende dan dat ſy geen ververſchinghe van de inwoonderen meer bekomen en konden/noch vrientſchap met haer maken/ ſo hebbenſe den 14 Decembris 1595. hare anckers gelicht/ende ſijn 't ſeyl gegaen om hare reyſe naer Java te vervorderen. Maer alſo ſy tot den 4. Janurij 1596. toe na veel ſtorm en onweder/bevonden/ datſe door de harde ſtroomen/ende den ſtercken zuyt-ooſten windt/meer noordelijck aendreven/dan ooſtelijck/ oock vele van hunne ſiecken weder ingevallen waren: ſo beſlotenſe op den 5. dito weder naer Madagaſcar te loopen/op de hooghte van 17. grad. onder 't eylant Santa Maria, op hope van aldaer eenige ververſinge te bekomen/ ende kregen 't ſelve den 10. dito in 't geſichte/ zijnde paſſelijck hooge heuvelachtigh/ende ſeer gebroken lant/ghelegen aen de ooſtzijde van Madagaſcar op 18. gra. 30. min. Den 11. dito hebben ſy 't bezuydẽ dit Eylant geſet op 15. vadem/ eñ 's anderdaeghs beſloten datter van yder ſchip een ſchuyte naer lant ſoude varen/om te vernemen wat vruchtẽ datter waſſen mochten. Middeler tijt iſſer een Canoa of Jolle van 't Eylant afgekomen aenden Hollantſchen Leeuw; ſo groot datter 30. oft 40. perſonen in mochten varen/ binnen met bancken gemaeckt om op te ſitten/ ende boven open; De plancken waren op malkanderen gehecht met houten nagelen/gelijckerwijs de kuypers in ons lant de bodems aen malkanderẽ hechten/daer waren vijf mannen / in welcke mede brachten upter mate ſchoonen Rijs,Suyckerriet,ende Limoenen.met een Hoen/waer voor de onſe hun eenige ſnutdoeckẽ eñ Paternoſters gavẽ/ſeer verheugt zijnde eñ God danckende vander goeder avonture/eñ dat ſy eens te rechte gekomen waren. De wilde blevẽ indẽ Leeu eten eñ drincken tot dat ſy droncken waren eñ danſten van blijſchappe/ eñ de onſe voeren met 3. ſchuyten aen lant/alwaer ſy veel inwoonders op het ſtrant gevonden hebben/ die hun veel Limoenen ende Palmitas brachten (welck een vrucht is als een Pijnappel ofte Bananas) waſſende op hoge bomen/doch niet aen de tacken/ maer uyt dẽ tronck vandẽ boom/(die vol doornẽ is) ſeer ſoet/eñ gout-geel van culeure/brachtẽ ooc Bannanas,melck/eñ ſtremmelis. Item noch eẽ ſoorte van vruchten als Datelen/brandende inden mont als peper/eñ een ander/als groote grauwe peren/binnen ſlijmerigh/ doch ſeer geſont ende verkoelende. Noch een koude vrucht / als een meloen / doch hebbende de ſchorſſe hart / met veel andere fruyten alle ſeer gheſont. De onſe voeren met haer een ſtuck weeghs / tot aen een canael tuſſchen 't groot ende kleyn Eylant / daer ſy een ſtenghe met een half verbrande beſaenmaſt vonden leggen/preſumerende die van eenige Crake te zijn/ welcke (ſo 't ſcheen/ aldaer vergaen was. Ende alſoo ſy nu verre van de ſchepen waren/en wilden ſy met de ſchuyten niet wijder / maer ſonden 5. mannen met de Inwoonderen/om hare wooninge te beſichtigen/ de welcke weder gekomen zijnde ſeyden verſch water ghevonden te hebben / ende voeren te ſamen weder aen boordt / onder weghen ſich noch wat te lande beghevende/alwaer ſy veel fruyten pluckten.

De ſchepen verſeylen.

Keeren weder naer Madagaſcar.

Fatſoen van de Madagaſcarſche ſchepen.

Vonden oock eenige beemden/ daer Ossen geweydt hadden/ seer schoon begraest.

Des anderen daegs gingen sy weder aen lant aen een Dorpken/ daer omtrent 20. huysen stonden/ van het welcke niet wijt noch een ander lagh/ Hier vergaderden terstondt een groote menighte van Inwoonderen / soo mans/ als vrouwen/ waer onder haren Oversten was/ die hem presenteerde sittende onder een verhemelte onder eenen boom/ waer nae oock de vrouwen quamen met grooter graviteyt/ brengende velerhande vruchten / hoenderen ende ander dinghen/ die sy daer nae lieten halen door hare dienaers/ waer voor de onse haer eenige Paternosters ende andere kramerye gaven. Den Oversten die sy Cheque noemden/ scheen een lange Oratie tot de onse te doen/ van dat sy aldaer gekomen waren dickmael sijne oogen ten hemel slaende/ doch en wert by de onse niet verstaen.

Oversten op't Eylandt S. Maria.

Den 14. dito sijnder 6. oft 7. mannen uyt het schip Hollandia aen lant gevaren/ om den Coningh te beschencken/ den welcken sy vereert hebben eenen schoonen spiegel/ met eenigh blau corael/ 't welck sy hem om den hals hinghen / dan alsoo hy mede soo plomp ende wilt was als alle d'andere/ heeft het selve met weynigh beleeftheyt aenvaert/ sonder eenig bewegen te hebben om yet daer voor te schencken oft presenteeren. Daer na isser een van hare groote schuyten/ die sy Lacca noemen/ in forme van een Gondole, ghelijck men tot Venetien gebruyckt/ aen't selve schip gekomen met 25. personen daer in; Sy brachten veel geyten/ schapen/ hoenderen/ rijs ende andere vruchten/ die hun meest af-gekocht zijn geworden. Ondertusschen vervolgden het schip Mauritius ende de Pinas haren cours na Madagascar, en sagen in't Eylant S. Maria eenen Inham met heuvelen omvangen/ hebbende oock eenige klippen met twee Eylandekens/ 't eene met rijs besaeyt/ ende 't ander bosschagie. Loopende voorts lancx't lant sagen tusschen 't geboomte by 't strant verscheyden huysen/ maer geen luyden: doch werden korts daer nae een Riviere siende/ ende een Canoa met volck daer in/ waer van oock eenige aen lant stonden/ om welcke te spreken sy twee Mannen uyt settede/ die na de Riviere ginghen/ daer sy de Canoa vonden met vijf Mannen/ maer hoe seer sy riepen/ wilden gantsch niet by hun komen/ dies de onse wederom in de schuyte quamen/ vermoedende (gelijck 't geschiede) dat de Inwoonders nae hun liever soude konnen sien. De zwarte quamen nae een weynig tijts tot 22. in getale / begerende dat de onse aen landt komen souden/ dan alsoo 't spade was / hebben de selve bescheyden op 's anderen daeghs/ maer lieten haer eenige kramerien sien/ daer sy seer begerigh toe waeren / dan hadden niets mede ghebracht om te koopen. Sy hadden vier langhe spiessen met silver ingheleydt. De vrouwen waeren ghekleedt met ghestreept lijwaet / al Smallekens/ waer van sy een lijfken aen hadden/ ende voorts een kleedt ter halver brape. De mans alleenlijck met eenen doeck van eenighe kruydt gheweven seer net / ende van verscheyden coleuren / draghende elck een riet met sout water mede. Waren groote kloecke mannen / ghelijck oock door de bandt sijn alle die van 't voorsz Eylandt; seer jaloers op haer vrouwen/ want soo eens sommighe van de onse omtrent het Dorp by hare wijven gekomen waren/ daer alleen uyt genoechte ghebracht sijnde by een van de Inwoonders/ soo hebben de mannen sulcks merckende terstondt alle de wijven uyt het Dorp ghejaeght/ soo langhe als de onse aen landt waren. Sy gaen altesamen soo mans als vrouwen bloots hoofts ende barrevoets. Hare huysen sijn seer kleyn altesamen van houdt / ende met bladeren van Bannanas boomen/ als oock stroo van rijs ghedeckt. Hun gheweer sijn spiesken s van hart hout gemaeckt/ 12. oft 13. voet langh/ doch boven een duym niet dick / Hebben groote houte schilden/ daer

Kleedinghe ende seden van de Inwoonders des voorsz Eylants.

met

met sy in 't bocken het gheheele lijf konnen bedecken / soo dat men maer een weynigh van den eenen voet en kan sien. Het Eylandt is omtrent een graedt van zuyt tot noort langh / een seer schoone landouwe / vol hooge groene boomen / met vierdobbel hoogh lant / dan (soo d'onse in 't zeylen bevonden hebben) in twee Eylanden gesepareert. Heeft aen de Noort-oost zyde sijn meeste breedte / ende is seer vruchtbaer van Rijs / ende alderhande lijftocht. De luyden sijn Saphres ofte Heydenen / maer nochtans besneden. De onse en hebben om de kortheydt des tyts van hare seden niet veel konnen vernemen. Aert van 't lant.

Des anderen daegs quamder aen 't Schip Mauritius een groote Canoa met 25. man daer in / ende brochten rijs / hoenderen / eyeren / limoenen / citroenen / Vamanas, ende eenighe kleyne Boontjens / welcke de onse alle van haer kochten voor spiegelkens / Paternosters / ende spellen.

Daer na quamender noch wel 6. Canoas, al met dier-gelijcke vruchten. Ende nae den middagh quamder onder andere een groote Lanciara, in forme van een Galeotte van 't vaste lant van Madagascar, waer in haren Coningh was / die sy Phulo noemden / aen elcke zijde saten 8. Roepers : de andere schenen Edel-luyden / tot omtrent 25 toe. Sy quamen in grooter stilligheyt aen boort / ende de Coning trat met een out man in de Pinas / daer sy hem neder setten op een deken. Hy dede voor eerst een langhe oratie / ende beschonck doen de onse met Rijs ende Fruyten / men liet hem de Pinas over al besien / ende voerder met een kleyn Canoa rondt-om / hem seer daer inne verwonderende. De onse hem vereert hebbende eenighe glasen / rooskens / spiegelkens oor-ringhskens ende Paternosters / is hy weder in sijne Gondel ghegaen. Hy hadde een frayen ghestreepten katoenen doeck om sijn middelen / hanghende tot der Aerden toe / ende een mutse in forme van een Bisschops mijter / hebbende aen elck zijde een ghemaeckten hooren / omtrent een half elle langh / met quispels aen 't eynde / seer konstigh gewrocht. Was seer van sijn volck ontsien ende niemandt en dorst in sijn teghenwoordigheydt spreecken. Scheen omtrent 50. oft 60. jaer oudt te zijn. De Vrouwen aldaer waren in 't aensicht bestreken met seecker witte gomme / tot een vercieringe / ende brachten eenige groene gengber / met sekere gedrooghde bladeren / die de smaeck ende roock hadden van kruyt-na-gelen. De selve haddense mede op 't Eylandt S. Maria. Kleedinghe van een Coningh op Madagascar.

Den 18. dito / also de Hoogh-boots-man van 't schip Mauritius gestorven was / hebben sy hem aen 't Eylandt S. Maria ghebracht om te begraven / ende dat in presentie van de Inwoonders / welcke wesen dat de ziele in den Hemel was / waer aen blijckt dat sy meer van Godt weten / dan die van de soete Riviere. Sy begeerden men soude hem de beenen aen de knijen af-snijden / doch en wilden de onse dat niet doen / maer begroeven hem geheel : Ende voeren daer nae in de Baye om soet water te soecken / maer konden geen vinden / als oock metten eersten geen Inwoonders / dan alsoo sy quamen dicht by 't landt / hebbense over al veel leege huttekens aen strandt sien staen / een booghscheut van den anderen / daer terstond een man uyt sprangh met een langhe spiesse ende grooten houten schildt / seer luyde roepende ; Nae hem zijn oock alle de andere uyt de omliggende huttekens aenghekomen / vergaderende terstondt eenen grooten hoop by den anderen met gheweer. Soo veel de onse door wijsen van haer konden verstaen / hadden sy oorloghe met die van Madagascar, ende om niet onversiens overvallen te worden / waren dese sentinelle huyskens ghemaeckt. Daer lagh oock een groot Dorp op een hooghen bergh / met een palissade omvanghen / ende door 't steyle ghebergh- Haere schildtwachten / ofte Sintinelle-huyskens.

 te ghe-

te ghenoeghſaem ontoeganckelijck/ behalven aen een zijde/daer een engen wegh lagh met drie paliſſaden beſet/ ende juyſt ſo veel opens/ datter een perſoon alleen pas door mocht. Hier was de Cheque oft Overſte woonachtigh/ die met zijn Wijf ende veel Inwoonders by de onſe quam/brenghende ſeer veel ververſchinge/die ſy hun ten dancke ende met vrientſchap af-kochten.

Den 21. dito 's morghens vroegh hebben ſy hun anckers gelicht/met voornemen van te zeylen nae de groote Baeye aen de kuſte van Madagaſcar, ende in 't dagh-quartier ghewent hebbende / meynden te loopen achter de zuyder-hoeck van 't landt/ dan zijn door de Caerten bedroghen gheweeſt / overmidts ſy aldaer ganſch gheen inwijck ghevonden hebben/ gelijck in de Caerten ſtaet/ noch gheen beſchut voor een z. o. oft o. z. o. ende z. z. o. wint/ die aldaer gemeynlick waeyt.

De ſchepen komen in de Baye d'Anton Gil.

Den 23. dito hebben ſy 't inde voorſz. groote Baye/ by den Portugeſen genoemt Baya d'Anton Gil, op 22. vademen ſchoon ancker-gront geſet / omtrent 2. mijlen van 't lant/ op het welcke ſy des nachts eenige vieren gheſien hebbende / zijn des anderen daeghs met twee ſchuyten daer nae toe ghevaren / ende vondender 12. Swarten in 6. ſchuytgens/ ſendende 6. mannen nae 't Dorp / dat niet verre van ſtrant leyt/waer teghen over noch een groot Dorp lagh/daer veel huyſen waren/

Handelinge met de Inwoonders.

ende menighte van Inwoonders/ van de welcke ſy voor lange Madrigetten veel hoenders/rijs/honigh/greynen oft meligetten/ groenen gengber ende boontgens ruylden / als oock veel Oraenjen Appelen: De Inwoonders weſen dat ſy op den toe-komenden dagh Vee ſouden brenghen. De ſloep van 't ſchip Amſterdam werdt onder weghen aen-geroepen/ ende hebben 't mede aen landt ghelept/ daer oock een groot Dorp was met veel Inwoonderen. Haren Overſten/die met een frap kleet omgort was/ wert een Indiaenſche ſchilt met een verguldeń boort naghedraghen. Den 24. dito 's morghens met Sonnen opgangh quam de Pinas by de andere Schepen/ met tijdinghe van een goede reede ende verſche riviere gevonden te hebben/ welcke bet innewaerts was ghelegheń achter een Eylandeken/ groot omtrent 2. mijlen in 't ronde / ende ſeer hooghe. Midden in de Baeye ligghen mede noch 3. oft 4. ander kleyn Eylandekens. De Schepen hebben 't achter 't voorſz Eylandeken geſet/ ende des anderen daeghs aen landt gevaren zijnde/ gingen in 't Dorp / daer ſy een groot huys vonden/ welck een wachthuys ſcheen te weſen/want daer hingen twee trommels. Sy kochten hier van de Inwonders een Oſken met wat honigh.

Den 26. dito 's morghens zijnder 15. groote Cacoas uyt de Riviere ende daer omtrent van 't vaſte lant gekomen/waer van de eene quam aen 't ſchip Mauritius, wijſende ſo eener van de onſe wilde aen lant gaen/ zy ſouden hun drien aen boordt blijven / waer over een van de onſe aen landt voer met eenighe ſchenckagie / ende werden middeler tijdt de Gijſelaers 't ſchepe wel ghetracteert/ ſoo begeerigh zijnde nae den wijn / dat men hun die moeſt onthouden. De maets voeren aen 't Eylandeken / daer ſy ſchoon verſch water vonden / ende ghemackelijck om haelen / afvallende van 't hooghe geberghte. Het ſelve Eylandeken is ſeer vruchtbaer van Rijs / Limoenen / Citroenen / ende Bannanas ; Sy ginghender op/ ende

Straffe over een Fruyt-dief.

vonden ſtracks 12. ofte meer huyſkens ſtaen / daer volck in woonde: In 't op-gaen paſſeerden ſy voor-by een plaetſe daer veel Bannanas ſtonden / ende niet wijdt van daer ſtaecken twee handen tuſſchen twee houters / welcke waren van eenen Swarten / die de Bannanas was komen ſteelen / wiens lichaem oock onbegraven op de aerde neder lagh. Teghen den avont quam de man / die aen lant geſonden hadde gheweeſt / weder aen boort/ ende de onſe lieten de Gijſe-

laers

laers (haer wat vereert hebbende) gaen; Hy hadde seer wel onthaelt gheweest van ghesoden ende gebraden hoenderen met rijs. Bracht oock een Meerkat mede hem vereert by den Oversten / die oock tweemael aen boordt was gheweest.

Den 27. dito voeren sy met drie schuyten aen lant / de twee aen 't Wester-dorp ('t welck sy Spakenburgh noemden) ende de eene aen 't Ooster-dorp / in de Caerte Sant Angelo ghenaemt / 't welck met een stercke palissade omvanghen is. In Spakenburgh hebben de twee schuyten goede mangelinghe gedaen / want den Oversten aldaer ende alle sijnen aenhangh meest droncken waeren; Sy brachten den onsen oock te drincken in een Ossen-hooren seeckeren dranck ghemaeckt van Honigh ende Rys / daerse ghelijckelick met goeden smaecke van droncken / want het was lieffelijck ende soetmondigh. Het Dorp mocht twee hondert huysen groot zijn / seer volck-rijck / waer van twintigh man in een wachthuys saten / met haer langhe spiessen ende rondassen / elck met een wit plecxkens op de borst gheteeckent / op dat sy ghekent mochten worden. Daer was oock een Herberge / alwaer eenighe van de maets haer met den Inwoonders vrolijck ghedroncken hadden. In 't inkomen van 't Dorp / hebben het volck ende haren Koningh de onse al singhende in gehaelt met haere trommelen / daer sy aen beyde zijden gelijck op slaen / aen de bovenste met een stocxken / ende aen d'onderste met de platte handt. Nae dat de pot / die sy in 't midden van haer met den dranck staende hadden / meest uyt-ghedroncken was / hebben sy malkanderen daer mede om den kop gheslaghen / ende in 't scheyden werdter een van sijn vrouwe gheleydt / andere seylden ende laveerden van stuerboord tot backboordt / even als onse Nederlanders pleghen. De Coningh heeft den onsen onthaelt met ghesoden rijs / die hun voor-ghedient werdt met groene bladeren een weynigh toe-ghevouwen in plaetse van lepelen / wesende niet onbillijck ghekoockt. In 't wederkeeren nae de Schepen / vonden sy eenighe huttekens / die sy voor Wacht-huyskens aensaghen / doch bevonden in 't leste dat het een Kerck-hof was / daer (soo 't scheen) yemandt van haere principaelste onder moeste begraven wesen / want daer stonden putten by met wijde hoornen met water / ende 't graf was met een Matgen overdeckt; Het Lichaem lagh in een uyt-gheholden boom in der Aerde begraven / ende bedeckt met een anderen boom / die meest boven der Aerde lagh / ende van der zijden saghen sy 't ghebeente van een mensche daer in legghen. De principaelste oft Overste van 't Dorp S. Angelo quam oock by de onse met twee Canoas, ende beduyde hun / dat sy haeren Phulo aldaer begroeven / biddende / sy en wilden de voorschreven huttekens niet beschadighen. Des anderen daeghs voeren sy weder aen 't Dorp S. Angelo, daer sy omtrendt 700. pondt schoonen rijs bequaemen met een goedt deel hoenderen / schenckende den Landtsaten Spaensche wijn / daer sy meer toe gheneghen zijn als eenige Natie daer men van ghehoort heeft. Daeghs daerna verdeylden sich de onse aen alle drie de Dorpen / ende deden dien dagh twee tochten / bekomende omtrent 1200. pondt rijs: ende souden meer ghemanghelt hebben / hadden d' Inwoonders (soo sy wesen) niet op de wacht ghemoest: Dese wacht was omtrent 30. persoonen sterck. Haere waeren verruylden sy teghen de onse voor roodt ende blau corael van kleyner waerde. Quaemen meest met kleyne korfkens rijs van een pondt / ofte min / ende daer gaven de onse vier oft vijf roode / witte / ofte blauwe coraelkens voor: doch de blauwe hadden sy liefst. Waeren van stature / wesen / zeden ende habyten seer als de Inwoonders van S. Maria. Haere huysen staen op pa-

Ghelegentheyt van de Dorpen Spakenburgh en S. Angelo op Madagascar.

De Inwoonders ende hare zeden.

Hoe sy haeren Phulo oft Coningh begraven.

Onderhandelinghe.

op palen vier oft vijf voeten boven der aerde: 't welck (nae vermoeden) ghedaen wordt/ om van het venynigh Gedierte bevrijdt te wesen/ 't welcke daer in groote menighte gevonden wort. Hier valt oock veel Crijstal de Montagne, 't welck veel harder is als Glabbeken/ ende meer andere dierghelijcke vreemdigheden. Het Corael wort hier mede van de Zee op 't strant ghesworpen/ ende de onse hebben 't aldaer geraept/ soo root als wit.

Root ende wit Corael.

Den dertighsten ende een en dertighsten dito bequamense wederom veel Rijs ende ander ververschinghe/ waer door het scheur-buyck onder hun soo schoon wegh gingh/ of 't wegh gevaeght geweest hadde/ ende kreghen also weder fris ende gesont volck.

Den eersten Februarij Anno 1596. waeren sy weder aen alle de Dorpen om rijs te koopen/ dan wert in 't Dorp welck de Riviere op leydt verboden door den Phulo, die ghekleedt was met eenen schoonen doeck aen/ ende een mutse van een groen kruydt ghewevenop 't hooft. De onse vermoeden dat sulcks gheschiede/ overmits datter noch veel rijs op 't veldt lagh te droogen/ ende het daghelijcks seer regende: als oock om dat sy misschien soo veel rijs uyt het landt niet missen en wilden/ vreesende voor een dieren tijt/ die hun wel meer bejegent was. Immers kregen noch een goede partye rijs/ doch so veel niet als sy de voorleden daghen gedaen hadden.

Daer waren oock 10. oft 12. schoone Ossen/ maer konden met hun geen koop maken. Den 2. dito kreghen sy weder een goet deel rijs/ hoenders/ ende geyten/ resolverende 's anderen daeghs 't zeyl te gaen/ ende hunne voorgenomen reyse te vervorderen. Maer omtrent middernacht kregen soo harden storm uyt den zuyden/ dat de twee Schepen Hollandia ende Mauritius, anders niet en wisten of souden malkanderen t'eenemael schaloos gemaeckt/ende gestrant hebben; Doch de Heere versach het/ ende gaf tegen den avont moy weder. De selve Schepen verlooren doen beyde hare Schuyten/ die van de Inwoonders op 't strant ghehaelt werden/ dat sy 't selve sagen.

Den 5. dito 's morghens vroegh zijn sy weder aen landt ghevaren/ om haere Schuyten/ so die van den Inwoonders geberght waren/ te rantsoeneren. In de barninge komende/ door den grooten uytval des stercken strooms/ bevonden sy dat de mont van de Riviere wel noch eens so wijt was/ als hy te vooren geweest hadde/ ende dat de graven die in 't landt ghestaen hadden/ nu dicht op 't water stonden. Sy en konden oock de Rivier niet opzoeyen/ maer moesten die optrecken/ waer toe hun de Inwoonders van Spakenburgh seer behulpigh waren/ hun oock wijsende/ hoe dat die van S. Angelo haere schuyten gebroken hadden. Komende aen S. Angelo, ende hunne schuyten weder begeerende wesen de Inwoonders aldaer/ datse in de groote barninge in stucken geslagen/ ende also ghestrant waren. De onse wisten wel/ dat sulckx logen was/ doch sonden evenwel 5. mannen nae strant toe/ die de schuyten in kleyne stuckkens ghehouwen vonden/ ende al 't yser-werck tot een spijcker toe daer uyt genomen. De Wilde/ wel merckende dat de onse daer over seer verwondert ende verstoort waeren/ hebben een deel haer goet ende kinderen in hare Canoas gedaen/ ende zijn daer mede de rivier opgevaren/ andere tot omtrent 50. quamen met hare spiessen ende rondassen/ om de onse van landt te houden/ dewelcke gheen last hebbende om haer yet te misdoen/ zijn weder nae boordt ghevaren. Op dit haer rapport werdt in den Scheepsraet besloten/ dat yder scheeps Jacht soude uyt-gemant worden met zijn behoorlijck gheweer/ soo 't moghelijck ware/ met de Wilde in aller vrientschap te handelen/

Die van S. Angelo houwen twee Hollandtsche schuyten in stucke.

Waer over twist onder hen lieden ontstaet.

delen/ ende soo sy sulcx weygherden/ dat men alsdan met haer omspringen soude/ soo sy met de schuyten ghedaen hadden. Dien-volgende zijn de 3. Jachten den 8. dito aen landt ghevaren met 48. man / om eenige van hare Lanciaras oft groote schuyten te koopen / ende die te ghebruycken in plaetse van de verlorene. Aen landt komende/ saghen omtrent 60. Swarten aen de oost-zijde van de Riviere/ met haere spiesen ende schilden/ seer springhende ende braverende. Die van Spakenburgh hielpen de onse hare schuyten optrecken/ dan also die van S. Angelo haer toe-riepen/ liepen sy haestigh wegh / ende terwijlen sy malkanderen aen 't kerckhof vertoefden / sagen de onse wel 40. schoone Ossen op 't selve weyden/ dan vermits hun by die van Spakenburgh (dien sy toe-quamen) niet dan alles goets gheschiet en was/ en hebbense die niet aen-geroert/ maer voeren voort naer S. Angelo, alwaer d'Inwoonders al veerdigh stonden om te vechten/ hare spiessen met de punt in 't water stekende/ ende latende 't selve in haren mont druppen / al of sy seggen wouden/ siet so sullen wy onse spiessen noch baden in u lieden bloedt/ ende met eenen begonnẽ sy so dapper te werpen met steenẽ/ dat de onse nergens vry en waren/ die derhalven hare dreggen lieten vallen/ ende in den hoop schooten/ meer om hun een vreese aen te jagen/ als om te raken: Maer sy bleven vast even stout werpende / meynende de koghels op haere schilden te schutten / tot datter eyndelick twee of drie sneuvelden / die d'andere mede naemen / ende met op de vlucht trocken / sich achter de huysen verberghende. Luttel tijdts daer nae quaemender twee oft drie van de Inwoonders / begheerende dat de onse souden ophouden/ men soude haer vee brenghen / doch door de verhitheydt ende furie werden niet verhoort / maer even dapper na haer gheschoten / waer over sy haer mede wegh maeckten: Ende alsoo de onse geen Inwoonderen meer en vernamen / zijnse gelijckelick aen lant geroeyt/ d'een helft van hun volck naer het Dorp sendende/ om te sien of daer gheen Wilde verborghen lagen / maer vonden alleenlijck een kleyn meysken van omtrent een jaer oudt / 't welck sy mede naemen ende plonderden voorts het Dorp: Terwijlen isser onversiens ende sonder dat men wist wie het dede / oft (soo andere schrijven) achtervolghende den last ende commissie van den Scheeps-raedt/ den brant in gesteken boven wint/ die (overmits 't geheele Dorp van droogh hout ende stroo was) met sulcken rassigheyt voort ghegaen is / dat het de onse nauwelijck selve en konden ontvlieden/ waer door veel ongthedorschen rys/ fruyten/ ende hoenderen verbrandt zijn. Al den roof die de onse hier kregen/ waeren twee trommelen / eenen schilt / een schuytjen / eenen bock / ettelicke matgens van stroo/ ende sommige hoenderen / al het welcke sy aldaer souden hebben konnen koopen om de waerde van eenen oft anderhalven reael van achten. Het Kindeken dat sy ghevonden hadden / hebben sy in 't wegh-roepen aen lant geset/ daer het terstont by eenige Swarten ghehaelt werdt/ die oock sommighe hutten van den brandt preserveerden. De Inwoonders mochten in alles omtrent 130. sterck wesen / waer van maer vier dooden ghevonden wierden / die sy in 't bosch ghesleept hadden met een deel goets / 't welck sy oock lieten ligghen. In 't uytkomen leyden de onse aen 't Kerckhof aen/ daer sy veel Inwoonders vonden van Spakenburgh, die haer alle vriendtschap bewesen / lacchende om 't gheene den anderen weder-varen was. Terwijlen de onse aen lant waren doende met die van Sant Angelo, isser een Canoa met 5. oft 6. Swarten / daer onder oock de Overste was/ van het Eylandeken aen 't Schip Mauritius gekomen/ mede brengende eenighe Citroenen: Dese werden by de onse / hoorende 't schieten aen lant / ghevangen ghehouden / waer over sy seer klaeghden / ende soo den brant opgingh in het Dorp/

Schermutsinghe.

S. Angelo gheplondert ende in brant gesteken.

Dorp / wert hun sulcx by den onsen van verre ghewesen/waer over den Phulo een kanne met water nam/ ende goot die over zijn hooft / willende daer mede seggen dat sy'er onschuldig in waren. Als nu de onse weder al-te-samen onverseert aen boort quamen/ soo werden de selve ghevangenen los ghelaten ende aen lant ghebracht/ alwaer mans ende vrouwen terstondt den Phulo zijn voeten quamen kussen met grooter eerbiedinghe / ende hy liet dadelick sommige hoenders halen met een goet deel Citroenen / die hy den onsen vereerde/ hun grooten danck bewijsende dat sy hem los gelaten hadden. Niet lange daer nae quamen die van't Eylant op het strandt/ dreyghende die van de Pinas met hunne spiessen ende rondassen/ maer daer quam anders niet af.

Den 9. dito voer de Sloep van den Hollantschen Leeu aen't Eylandt om water/ alwaer den Oversten haer bejegende met eenige hoenders / rijs / ende vruchten/ in teken van danckbaerheyt/ ende zijn met vrientschap van malkanderen gescheyden. Korts daer nae zijn aen lant geroept de twee Jachten/ ende een Bock/ met 46. man. Dese aen't Kerck-hof komende vonden 4. oft 5. Inwoonders van Spakenburgh, die begheerden/ men soude by haren Phulo komen/ waer over drie mannen in't Dorp ghesonden werden / daer sy den Phulo vonden met omtrent 60. man/ met hare spiessen ende schilden / dan de onse vernemende trocken op de loop na't bosch toe/alsoo dat de onse haer niet konden ter spraeck komen. Eenige quamen wel sonder geweer in't Dorp/hoenders ende rijs vermangelen/ maer wesen al dat men van haer blijven soude. Waer over de onse sonder haer te beschadigen van daer na Sant Angelo voeren / om een Lanciara oft groote schuyte te halen die sy voor den brant daer gelaten hadden/ dan alsoo sy daer geen volck en vonden/ende de voorsz Lanciara oock wegh gevoert was/ zijn nae't noorder-dorp toe gevaren/ 't welck bet de Riviere op leyt: Daer komende/ vonden groote menigte van Swarten/ alle op haer maniere ghewapent/ ende soo 't scheen/ wast een versamelinghe van veel dorpen / want sy aldaer 4. Oversten ofte Phulos vonden van verscheyden plaetsen / elck met zijn onderdanen ofte vassalen. Sy sonden een aen de onse/ dat sy doch van den wal souden leggen/ sy wilden hun vee brengen / dies de onse aen de over-zijde ginghen legghen / ende zy brachten daer hun een Os ende Bock/ wijsende dat sy niet meer en hadden / want sy alle haer have ende Vee gevlucht hadden. De onse gaven hun voor 't selve een goedt deel corael/ ende margaridetten / hoe-wel sy wesen daer voor niet te begheeren / maer dat het de onse slechts in-nemen/ ende wegh varen souden. Men schonck hun/ te weten de principaelste/ elck een kroesken wijns/ daer sy seer begeerigh na waren ; Jae de Phulo selve/alhoe-wel hy seer bevreest was/quam nochtans oock een kroesken drincken/ maer 't selve in hebbende/ liep terstont weder achter de huysen.

Den 10.dito isser een schuyte van Spakenburg aen't Schip Mauritius gekomen/ begeerende dat de maets souden aen lant komen / haer Overste soude hun eenigh Vee vereeren/ dan alsoo 't spade op den dagh was/wert niet raetsaem gevonden/ uyt vreese van eenige Embuscade / die de Inwoonderen souden moghen ghelept hebben.

Den 11. dito voeren sy nae't Kerck-hof om te sien of de bode des voor-leden daeghs waer ghesept hadde/ aldaer eenighe Swarten haer stonden en wachten/ wijsende dat sy in't Dorp souden varen: Maer de onse / vreesende eenighen aenslach/ sonden twee man nae't Dorp / houdende vijf van haer in gijselinghe. De twee mannen weder komende seyden men mochte vryelijck naer het Dorp toe varen/ ende vonden aldaer een Osken/ dat sy mede namen/ maer alle de Inwoonderen wa-

ren waren gevlucht / ende daer en was geen vee meer voor handen. Des de onse nae't noorderlickste Dorp voeren / alwaer de Inwoonderen mede terstont een Osken brochten / waer voor de onse hun omtrent 4. ellen lijnwaet gaven / ende een goet deel Corael.

Den 12 dito 's avonts hebben sy hare anckers gelicht / ende zijn uyt de Baye t' seyl gegaen / alwaer sy onder 't voorsz Eylandeken gheset lagen / op het welcke woonden 4. oft 5. paer volcx / die hun dagelicx veel Bannanas, honigh / hoenderen ende andere lieflickheydt te koop brachten / hadden oock op het selve hun verversinge van water gehaelt / 't welck seer klaer ende mackelijck om halen was: Bykans uyt de Baye wesende / zijnder van de Noordt-zijde der selve / omtrent twee mijlen van lant wesende / twee Canootgens aen de Schepen ghekomen met haer brengende eenigh Suycker-riet ende Rijs / 't welck haer met Coraeltgens betaelt is; Sy wesen de onse aen lant te komen / dan alsoo sulcx ongeleghen was / zijn sy door gevaren. De schepen gaen uyt de Baye t' Anton gil t' seyl.

Dese groote Baye genaemt d'Anton Gil is gelegen op de hoochte van 16½. graden bezuyden de linie / streckende n. n. w. ende z. z. o. tien mijlen op / ende breet 5. mijlen of daer omtrent. Heeft (soo ghesevdt is) een seer schoon groen ende vruchtbaer Eylandeken / 't welck seer hooghe is / alsoo datter aen de voet van 't selve niet meer vlacks en is / als de strandt. In 't inkomen van de Baye aen de n. o. zijde ligghen eenighe klippen / met drie Eylandekens / ende vervolghens een Rivière / daer verscheyden Dorpen op leggen. Aen de afwateringe omtrent half wegen de Baye in / aen de noortwal leggen drie volckrijcke Dorpen met verscheyden andere lanex de strandt / tot aen een ander Rivière / die haer noorden op doet / ende dan volght de groote Rivière / daer de onse haren Rijs meest gekocht hadden / welcke haer met twee armen / den eenen na 't noorden / ende den anderen na 't westen opstreckt / hebbende een Eylandeken in 't midden / ende aen de noortzijde 't groote Dorp S. Angelo. Aen de slincker hant in 't inkomen leyt het Dorp dat de onse Spakenburgh noemden / groot omtrent 180. huysen / ende wyder de Rivière op het Noorder-dorp / mede seer volckrijck / ende overvloedig van lijftocht: west zuydt west van 't Eylandt loopt noch een Rivière / op de welcke oock een Dorp geleghen is / welcke alle de Dorpen zijn die tot kennisse van de onse gekomen zijn. Het volck van dese Baye is seer zwart / doch hebben 't hayr ende den baert soo niet gekrolt als de rechte Moriaen / noch oock hare neusen ende lippen soo niet gefatsoneert. Is een kloeck sterck volck / seer ghenegen tot den dranck / want drincken sich in de voornoemde dranck van honigh ende rijs ghemaeckt so droncken als verckens / al-hoe-wel haer de selve maer by tijden en is geoorloft te drincken. Den huysraet die de onse by haer vonden was seer weynig ende geringe. Gebruycken een langh stuck riets / boven met een stopsel / in plaets van een drinckpot. Hebben sekere matjens daer sy op slapen ende sitten / frayKens met verscheyden coleuren ghewrocht / kleyne konstigh ghesneden stoelkens / daer sy 't hooft op leggen / in plaets van een oorkussen / houte mortieren oft blockē / daer sy haren Rijs in stampen / om 't kaf af te stoten / elck sijn sift / daer sy 't rijs door siften / potten om 't selve in te sieden / sackens daer sy 't in setten / eñ Calabassen daer sy 't in opschaffen. De Coning oft Phulo heeft veel Copere ringē om de armen / eñ so de onse eenige sulcke ringen gehad hadden / souden haren wille daer van gekregen hebben; Hy draegt oock veel Paternosters om den hals / eñ een groot langh houwnes in plaets van een Scepter. Sijne ondersaten loopē naeckt / uyt-genomen dat sy om hun middelen een fijnen doeck hebbē van bast gemaeckt. Sijn al-te-samen

Gelegentheyt van de selve Baye.

Gestaltenisse ende zede van 't volck.

Kleedinghe.

men

men haren Overſten ſeer ghehoorſaem. Der vrouwen kleedinghe is mede van 't ſelve kruyt geweven/tot de knyen toe/ eenige droegē oock lijfkens van't ſelve ſonder mouwen. Van dit ſelve kruyt breyen ſy oock hare viſch-netten. Haer cieraet ſijn ſekere armringen van tin/ oft heel ſlecht ſilver / in forme vande Manillas van koper diemen naer Guinea voert. De onſe hebben by hun geſien den ſteen diemen Laguecca noemt/ ende van 't Eylant Ceylon brengt. *Hanteringhe.* Hare hanteringe is jagen ende ſchieten met den boge/viſſchen/ende vee houden. *Greynen.* De vrouwen planten/ſayen eñ mayen alle hunne greynen/als Rijs/twee of drie ſoorten van boontgens/groene/ roode ende witte/ als de vruchten Bannanas ghenoemt/ welcke vruchten ende greynen haer meeſte onderhout is/ want eten ſeer ſelden vleeſch/ maer hare toeſpijſe is viſch ende melck. *Vee.* Haer vee ſijn ſchoone oſſen / die ſy ſeer weerdigh houden/ ende vermoeden ſommighe dat ſy de ſelve aenbidden / als de Canarins, ende Malabaren in Indien. Sy hebben veel Cabritos, oft Boxkens / maer weynigh ſchapen : Oock eenige honden. Hare tamme vogelen zijn hoenderen ende eynden/ *Gevogelte.* 't wilt gevogelte is veelderley / maer by de onſe noyt geſien. *Vruchten.* Limoenen, Citroenen, Oraenjen Appelen zijnder overvloedigh ghenoegh / als oock Gengber/ ende Meligette. Sy hebben oock een wortel/den gengber ſeer gelijck van buyten/maer van binnen heel geel: Deſe wordt in 't Malais Cunhet, in Arabiſch Habet ghenaemt/ ende in Portugees Cafran de las Indias. Men ſmaeckt in 't eerſte door de groote vochtigheydt zijn kracht niet in 't eten/ maer in 't leſte proeftmen eenighe ſcherpigheydt / doch niet ſoo groot als die van den Gengber : Draeght ſchoone witte Lelien/ende is ſeer geſont tot veel medicijnen. Men vindes oock veel in Jaua ende andere plaetſen van Indien/ ſoo namaels breeder beſchreven ſal worden.

De Hollanders ſiende dat ſy de Inwoonders qualick ſouden konnen bewegen tot vrede/ overmits het groot miſvertrouwen ende vreeſe die ſy van haer hadden/ zijn den 12. Februarij 1596. (ſoo boven geſeyt is) t'ſeyl gegaen/ ende hebben tot den 23. Martij toe voorſpoedelijck gezeylt met een w.n.w. ende z.w. wint/ maer doen begon de wint ooſtelick / ſomwijlen oock wat noordelick ende zuydelick te loopen/ waer-en-boven ſy oock ſtercke ſtroom uyt den zuydooſten kregen van achter Jaua, ſoo dat hun de wegh ſeer zwaer ende moeyelick viel / met veel ſtilten/ waer over ſy van meyninghe wierden haer te verwateren in de zuydelicxſte Eylanden van de Maldivas.

INWERP.

Beſchrijvinghe vande Eylandē de Maldiva.

„ De Eylanden die men noemt Maldivas, oft Maldiver, liggende recht tegen o-
„ ver de kuſt van Comarin ende Malabar, ſtreckē van Cabo de Comarin zuytwaert
„ af omtrent 140. Duytſche mijlen in zee. Men rekent datſe meer als duyſent ſijn
„ in getale/ doch en konnen eyghentlijck niet ghetelt worden. Sommighe zijn
„ bewoont/ ſommighe ligghen woeſt ende verlaten. Want zijn doorgaens ſeer
„ leghe/ even als Cochin, Cranganor, ende andere plaetſen ten vaſten lande/
„ waer door de zee dickmaels daer over heen vloeyt. Die van Malabar ſegghen/
„ datſe eertijts vaſt geweeſt hebben aen 't vaſte lant van Indien, maer door 't ge-
„ welt van der zee daer af zijn geſepareert geworden. Datter ſoo veele zijn/komt
„ door de menighte van de canalen oft waterloopen / dieſe van malkanderen af-
„ ſcheyden/ende ſommighe ſoo enge zijn/ dat de ſprieten van de ſchepen daer door
„ varende aen weder zijde de bladeren van de boomen halen / ende een kloeck
„ man eenigen tack by der handt grijpende van 't een Eylandt in 't ander ſprin-
„ gen kan. De Inwoonders miſſen veel dingen die tot onderhoudinghe des le-

vens

vens van noode zijn/ maer staen vol Cocos-boom, daer sy haer mede geneeren/ ,,
van de welcke hier naer gesproken sal werden. Sy weven van vlas ende zijde ,,
(die hun van buyten ghebrocht wort) seer fraye langhe rocken of tabbaerden/ ,,
daer met sy hare lichamen veel cierlicker ende eerlicker dan eenighe andere In- ,,
dianen bekleeden. Visschē met netten van Palm gemaeckt sekere kleyne schelp- ,,
kens/ die seer schoon van glans/ ende gespickelt zijnde/ op sommighe plaetsen ,,
ghebruyckt worden voor kleyn geldt. 't Hooft van alle dese Eylandekens is ,,
Maldiva, daer een tamelicke koopstadt in leydt/ ende oock de Coningh zijn hof ,,
houdt. Van dit Eylant dragen alle d'andere haren naem.

Den 5. Junij 1596. hebben sy landt ghesien/ waer door sy altesamen seer verblijt waren/ overmidts den grooten dorst die in de Schepen geleden wert. Wat naerder komende/ was 't een Eylant/ ligghende voor de Strate van Sunda, op de hooghte van 5¾. graden bezuyden de linie: Naer hun vermoeden wast het Eylandt Pugniatan, dat de Portughesen noemen Ilha Dengano, gheleghen omtrent 16. mijlen herwaerts van't groot Eylandt Sumatra, men rieckt het van weghen de Specerie die daer wast/ wel 3. mijlen verre. Den 6. dito hebben sy 6. ofte 7. Conas onder 't voorsz Eylant gesien/ dan die dorsten niet naerder komen/ derhalven de onse een ghemande sloep na 't landt toe sonden/ om met henluyden te spreken/ maer sy siende haer aen-komen/ roepden na 't lant toe/ ende trocken hare Canoas op 't drooghe/ welcke seer langh/ maer nau een voet breet waeren/ hebbende drijf houters aen de zijden. Sy en begeerden de onse geen sprake te houden/ wijsende dat sy souden aen lant komen: Maer also de onse niet wel voor die tijt versien en waren van geweer/ en hebben sy haer op 't lant niet durven begeven. De Eylanders waren 23. in ghetale/ ende hadden veel flitsen ende boghen. Waren groote persoonen/ gheel van coleur als de Brasilianen/ met langh hayr tot op de schouderen hangende/ oft (soo andere schrijven) recht over eynde staende gelijck een bosboom; Gingen heel naeckt/ sonder yets ter wereldt om 't lijf te hebben/ diergelijcke de onse noch noyt van de reyse ghesien en hadden/ en schenen gantsch wilt te zijn.

Ilha Dingana oft Pugniatan.

Gestalte van d'inwoonders.

Den 11. dito quamen sy dicht onder 't Eylant van Sumatra, in de mont van de Strate de Sunda, alwaer soo veel Eylanden leggen/ datse nauwelijck telbaer en zijn/ ende men qualijck kan weten den inganck vande selve Strate. Sy hebben't alhier gheset voor een langwerpigh Eylandt/ 't welck sy 's anderen daeghs aen landt varende/ vonden woest ende onbewoont/ vol bosschagien/ ende sonder eenigh water. Terwylen sagen sy van onder 't hooge Lant van Sumatra, eerst drie/ daerna negen zeylen/ de eerste die sy beoostē de Capo de bona Speranza gesien hadden. Een van onse schuyten na haer toegesonden zijnde/ heeft haer versproken/ waren 16. man sterck/ waer van de sesse saten en roeyden/ de andere saten in een hutte/ ghekleedt zijnde met catoene doecken van velerhande coleuren/ van beneden opwaerts tot de middelen toe/ maer voorts naeckt. Eenighe hadden ghewronghen doecken om 't hooft/ als de Turcken. De onse en konden haer niet verstaen/ dan wisten wel van Bantam ende Japara te spreecken/ maer Sunda Calappa was haer onbekent. Wesen de onse nae 't vaste Lant van Sumatra, alwaer genoegh van alles te bekomen soude wesen. Waer over de Pinas/ gemant zijnne met 16. man/ den 12. dito nae 't hooghe Lant toe zeylde/ alwaer eenige Dorpen waeren/ daer van sy 't principaelste noemden Dampin. Daer voer oock een Sloepe na 't Lande Sumatra, van daer sy de zeylen hadden sien komen/ ende weder henen vaeren/ presumerende dat het eenighe zeeroovers waeren/ wachtende op

de op de schepen die van Manancabo naer Bantam voeren. De Sloepe sette het teghen den avont seer dicht aen een Eylandt / daer noch 2. kleynder Eylandekens by lagen. Hoorden 't volck klaer genoeg spreken/doch en vernamen geene. Des anderen daeghs sagen sy op een plaetse 4. Schepen leggen/ ende noch twee partijen die drie ende drie zeylden/ daer sy met de Sloep nae toe roeyden: Sy de onse vernemende/ maeckten sich aen malkanderen vast/ ende ghevraeght zijnde offer nergens water te bekomen was/ wesen na seker plaetse toe doch de onse vreesende verfonden te worden/ begeerden/sy souden mede aen de Pinas varen/ende traden met vrientschap in hunne scheepkens / alwaer sy hun veel frayigheden toonden/ als een verguldе poenjart/ die sy Cris noemden/ oock een gouden ringh/daer een diamant in stont van kleynen prijse/ want hy kleyn ende qualick gekant was. Sy hadden metten eersten bevreest zijnde/een metalen Bas te boorde ghebracht/ die zy/ siende dat de onse het ooghe daer op hadden/ verberghden. De onse keerden weder nae de Pinas/ ende sy volghden met een Canoa, verruylende soo wat visch/ Bannanas, Water-meloenen/ Suycker-riet / Cocos, Loock/ Ajuyn/ ende andere vruchten (den onsen onbekent) voor roode ende blauwe Paternosters/ende Margaridetten/ ende varende met malkanderen nae 't vaste landt van Sumatra. Onder weghe ontmoeten zy 3. oft 4. Canoas, daer in eenighe persoonen waren/ welcke wel scheenen mannen van qualiteyt te zijn/ want waren ghekleet met Hemelsch-blauwe fijne accoutrementen van linwaet/ ende de Tolcken al van 't selfde. Dese voeren met de onse een soute kille op / om hun water te wijsen/ ende quamen te ghelijck aen een Dorp van omtrent 20. huysen / fray ghemaeckt van Palm-boomen. Al-hier saghen de onse den eersten Peper wassen/ op-loopende als de hoppe/ lancks hooghe dicke rieten / waer van sy soo veel kochten alsser te bekomen was/ kreghen oock een monsterken Naghelen/ ende Note-muscaten/ mitsgaders een deel Pompoenen ende Citroenen / maer konden geen vleesch van hun bekomen. Sy brachten oock Wijn uyt Palm-boomen ghetapt. De Vrouwen waren met seer dicke arm-ringhen verciert / gaen gekleet van de middel nederwaerts met Catoene lijnwaet/ ende hebben oock een kleet over de borsten / laten 't hayr wat hanghen / met een strenge vast gebonden.

Daer nae quamender 4. Canoas aen de Pinas/ ende brachten hoenderen/ rijs/ peper ende Caxias te koop: Dese om datter onbewust een Roer afgingh/ sijn soo bevreest geworden/ dat sy terstont hare schansmatgens lieten neder-vallen/ ende een kleyn metalen Bas te boorde brochten / seer met hare wapenen dreyghende/ want sy meynden dat de onse uyt vyantschap geschoten hadden. De Sloepe dit merckende / roeyde nae 't landt toe/ maer eenighe van haer op den oever springende/ wilden de onse daer op niet laten komen/ soo dat zy/ om geen quaden roep van haer te laten loopen/ gekeert zijn van daer sy ghekomen waren. Aen boordt komende vonden de Almadias noch daer / teghen welcke de maets voor 12. Realen van achten Caxias ghemangelt hadden/ om altijts payement te hebben. Dit is seecker munte/ arger van alloy als loot/ ende worden by 200. teffens by malkanderen aen een snoer geregen/ 't welck men dan noemt/ una Sata de Caxas.

Den 14. dito hebben die van den Hollantschen Leeu een Prauken in-gheroept/ ende haer met wijsen ende beduyden soo verre ghebracht / datse mede ghevaren zijn aen 't schip Mauritius, alwaer een van hun/overghetreden zijnde/ presenteerde den onsen tot Bantam te brenghen / mits hem betalende voor elck Schip vijf Realen van achten. Den 17. dito soo sy onder zeyl waren/ quamder een Prau aen

't schip

't schip Mauritius van 't vaste lant van Sumatra, ende was de Prau van de Lootsman die sy in hadden. Twee van de 14. mannen/ di'er in waren/ quamen over/ ende deden den Lootsman reverentie/ nemende metter hant zijnen luchter voet/ ende van daer opwaerts strijckende tot aen de knijen/ ende dan strijckende met haere handen over haer aengesicht tot boven haer hooft toe. Den 18. dito des avonts hebben sy gesien menighte van voghelen/ soo groot als ravens/ dan waren nieuwers by te ghelijcken als by Vleermuysen/ want men konde geen veren aen haer vermercken. Dese doen groote schade in de boomen ende kruyderen/ soo dat de boeren des nachts moeten volck doen waecken in de boomen/ ende noch konnen syse qualick weren: De Indianen etense/ ende segghen datse seer goet van smake zijn/ als Patrijsen. Des selven daeghs haddender twee Prauwen aen 't schip Mauritius geweest/ in welcker eene was een statigh man/ gekleet in fijn Catoene lijnwaedt met goudt door-toghen/ veylden de onse veel Bettelle, ende Arecca, als oock wat Cocos, waer voor hun vereert wert eenigh lijnwaet: Dese stalen in 't wegh-varen een hemde met noch ander linnen.

Vreemde maniere van eerbiedinge.

Indiaensche bleermuysen.

Nopende de boomen ende vruchten/ die sy op Sumatra sien wassen hebben/ zijn dese. Den Indiaenschen Palmboom/ die men meest gheheel Indien door vint/ ende is vierderley. d'Eerste soorte is/ daer de Cocos oft Indiaensche Noten op wassen/ welcke wel den profitelicxsten boom is/ die men op aerden magh vinden. Hy wast seer hooghe ende steyl/ luttel min ofte meer als een kleyne span dicke: Heeft gheen tacken/ dan heel om hooghe/ ende die spreyden sich uyt/ als die van de Dadelboomen. Onder de selve/ ende dicht aen de stamme/ wassen de Cocos, ofte vruchten/ al-te-met tien oft twaelf by malkanderen ghekoppelt: Hare bloeysemen zijn die van den Castanienboom seer ghelijck. Den boom en wast niet dan dicht by de stranden/ ende in plaetsen van louter sant. Heeft soo weynigh beslagh van wortel/ dat het wonder is/ hoe hy eenighe vastigheydt hebben kan in de aerde. Des niet teghenstaende/ groeyt soo vast ende hooghe/ dat men vreest yemandt daer op te sien klimmen. Maer de Canarijs, ofte Boeren met seeckere kleyne kerven daer in te maecken/ op de maniere van een trappe/ klimmender met sulcken rassigheydt op dat het Apen schijnẽ te wesen/ 't welck geen Portugees haer en durft nae doen. Dese boomen zijn daer te lande in sulcker menighte/ als de Olijfboomen in Spaenjen/ oft Wilgen in Hollandt. 't Hout/ al-hoewel sponsachtigh/ is nochtans tot vele dinghen nut/ ende dat voornemelick om zijn hooghte/ want in de Eylanden van Maldida makense daer heele schepen af/ sonder een eenighe ysere naghel daer aen te besigen/ maer hechten 't werck aen malkanderen met koorden/ die van de bolsters der Cocos ofte Noten ggedraeyt worden. Van de bladen maeckt men de zeylen/ ende deckter de huysen met. Men maeckter oock Regen ende Sonneweerders/ mitsgaders sekere matten ende tenten af. Somtijts oock kostelicke hoeden/ die/ om hare lichtigheyts wille/ des somers veel gedraghen worden. Men queeckt dese boomen op/ tot twee eynden: sommighe namelick om Cocos ofte Noten op te winnen/ andere om wijn uyt te trecken. De Cocos zijn seer soo groot als een Struys ey/ bekleedt met een bolster/ die/ alsse noch aen den boom hanghen/ van buyten groen is/ gelijck als die van een Okernoot: Maer afgedaen ende droogh zijnde/ is harigh/ als kennip/ soo dat sy Cario daer af maken/ welcke is de stoffe daer sy alle hare kabels ende ander schipsgewant geheel Indien door van drapen/ oock hare schepen/ in plaetse van werck ofte mosch/ mede stoppen. De vrucht/ als sy begint te rijpen/ is van binnen vol waters/ dat seer klaer/ soet/ koel/ ende liefsijck om drincken is.

Boomen en vruchten op Sumatra.

Cocos-boom.

Indiaensche kennip.

Elcke

Elcke Lanho, oft onrijpe Coco, heefter wel een halve kanne van in. Dit water verandert allencxkens in een witte korrel oft pit/ die bynaest de smaeck heeft van een haesnoot/ doch gemeynlick wat soeter. De schelle over 't binnenste fruyt (die naemaels hout wordt) noch dun ende weeck zijnde/ is seer liefl ijck om eten met wat zouts/ maer wanneerse hart is ghewordden/ so maeckt men der lepelen/ drinc-bekers/ ende veelerley anderen huysraedt af. Worden oock tot kolen ghebrant voor de Goutsmeden/ die sy seer dienstigh ende gherijvelick zijn. Uyt het voorsz.

Melck. wit ofte mergh stooten ende douwen de Indianen den melck/ daer sy haren Rijs ende andere potspijse mede koken/ anders wort het fruyt van de Cocos weynigh gegeten/ dan by slaven/ ofte arme luyden: Maer wort wel met grooter menighte gedrooght/ ende so op verscheyden quartieren verhandelt/ want men Olie daer van maeckt/ die seer goet is/ soo wel om te eten/ als om te branden/ oock seer medicynael. Dese Cocos, alsse noch in de bolsters zijn/ mach men vry geheel de werelt over voeren/ sonder bederven/ ende 't gebeurt somtijdts door langheydt van tijde/ dat het water van binnen verandert in een geelachtigen appel/ die seer smakelick ende soet is.

Als de Indianen geen Cocos oft fruyt en begeeren/ maer Wijn uyt hare boomen willen trecken/ soo snijdense de bloeysels van de Cocos af/ ende bindender eenen ronden nau-mondigen pot aen vast/ die sy Collao noemen/ ende met pot-aerde so dicht toestoppen/ datter geen wint oft aessem uyt en magh. Dese pot vloeyt

Wey. binnen weynigh dagen vol waters/ 'twelcke sy noemen Sura, ende is soo soet ende lieflijck om drincken/ als by ons soete wey/ ofte beter. Een uyr oft weynigh min in de Sonne ghestaen hebbende/ wordt heel goeden azijn/ so dat men in Indien anders gheen en gebruyckt. Men distilleerter oock Fula oft Nyna van/ dat

Brandewijn. soo goeden ende krachtighen brandewijn is/ als men te Franckfort oft Ceulen

Wijn. maeckt van den besten Rhijnschen wijn. Oock maeckt mender Aracca van/ 't welcke den Wijn is van Indien/ seer goet ende sterck/ al-hoe-wel hem de Indianen drincken oft water ware.

De Portugesen weten hem met rasijnen ende andere substantien soo te bereyden/ dat hy al-te-mets van coleur ende smaeck soo goedt is als Portugaelschen

Suycker wijn. Vande selve Sura maecktmen oock Suycker/ die sy Jagra noemen/ doch wort weynigh gheacht/ soo om datse bruyn van coleur is/ als om dat men witte Suycker genoegh in Indien kan bekomen. Het binnenste van den Cocos boom/

Pampier. by den Portughesen ghenaemt Palmito, wordt in grooter weerde ghehouden/ ende den rijcken luyden voor een kostelijck present vereert. Is soo dun ende wit als pampier/ oock van nature alsoo ghewassen/ al oft gheperst ofte ghevouwen waere/ langhwerpigh ende smal/ hebbende somtijdts vijftigh/ sestigh ofte meer vouwen/ even als een boeck pampiers. De Indianen ghebruyckent in plaetse van pampier/ ende schrijvender met seeckere yserkens op/ als 't noch groen is/ dan en kan men de letteren niet meer uyt doen. Sy heetent Olla, ende hebbender alle haere boecken ende memorialen van/ die sy weten te seghelen ende toe te sluyten/ gelijck wy onse brieven doen.

De tweede soorte van Palmboomen wort in Portugees genoemt Arrequero, waer van wy hier na sullen handelen.

De derde is den Dadelboom/ Tamar gheheeten/ die men oock veel in Barbarien vint/ ende met namen op 't Eylandeken Gerbi. Hier van sal ooc beneden breeder gesproken worden.

Lantor boom. De vierde wordt in de Malaysche tale gheheeten Lantor, ende draeght een kleyne

kleyne vrucht van de groote als een kriecke / ſchoon Oraengie-verwigh zijnde/ ende hebbende een tamelijck grooten ſteen. Hier van maecken ſy een Oraenje-verwigh dickachtighe olie/ ſeer geſont / ende oock lieflijck om eten voor diese gewoon is. Men ſeyt dat deſen boom 't wijfken is van den eerſten/ ende men vintſe beyde oock in Guinea. Hier van breeder in Jaua.

Daer is dan noch in abondantie geſien geweeſt den Bananas oft Indiaenſche Vygheboom/ die wel 't meeſte onderhoudt is van de Indianen. Hoe-wel nu de Indiaenſche Vyghen veelerhande zijn/ d'een beter/ grooter ende dicker/ als d'andere / ſoo komenſe doch in 't fatſoen ende verwe meeſt over een. Den boom is omtrent een mans lenghte hooghe/ bladeren hebbende van een vadem langh/ ende by de drie ſpannen breedt / die de Tructen ghebruycken om peper-huyſkens van te maecken. Aen den boom en is gheen houdt/ ſoo dat hy eer een plante ofte ſtruyck behoort ghenoemt te worden. De bladeren openen haer/ als de ſtruyck omtrent een halve mans lenghte hoogh is / ende als de binnenſte voort-komen/ ſoo verdorren de buytenſte/ tot dat de ſtruyck volwaſſen is/ ende de vrucht hare volkomentheydt heeft. De ſtruyck is ten hooghſten maer een ſpanne dick/ ende ſoo weeck / dat men hem met een mes ten eerſten kan door-ſnijden. In 't midden van de bladeren / als ſy uyt het binnenſte van den ſtruyck opgaen / ſpruyt een bloeme / ſoo groot als een Struys-ey / ende is van coleure bykans peers. Hier uyt groeyt metter tijdt een langhen Tack / doch is geen houdt / maer by naeſt als een kool-ſtock / deſe waſt vol Vyghen / welcke noch in de Huyſkens zijnde / ſoo groot zijn als groote Boonen / maer worden daer nae een halve ſpan langh/ ende drie of vier duymen breedt/ dick gelijck Concommeren. *Banana oft Indiaenſche Vijgeboom.*

Den tack heeft altoos by twee hondert vijgen/ ſo dicht aen malkanderen hangende/ als de druyven doen. Aen elcken bos hebben 2. mannen op een ſtock ghenoegh te dragen. Men ſnijtſe af/ alſſe half rijp / dat is half groen ende half geel zijn/ dan hanght menſe alſoo met bos met al pewers aen een balck/ ende worden binnen vier of vijf dagen volkomentlijck rijp. Elcke ſtruyck en geeft maer eenen boſch vijgen ſeffens/ ende wort dan ter aerden toe af-geſneden / waer nae hy terſtont wederom uytſchiet/ ende binnen een maent tijts zijn volle waſdom krijght/ ſoo dat men't heele Jaer door vijgen heeft/ ende dat in ſulcken overvloet/ dat het wonder is. Sy hebben ſchellen/ bykans als huyſkens van boonen/ zijn van binnen witachtigh/ ſacht om bijten/ gelijck of het meel eñ boter te ſamen ware/ ſoet/ ende lecker van ſmaecke: Verſtrecken beyde voor ſuyvel ende broodt/ ende men kander ſich op onthouden / ſonder andere ſpijſe van noode te hebben / ghelijcker veele in Indien doen.

Den ronden zwarten Peper hebben ſy oock aldaer ſien waſſen/ op-klimmende (ſoo gheſeydt is) lancks hooghe dicke rieten/ daer den Tabaxir in waſſet/ welcke in Perſia teghen Silver op-ghewegen wordt/ dan hoe-wel de onſe verſcheyden rieten gheopent hebben / konden nochtans gheen Tabaxir daer in vinden. *Swarte Peper.*

De Peper groeyt met ranckens als de Gheneverbeſien doen / is groen / tot dat hy vol is / ende ghedrooght wordt / want dan wordt hy eerſt zwart / dit gheſchiedt in December ende Januarius / 't welck den tijdt is dat men hem pluckt. Sijne bladeren zijn ghelijck Orangien bladeren / maer wat kleynder/ zijn groen ende ſcherp aen de punten / in 't kauwen een weynigh bijtende. Hy waſt ghelijck de Druyven in boſkens / maer veel kleynder ende dunder / wat dichter als de Aelbeſien. De plaetſen daer hy meeſt waſt / zijn deſe : Malabar, Onor, Barſelor, Mangalor, Calecut, Cranganor, Cohin, Coulan, Queda , niet wijdt

legghende van Malacca, Pedir, Camper, Andragir, Dampin, ende andere plaetſen in Sumatra: voorts Bantam ende den Weſtelijcken hoeck van Jaua Major. De Malayen noemen hem Lada, de Lauanen Sahangh, ende de Malabaren Molanga. Men vint oock op de voorſchreven plaetſen den witten Peper/die dẽ ſwarten in kracht ende ſmaeck ſeer ghelijck is / alleenlijck is het buytenſte ſchelleken wit ende effen/ ſonder rompken.

Witte Peper.

De lange Peper waſt in Bengala, eñ oock ſommige int Eylant Jaua. Is ganſch een ander fatſoen van een boom. De vrucht is omtrent ſoo langh als de naelde van een naſteling/maer wat dicker/van buyten rompelig eñ aſverwigh/van binnen witachtigh/met kleyne ſaetjens/doch in ſmake ende gebruyck den witten ende ſwarten peper gelijck. De peper genoemt Canarijns ofte Boeren peper/om dat hy niet dan by arme ende geringe luyden gebruyckt en wort/ waſt inde Contreyen van Goa ende Malabar bynaeſt van fatſoen als de Boeckwijt/maer is aſchverwigh ende van binnen hol/met ſommige kleyne korreltjens. De Indianen ende andere Orientaelſche volckeren ghebruycken den Peper veel overvloedelijcker/ dan eenige Natien/daer hy henen gevoert wort / want ſy en nutten geen ſpijſe/ of doender handen vol peper in/al ongeſtooten.

Langhe peper. *Canarijnſpeper.*

In Sumatra waſt noch een wortel den Gengber ſeer gelijck/ in't Latijn Crocus Indicus, oft Indiaenſchen Saffraen/in 't Malays Cunhet genaemt: waſt als Lis/ dragende witte Lelien/is van binnen geel/knoppigh/kortbrakigh/eñ ſeer waterachtigh: daer in bijtende en gevoelt men mettẽ eerſtẽ geen kracht/maer een luttel daerna begint de mont ſeer te branden. Men vint hem oock veel in't Eylant van Madagaſcar (ſoo voren hier geſeydt is) als oock in Jaua, ende ander quatieren van Indien.

Indiaenſche Saffraen.

I N W E R P.

Beſchrijvinghe van het groote Eylandt Sumatra. *Ghelegentheyt.* *Groote.* *Streckinge.* *Mineralen.* *Swavel bergh.* *Balſem-fonteyne.* *Locht.* *Vruchten.*

,, Of het Eylant dat de ouden Taprobana genoemt hebben het ſelve ſy dat men
,, nu ter tijt Sumatra noemt/ oft (ſoo ander ſeggen) Ceylon, daer is ons weynigh
,, oft niet aengelegen/die hier maer van Sumatra ſullen ſpreken. Eenige ſchrijven
,, dat dit Ophir is/daer Salomon ſijn gout van daen haelde. Leyt tegen over Ma-
,, lacca, omtrent 10. mijlen van 't vaſte Landt/met het welcke ſommighe meynen
,, dat het eertijts verknocht ſy geweeſt. Nu ten tijde/alhoewel de menſchelijcke
,, curieuſheyt bykans niet onverſocht en heeft gelaten/ vint men nochtans by de
,, Schrijvers verſcheyden gevoelens van ſijn groote: want eenige ſegghen / het
,, begrijpt in ſijn ommeloop 700. mijlen / ende ſy wel 200. mijlen breet. Andere/
,, het hebbe in de lenghde 170. ende in de breedte niet meer dan 60. mijlen. Dit
,, midden in 't Eylant woonen hebben de Middel-linie / recht over 't hooft: ſoo
,, dat het met de eene helft nae 't zuyden / ende met d'ander nae 't Noorden ſtreckt
,, van den 6. graed Zuyder / tot den 5. graed Noorder Polus hooghte. Is ſeer
,, gout-rijck/ ende geeft oock veel ſilver/tin/yſer/ſolpher/ende andere mineralen:
,, met namen koper/daer ſy goet geſchut van gieten / oock veel edele gheſteenten.
,, Heeft een vierigen Swavel-bergh/ die ghedurighlijck brandt/ ende vlammen
,, uytwerpt/als den bergh Ethna in Sicilien. Men ſeght oock datter een Fonteyne
,, ne ſy / die louteren Balſem vloeyt. Specerije ende Syde valter overvloedigh
,, veel. De locht/ overmits de menighvuldighe Rivieren/ſtaende wateren/ ende
,, dicke boſſchagien / en iſſer niet ſeer gheſont / inſonderheyt voor de vreemdelin-
,, gen. Het Lant en gheeft gheen tarwe/ ofte diergelijcke Europeiſche greynen/
,, maer overvloedigh veel Rijs ende Milie/ oft Gheerſt/ waer by/ als oock by de

Boom-

Boom-vruchten/daer in't wilde wassende/ de Inwoonders leven. Geeft oock ,, veel honigh/was/genghber/campher/cassia fistula, ende Peper. Daer is veel ,, wit Sandael-hout/ende wort veel catoen gewonnen/waer van sy hare kleede- ,, ren maken. Dit Eylant is in verscheyden Coninghrijcken gedeelt/ welcke tot ,, noch toe niet al bekent en zijn / voornamelijck die te landewaert in legghen/ al- ,, waer de Portugesen maer van twee Rijcken en schrijvē/namelijck Andragidan, ,, ende Aruan, welckers inwoonders Heydenen ende Menschen-eeters zijn. De ,, Zee-kust wordt meest bewoont by Mahometanen oft Turcx-ghesinde. Hier ,, pleegh het Coninckrijck van Pedir seer vermaert te zijn / als oock dat van Pa- ,, cen, Camparan, ende Manacabo, alwaer men de beste Crissen ofte Poenjarden ,, maeckt van gantsch Indien/ een geweer daer de Javanen ende Malayen/ als ,, oock meest alle Orientaelsche natien seer met braveren / ende sich dapper op be- ,, trouwen. Maer nu is Achen het voornaemste Coninghrijck van dit Eylandt/ ,, wiens Coningh sich niet alleen de Rijcken van Pedir ende Pacen onderworpen ,, heeft/maer oock het gantsche Noorder-quartier van't Eylant. De Portuge- ,, sen en hebben hier niet met allen eyghens/ maer drijven alleenlijck met den In- ,, woonders haeren Koophandel/als andere Natien. Hebben wel eertijdts ghe- ,, tracht eenige conqueste daer op te doen/ ende trecken alsnoch eenighe daer over ,, des Conincks besoldinge/ meer en hebben tot noch toe niet uytgherecht. Aen- ,, gaende de Hooft-stadt des Eylandts Achen, ende haeren Coningh / daer van ,, sullen wy den Leser te sijner plaetse / namelijck in de Schipvaerdt van Joris van ,, Spilbergen, breeder bescheed doen.

Afbeeldinghe.

Den 19. Junij 1596. also sy voorby een Stedeken passeerden/quamen haer veel Prauwen aen boort van't Eylant Sumatra, ende brachten Gocos, Peper/ Nagelen/ Muscaten/Bannanas, Hoenderen / ende Oraengien aen boort/ vragende of de onse van Goa ofte Cochin quamen/ ende naer Bantam wilden/ waer op sy gheantwoort hebben dat ja / ende ruylden de voorsz Indiaensen waeren teghen een deel messen/ seylende voorts tot den twee-en-twinghsten dito toe seer langh-samigh ende met kleynen spoet voor de Haven van Bantam, ende de kuste van Sunda. De oorsake van soo soberen voort-gangh was eensdeels de contrarie stroom / eensdeels oock de veranderinghe van den wint / welcke daer van korts nae middernacht af tot den thien uyren voor-middagh toe altijt Oost waeyt / ende voort tot den avont toe West: waer door de strate seer moeyelijck is te passeren.

De schepen komē voor de havē van Bantam

Den drie-en-twintighsten dito hebben de Commisen van de Schepen haer selven den naem laeten gheven van Capiteyns/ ende Cornelis Houtman liet sich noemen Capiteyn Major. Sy saghen des selven daeghs in een Baye van 't Eylandt Java een schip/oft Iunco, so die aldaer genoemt worden/hebbende een boeghspriet/ een groote mast ende een besaens-mast met een groote besane daer aen/ oock een blinde/ ende wesende van verre aen te sien als een Haring-buysse/ maer heel verscheyden van zeylen/ welcke van houdt ofte biesen ghemaeckt waeren. Haer opstaende ende loopende want was al mede van hout ghevlochten / ende 't hol van 't schip aen malkander gepint / ghelijck de Cuypers hier te Lande hare bodemen 't samen voegen : zijnde omtrent dertigh oft veertigh/ of (soo andere seggen willen) maer sesthien lasten groot. Den overloop was bedeckt met biesen/even als by ons de boeren huysen gedeckt worden. De anckers waren al mede van hout ghemaeckt.

Indiaensche Iunco oft schip/ ende sijne toerustinge.

Wanneer de selve Joncken voor de wint zeylen / wordt over yder boegh de hals toegeset/ als de fock over d'een zijde/ ende 't groot zeyl over d'ander zijde/ de zeylen

len hebben soo veel aen 't onder lijck raan/ als 't boven lijck.

Alle 't welck voor een varende man seer vremdt om hooren / ende noch vreemder om sien is. Sy saghen oock (na 't wijsen van den Piloot) niet verre van de Stadt Bantam over de 60. kleyne barckjens/ die by den Inwoonderen Praos ofte Prauwen genoemt worden/ hebbende mede hunne zeylen / ende want al vande selve stoffe. Dit waren al visschers die upter zee quamen / ende naer de Stadt toe liepen / waer door de onse vermoeden dat Bantam een volck-rijcke Stadt moest wesen / so sy naemaels door de ervarentheyt metter daet bevonden hebben. Teghen den avondt isser een Prau van de Stadt aen 't schip Mauritius ghekomen/ waer in 6. Portughesen waeren met hare slaven. Dese seyden ghesonden te zijn van wegen den Gouverneur / die met alle de Inwoonderen seer voor de onse bevreest waren/vragende daerom van waer sy quamen? Sy antwoorden/van Hollandt te komen/ om met hun in vriendtschap te handelen. Waer op d'andere wederom seyden/dat de onse wel ter rechter plaetse gekomen waren/ maer ter onbequamer tijdt / want sy over vijf daghen vijf Sommas (welcke Chinesche Schepen zijn) met Peper geladen naer China ghesonden hadden / ende dat de Iunco , die de onse des morghens in de Baye hadden sien legghen /-mede hare ladinghe aldaer lancx de kuste was soeckende. Toonden den onsen voorts groote vrientschap/ende seer gevraeghT zijnde nae den Koningh des Landts/ seyden/hy was onlancks geleden voor Palimban, (een Stadt in Sumatra geleghen/ die gherebelleert hadde) met veel van de zijne ghebleven / ende d'andere hadden de selve Stadt / die sy meestendeel in hadden / door de doot van haeren Coningh weder verlaten. Hadden / doen sy naer Sumatra voeren over de 200. zeylen ghehadt / soo dat door de groote menighte / veele van hongher vergaen waeren. De Koningh (seyden sy) en hadde maer een eenigh kint achter-gelaten van vijf maenden out/ ende de Inwoonders hadden tot Gouverneur gekoren de Vader van een van des Coninx huysvrouwen/ met namen Cheltate. Onder dese Portugesen warender eenighe/ die (so sy seyden) in Thomas Candish Schip geweest waeren / doen hy in Ternate was. Verhaelden oock de groote destructie ende beroeringe die Capiteyn Lancaster, inde Strate van Malacca legghende/ onder de Portugesche ende Indiaensche Schepen ghedaen hadde. Waer op de onse seyden / dat sy hun sulcx niet aen en trocken / maer alleenlijck ghekomen waeren om te koopen ende betalen. Sy begheerden grootelijckx op de onse/ dat sy hun doch niet en wilden uytgheven voor Schepen van Don Antonio uytghesonden / om geen muyterije ende beroerte onder hun te maken / 't welck sonder twijffel geschieden soude door de Ballingen die sich in Pegu, Bengala, Ternasserin, Martaban, op de kuste van Coromandel : ende in 't korte ghesept/ door geheel Indien onthouden/ om haer querelle uyt te voeren/ waer door men terstont wel grooten aenhangh soude bekomen / maer men magh haer niet vertrouwen/ want om vrydom te krijgen van haer ballinghschap/ souden sy lichtelijck eenige verraderije mogen aenrechten. De onse deden den Gouverneur alle vriendtschap ende dienst aen-bieden door de selve Portughesen / de welcke / een gheveynsde blyschap ghetoont hebbende / weder naer de Stadt toe gevaren zijn. Ten selven daeghe is oock de Sabandar , welcke aldaer de opperste naest den Koningh is/ ende eyghentlijck 't hooghste gebiet ende rechts-pleginge heeft over 's Koninx tollen/aen 't schip Hollandia gekomen/mede vragende wat de onse daer begeerden : sy antwoorden van gelijcke / gekomen te zijn om Peper ende andere Specerije te koopen/waer toe sy goede Realen/ ende oock koopmanschap mede gebracht hadden/die sy hem eensdeels lieten sien/en hem wel behaegde/ soo.

Krijghen aldaer eenige Portughesen aen boort.

Als mede de Sabandaer/ oft Opersten Tolmeester.

de/ soo dat hy seyde sy waren ter rechter plaetse gekomen/ ende souden ladinghe ghenoegh vinden voor hare Schepen/ bewijsende hun oock veel eere ende vrientschap.

Den 24. dito isser veelderley volck aen de Schepen ghekomen/ brenghende menigerhande goet te koop/ ende den onsen groote vrientschap bewijsende. So het scheen waren sy alle door hare komste seer verheught/ ende seyden datter Peper genoegh te bekomen was/ als oock dat het nieuwe gewas binnen een maent in komen soude/ ende dat het soo goeden Peper-jaer was/ als 't binnen 10. jaren niet gheweest en hadde/ soo dat men 5. ende 6. sacken voor een Catti, zijnde omtrent 20. guldens/ kocht/ daer mender ordinaris maer drie pleegh te koopen: Yder sack weeght 54. ponden Hollandts/ soo dat het pont omtrent op een braspennigh soude hebben komen te staen: 's Middaegs is de Sabandar weder gekomen aen 't schip Hollandia, begeerende op Cornelis Houtman als Capiteyn Major, dat hy aen landt soude komen/ den Gouverneur te besoecken. Hy gaf voor antwoorde/ dat sijn commissie sulx niet en vermocht/ dan liet den Gouverneur biddē/ dat hy eerst eens t'schepe wilde komen/ als dan soude hy met hem aen lant varen. De Sabander begeerde mede/ dat de onse met hunne Schepen wat naerder de stad souden komen leggen/ gelijck sy deden/ ende settent dien selven dagh onder 't Eylant Pulo Panjan, 't welck op haer spraecke te seggen is het lange Eylant, leggende omtrent twee mijlen van de Stadt Bantam. Alwaer den Admirael van der Zee/ Tomongon Angabaya genoemt/ terstont aen de Schepen quam/ hun door seeckeren Tolck verspreeckende/ ende uyt des Gouverneurs naem alle vrientschap ende wat in des selven macht was/ seer beleefdelijck aenbiedende/ waer van sy hem seer bedanckten/ ende wederom presenteerden alles wat sy vermochten. Desen wegh gevaren zijnde/ quam korts daer-nae oock den Sabandar, ende met hem de voorsz Portugesen/ die uyt den name van den Coningh ende sijnen Raet den onsen wederom alle vrientschap aenboodt/ met hem brengende veel hoenderen/ geyten/ vruchten/ ende ander verversinge/ ende seggende/ dat alles watter in 't lant mocht wesen voor alle vreemde eerlicke koop-luyden ten besten was/ 't sy van wat plaetse dat de selve souden moghen komen. Het welcke oock wel te ghelooven stont/ gemerckt de onse aldaer vonden Chinesen, Arabiers, Persianen, Moren, Turcken van Constantinopolen, ende andere plaetsen/ oock Malabaren, Peguanen, ende meer andere Natien van volcke: Alle de welcke met alle neerstigheyt poogden den onsen/ soo met woorden als in der daet/ vrientschap te toonen/ soo lange als sy haer selven naer behooren stille hielden/ ende hunlieden niet en vertoornden. De Sabandar voer omtrent de middagh weder nae de Stadt/ maer de Portugesen bleven snoenens op de Schepen te gast/ ende waerschouden de onse dat sy haer wel souden wachten van de Javanen, als luyden die men niet al te veel gheloofs en moest geven/ maer op haer handen passen/ ende niemant ghelooven als zijn eygen oogen.

Welcke hun versoeckt aē landt te komen.

De Tomongon/ oft Admirael van der Zee komt aen boort.

De Portughesen beschuldighen de Javanen van ongetrouwigheyt.

Ende de Javanen weder de Portugesen/ elck de Hollanders waerschouwende.

Des anderen daeghs quam de Tomongon Angabaya wederom met den Sabandar aen boort/ presenterende van des Gouverneurs wegen alles wat de onse souden moghen van doen hebben/ ende begeerende/ dat sy de Portugesen niet en souden vertrouwen/ want die haer sochten te vermaken/ ende soo dobbel waren/ dat men haer herte nimmermeer en konde kennen. Daer nae isser uyt den name des Gouverneurs noch aen boort ghekomen eenen Swarten/ Quillin van Natie/ in 't ghemeen ghenaemt Quillin Panjan, oft den langhen Quillin, die den onsen voorhielt/ dat het gheheele Coninghrijck van hun eenen dienst begheerde/ te weten dat

Versoeck van den Gouverneur van Bantam aen de Hollanders afgeslagen.

dat ſy ſouden varen voor Palimban in Sumatra gelegen/ende dat beſchieten te water; Sy ſelve ſouden te lande trecken / om de Stadt in te nemen / ende den onſen ten beſten geven alles watter in de ſelve ſoude ghevonden werden. De onſe hebben hem dit geweygert/ ſegghende/ dat ſy ghekomen waren om te handelen/ende niet om te oorloghen. Den 26. dito quamen hun verſcheyden Natien van volck aen boort/daer mede ſy in aller vrientſchap handelden: Deſe waerſchouden hun mede/den Portugeſen niet te vertrouwen.

Den 27. dito 's morgens zijnder veel Prauwen aen boort gekomen / als oock die Sabandar, die met grooter inſtantie verſocht / dat men den Gouverneur doch aen lant ſoude komen groeten/ende naer ouder gewoonte eenigh gheſchenck preſenteren van weghen onſen Koningh/ in teecken van vrede ende bondt-ghenootſchap. Waer op 4. Adelborſten geſonden werden met een vereeringhe van ſommige ſchoone cryſtallijne glaſen/een vergulde Spiegel / eñ een ſtuck root Scharlaken. In't inkomen van de Stadt ontmoeten haer de Portugeſen/ die na eenen geveynſden beso las manos van haer geſcheyden zijn/ende de Sabandar heeftſe geleyt na des Gouverneurs Paleys/ die noch over maeltijdt ſat: Daerom ſy voor 't Hof vertoefden/ alwaer een metalen ſtuck gheſchuts ſtondt/hebbende omtrent twee ſpannen van de mont vijf Granaten/ elck ſo groot als een boone/ met noch eenige kleyne ſtucken/ende een mortier. Den Gouverneur by hun komende/hebben ſy hem de voorſz. geſchencken vereert/ende ghebeden/ hunne Scheeps-Overigheydt te willen komen beſoecken/ om te tracteren van een vaſte alliantie / ofte verbont / waer op hy door ſijnen Tolck doen antwoorden heeft/ ſich te ſullen beraden: Ende zijn de onſe voorts gegaen na 't Hof van den Sabandar, die hun eenighe confituren voordiende: Werden oock van den Koningh oft ſijnen Raedt vereert met veel hoenderen/bocken/ fruyten/ ende ander ververſinge/ waer mede ſy weder aen boort roeyden.

De Hollanders gaen aen landt om den Koningh oft Gouverneur te beſchencken.

's Daeghs daer na kregen ſy tijdinghe dat de Gouverneur haer ſoude komen beſoecken/waer toe ſy oock alle dingen in ordre ſtelden om hem wel te ontfangen/ ende werden derhalven eenige Adelborſten verordineert om hem teghen te varen/ ende ſo hy eenige zwarigheyt maeckte/te preſenteren ſo lange in gijſelinge te blijven. By de Stadt komende / is de voorſz Qullin Panjan, (zijnde een Inwoonder van S. Thomas in Meliapur, een ſtadt gelegen aen de kuſte van Coromandel, ende Tolck vanden Gouverneur) haer ontmoet/ſeggende dat de Gouverneur den Capiteyn aen de Haven was verwachtende/ende begeerende dat deſelve hem aldaer ſoude komen halen / om welcker oorſake de onſe weder na boordt ghevaren zijn/ ſulcx aen Cornelis Houtman veradverterende/ die terſtont in 't Koep-jacht gevallen is/ ende den Gouverneur te gemoet gevaren/ ſendende een voor uyt / om hem van zijn komſte te verwittigen. Middeler tijt is de Sabandar aen de ſloepe gekomen/begeerende dat de onſe ſouden aen landt komen/eñ preſenteerende voor haer in oſtage te blijven/ maer dat wert hem geweygert / overmits de onſe niet geſint en waren aen landt te komen/voor datter een verbondt tuſſchen hun ende de Inwoonders gemaeckt ware. De Portugeſen quamen de onſe oock groeten/ haer preſenterende alles wat in haer macht was. Ten leſten is den Gouverneur met 16 groote Prauwen uyt de haven gekomen/alwaer de Capiteyn hem byvoegde/ ende in des Gouverneurs Prau ging ſitten/diviſerende metten anderē vande gelegentheyt deſer Nederlanden/hoe veel Schepen datmē 's jaers wel ſoude konnē uyt-ruſten/ hoe veel maenden men wel ſoude moeten op weghe weſen om de reyſe te volbrenghen/ ende principalijck of de onſe oock van meyninghe waeren meer

De Gouverneur komt aen boordt.

reyſen

reysen derwaerts te doen. Dus pratende quamen sy 't samen aen boort/ alwaer de Gouverneur met sijne Edelen by de andere Commisen ende Scheeps-Overigheydt seer statelijck ontfanghen werdt / Doch alsoo men hem verghde in de Cajuyt te gaen/ werdt hy soo verbaest dat hy begon te beven/ meynende dat men hem aldaer in een ghevangenisse leyde / maer is ten laetsten/ door 't vermaen van den Sabandar ende Tomongon daer in ghegaen: Ende onder andere schoonigheden/die sy den onsen voor hielden/seyden in somma dat niemant eenige Specerijen en soude moghen koopen ofte uytvoeren / voor ende aleer de onse hare ladinge ende ghenoegen bekomen hadden. De Gouverneur begeerde den onsen hare koopmanschappen te sien/ ende werden hem derhalven ghetoont eenige Fluweelen ende Scharlakens / van welcke leste sy hem een stuck vereerden / ende naderhandt noch eenigh groen fluweel nae sonden. Hy besagh 't schip van onder tot boven/ begeerende dat men al het geschut in zijn af varen soude los schieten/'t welck alsoo geschiede/den Sabandar aen boort blijvende om 't selve te sien/ ende daer nae mede vertreckende. Dese Heeren waren kostelijck gehabitueert op hare wijse/seer als hier voren van de inwoonders van Sumatra verklaert is/ ende alsoo men van haer verstaen konde en vertrouden sy de Portughesen niet vele: Want de onse hebben den Sabandar hooren seggen / dat de Portugesen de Stadt Bantam gheprefenteert hadden voor het Eylant Pulo Panjan de somme van twee hondert duysent Ducaten/waer uyt die van Bantam niet goets vermoedende/hadden hun sulcx ghewevgert/want met een fortresse/die de Portugesen daer metter tijt souden mogen opwerpen / souden die van Bantam genoeghsaem bedorven zijn/ door-diender gheen Joncken en mogen tot Bantam komen / sy en moeten dan boven oft onder 't selve Eylant passeren. *De Javanen mistrouwen de Portugesen.*

Den eersten Julij 1596. is Cornelis Houtman aen landt ghevaren met neghen Adelborsten/alwaer sy seer hovelijck naer 's lants wijse van den Gouverneur ende principaelste Heeren sijn ontfagen gheworden / dien sy presenteerden de patenten ende commissie van zijn Princelijcke Excellentie/ hun mede-ghegeven/ om te besluyten een vast verbondt ende seeckere handelinge / als andere koopluyden aldaer verkeerende ghewoonlijck zijn te ghenieten. Dese commissie werdt hun in Portugees ende Arabisch seer promtelijck voor-ghelesen / ende daer op versocht haere schriftelijcke verseeckeringhe/ die sy ter eerster tijdt als de onse weder in de Stadt souden komen/ belooft hebben te geven. Den selven avondt quam binnen Bantam een groot Heer/ die de Portugesen den Keyser noemden / om dat sijn Vader absolutelijck het ghebiedt ghehadt hadde over meest alle de Coningen van Java, de welcke desen voor haeren Over-heer niet en wilden kennen / overmidts hy hem langen tijdt binnen Malacca gehouden hadde / ende den Portugesen seer toeghedaen was / waer door sy vreesden den selven Portugesen onderdanigh ghemaeckt te moghen worden. Des niet teghenstaende wierdt hy over al wel ontfangen/ ja de Koninghen selve spraecken hem met ghevouwen handen aen / ghelijck de Slaven hare Meesters ende Heeren doen. Men gaf hem nae/ quaedt regiment ghehouden te hebben/ door dien hy den dranck te seer beminde / ende meest al wat hy hadde/ verspeelde / soo dat hy van niemandt veel gheacht oft bemint en was. Hy quam den 2. dito aen 't schip Mauritius met sijne twee Sonen/ ende eenighe Portugesen. Gingen 't geheele Schip door bespieden / als oock de twee andere groote Schepen / den onsen sijnen dienst in alles presenterende / ende groote dinghen beloovende. Was ghekleedt in fijn Catoenen lijnwaet met gout doortoghen. Sijn outste Soon / zynde een bequaem ende flucx jonghman/ *De Hollanders varen aē landt.* *De Keyser van Java komt te Bantam* *Vaert aen de Schepen*

van

Verdrach tuſſchen de Hollanders ende die van Bantam ghemaeckt.

van ontrent 20 jaren out/hadde aen zijn gordel een ſchoon gouden Juweel/ovaelſcher wijſe gemaeckt ende met verſcheyden groote geſteentē/als Smaragden ende Robijnen verciert. Den 3. dito is Cornelis Houtman weder aen landt ghevaren / om confirmatie te verſoecken van 't verbondt den Gouverneur op den eerſten dito voor-gehouden/ tot welcken eynde ſy eenighe articulen ontworpen hadden / om by den Gouverneur onderteyckendt te worden / als namelijck / dat ſy malkanderen over ende weder vaſt ende ghetrouwe ſouden blijven / ende ſoo yemandt den eenen wilde overvallen / dat ſy dien/ als haren ghemeynen vyant / geſamender hant ſouden wederſtaen / ende helpen verdryven. Houtman na de ſtadt gaende / hadde by hem ſeven oft acht Adelborſten / alle in Satijn ende Fluweel ghekleedt / met de rappieren op zijde: Deſe moeſten ſoo achter ende voor hem henen gaen/met noch eenen/die hem een Tiraſol oft Sonneweerder boven 't hoo ft droegh / ende een Trompetter voor hem / die te met blaſen moeſt / ende noch 10. oft 12. bootſgeſellen achter aen volghende. Onderweghen is haer de Keyſer gemoet / die haer gheleydt heeft in zyn Paleys ſtaende buyten der Stadt (want hy daer binnen niet vernachten magh) alwaer hy haer een bancketjen toe-gherecht heeft van eenighe Iavaenſche fruyten ende Conſerven. Ende alſoo de Portugeſen daer ſeyden / den onſen goedt vriendt te zijn / ginghen ſy gelijckelijck met de ſelve naer Stadt toe/ alwaer ſy begheert hebben/ de onſe ſouden ſich doch vernederen in een van haeren huyſen te komen / daer al mede een fray bancket veerdigh ſtondt / ende den onſen met een valſch herte een vriendelijck ghelaet van de Portugeſen ghetoont wert. Onder andere waſſer een/ die Houtman wel te Liſſebon geſien hadde/ende hem vraeghde uyt ſchimp/ of hy noch al een Duc ofte Hertogh was. 's Avonts quam Houtman weder 't ſchepe / ende bracht met hem de voorſchreven articulen / by den Gouverneur onderteeckent / ſoo dat de onſe van doen voort met den Inwoonderen in aller vrientſchappe ende verſekertheyt ſouden mogen handelen. Ten ſelven daghe was de Sabandar aen den Hollandtſchen Leeu, welcke man den onſen een goet herte toe-droegh/ende naemaels veel goets dede. Hy ſeyde hun doen / met wat ghewicht / ende tot wat prijs men de Peper kocht/ radende dat ſy nu ſouden koopen / dewijl hy ſo goede koop was/ als hy in tien jaer gheweeſt hadde. Dan de Scheeps-Overigheyt en vonden 't noch niet raetſaem/maer wilden den aenkomenden Ooſt verwachten.

De Keyſer banckettert met de Hollanders.

De Hollanders worden by den Gouverneur ghewaerſchout voor den Keyſer.

Den 5. dito in der nacht is aen 't ſchip Mauritius ghekomen den Quillin Panjan, haer waerſchouwende van des Gouverneurs weghen/ dat ſy wel op haer hoede ſouden weſen/ want de Keyſer (die ſy op haer ſpraecke Raja d'Auma noemden) onder 't decxſel van hunne ſchepen te beſoecken/ haer ſoude komen overvallen/ waer toe de Portugeſen hem hadden omgekocht. Hier over wert het Collegio vergadert/ alle 't geſchut met ſcherp gheladen / de harnaſch-vaten gheopent/ ende yder man een uytgedeelt tot zijner defenſie.

Den 6. dito nae den middagh werden ſy anderemael ghewaerſchout van den Gouverneur/als datter groote murmuratie binnen de Stadt was/ d'een teghen d'andere/ om haer op te komen loopen / doch eenige wilden daer niet in conſenteren. De onſe en lieten uyterlijck noch niet blijcken van eenighe dingen geadverteert te weſen/ maer ſonden een man aen lant ten huyſe des Sabandars,met een gemaeckte boodtſchap. Die vondt aldaer wel 60. Roers veerdigh legghen/ waer door hy verſchrickte / 't welck de Sabandar merckende / ſeyde / de ſelve aldaer te legghen / om den Keyſer uyt der Stadt te helpen / want overmidts hy veel aenhanck kreegh vreeſden zy/dat hy ſich meeſter van de Stadt ſoude willen maken/

ende

ende badt derhalven de onſe/doch wel op haer hoede te weſen/want de Keyſer liep alle Edelluyden aen / dat ſy hen volck ſouden leenen / om zijnen aenſlagh te volbrengen/ 't welck alſo ſy ſelve hem met eere niet en mochten weyg[illegible]eren/ ſoo ſouden ſe al mede in den hoop komen / doch wilden een teecken doen / ende achter [illegible] buyten ſcheuts blyven. Deſe Keyſer (ſoo 't ſcheen door de ſchoone beloften der Portugeſen/ ende groote hope van buyt/ die hy meynde dat in de ſchepen te halen was) hadde gantſch voor-ghenomen de onſe te overrompelen. Maer alſoo hem namaels docht dat de onſe eenigh advertiſſement hadden/heeft hy het op een ander maniere verſocht/ voor-gevende dat hy een groot bancket aen-gherecht hadde/ op het welcke hy de Capiteynen/Schipperen/Stuerluyden/ Adelborſten/Officieren / Trompetters ende Muſicyns ghebeden hadde ſich te willen laten vinden / om in vrientſchap alle met den anderen vrolyck te weſen. Dit bancket ſoude tegen den 8. dito gereet zyn.

Laghen des Keyſers tegen de Hollanders.

Den 7. dito werdender twee Adelborſten aen lant geſonden/om met den Gouverneur ende Keyſer in 't particulier te ſpreken/ende haer te waerſchouwen op de Schepen niets te attenteren / overmidts de onſe ghenoeghſaem op haer verſien waren/ſo dat ſy niet anders dan groote ſchade ende ſchande ſouden behalen. Baden oock / datſe doch het valſch aengeven der Portugeſen niet en ſouden gheloo-ven /die hun teghen haer oprupden / om hun eygen profyt / uytghevende / dat ſy roovers oft Engelſchen waren/die (om dat ſy 't aldaer over drie jaer ſoo qualyck gemaeckt hadden) van een yeghelyck ghehaet ende ghevreeſt wierden. De Keyſer dede zyn ontſchult/ als nerghens van wetende / ende badt dat de boven-ghenoemde perſoonen/ in teecken van vrientſchap/op 's anderdaeghs niet en ſouden laten te komen/ welcke bootſchap de Adelborſten ſeyden te ſullen doen/ ende quamen alſo weder 't ſchepe.

Dē welcken ſy weder waerſchouwen niets op hare ſchepen te attenteren.

Den 8. dito ſonden ſy weder een Adelborſt aen landt / met een preſent aen den Keyſer / die terwylen een Bode aen boordt geſonden hadde om de genoode te halen/ maer de ſelve verexcuſeerden haer / ende ſeyden niet wel te paſſe te weſen/ ſoo dat ſy voor dat mael niet konden komen. De Bode wert in 't wegh gaen onder 't verdeck geleyt / alwaer hy/ ſiende alle de wapenen hangen/ ſoo verbaeſt is ghe-worden/dat hy in lange tyt niet ſpreken konde/ende hem nederſettende/vraeghde/ of / ende waerom de Capiteyn gram was / ende is alſoo/ſonder yet meer te ſeggen/aen lant gevaren/alwaer hy 't gene hem op de Schepen bejegent was/ſtracx verbreyt heeft/ 't welck ſulcken ſchrick in de Stadt gemaeckt heeft/ datſe alle hope van de Schepen te komen overvallen/ verloren hebben. De Keyſer ſiende dat ſijnen aenſlagh/ ſo van het bancket/als den anderen ontdeckt was/heeft ſich van alles verexcuſeert/ als nergens van wetende / ende 't preſent aenvaert hebbende/ is den 11. dito vertrocken naer Jaccatra, een Stadt gheleghen in 't Eylandt Java, ontrent 10. mylen van Bantam. Hoe ſeer nu de ſelve Keyſer ſich verontſchuldighde / ſoo is 't nochtans ſeker/ dat de Portugheſen hem voor de 4. bloote Schepen 4000. Realen van achten belooft hadden / met alle de goederen/ ſchut/ ende amunitie daer in weſende. Sy hadden hem wys ghemaeckt/ wanneer hy binnen elck ſchip 20. man hadde/ dat hy dan ghenoeghſaem meeſter was/ ende de onſe al-te-ſamen lichtelijck konde vermoorden.

Aenſlach des Keyſers op de Schepen miſt hem.

De Portugheſen bieden dē Keyſer gelt voor de Hollandtſche ſchepen.

Den 9. dito quam voor Bantam op de reede een Ioncke, die acht ſcheuten ſchoot met metalen baſſen/ende liet een witte vlagge wayen/ tot een teken van blyſchap en behouden reyſe. Sy quamen van China, ende hoorde te Bantam t' huys/hebbende langen tyt uyt gheweeſt. Den 10. quamender veel Turckſche ende Arabiſche

Koopluyden aen de Schepen/ onder andere eenen met name Goja Rajoan, die wel eertyts tot Venetiē geweest hadde/ ende goet Italiaensch sprack. Dese rekende hem selven wel gheluckigh te sullen zijn / indien hy met de onse mochte naer huys toe varen/ om van daer weder te keeren naer Constantinopolen, welck sijn vaderlant was/ vermits hy niet en konde ghereysen over Achem, een stadt in Sumatra gelegen/ om dat de Coningh aldaer alle Koopluyden aenhielt/ ende onlancx twee Joncken van Bantam genomen hadde; Hy presenteerde den onsen zijne goederen beneffens haer in te leggen / ende de Reeders zijn erfgenaem te maken/ soo hy op de reyse quame te sterve. Hadde oock met meer andere den Keyser afgeraden met zijnen aenslagh niet voort te varen/ seggende/ dat het hem so wel niet gelucken en soude/ als met het Portugesche schip/ 't welck hy 3. jaer te voren/ onder dexel van vrientschap/ tusschen Madura ende Java voor Joartam overvallen hadde.

Het verbont tusschen de Hollanders ende Bantamiers wort vernieut.

Den 12. dito/ zijnder drie Adelborsten aen lant gesonden/ om den Sabandar in't gemoet te varen/ met den welcken sy weder aen boort quamen. Hy begeerde/ dat de Capiteyn aen lant komen soude/ om met den Gouverneur te spreken/ presenterende so lange in gijselinge te blijven / maer de onse en hebben sulcken gewilligen aenbiedinge niet aenvaert/ doch is evenwel zijnen outsten Sone aen boort gebleven/ ende Houtman met Reynier Verhel zijn met den Sabandar, naer lant gevaren/ alwaer sy by den Gouverneur komende/ den eedt vernieuwt hebben/ beloovende van hare zijde den Gouverneur met alle zijne ondersaten naer vermoghen by te staen/ als oock eerlijck ende vromelijck te handelen: Gelijck de Gouverneur van zijner zijde beloofde haer tegen alle vyanden/ jae alwaer het oock tegen den Keyser selve/ indien hy noch weder quame/ te helpen.

Beginsel van handelinge.

Den 14 dito is de voorsz Reynier sijn tiender weder aen lant gevaren met eenighe koopmanschappen van allerley soorten / om een beginsel van handelinghe te maken/ ende wert hun een goede bequame plaetse ende huys van steen ghebouwt in handen gegeven/ alwaer de goederen wel bewaert ende wel ghecönditioneert gehouden konden worden. Daerna is de Sabandar by hun gekomen/ waerschouwende / dat sy sich wel souden wachten van veel in eenighe Javaensche huysen te loopen/ ende insonderheyt van met vrouwen te converseren/ want hun 't selve seer quaet ende hinderlijck soude wesen. Ten selven dage quam oock een Javaen by haer/ die uyt geconterfeyt hadde de drie schepen met de Pinas/ so sy voor Bantam op de reede laghen/ met hare Prince vlagghen/ 't welck hun alle seer vreemt ende wonder docht te wesen. Den 15. dito sterf binnen Bantam de Factoor vande Capiteyn van Malacca, die seer beklaegt wert. Hy/ (al-hoewel selve een Portugees zijnde) hadde den aenslach der Portugesen teghen de onse heftigh tegen geweest/ ende weder-sproken.

Waerschouwinge.

Misslach van de Hollanders in 't verkraghen van Peper te koopen.

Den 16. dito 's morgens is de Gouverneur/ den Sabandar, ende den Admirael/ met veel andere groote Heeren ende Edellnyden ter plaetse gekomen daer de onse met hunne goederen ghelogeert waren / ende hebben naer besichtinge een deel van de selve gekocht/ die sy betalen souden naer behooren/ als den ooghst van de Peper in-ghekomen ware / tot sulcken prijse als dan gangbaer zijn soude. Den 20. dito is aen't schip Mauritius ghekomen de Gouverneur met zijn Vader / ende veel andere groote Heeren van 't lant / welcke al-te-samen een groot behagen in de Schepen hadden/ ende naer met eenige glasen / ende andere schenckagien vereert te zijn/ weder naer lant gevaren zijn. Omtrent dese tijdt wert den onsen veel Peper gheveylt van verscheyden Koopluyden/ soo Chinesen/ als Arabiers/ ende andere: Maer alsoo Houtman ende d'andere Scheeps-Overheydt / de Peper met het

het nieuwe ghewas/ noch beter koop meynden te krijghen / dan hy hun verlaten wert/ en hebbense niet raetsaem gevonden noch te koopen / niet tegenstaende een Portugees/ met name Pedro de Tayda, geboren van Malacca, die den onsen metter daet seer was toe-gedaen / hun seer daer toe was radende/ ende benffens veel andere koopluyden seyde / dat de Peper nu op den leeghsten prijs gekomen was/ die hy immermeer gelden mocht/ ende dat als de Chinesen quamen/ sy niet half so veel voor hun gelt en souden bekomen. Desen Portugees was een seer vermaert Stuerman/ bedreven op alle de kusten ende Eylanden van Oost-Indien/ waer van hy eenighe Caerten hadde gemaeckt/ die hy den onsen beloofde te laten sien/ waer door sy verhoopten noch veel van hem te verstaen. Wat hy prate of niet en prate/ de onse en wouden tot geen koopen verstaen/ ende hebben so lange gebeyt/ dat sy ten lesten niet met alle en kregen. Dan belangende allerhande verversinge/ als hoenderē/Eenden/Ossen/ende veelderley fruyten/werden hun dagelicx vande Javanen genoegh aen boort gebracht ende verkocht.

De Portugesen middeler tijt niet slapende / hebben den Gouverneur dagelicx aen de ooren geloopen/ segghende dat de onse maer verspieders en waren/ ghekomen om 't lant te besichtigen : Dit bewesen sy voornemelijck met twee redenen/ eerst/ om dat de onse (soo 't bleeck) geenen sin en hadden te koopen / ten anderen/ om dat het niet mogelijck en was / met soo luttel volcx van soo verre landen vier schepen door de zee te brengen/ waer uyt te vermoeden stont / dat sy tegen eenige schepen (diese nemen wilden) moesten slaeghs geweest / ende meest al haer volck verlooren hebben/ want sy tot Lisbonen wel meer Flamencos gesien hadden/ doch noyt deser ghelijcke. Hier door begost de Gouverneur quaet achterdencken van de onse te krygen/ ende na de Portugesen te luysteren/ die hem groot gelt boden/ dat hy hun daer geenen vrijen handel en soude toelaten. Ende alsoo hy nu een deel gelts ende koopmanschappen wegh hadde/op belofte van dat de onse met Peper souden betaelt worden / heeft hy met de Scheeps-Overheydt dickmaels vergadert gheweest / om in den prijs van den Peper te veraccorderen/ ende eyndelijck geboden vijf sacken voor een Cati te leveren in minderinge van zijn schult/seggende dat men hem de sacken soude tot sijnen huyse brenghen / om den Peper in te doen : Om nu dese leveringe te volbrenghen / dede hy van den Chinesen alle hun Peper opkoopen/ tegen 6. sacken voor een Cati, ende 11. sacken voor twee Catis ; Maer vermits de Portugesen haer qualijck spreecken niet laten en konden/ oock alreede eenige van de principaelste Heeren van Bantam omgekocht hadden/ is de leveringe niet gevolght. De onse derhalven begonnen mede quaet vermoeden te kryghen/ als dat de Javanen haer maer en sochten te houden legghen/ ende uyt te doen teeren : Ende alsoo sy daghelickx veel uyt Pedro de Tayda verstaen konden van 't ghene daer passeerde/ welcke man dagelicx t'haren huyse quam om vrientschap te houden/ oock hoe hy langer geleeft hadde/ hoe het schijnlicker was dat hy meer secreten van de Oost-Indische landen soude gheopenbaert hebben/ soo heeft de Gouverneur den Portugesen verlof gegeven / dat sy hem souden mogen dooden/ gelijck sy oock op den 18. Augusti/ soo hy op den middagh lagh en sliep/ met hun 16. inghekomen zijn / ende hem op sijn bedde vermoordt hebben/ sonder datter yet nae gevolght is.

Listen eñ valsche beschuldigingen der Portughesen teghen de Hollanders.

Waer door de Gouverneur quaet vermoeden krijgt.

Pedro de Tayda op zijn bedde vermoort.

Den 23. Augusti isser weder eenen aenslagh op handen geweest/ die den onsen door eenige Arabiers geopenbaert wert : Dan also de Gouverneur ende Sabandar seyden/ soo was den aenslagh/ niet op de onse/ maer op de Stadt Bantam toegheleyt van den Keyser / die met hulpe van andere Koninghen wilde in de regee-

ringe

ringe wesen/ alsoo hem sulcx (nae zijn voor-gheven) rechtelijck toequam/ waer over hy tot Jaccatra, eertijts Sunda Callapste ghenaemt/ met meer als 100. fuysten toe-gherust lagh: Maer de onse geloofden dat sulcx al om harent wille ghedaen was/ ende waren derhalven altijdt wel op haer hoede.

De Scheeps-Overheyt siende 't achter-blijven van hare leveringhe/ hebben haer qualijck gehouden tegen den Gouverneur/ ende hem ront uyt gesept/ dat het niet eers genoegh en was voor sulcken Prince in zijn woort te failjeren/ met veel andere trotse woorden/ die ten lesten soo hooghe liepen/ dat sy den Gouverneur dreyghden/ soo hy haer gheen betalinge en dede/ voor de Stadt te sullen komen/ ende die in brant te schieten. Sy sonden oock 21. sacken Peper/ welcke sy op den Basar oft groote Marckt ghekocht hadden/ t'schepe/ ende gelieten sich of sy hadden willen vertrecken/ alle hare goederen packende. Ende alsoo de Portugesen twee Joncken met Nagelen ende andere koopmanschappen waren schepende/ om naer Malacca te voeren/ heeft de Gouverneur/ door alle de voorsz ende meer andere harde woorden/ ten lesten gevreest/ dat de onse de selve souden mogen nemen/ (waer over hy dan gehouden zijn soude/ de schade die den Capiteyn van Malacca in zijn haven gheschiet ware/ goet te doen) te meer/ overmits de Pinas verordineert was voor de Stadt Bantam te loopen/ ende over al te diepen/ hoe nae dat men de Stadt soude moghen genaken/ oft veel eer/ om den Gouverneur ende de Stadt eenige spijt ende trots te doen/ gelijck Houtman onder andere hem beroemt hadde/ waer door alle de Javaensche Schepen op de reede leggende hare kabels gekerft hebben/ ende tegen de wal aen gedreven zijn. Die van de onse aen landt waren/ hadden oock des morgens verwittight gheweest/ dat men tot Jaccatra groote toerustinge maeckte van Fusten/ om de Schepen te komen overvallen/ ende dat sy daerom gheen volck meer aen landt en souden laten komen: 't welck sy oock aen de Schepen gheschreven hebben/ ende 't geldt dat sy van den Gouverneur weder ontfangen hadden/ aen de selve gesonden: Maer niet tegenstaende alle dese waerschouwinge/ is Houtman met sijn sevenen aen lant gevaren/ ende by den Gouverneur komende/ aldaer op-ghehouden geworden met alle zijn gevolgh/ om dat hy onder andere gedreyght hadde de voorsz twee Joncken van stroom te halen/ gelijcker terstont oock een by de andere maets in de logie ghekomen is/ ende haer bevolen heeft by den anderen te blijven/ seggende/ datter geen swarigheyt en was/ dan dat de Capiteyn te hooge gesproken hadde. Die van de Schepen/ siende dat het boot niet weder quam/ merckten wel/ datter aen lant moest misbruyckt wesen/ waer over sy seer onder malkanderen murmureerden/ want het wel te vermoeden stont/ dat soodanighe Heeren in haer eygen lant van de onse/ die vreemt/ ende soo kleynen hoop waren/ sulcke dreyghementen niet en souden willen verstaen.

Oorsprongh vande oneenigheyt tusschen de Hollanders ende Javanen.

De Hollanders worden tot Bantam ghevangen.

Den 29. dito sont de Gouverneur zijnen Tolck aen boort met neghen slaven/ ende een van de onse/ die aen lant waren/ bootschappende/ dat sy maer opgehouden waren/ om de groote dreygementen die de Capiteyn gedaen hadde/ ende dat hy haer niet langer en begeerde te houden/ dan tot dat de twee Joncken (die daer met Naghelen ghteladen laghen) vertrocken waren nae Malacca. Dan de onse/ den Tolck niet ghelovende/ hebben hem nae gheroept/ ende in 't schip Mauritius ghevanckelijck in de boeyen ghesloten/ met alle d'andere/ latende twee slaven los/ om den Gouverneur te bootschappen/ dat hy hunne ghevanghenen los laten soude/ oft anders en wilden de zijne niet laten gaen. De Gouverneur/ die dat mael ten huyse van den Sabandar (welcke zijnen tweeden Soone uyt-ghehouwelijckt

Houden dē Tolck van de Gouverneur ghevanghen in de schepen.

lijckt hadde) ter bruyloft was / dit verſtaende / is ſeer verſtoort van de maeltijdt op-geſtaen / zweerende / by aldien hy den Tolck voor Sonnen ondergangh niet weder en hadde / de onſe altemael te doen dooden. Deſe ſchreven terſtont aen de Schepen / dat men doch de gevangenen los laten ſoude / oft dat ſy anders al-te-mael lijveloos waeren / ende werdt den brief geſonden door drie Portugeſche ſlaven / den welcken ſtracx twee van de gevangene ſlaven werden mede ghegheven / met toe-ſegghen / dat ſy de andere altemael mede gebracht ſouden hebben / hadde het beter weder / ende de Canoa grooter gheweeſt. 's Morghens daer nae voer de Tolck weder aen lant / ende men verkreegh van de Gouverneur / dat het boot met vijf Mannen aen de Schepen mocht varen / ende dat de onſe ſouden blijven handelen als vooren / mits dat het boot 's anderdaeghs weder aen landt quame ende eenige koopmanſchap mede brachte. Die van de Schepen en hebben evenwel gheen goedt willen ſenden / maer wel eenighe Realen van achten / ende een man alleen / waer door ſy hunne Maets / die aen landt waren / ontboden / dat ſy haer beſte doen ſouden om los te gheraecken / want ſy met de Schepen niet langher en konden blijven legghen / overmidts ſy gheen water meer en hadden. De man die aen lant voer / om dat hy alleen was / eñ geen goedt mede en bracht / werdt beneffens d'andere ghehouden / waer over die van de Schepen hunne maets aen landt lieten weten / dat ſy van ſinne waeren met de vier Schepen voor de Stadt te komen / ende die in brandt te ſchieten: Deſe ſchreven weder / dat ſy ſulcx doch niet doen en ſouden / oft anders waeren al-te-mael lijveloos / ſendende daghelicx water ende andere ververſinghe aen boordt / om hun naer vermoghen te vrede te ſtellen / ende van hun voornemen te doen op-houden. Het vanghen van den voorſchreven Tolck gingh met ſulcken haeſtigheydt toe / als of de onſe / alle die in de Prauwe waeren / hadden willen doodt ſlaen / ſoo dat de ſelve van verbaeſtheyt meeſt alle over boort ſprongen / ende den Tolck met grooter verſlagentheyt vraeghde / waeromme dat ſulcx geſchiede / 't welcke mede niet veel goets voor de onſe en konde veroorſaecken.

Den 4. Septembris 1596. naer middagh is de ghemeene Scheeps-raedt in 't Schip Mauritius vergadert / ende alſoo ſy eenen brief gheſchreven hadden aen den Gouverneur / in houdende / dat ſy begeerden / men ſoude hare ghevanghene Mede-maets los laten met haere goederen / oft by ghebreecke van dien / wouden ſy haere ſchade verhalen / uyt-wijſende haere commiſſien / ſoo hebben ſy eenen Javaenſchen viſſcher na gejaeght / ende hem den ſelven brief te beſtellen gegeven / het welcke de viſſcher oock belooft heeft te doen / midts hem eenige Spiegelkens gevende voor ſijn moeyte.

Den 5. dito / alſoo die van de Schepen tot 's middaghs toe ghewacht hadden / ſonder antwoordt te ontfangen op den voorſchreven brief / zijn ſy ſo na de Stadt gheſeylt / als 't immermeer doenlijck was / ende hebben gheanckert op drie vademen: Alwaer de Scheeps-raet belaſt heeft een yder zijn roey-jacht te Mannen / 't welck alſoo gheſchiedt zijnde / zijn die van den Hollandiſchen Leeuw met hun 13. mannen nae een Joncke geroeyt / die ſy terſtont ge-enteert hebben / ende daer in gevonden vijfthien Portugeſche Slaven / welcke gantſch gheen weere ghebo-den hebben / maer baden alleenlijck haers lijfs genade / ſoo dat de onſe de Joncke terſtondt aen de Schepen gekort hebben / ſonder / dat het hun yemant pooghde te beletten / al-hoe-wel nochtans die van der Stadt 't ſelve met menighte ſtonden aen en ſaghen. *Nemen eenighe Joncken voor Bantam.*

De Roey-jacht van Mauritius heeft van ghelijcke een Joncke ghe-enteert /

ſonder /

sonder dat haer yemant wederstant dede. Ende alsoo de Pinas mede haer cours sette naer een Joncke/ om de selve te mogen vermeesteren/ soo hebben de Portugesen die in brant ghesteecken/ in voeghen datse tot asschen meest neffens 't water verbrant is. Waer nae de Pinas noch een ander Joncke ghenomen/ ende in de vloot ghebracht heeft/ doch hare ladinghe was van kleyner weerde/ als niet in hebbende dan Rijs/ Cocos, ende andere eetwaer.

De verbrande Joncke/ soo de Slaven seyden/ was de kostelijckste van alle/ want sy hadde geladen wel 25. last Nagelen/ die al-te-samen verbranden: d'Een van d'ander twee by de onse verovert hadde in 10. last Nagelen/ 13. last langhe Peper/ een deel Benjoin, ende veel Pimenta de Ravo, met vijf Slaven uyt Malabar, welcke wel blijde waren van de slavernije der Portughesen ontslaghen te zijn: d'Ander Joncke was mede geladen met victualie/ ende andere waren van kleyner weerde.

Den brief/ by die van de Schepen aen den Gouverneur geschreven/ wert door den voorschreven Visscher behandight aen een van de Maets die aen landt waren/ welcke stracx daer mede ghegaen is naer 't huys van den Sabandar (daer de andere maets waren) om hun den selven eerst voor te lesen: Maer terwijlen sy hun aldaer met malkanderen waren beradende/ is den Tolck Quillin Panjan by hun ghekomen/ segghende dat hare Schepen voor de Stadt gheanckert laghen/ ende hadden de Joncken overweldight/ waer over de gansche Stadt in de wapenen was/ ende hoorden oock selfs de Maets middeler tijdt de Schepen op de Stad schieten/ 't welck hun niet sonder reden seer benaut maeckte/ want de Gouverneur/ die even met den Krijghsraet vergadert sat/ sant dadelijck den Sabandar om haerluyden te vangen/ gelijck oock geschiet is. De andere/ die noch in de logie gebleven waren/ werden oock voor 't Hof gebracht/ ende van daer na de plaetse daer men gewoonlijck was de misdadige te executeren/ om van levender lijve ter doodt ghebracht te worden/ Maer daer quam korts een bode van den Gouverneur/ dat mense noch soude laten leven/ ende in der Chinesen huysen verdeylen/ gelijck oock de andere uyt de ghevanckenisse aldaer verdeylt werden/ maer haest weder gesloten.

Schieten op de selve stadt.

Den 6. dito smiddaegs isser wederom schrijven van Houtman aen de Schepen gekomen/ dat men doch die van 't lant met alle vrientschap wilde bejegenen want so de Joncken onbeschadigt waren/ wilden sy oock de gevangenen onbeschadigt laten los gaen. Daerna quamder oock schrijven van de Gouverneur/ begerende/ sy en souden niemant beschadigen/ hy soude des anderen daegs den Capiteyn Major aen boort senden/ Waer op de Schepen geantwoort hebben/ hy soude sijn belofte quyten/ of soo niet/ sy souden noch naerder de Stadt komen/ ende gaven hem uytstel/ tot dat de groote marckt/ by hun gheheeten elgran Basar, welcke smorgens gehouden wort/ soude gedaen zijn.

Den 7. dito/ na dat de gran Basar nu geeyndight was/ ende de Schepen sagen datter geen bescheyt oft antwoort en quam van de Stadt/ so hebben sy (vreesende dat de Javanen haer ondertusschen souden mogen toerusten) de pinas met een sloepe/ t'samen op hebbende bet dan 28. man/ gesonden naer een Joncke/ die achter een Eylant zeylde/ alwaer de Pinas hem nae zeylende/ aen de gront gheraeckte/ 't welck die van de Stadt siende/ die daer al gereet lagen met meer dan 20. groote lange Prauwen/ yder Prau sterck sijnde omtrent 50. man d'een door d'ander/ ende wel versien/ op haer wijse/ met lange spiessen/ sabels/ rondassen/ Crissen/ ende oock eenige Roers/ sijn gelijckelijck op de Pinas aengekomen in een halve mane.

Scheepstrijt tusschen de Hollanders en de Javanen

Die

Die in de ſloep waren/ de Pinas in noot ſiende ſijn met grooter haeſt daer in getreden/ende de ſelve met veel moeyte van den gront gewonden hebbende/lieten de Prauwen oft Fuſten dicht onder 'tgeſchut komen/op de welcke ſy doen wel dapper begonnen te ſchieten / ſoo dat ſy verſcheyden Prauwen ſchadeloos ende tot ſinckens toe geſchoten/ oock wel 100. perſonen ofte meer ſo gequetſt/als gedoot hebben. Des niet tegenſtaende ſijn de ongequetſte Javanen, in 't voorby ende door zeylen van hare Prauwen/ ſoo na gekomen/ datſe de ſloep (welcke de Pinas achter aen ſleept) afgehouwen hebben/ ende daer in gheſprongen zijn/ haer voorts dapper werende/ende met hare ſpieſſen te poorten in ſtekende/ ſo dat de onſe haer geſchut qualijck konden ghebruycken / doch hebbenſe met de Roers ſoo wel ghegroet / datter vele doodt bleven / ende d'andere die aen baghboort waren niet en dorſten aenkomen/ maer genoegh te doen hebbende met hare beſchadighde perſonen ende Prauwen te bergen/weder na de Stadt geroeyt zijn/ de Pinas haer na jagende/ welcke ſoo ſy dicht by de Stadt quam/ twee ſchoten daer op gheſchoten heeft/gelijck de andere Schepen middeler tijdt mede dapperlijck daer op ſchoten/ Die van de Stadt ſchoten oock eenige ſchoten meeſt met Steenen koghels na de Pinas/ maer ſeer onghewis/ ende ſelden toereyckende / dan ſchoten eenen ſchoot ('t welck de beſte van alle was die ſy deden) door den half-maſt van 't ſchip Mauritius. Deſen ſcheepſtrijdt aldus vergaen zijnde/ werden de ghevangene Hollanders verweſen te ſterven/doch alſo de Javanen niet over een en konden komen wat doodt/ d'een haer willende aen ſtaecken geſet hebben/ d'ander dat menſe ſoude laten door-loopen van een ſtuck geſchuts/ende de derde dat menſe ponjarderen ſouden/ ſoo wert d'executie tot 's anderdaeghs uyt geſtelt. De ſchepen bleven middeler tijt noch even dapper ſchietende tot in de morghen-ſtont/waer door eenighe Javanen bequetſt werden/onder andere de Cippier/die twee vande gevanghens in bewaringhe hadde. Oock quamder een koghel in des Coninckx Paleys/ waer door groote vreeſe inde Stadt was.

De ghevanghen Hollanders worden verweſen te ſterven.

Den 8. dito werdter een brief aen de Schepen gheſonden van Houtman, datſe doch niet meer ſchieten en ſouden ende wat wijder van de Stadt gaen leggen / of de Gouverneur wilde de gevangenen al te-ſamen aen ſtaken ſetten op het ſtrant/ ende ten aenſien van de ſchepen/met Criſſen laten doorſteecken. Hy ſchreef oock/ datſe inde Stadt groote toeruſtinge maeckten/om de ſchepen met liſt ofte met ghewelt te overvallen/waer toe ſy volcx genoegh konden bekomen/ dewijle de groote Meeſters/als de Gouverneur, Sabandar, Tommongon, ende haers gelijcke/elck over de 300. lijf-eygene ſlaven hadden/welcke ſy weynigh achten/ende lichtelijck pleghen te avontueren : Behalven noch de ghemeyne man/ die in tijdt van noode mede ter oorloge gebruyckt wort. Voorts was de ſelve Houtman (ſo hy ſchreef) in grooter vreeſen/ datſe hem naer Malacca ſouden voeren/'twelck noch 't arghſte van alle zijn ſoude/ want ware dan genoeghſaem de Joden over-ghelevert. Op dit ſchrijven zijn de ſchepen verzeylt/ende hebben de twee genomene Joncken geloſt / waer-en-tuſſchen die van de Stadt noch eenighe ſchoten op haer geſchoten hebben/ doch niemant beſchadight. De onſe en hielden mede niet al op van ſchieten.

De ſchepen gaen ter begheerte van hare gebangenen van der ſtadt af leggen.

Den 10. dito iſſer een Prau van landt ghekomen aen 't ſchip Mauritius met een Portugeſche ſlave den onſen ſeer toe-ghedaen / hebbende een brief van Houtman, ende noch een van ſekeren Portugeſchē Pape/ die met Houtman aen boort komen ſoude/ mits betalende voor zijnen perſoon drie duyſent ſtucken van achten. Daer wert oock verhaelt/ dat de Portugeſen doen groote neerſtigheydt deden om onſe

ghevangenen te doen vry spreken/ daer sy nochtans te voren allerley listighe aenslagen voor gewent hadden/om de schepen in den gront te verderven. d'Oorsake van dese hare veranderinge (so de onse vermoeden) was/ om een van de genomene Joncken/ meest met Nagelen / Peper / ende diergelijcke waren geladen/ ende haerluyden toekomende/ tegen de ghevangenen te lossen: Maer de Gouverneur soude daer tegen ghesept hebben/ het waren zijne gevangenen/ niet de hare. Opt welcke antwoorde de onse vermoeden / dat hun medemaets voor de somme hier boven verhaelt gelost souden mogen worden.

Brief van den Gouverneur aen de schepen/ ende haer antwoorde.

Den 11. dito schreef oock de Gouverneur een brief aen de schepen / segghende dat hy de gevangenen los soude laten/so sy stil wildẽ wesen/maer sochten sy voorder twist/hy soude haer oock goet komen. Sy antwoorden/wilde hy haer toe komen/ soude haer vinden daer sy lagen/ende de gevangenẽ senden/ of sy wisten wat hun te doen stont/ende en wilden sich met woorden niet langer latẽ payen/ sullende 's anderdaeghs zijne antwoorde daer op verwachten. Andere schrijven/dat in des Gouverneurs brief verhaelt stondt/ soo die van de schepen oneenigheyt ende oorlooge sochten tegen de stadt/dat hy hun wel getroost was/ende in sulcker voege soude komen besoecken. Maer indien sy vrede begeerden/ hy begeerde se mede/ ende wilde alles naer komen dat in't verdragh begrepen stont/ het welck hy oock (na zijn schrijven) tot noch toe onverbrekelijck gehouden hadde/ want so veel het houden des volcx belanghde/was der Schepen/ oft harer Overheyt eygen schult geweest/ die hem gedreyght hadde de Joncken van sijn stroom te halen/ 't welck alsoo hem noch noyt van yemant geschiet en was / hem veroorsaeckt hadde/ het volck/ als oock de goederen in bewaerder hant te houden/ter tijt toe de Joncken uyt zijne haven vertrocken souden wesen. Presenterende voorders/so de goederen vermindert waren/ die te vergoeden / eñ de penningen by hem ontfangen/ weder uyt te keeren/ oft met Peper te betalen/eñ betuygende/ dat hy tegen de onse geen vyantschap en hadde/maer dat alle de zwaricheyt tusschẽ hun eñ die van der stad voor gevallen/ haren eersten oorspronq genomen hadde uyt de valsheyt der Portugesen/ &c. Op dese brief nu soude den Scheeps-raet tot antwoorde geschreven hebben/ dat sy niet en sochtẽ als in vrede eñ vrientschap met haer te handelen/ eñ de schade aen de Joncken gedaen geerne wilden vergoeden. Gelijck oock des selven namiddaeghs/ de schepen Mauritius ende Hollandia, elck haer Joncken hebbẽ laten drijven/na dat sy haer gerijf daer uyt hadden genomen: 't welcke siende die van der stad/sijn met vele Prauwẽ af-gesteken om de Joncken in behouder hant te brengen/ het welcke sy sonder eenig belet van de schepẽ volbracht hebben. Den selven avont sterf de wel-ervaren Opper-Piloot Pieter Dircksz Keyser, aen wien de Compagnie van Verre ende de Schepen veel verlooren hebben. Den 13. dito/ alsoo de Schepen geen bescheyt uyter stad en kregen/ hebben sy hunne anckers gelicht/ eñ zijn t'seyl gegaen/om een bequame waterplaetse te soecken/latende 9. van hare medemaets binnen Bantam gevangen. Aen de kuste van Java souden sy waters genoegh hebben konnen bekomen/ dan en was niet sonder sorge/ overmits de Gouverneur alle de rivieren daer omtrent sterck beset hadde met volck: Soo dat sy genootsaeckt waren naer de kuste van Sumatra te loopen/ daer sy de 14. 15. 16. 17. ende 18. dito al lancx henen zeylden/ water soeckende/dat sy groot gebreck hadden/ maer en hebben geen konnen vinden/tot dat sy ten laesten op den 19. dito een dorpken aen deden/in Malais Sumor, eñ in Javaens Lampon genaemt/maer aen lant komende/ ende de Inwoonders na water vragende/ hebben de selve geantwoort/het was hun by dẽ Gouverneur verbodẽ dẽ onsen haer water te wijsen/

Pieter Dircksz sterft.

De schepen verseylẽ door ghebreck van water.

*'t Welck sy vinden.

oft

oft eenige verversinge te verkoopen/ des niet tegenstaende/ soo men den Oversten van het dorp twee Roers vereeren wilde / ende versekeren haer in't minste niet te beschadigen/ so wilden sy den onsen wijsen ende alles geven/ water eñ andere verversinge die sy hadden. Dit wert hun terstont geconsenteert/ eñ sy beloofden wederom de onse niet te beschadigen/ noch in't water halen eenig hinder te doen/ eñ dat met al-sulcken versekerthept als sy gewoon zijn/ nemende elck sijn Cris, die sy in't water staken/ ende dan op haer tonge lieten druppen/ wenschende daer benefsens niet ongestraft te moeten blijvē/ indien sy hare belofte quamē te overtreden. Ceremonye der Javanen als sy yet vastelijck willē belooven.

Den 20. dito/ so de drie scheeps-jachten aen lant warē om water te halen/ sijnder eenige van de maets/ sonder consent van haer Overheydt/ aen lant gebleven/ alwaer dē Overstē van het dorpken genaemt Annassinge, haer een kanne wijns vereert heeft/ welcke uytgedroncken hebbende / zijn daer mede niet te vrede geweest/ maer hebben noch een geeyscht/ waer over de Inwoonders haer seer qualick genoegden. 's Anderdaegs is de schipper van't schip Amsterdam selve aen lant gevaren/ eñ heeft aldaer vernomen dat de maets den Inwoonderen niet veel goets gedaen en hadden / hebbende onder andere sommige potten wijns in stucken geslagen/ so dat de Inwoonders/ ende met namen de vrouwen meest alle gevlucht waren. Dit heeft de Scheeps-raet seer qualijck ghenomen.

So haest de schepen van voor Bantam wech warē/ werden de gevangenen omgedeylt aen de ghene die hare Slaven in den Scheep-strijt verloren hadden/ ende seer geperst om haer geloove af te gaen/ daer toe oock eenighe met gewelt geporret werden/ dan bleven standvastigh / sonder dat men yet op haer winnen konde/ ende men lietse ten lesten wederom gaen al waer sy wilden. De Portugesen sliepen oock niet/ maer liepen dagelijckx by de Stadts Overste/ versoeckende dat de gevangenen haer mochten verkocht worden/ sy soudender voor betalen vier duysent Realen van achten/ doch en hebben/ door een sonderlinge genade ende bewaringe Godes niet verworven. Hoe het met den gevangenen ging/ terwijle de schepē weg waren.

Den eersten Octobris 1596. hebben de Schepen hare anckers ghelicht / ende hebbent des avonts geset omtrent anderhalf mijle van de Stadt Bantam neffens het langhe Eylandt genaemt Pulo Panjan. De gevangenen dit verstaende / hebben weder begost te hopen / ende den 2. dito 's morghens met der Sonnen opgangh issser een Prauken aen de Schepen gekomen met twee Javaensche slaven oft Edelluyden dienaers. Dese brochten schrijvens van de ghevanghenen/ inhoudende/ dat de Schepen doch niet naerder by de stadt souden komen/ noch yemant beschadigen. Des anderen daegs quamder weder een Prauken aen't schip Mauritius, waer in was een Portugesche slave/ genaemt Antonio de Sylverio, een goet ende getrouwe dienaer voor onse Schepen/ welcke brieven bracht van Cornelis Hourman, vermeldende/ dat de Scheeps-raedt aen den Gouverneur wilde schrijven/ belangende de ghevangenen haer rantsoen / 't welck nae veel over ende wederschrijven op den 11. dito besloten is/ in deser voeghen/ namelijck: Dat sy souden betalen 2000. Realen van achten/ ende dan vrijlyck aen boort varen. Dat alle 't geene over beyde zijden ghenomen was 't een teghen 't ander soude gheset worden/ te weten de onse hare goederen ende uytstaende schulden/ tegen de Joncke met de Naghelen/ ende d'ander twee met ettelicke waren/ ende daer mede souden alle dingen doodt ende te niete wesen / ende men soude van nieus een verbont maken/ ende met malkanderen blijven handelen. Dit is alles aldus geschiet/ ende zijn ten selven dage twee gijselaers aen de Schepen ghesonden/ daer van d'een/ een Chinees Edelman was / ettelicke 100. slaven onder hem hebbende / d'ander De schepē komen weder voor Bantam. De ghevangenē worden gerantsoeneert. Gaf uyt

der

der was de Huys-Heere / by wien de onse hare Logie oft packhuys gehadt hadden binnen Bantam: waer teghens de Schepen een duysendt Realen van achten aen landt sonden/ ende 's anderdaeghs noch een duysent/ daer de ghevanghenen tegens upt ginghen. Van doen af begonnen de Soetelaers weder aen boordt te komen met allerley eetware ende verversinge/ ghelijck de onse mede vry aen landt gingen ende keerden/ koopende verscheyden parthyen Pepers/ ende Note-muscaten / die sy 't schepe deden / met goede hope van hare ladinghe nu voortaen wel te sullen bekomen. Dese vredelicke onderhandelinge duerde aldus tot den 22. dito toe/ als wanneer Cornelis Houtman aen boort komende/ende gevraeght wordende/ hoe 't aen lant gestelt was/ tot antwoort gaf / dattet daer niet veel en dochte/ ende dat de Gouverneur gheen been in zijn tongh hadde/ waer upt de andere Maets wel speurden watter gaens was.

Handelen met de Javanen.

Den 23. ende 24. dito zijnder drie Adelborsten aen lant ghevaren/ om gelijckelijck met den Sabandar te spreecken / belanghende seeckeren nieuwen eysch/ die de Gouverneur op de schepen dede/namelijck 200. stucken van achten op yder schip/ upt-ghenomen alleenlijck de Pinas/ welcken eysch al-hoe-wel hy den Scheepsraedt heel vreemdt docht / overmidts daer alreede ghenoegh ghegheven was/ soo hebbense nochtans verklaert / indiender Peper aen boordt quame / daer op niet te willen sien / maer liever meer te sullen betalen / als min. Dit hebben de voorsz drie Adelborsten den Sabandar alsoo voor-ghedraghen/ die tot antwoordt gaf/datter geen handelinge konde geschieden/of de gerechtigheyt moest al voren betaelt zijn.

't Welck niet langhe en duert.

Den 25. dito kreegh Cornelis Houtman voor eyndelijcke antwoorde van den Gouverneur ende sijnen Raedt/ dat de Schepen wel mochten naer andere plaetsen verseylen / eerst/ om dat den Scheeps-raet niet goet en vont te betalen 't gene dat hun geeyscht wert/ ten anderen/om dat sy den Javanen niet genoegh en vertrouden/welcke (so sy seyden) geerne gesien hadden/dat de onse niet by 10. oft 12. (gelijck sy deden) maer by duysent sacken teffens gescheept hadden. In somma het vertrouwen was aen weder zijde seer kleyn/ soo datter weynigh handelinghe konde geschieden.

Middeler tijdt wasser tot Bantam ghekomen een Portugeschen Ambassadeur van Malacca, die sich met een Koep-barcke in de Stadt hadde doen brenghen/ latende sijn Scheepken onder een Eylant legghen /'t welck den 30. dito oock voor Bantam quam / medebrenghende (soo den onsen naemaels gheseydt werdt) thien duysendt Realen van achten / met eenighe frayigheden / die hy den Gouverneur schonck/op dat hy den onsen de handelinge verbieden soude/gelijck hy oock dede/ voorghevende/ dat den Adel niet en begheerde/ dat de onse aldaer langher souden handelen: Ende alsoo sy alreede ghesproocken hadden met twee Capiteynen oft Overste van twee Joncken / gheladen met Noten-muscaten ende Foelie / welcke ghekomen waeren upt de Eylanden van Banda, ende toebehoorden den voorsz Huys-Heere met zijn Compagnie/ soo heeft de Gouverneur/ wetende dat sy den prijs seer nae eens waeren / den selven Kooplupden oock verboden die aen de onse te verkoopen. Waer over sy/ hare handelinge weder ghebroken siende/ hunne Medemaets / die noch aen landt waeren / 't Schepe ontboden hebben / ghelijck hun oock de Sabandar ende andere goede vrienden gewaerschout hadden van lant te vertrecken/ ende daer niet meer weder te komen/ of souden weder vast ghehouden/ ende den Portugesen over-ghelevert worden. Sy brachten noch sommighe goederen mede van lant / ende moestender sommighe in den brandt laten blijven/

Door 't beleydt van de Portugesen.

rakent

rakende met veel moeyte aen boordt/ want alſo het in den avondt was/ ende des Portugeſen Ambaſſadeurs ſcheepken voor de haven lagh/ doen ſy van lant voeren ſoo quamender eenige Portugeſen om haer wat op te ſcherpen / maer wederſtandt vindende/ hebbenſe laten gaen.

Niet teghen-ſtaende het voorſz. verbodt des Gouverneurs / is de Ruys-heere alle daghe/ doch heymelijck/ aen de Schepen gekomen/ om van de voorſz Noten ende Foelie met den onſen te handelen/ maer openbaerlijck en ſoude / oft en dorſt hy de ſelve niet leveren : dan de onſe ſoudenſe / om wel-ſtaens wille / aen-halen/ op dat hy ſich verdedigen mochte voor den Gouverneur/ ſoo datſe ghenoegh den koop met hem eens waren. De ſelve Ruys-heere liet den 31. dito 's avondts laet/ een van de Adelborſten / die doen noch aen lant was / met ſeven van ſijn ſlaven/ elck met een roer ende ſpieſſe verſien/ tuſſchen twee matten aen boordt brenghen/ al-hoewel hem 14000. Caxas, ofte omtrent 120. Realen van achten te Bantam ghepreſenteert waeren / dat hy den ſelven Adelborſt ſoude binden / ende den Portugeſen in handen leveren/ ſoo dat hy den onſen in dit ſtuck/ als oock in meer andere/ groote getrouwigheyt heeft beweſen. Getrouwigheydt van de Ruys-heere.

Ten ſelven dage is aen 't ſchip Hollandia gekomen ſecretelijck op ſijn Javaens ghekleedt ſekeren Portugeſchen ſlave/die hun tijdinge bracht van den voorſchreven Antonio Sylveiro, welcke ghevanghen ende gheſloten ſat by den Portugeſen/ om dat hy den onſen een goet herte toe droegh/ ende ſeer bedienſtigh geweeſt hadde. Hy verſocht door deſen ſlave dat men hem 6. oft 7. ſtucken van achten ſenden wilde/ om te gheven aen ſekere ſlaven ofte Javanen / die hem verhoopten los te krijgen voor een Cati de Caxas, weerdigh weſende omtrent acht ſtucken van achten / oft anders / ſoo de voorſchreven Slave ſeyde / ende oock wel te vermoeden ſtondt ſouden hem de Portugeſen in korten tijt doen hangen. De ſelve ſlave ſeyde oock datter groote gereedtſchap/ in de ſtadt gemaeckt werdt/ om een aen-val op de Schepen te doen/ dan en hebben ſulcx noyt durven beginnen. Waerſchouwinghe.

Den eerſten Novembris 1596. is de ghemeene Scheeps-Raedt in 't Schip Mauritius vergaderdt gheweeſt/ ende hebben gheresolveert het leedt dat hun aenghedaen was te wreecken / alſoo daer gheen apparentie en was van eenighe ladinghe meer te bekomen. Zijn derhalven weder dicht aen de Stadt Bantam gheſeyldt / ende hebben aldaer de voorſchreven twee Joncken van daen ghehaeldt/ ghеladen met Noten / Foelie ende andere waeren / die ſy brachten aen het Schip Mauritius, daer de Ruys-heer op was / met wiens wille ſy het ſelve ghedaen hadden / als weſende de ſelve Noten ende Foelie / die hy hun gheveyldt ende verkocht hadde : Op een van deſe Joncken waren omtrent de 60. Slaven / die niet en wiſten dat haren Heere met de onſe in ſulcken accoort ſtondt/ ende daerom ſich ter weere ſtelden / maer alſoo de onſe terſtondt daer onder ſchoten / ſprongen ſy al-te-ſamen over boordt / ende zwonnen naer Landt toe : De onſe voeren ten ſelven daghe oock met twee Sloepen nae de voorſchreven Portugeſche Barcke/ die dicht aen 't landt lagh/ om de ſelve mede te nemen/ dan de Portugeſen ſchoten ſoo dapper daer uyt met Roers / dat onſe Sloepen weder moeſten te rugghe keeren/ ende werdt een Man van hun ſoo ghetreft/ dat hy binnen drie of vier dagen ſterf. Waer teghen de onſe uyt de Schepen de Barcke meeſt ſchadeloos ſchoten: wendende doen voorts wederom vande Stadt af. De Hollanders nemen 2. Joncken met ſpecerije. Eñ ſchermutſen teghen een Portugeſche barcke.

Den 2. dito iſſer een Joncke uyt der Zee ghekomen / daer de onſe terſtondt met twee Roey-Jachten nae toe voeren / maer die daer op waeren en hebben de ſelve niet willen ruymen/ maer ſich luſtigh ter weere gheſteldt/ hare Matten Nemen noch een Joncke / ghelaeden met ettelijcke waren.

ten

ten rontsomme gevelt hebbende als schans-kleederen. Sy hadden spatten met een spits daer aen/daer sy pijlen upt bliesen/ seer practijckigh gemaeckt/ende bliesen daer mede in onse sloepen soo dicht als of 't pijltjens geregent hadde/ soo datter wel vijf oft ses mannen geschoten ende schadeloos gemaeckt werden/ dan de quetsuren en hadden niet veel te beduyden/ want de pijltjens zijn seer dun/ soo dat sy daer mede niet konnen blasen boven de twee vingeren diep in 't vleesch / want dan blijft de punt/ die van riet ghemaeckt is / in een mensch zijn vleesch steecken. Als nu de onse met roers schoten/ ende hunne matten niet veel teghen en hielden/ soo zijn sy te boodt ghevallen / ende de onse met machte ontroept/ ghevende hare Joncke ten besten/daer twee dooden in lagen/ gelijck de onse in't nae-roepen haer mede noch drie mannen af schoten/ ende de Joncke aen de Schepen brochten/ die geladen was met rijs ende gedrooghde visch.

Als sy nu weder van de Stadt af-gezeylt waren/ om de Joncken te lossen/hebben sy de eyghenaren van de selve ontboden te willen aen boort komen / om haer betalinge te ontfangen/ doch hebben de selve noyt daer op geantwoort.

Die van Bantam maecken reetschap om de Hollanders te overvallë. Die van Bantam daer-en-tusschen maeckten groote gereetschap om de onse te komen op-loopen/ waer toe haer de Portugesen seer waren opruyende/ die haer oock presenteerden behulpigh te wesen / ende den Keyser ontboden hadden / om haeren aenslagh te volbrenghen / want hy een kloeck ende onversaeght krijghsman was / om eenigh avontuerlijck feyt aen te rechten. Dese lagh onder Pulo dua met ses oft seven barcken / waer in waren 150. man / bereydt om te strijden / doch gaf upt dat hy in de Stadt niet en mocht gaen / ende een groot vyandt was van die van Bantam, teghen de welcke hy van de onse hulpe ende bystandt begheerde / hun ontbiedende dat hy haer een goedt vriendt was / ende in teycken van dien vereerende met een Geyte. Ghelijck hy korts daer nae weder een Prau aen boordt ghesonden heeft met derthien Hoenderen tot een vereeringhe / versoeckende op vry ghelep te moghen aen boordt komen / 't welck hem toe-ghelaten is ghewoorden. Middeler tydt hadden die van Bantam twee Joncken upt ghemaeckt/ die des nachts diep in Zee liepen/ ende metten dage haer gelieten naer de Stadt te willen / op dat onse sloepen haer nae jaghende/ sich verre buyten de bescherminghe van 't gheschut mochten begheven / ende sy alsdan met haere Galeotten ende Fusten die mochten onderscheppen ende overvallen / doch zijn in haer voornemen bedroghen gheweest / want de onse niet upt en quamen.

Den 3. dito isser een Prau aen 't Schip Mauritius ghekomen daer vier of vijf Chinesen in waren/ met des Huys-Heeren Broeder / die om de betalinge quam/ doch niemant en dorst hem de selve betrouwen / maer ontboden de eygenaers oft Capiteyns van de Joncken, die (soo hy seyde) vast geset waren door des Gouverneurs gebiet / haer opleggende/ dat sy het met de onse eens waren.

De Soetelaers quamen noch met verscheyden eetwaer aen boort/ ende seyden/ dat men tot Bantam een groote Armade van Prauwen ende Fusten tegen de onse met grooter haeste was toe-maeckende/ ende dat het alreedts al bestemt was/ wie van haer sulcken ende sulcken Schip soude aen tasten/ dies de onse sigh van de Eylanden af-leyden/ om niet achter de selve onversiens overvallen te worden/ ende den vyant te beter te mogen sien komen/ ende wederstaen.

De Keyser van Java komt op de Scheepen. Den 4. dito quam de Keyser / daer hier vooren af vermaendt is / met licentie aen Boordt / begheerende dat men hem een van de ledighe Joncken wilde

wilde gheven/ dewijle doch de onſe die niet en begheerden te ghebruycken/ waer op hem gheantwoordt werdt / indien den eygenaer quame/ dat de ſelve hem ſouden over-ghelevert worden / ghelijck oock zijne penninghen van alle 't goedt dat in de Joncken bekomen was / ſoo niet/ de Joncken waren tot des Keyſers beſten. De onſe vermoeden / dat hy meer quam om haer te verſpieden / als anders/ ende verhaelden hem 't ghene gepaſſeert was in hun eerſte aen-komen / oock hoe hun gheſeydt was/ dat hy aldaer ghekomen was / om hun te overvallen ende verraden. Hy antwoorde/ alſoo hy ſeer ghehaet was / dat hem ſulckx wel mocht nae gheſeydt worden / maer datter inder waerheydt niet van en was / ende de onſe ſulcks niet en ſouden ghelooven/ beklaghende voorts/ dat hy tot Jaccatra, uytgeſet was/ ende datſe hem tot Bantam niet en begeerden / alle 't welcke geſchiede (ſo den onſen tot verſcheyden reyſen aenghedient was) door zijn quaedt Gouvernement / 't welck ſy te meer gheloofden / om dat hy hun preſenteerde een ſchoone vrouwe te willen gheven voor een van de Joncken. Daer quamen ten ſelven daghe oock verſcheyden Guzarates ende Abexius aen boort met ververſinge/ dan alſoo de onſe achter-dencken hadden van vergif/als wel tot verſcheyden reyſen op weghe gheweeſt hadde/ hebben ſy weynigh daer van willen koopen. De Keyſer den 5. dito weder aen boort komende / bracht alle ghereedtſchap om de Joncken mede te voeren/ anders niet meenende of men ſoudeſe hem laeten volghen/ doch hem werdt gheantwoordt als voren. Hy verwittighde de onſe mede van d'Armade van Bantam, ende dat die hun haeſt opkomen ſoude.

Den 6. dito / quamender noch eenighe den onſen veradverteren hoe dat die van Bantam veerdigh waren / om hun 's anderdaeghs toe te komen met haere Armade / waer op veele Edelen ende hoofden van der Stadt ſich begheven hadden / om haer volck aen te leyden/ oock hoe dat ſy de Joncken / boven verhaelt/ in Zee gheſonden hadden/ op dat de onſe die met hunne roey-jachten ſouden naejaghen / ende hun alſdan overvallen. 't Welck de onſe verſtaende / ende ſiende dat ſy gheen profijt noch eere en konden in-legghen / al waeret dat ſy haerder vele ombrachten / maer ter contrarie eenighe van hun kleyn ghetal mochten verlieſen/ die ſy hoogh-noodigh van doen hadden / ſoo zijn ſy des avondts in 't eerſte quartier t'ſeyl ghegaen/ nae een Riviere Tanjun-java ghenaemt / ooſt aen omtrent 8. mylen van der Stadt Bantam gheleghen / die hun des anderen daeghs door een Loodtſman/ Abdul ghenaemt / Guzarat van natie/ ghewezen werdt/ aen de weſtelijcken hoeck van de Baye van Jaccatra , achter eenighe Eylanden. Hier bevonden ſy dat ſich 't landt van Java meeſt ooſt ende weſt was ſtreckende / zijnde leegh ſlecht Landt met veel bochten / waer in verſcheyden dorpen ende Rivieren gelegen zijn/ meeſt alle met bancken ende ondiepten beſet/ als Punctan, ende Tanhara, die ſeer volck-rijck ende vol Prauwen zijn/ varende van Jaccatra ende d'omleggende kuſte naer Bantam. De ſcheepen gaen t'zeyle.

Den 9. dito zijnder eenige Chineſen met een Prauw aen 't ſchip Mauritius gekomen/waer onder des Huys-heeren zwager : Deſe brachten ettelijcke potten met Brandewijn/die ſy tot Jaccatra voor de onſe gekocht hadden/ende wouden weder derwaerts/ om noch andere ververſinghe te koopen/ ſegghende dat aldaer noch een Joncke met Note-muſcaten gheladen lagh / die onlancks van de Eylanden van Banda ghekomen was / dan de onſe vermoeden dat ſy 't ſelve deden om ſigh te wreecken over 't verlies van de twee voorghemelde Joncken/ die ſy dochten dat niet betaelt en ſouden worden : De Brandewijn hier vooren gheroert wort tot Jaccatra veel gebrant van Cocos oft Indiaenſche noten / die de Javanen Ca-

 lappas

lappas noemen / ende aldaer met grooter menighte wassen / waerom de plaetse voortijts oock Sunda Calappa genoemt is geweest.

Den 11. dito isser een Prauw van Bantam aen't schip Mauritius gekomen/om de onse te verspieden/ ende hunne resolutie te vernemen / onder 't decxel van eenighe victualy ende Porceleynen te komen verkoopen/ haer wijs makende dat de Portughesen de twee Joncken met Noten ghekocht hadden / ende dat sy die hadden moeten betalen/ als oock datter eenige Portugesen gheschoten waren/ waer onder de Capiteyn van de barcke met een grof gheschut soude doorschooten zijn/ 'twelck al logen was. Ten selven dage is oock aen 'tschip Hollandia een Prauw ghekomen met ettelicke Chinesen/ ende des Huys-Heeren zwagher/die (soo men vermoede) om betalinghe van de Noten quam / ende heeft voor yder schip twee bocken mede ghebracht / die hy hun vereerde/ sendende voorts de Chinesen naer Jaccatra, ende vernachtende selve in het schip Mauritius.

Komen tot Jaccatra/ voortijts Sunda Calappa genoemt.

Den 13. dito teghen den avondt quamen sy voor de Stadt Jaccatra, daer hem de zuydt-pool 5. graden ende 40. minuten verheft/ ende hebben 't gheset een half mijl van der Stadt op 7. vademen kley-gront/ zijnde al leegh ende slecht Landt/ met veel Eylanden ende bochten.

Den 14. dito 's morghens zijnder eenige Prauwen van de Stadt Jaccatra, aen de Schepen ghekomen/ sommighe met verversinghe / ende sommighe van stadts weghe/ waer onder was de Sabandar van de selve stadt / die de onse presenteerde/ soo sy yet van doen hadden/ daer van uytter Stadt te versien/ indien sy maer yemandt aen lant wilden senden/ voor wien hy selve wilde in ostagie blijven. Hier op werdt by de onse gheordineert/ datter twee Adelborsten ende des Huys-Heeren zwagher / met den voornoemden Sabandar nae de Stadt souden varen / om te sien of daer eenighe quantiteyt van specerije te bekomen waere. In Stadt komende/ hebben aldaer een groote wooninghe/ van omtrent drie duysendt huysen by den anderen ghevonden / daer een groote schoone Riviere door liep/ zijnde de Stadt met een groote palissade omvangen / doch de Inwoonders waren uyt vreese meest alle te landewaert in ghevlucht / soo datter gantsch gheen apparentie en was van eenighe handelinghe / te min / om dat alle goederen / 't sy dan hoedanigh de selve oock zijn / oft van wat plaetsen daer omtrent datse komen/ alleen tot Bantam verkocht / ghelost / ende verscheept worden. Daerom oock de onse van den Sabandar (die een seer beleeft Man was / ende goet Portugijs sprack) in zijn logement wel onthaelt geweest zijnde/ des avonts weder aen boort quamen. Het schoonste ende beste dat dese Stadt Jaccatra teghenwoordigh heeft is de voor-gemelde verse Riviere/ die haren oorspronghe heeft diep te landewaert in/ als oock dat de landouwe seer water-rijck ende overvloedigh is van alderley lijftochten ende fruyten / waer van een groote menighte des anderen daeghs by de Inwoonderen aen de schepen ghebracht wert/ die de onse met alle minne ende vrientschap van hun kochten. De Sabandar hadde den Koningh van der schepen komste verwittight/ die derhalven den 16. dito met eenige Edellupden aen boort is gekomen/ wesende een seer out persoon/ ende (soo eenige seyden) des regeerenden Koninckx vader. Nae dat hy 't schip Hollandia besichtight hadde / heeft hy zijn af-scheyt genomen/ den onsen bedanckende van de eere ende vrientschap aen hem bewesen/ ende aenbiedende alle hulpe ende bystant die sy souden mogen van noode hebben/ waer voor sy hem van gelijcke bedanckten.

Beschrijvinge van de Stadt Jaccatra

Wiens Coningh aen boort komt.

Den 17. dito teghen den avondt hebben sy 't geset omtrent ses mijlen van Jaccatra, voor eē dorp genaemt Cravaon, daer veel visschers woonē/om den overvloe-

digen

digen viſch/ die ſigh onthout in de mont van de groote Riviere / daer dit dorp op gelegen is. Den 22. dito gemoeten ſy een Joncke, die ſy nae jaeghden/ maer niet en konden verſpreken. Den 27. ſagen ſy veel viſſchers/ die uytter zee nae de wal toe liepen/ ende ſeyden/ſy waren dicht by Japara. Den 29. quamen ſy nevens een Eylant/ daer menighte van viſſchers t' zeewaert afvoeren / hun wijſende beſuyden 't Eylant te zeylen/ waer uyt ſy vermoeden datter eenige woonplaetſe moeſt weſen. Dit Eylant hadde groote hooghe berghen te landewaert in/ maer leegh voor-lant / dat met veel boomen begroeyt was/ ende was ghenaemt Kyrimaan Jaoa, gelegen niet verre van 't vaſte lant. 't Eylant Kyrimaan Jaoa.

Dwalende dus met grooter moeyte ende verdriet lanex de kuſte/hebben ſy den tweeden Decembris 1596. haeren cours nae de wal toe gheſet / daer ſy veel viſſchers ſagen/ welcke ſeyden/ ſy waren voor 't lant boven de Stadt Tubaon. Dit lant was ſeer heuvelachtigh/ende goet om kennen / want heeft een ſeer hooghen bergh/ hem opdoende/ als men van 't weſten naer 't ooſten komt/in maniere van een hoet met een breeden randt/ ende op den top hebbende eenen boom boven alle andere verheven / beweſten den ſelven bergh laet ſich ſien een grooten Inwijck/ die wel een Riviere geleeck. Sy haren cours vervolgende/ ſaghen voor haer een ander bocht/daer oock veel viſſchers na toe liepen/ende ſommige Joncken op ancker lagen/dies ſy het daer mede geſet hebben. Die van 't lant ſiende de Schepen geanckert/ hebben een Prau af-gheſonden / om haer te komen verſpreken / ende zijn door 't quaedt weder aen 't Schip Amſterdam (overmits 't ſelve naeſt aen de wal lagh) gevaren / de onſe wellekom hietende / ende begeerende dat ſy daer blijven ſouden tot des anderen daeghs/ſy hadden eenighe ſpecerije die ſy hun willende verkoopen / ſoo Naghelen / als Macis/ ende Noten / die door haere Joncken aldaer ghebracht waren. Dit lant is oock ſeer heuvelachtigh ende kenbaer aen drie langhe effene berghen/ in maniere van drie Bruyt-lofs tafelen/ die in't Portugees As meſas de Tubaon ghenoemt worden / ende in Malays Batto Cillingh. Al-hier (ſoo gheſeydt wert van den Inwoonderen) zijn ghelegen niet verre van den anderen drie Steden / waer van Tubaon een ende de grootſte is / de twee andere hieten Cidayo ende Surbaya, drie mijlen van daer leydt noch een Stadt ghenaemt Joartam, daer veel Joncken af varen nae de Molucas, Amboyna ende Banda, van waer ſy weder keeren naer Bantam, om hare in-ghekochte waren te verhandelen. 't Landt boven de Stadt Tubaon. As meſas de Tubaon.

De onſe hebben ter begheerte van de Inwoonders / ende om beter ſekerheydt van alles te hebben/ op den 4. dito een Man aen lant gheſonden/ vergheſelſchapt met den voornoemden Guzurate Abdul, die goet Portugijs/ goet Javaens/ ende goedt Malays ſprack. Aen landt komende / zijn aldaer terſtondt twee Peerden al gheſadelt ende ghetoomt beſteldt ghewordden / waer op ſy nae de Stadt tot den Koniugh ſouden rijden / dan hebben ſulcks met beleeftheydt ghewayghert. Ende ghemerckt de voornoemde Abdul gheen Javaen en was / 't welck ſy aen Landt oock wel ſien konden / hebbenſe hem terſtondt ghevraeght / waer hy van daen was / waer op hy tot andtwoordt gaf / hy woonde binnen Bantam, maer was gheboortigh uyt Bengala. Die van 't Landt hoorende dat hy woonachtigh was binnen Bantam, hebben hem terſtondt willen vanghen/ om quanſuys te betoonen datſe Vyanden waeren van die van Bantam, welckers Cipatta ofte Gouverneur ſy oock heftigh ſcholden: Maer alſoo de Hollander ſeyde / dat Abdul met ſijnen wille op de Schepen ghekomen was / zijn ſy 't ſamen met vrede nae den Koningh ghegaen / die haer met grooter vriendt-

De Coning van Cidayo in 't Eylant Java.

schap ontfanghen heeft / segghende dat hy 's anderen daeghs selfs in Persoon aen boordt wilde komen / met presentatie van al-sulcke gyselaers / dat de onse sich wel vrylijck mochten aen Landt vertrouwen: Hy toonde hun oock eenen schoonen hoop Naghelen / byder ooghe te sien / omtrent dertigh last / die hy hun wilde verkoopen / ende in aller billickheydt met hun handelen. Waer nae sy seer vriendelijck haer afscheyt namen / ende weder aen boordt voeren. Dese Koningh was genaemt Lella.

Op de Prau / die de onse versocht hadde aen landt te komen / was onder andere een verloochent Portugees / die (soo hy seyde) vijfthien jaren oudt was doen hy op 't Eylant Java, onder andere Portugesen van Malacca ghevanghen werdt / wesende omtrent 17. oft 18. jaren gheleden / ende was middeler tijt in groot ghe-loove ghekomen by der Inwoonders / ende een Overste ghewordden in de Stadt Surbaya, ghebiedt hebbende over meer als 2000. mannen. Dese presenteerden den onsen eenighe Loots-luyden / niet alleenlijck te verhueren / maer oock als lijf-eyghenen te verkoopen / om haer in de Molucas te brengen: Doch hoe schoon hy oock wist te spreecken / so vermoeden nochtans de onse / dat hy aldaer van andere Portugesen ghesonden was / om haer te brouwen 't gheene haer naemaels gheschiede.

Beschrijvinghe van den seltsamen vogel Eme.

Ten selven daghe werdt Jan Schellinger Schipper op 't Schip Amsterdam by den Koningh onder andere gheschencken vereert een seltsaem voghel / by de Javanen gheheeten Eme, die wy den Leser hier nae sullen vertoonen onder de Javaensche ghedierten. Hy was by nae eens soo groot als een Swaen / swart van coleur / sijn lijf vol swarte vederen / die met de vederen van den voghel Struys seer over een komen: Hy en hadde noch vleughels noch tonghe / als oock gheen steert. Boven op 't hooft hadde hy een schildt / soo hart als dat van een Schildpadde. Dede groote weere met zijn langhe / groove / ende stercke voeten / achter uyt slaende als de Peerden. Wat hy eet / slickt hy in / al waer 't oock een appel soo groot als een vuyst / ende wat hy heel inslickt / gaet hem weder heel af / dat noch vreemder is / slickt oock koolen viers in / sonder dat hem eenigh letsel doet. Schollen ijs swelght hy seer gheerne / soo 't schijnt / tot verkoelinge. Sy teelen in de Eylanden van Banda, daer desen oock van daen ghekomen was. De onse hebben hem voor een wonder ende groote vremdigheyt t'Amsterdam ghebracht / al-waer hy een van de Reeders ten deele is ghevallen / ende daer nae den Heeren Staten vereert gewordden.

Des anderen daeghs / zijnde den 5. Decembris 1596. hebben de onse alle ghereetschap gemaeckt om den Koningh heerlijck 't ontfangen / die (so geseyt is) aen boordt komen wilde: De schepen werden opgheschickt / de trompetten sloegen / ende alle de vlagghen waeyden. Die van 't Landt dit siende / zijn vertwijffelt ghewordden / ende heeft derhalven den Koningh een Prau aen de Schepen ghesonden / vraghende waerom sy hunne vlagghen lieten wayen / ende of sy met hem mede soo meenden te handelen / als sy met die van Bantam ghehandelt hadden / al-waer de vlagghen mede alsoo ghewayt hadden / daer hy doch in vrientschap met hun handelde / ende dien van Bantam vyandt was? Hun werdt gheantwoordt / dat sulcks alleenlijck gheschiede tot des Koninghs eere / met welck bescheydt sy weder naer Landt roeyden: Korts daer nae is de voorschreven Portugees weder aen 't Schip Mauritius ghekomen / ende heeft begheert eenighe goederen te sien / als een buyck-stuck van een Harnas / ende een roodt laecken / 't welck (so 't scheen) hy koopen wilde voor den Coningh / ende versocht derhalven 't selve me-

ve mede aen Landt te moghen nemen / maer werdt hem ghewepghert. Ter-wijlen saghen de onse twee Ioncken onder de wal legghen / die quansups zeyl maeckten 't zeewaert in / ende korts wederom quaemen / op dat de onse hun na-jaghen souden met haere sloepen / ende de Schepen alsoo ontblooten van volck/ die sp dan meynden te overvallen. Omtrent de middagh zijnder ses groote Prau-wen / in forme als Galeotten / vol volckx / nae de Schepen ghekomen / waer van de drie aen 't Schip Amsterdam aen leyden / ende de andere drie roeyden over naer de Pinas toe. Die aen 't Schip Amsterdam waren/hadden twee beesten in/ toonende die te willen vereeren / ende de Sabandar (die den aenvoerder was) is terstont op 't schip gekomen / ende heeft de beesten doen over hyssen: So nu som-mighe van 't Scheeps-volck besigh waren met hijssen / ende andere met kijcken/ niet dan alles goets vermoedende/isser haestelijck heel veel volcx binnen scheeps-boort gekomen / des Reynier Verhel, Commis op 't selve schip / den Sabandar in Portugijs gevraeght heeft / waer toe dus veel volcx ? Hy zijnen tijdt ghebooren siende / heeft van stonden aen met een groot gebaer sijn Cris oft poenjart getroc-ken/ ende Reynier de keel af-ghesteecken: Alle de andere zijn hem ghevolght/ soo dat de Schipper Jan Schillinger, als oock meest alle die boven op 't schip stonden overmits sp onversiens overvallen wierden/ ende sonder ghewеer waren) of ver-moort / of immers ter doodt toe ghequetst zijn gheworden. De andere Maets/ die beneden waren/ hebben sich ter weere gestelt/ ende met braedtspeten / spiessen ende sabels soo dapper ghevochten / dat sp'er een deel omghebrocht hebben / en-de sich verstout boven op 't boevenet te komen / daer sp fluckx met een steenstuck sulcken rupmte ghemaeckt hebben/ dat de Javanen over boordt moesten. Daer lagh een Prau aen boordt/ daer seer veel ghequetste ende oock andere in waeren/ welcke met een goteling in de gront geschoten wiert. De drie Prauwen die nae de Pinas gevaren waren/ siende dat haer volck van 't schip moest/hebben haren aenslagh niet durven volbrenghen / maer zijn voor 't schip Amsterdam over ghe-roypt. Die van d'andere Schepen / 't ghheschiet hoorende / ende siende (door dien de Javanen soo dapper over boort sprongen) datter onraedt was / zijn in hunne sloepen ghevallen/ ende hebben de Prauwen nae ghejaeght / daer sp een van be-roeyden/ ende soo dapper met schieten / als oock naderhant met Sabels in saten/ datter/ so van de selve/ als oock vande geene die sp in 't water vonden zwemmen-de/ luttel ontquamen. De Inwoonders / siende dat de onse soo qualijck met dese handelden/ zyn met 13. groote Prauwen vol volckx nae hun toe gekomen / maer die van de Schepen hebben soo dapper daer onder ghheschoten / dat sp weder nae landt toe moesten roeyen. De onse/ vermoeyt zijnde / hebben eenighe van de Ja-vanen ghevangen genomen / ende zijn nae 't Schip Amsterdam gheroeypt/ daer sp in 't eerste over komen veel dooden sagen legghen/ soo van ons/ als van der In-woonders volck/ ende dat meest te deeren was / is gheweest de doot van een jon-gen / des vermoorden schippers Couzijn/ oudt tusschen de 10. ende 11. jaren / die dese wreede Menschen wel 13. steken nae zijn doot ghegeven hadden/ 't welck de onse tot sulcken toorne verweckt heeft/ dat sp de gevangene Javanen oock deden doorsteecken. Dese verhaelden den onsen/ dat sp hun ghevolght waren van Ban-tam af / oock hoe sp tot Jaccatra ghekomen waren / ende met de Joncke met Note-muscaten haer ghemepnt hadden te bedrieghen / zijnde van daer op Iapara geko-men/daer sp haer verwacht hadden/ende des voorleden daeghs gearriveert voor Cidayo, door dien haer de Koningh verwittight hadde/dat de onse aldaer aenge-komen warẽ. Dat oock de twee Ioncken, die de onse des morgens onder de wal

Scheeps strijt tus-schen de Hollan-ders ende Javanen van Tu-baon/ Ci-dayo/ Branda-on ende Suruba-ja.

Groote wreedt-heydt der Javanen.

 hadden

hadden sien legghen / daer gheleydt waren om hun te locken/ ende onder wege te onder-scheppen. Ende aldus is dese aenslagh af-geloopen: Van de Javanen moghender omtrent 150. ghebleven zijn/ van de onse 12. De reste van dien dagh wert by den onsen over-ghebracht met hare dooden over boort te setten / ende by de Javanen met de hare te visschen/ daer somtijdts een schoot na gedaen is ghe-worden.

Getal vã de dooden aẽ weder-zijde.

Daeghs te voren hadder mede een van den onsen aen landt gheweest / met den voor-genoemden Guzurate, ende weder aen boort gekomen zijnde / verhaelde hoe dat de Koningh sich alsdoen seer magnifijckelijck te paerde vertoont hadde / by hem hebbende wel 30. Ruyters/ die voor geweer voerden langhe spiesen/ met veel andere die te voet liepen/ ende bloote Sabels by sich hadden.

INWERP.

„ Eer wy komen tot de beschrijvinghe van Bantam ende andere steden in Java,
„ mitsgaders tot de seden/ kleedinghe/ ende andere eygenschappen der Inwoon-
„ deren / als oock de ghedierten / boomen / ende vruchten aldaer wassende / sul-
„ len wy den goedtjonstighen Leser kortelijck voordraghen de gheleghentheydt
„ van het Eylandt selve / te weten voor soo veel die by onse Journael-schryvers
„ onaen-gheroert is ghelaten / de reste sal den text mede-brengen. Het Eylant
„ dan / dat men ghemeynlijck Java, maer somtijts oock Java Major, ofte groot Ja-
„ va noemt / tot onderscheydt van een ander niet wijt van daer leggende Eylant/
„ Java Minor , ofte kleyn Iava gheheeten / leydt oost ten zuyen aen niet verre van
„ 't Eylant Sumatra, ende begrijpt in zijn ommeloop (so M. Paulus Venetus schrijft)
„ 3000. mijlen. Andere segghen / het begint op 7. graden aen de zuydt-zijde van
„ de linie / ende streckt alsoo oost ten zuyden 150. mijlen in de lenghte / maer van
„ zijn breedte en heeftmen tot noch toe geen sekerheydt. Sommighe vermoeden/
„ dat het vast landt is/ palende aen 't zuyder-landt/ dat men gemeynlijck Maga-
„ lanica, Terra Australis incognita , oft Tierra del Fuego noemt. Watter van zy/
„ oft niet/ het wort voor een Eylandt gereeckent / ende is seer van eenerley aerdt
„ ende vruchtbaerheydt met het byleggende Eylandt Sumatra. De hoogh-ghe-
„ leerde Julius Cæsar Scaliger noemt dese twee Iavas (het groote te weten/ ende het
„ kleyne) van wegen des grooten overvloeds van allerley vruchten ende gewas-
„ sen/die sy voortbrengen: Het begrijp des Werelts. Want geven beyde overvloe-
„ digh veel greynen en vruchten/als oock allerhande soorten van vleesch/'twelck
„ de Inwoonders veele souten/ende op verscheyden quartieren verhandelen. De
„ zijde wordter met menighte ghewonnen in de Bosschagien. De berghen zijn
„ der Goudt-rijck/ ende men vindter de schoonste Smaragden, oft Emerauden van
„ de Wereldt. De Peper/ 't Caneel / de Gengber / ende Cassia Fistula waster in
„ grooter menighte. In somma/mogen wel genoemt worden den rechten hoorn
„ des overvloedts. De Inwoonders van groot Iava vertellen / dat binnen in't
„ lant een Rivier ofte Beke vliet/ welcke alle 't hout datter wast in steen doet ver-
„ anderen.

Beschrijving van 't Eylant Java.

Riviere die 't hout in Steen handert.

De Iauwen ofte Iavanen van waer sy eerst ghesproten zijn / is ons / om vaste-lijck te segghen / onbewist: Dan selve nae hun af-komste ondervraeght zijnde/ seggen die te hebben van de Chinas, ende dat hare Voor-vaderen/verdriet nemen-de in de groote slavernije / daer met sy in China gheperst waren / met een Colonia in 't Eylant Iava zijn komen woonen: Het welcke wel te glooven staet/ dewijle sy den Chinesen in physionomie seer ghelijck zijn / hebbende door de bandt breede

Oorsprongh der Javanen.

voor-hoofden/ groote kaken/ ende kleyne oogen/ ghelijck oock de Chinesen doen. Om desen haren oorspronck te versterchen/ bevinden wy/ dat M. Paulus Venetus (in dienst geweest hebbende by den Tartar) seyt/ dat het Eylant van groot Iava den Tartar tribuyt gaf/ ende dat als de Chinesen van den Tartar af-ghevallen waren/ de Javanen hem mede voor geen Overheere meer gekent en hebben. Ghelijcker oock noch hedensdaeghs groote menighte van Chinesen haer tot Bantam onthouden ende blyven woonen/ om (als boven geseydt is) de strenge wetten van China te ontvlieden: De Javanen dan hebben van doen af haer eygen Koningẽ/ ende gelijck men gemeynlijck siet in alle landen daer men geen Overheer meer en kent/ dat sich veele voor Koningen op-werpen/ also ist oock den Javanen wedervaren/ dat de ghene die sich de sterckste bevondt/ hem selven voor Koningh doen groeten heeft/ waer deur men oock noch in meest alle Steden van Iava een bysonderen Koningh heeft/ doch die van Bantam is wel de machtighste. Aengaende den Keyser/ die alle dese Javaensche Koninghen (soo ghehoordt is) over haer pleghen te hebben/ diens jock hebben sy al voor eenighe Jaren van haere halsen ghesch uddet. Om nu bescheydelijck te spreecken van alle de Steden in Iava gheleghen/ immers die den onsen bekendt zijn/ sullen wy beginnen van het oost-eynde des Eylandts/ ende komen naer 't westen. Wy bevinden voor eerst/ dat de Stadt Balambuam een vermaerde Stadt is/ mueren hebbende die op malkanderen flanckeren/ als oock haren eygen Koninck/ die (als de onse daer waren) belegert was/ so naemaels sal verhaelt werden. Recht over dese Stadt leydt het schoone ende vruchtbaer Eylandt Bali, welck de enghte maeckt die men noemt de strate van Balambuam. Thien mijlen noordelijcker leydt de Stadt Panarucan, daer veel Portugesen woonen/ als oock veel Javanen die Christenen zijn: heeft oock haren eygen Koninck/ den Portugesen seer toeghedaen: is bemuert/ ende heeft een goede Haven/ die de Portughesen veel frequenteren. De waren alhier vallende zijn Slaven/ die met menighte alle Jaers vervoert worden naer Malacca/ ende so wat langhe Peper. Daer worden oock eenige vrouwen kleederen geweven/ die men inde Javaensche tale Canjorins noemt. Boven oft achter Panarucan leyt een groote brandende Swavel-bergh/ die eerst in 't Jaer 1586. opghe borsten is/ met sulcken kracht/ datter wel tien duysent zielen door vergingen/ werpende steenen tot binnen der Stadt/ ende was drie dagen so duyster/ dat het nacht scheen te wesen vanden roock. Dese twee voornoemde Koningen zijn Heydens. Volght de Stadt Passaruan, gelegen 6. mijlen vande voorgaende/ oock een stercke ende bemuerde Stadt/ met een schoone Riviere verciert/ wiens Koningh even als de onse daer waren/ de Stadt van Balambuam belegert hadde/ om dese reden: De Koningh van Passaruan, Moors ofte Mahometist zijnde/ heeft de dochter van den Koning van Balambuam ten houwelijcke ge-eyst/ diese hem met een heerlijck gheselschap gesonden heeft: maer die van Passaruam haer den eersten nacht beslapen hebbende/ heeftse met alle haer mede-gebrochte volck doen vermoordẽ/ om datse niet Moors en was/ als hy/ ende vergaderende sijn Leger is ghekomen eerst voor Panarucan, welcke stadt hy meynde t'overvallen/ maer is hem misluckt/ dies hy/ een deel van sijn Volck op 't veldt verslaghen latende/ met sijnen hoop voorts voor Balambuam nedergeslagen is/ ende twee Forten gemaeckt hebbende op de Riviere/ heeft die doen overpalen; in voegen datter gheene Schepen noch Schuyten door varen konden/ ende hadden doen ter tijdt over de vier Maenden beleghert ghehouden/ alsoo datter groot ghebreck in de Stadt was. De koopmanschappen alhier vallende/ zijn voor eerst/ veel kleyn ende fijn Garnitre, welck

een

Javaensche Koningen.

Stedẽ in Java. Balambuam.

Panarucan.

Zwavel-bergh.

Passaruan.

Garnitre vrucht.

een vrucht is inder gedaente van een Aertbesye/ ende in grooter weerde ghehouden wort by de Quillijnsche koop-luyden/om Paternosters af te maecken. Oock sijnder eenige Catoene Lijn-waten / die men naer Bantam brenght in mangelinge van Chinesche waren. Thien mijlen westelijcker/ is aen een schoone Riviere gelegen de Stadt Joartan, met een seer goede Haven/ alwaer gemeynlijck de schepen die van de Molucas komen/ ende naer Bantam varen/ hare verversinghe halen/ is oock met een dicke muer om-vangen/ende op de westelijcke zijde van de Riviere/ leyt de Stadt Gerrici, welcke een Koningh heeft/die van alle d'andere Javaensche Koningen met gevouwen handen altoos aengesproken wort/ in der manieren als de Slaven hare Over-Heeren gewoon zijn aen te spreken. Van dese twee Steden brengt men tot Bantam, ende andere plaetsen veel Souts. Daer na volgt Surubaya, welcke Stadt mede een Revierken / ende haren eyghen Koningh heeft/ die oock gebiedt over dese Stadt Brandaon (liggende ses mijlen westelijcker) ende hem houdt tot Cidayo, 't welck oock een stercke Stadt is / met mueren ende flanckeringhen wel versien: doch heeft voor de Haven als geen beschut voor de zee/ waer deur men met stercke winden aldaer niet en kan blijven liggen. Thien mijlen n. n. w. aen leydt de Stadt Tubaon, welcke oock haren eyghen Koningh heeft/ ende naest Bantam de Hooft-Stadt is van't gantsche Eylant: gelijck inde tweede Schip-vaert op Oost-Indien gedaen/ breeder ende wijtloopigher te sien is. Vijf mijlen n. w. aen leyt de Stadt Cajaon, hebbende mede haren eygen Koning/ doch seer luttel zee-vaert: als oock niet en doet de Stad Mandalicaon, daer anders geen zee-varende volck en is/ als eenighe Visschers. Vijf mijlen Westwaert aen/leyt de stad Japara, aen een hoeck/die hem wel drie mijlen in zee streckt. Dese Stad is alleenlijck met een Palissade omvangen/ hebbende een schoone Riviere/ ende seer goede Haven; Derhalven veele schepen aldaer aenleggen. Heeft oock haren eygen Koning al over veel jaren gehadt/die seer machtigh is so te water als te lande. 25. Mijlen van Japara, ende 45. van Bantam, is gelegen de groote Stadt Matavaon, wiens Koningh ofte Keyser wel de machtighste Heere was van geheel Java, ende dreyght dickmael de stad Bantam te overvallen. Doch heeft door quaet Regiment (soo hier voren breeder verhaelt is) zijn authoriteyt seer gekrenckt/ ja by naest heel verloren. Van Japara 5. mijlen westelijcker leyt de Stadt Pati, ende noch 3. mijlen vorder die van Dauma, een seer stercke bemuerde stadt/alwaer de voorsz. Keyser noch voor Koningh gekent wordt. Noch 3. mijlen vorder leyt de Stadt Taggal, welcke drie laeste Steden oock elck een Riviere hebben/ ende leggen alle drie in eenen inwijck. Daer nae volght de schoone ende groote Stadt Charabaon, die seer fraey met een dicke muer versterckt is / ende met een soete Riviere verrijckt. Volghet Dermayo, welcke mede een Reviere heeft: als oock doet de Stadt Monucaon, Tusschen welcke ende Jaccatra leydt het voorsz Dorp Cravaon, alwaer men begint aen de Eylanden te komen die wijt ende breet gespreyt ligghen in de Haven van Jaccatra, 't welck een grooter inwijck is / daer noch een Koninghlijcke Stadt in leydt / wiens naem den Autheur deses daghschrifts ontgaen is. Aengaende de stadt Jaccatra is hier voren beschreven. Tusschen de voorsz. Eylanden door loopende / komt men eyndelijck voor de Stadt Bantam, welcke wel de beste ende grootste haven heeft van gantsch Java, alwaer men oock den meesten handel drijft met alle de omlegghende Eylanden ende Steden. Wy sullen de selve wat wijtloopiger beschrijven / als eenighe van de voorgaende/ uyt oorsake de onse aldaer langst verkeert hebbende / die oock beter gelegentheyt gehadt hebben te door-sien.

Joartan. Gerrici. Surubaya. Brandaon. Cidayo. Tubaon. Cajaon. Mandalicaon. Japara. Matavaon. Pati. Dauma. Taggal. Charabaon. Dermayo. Monucaon. Jaccatra.

De Stadt Bantam is ghelegen op een leegh lant/ aen de voet van een hooghen bergh/ omtrent 25. mijlen 'tzeewaert in te zeylen tuſſchen Sumatra ende Java. Aen weder zijde van de Stadt loopt een Riviere / ende noch een derde midden door de ſelve/doch en zijn niet boven de drie voeten diep/ ſo datter geen diep-gaende ſchepen in en mogen: Deſe worden met groote dicke rieten/ in plaetſe van een boom geſloten. Magh omtrent ſo groot zijn als out Amſterdam, maer en is in fraygheydt ende ſterckte by de minſte Stadt van Hollandt niet te ghelijcken. Haere mueren zijn twee voeten dick / oft (ſoo andere ſchrijven) dicker als een mans vadem / ghemaeckt van rooden ghebacken ſteen / doch ſonder eenighe wallen ofte borſtweeringhe / al-hoe-wel nochtans te veel plaetſen ende bynaeſt elcke ſteenworp lenghte op malkanderen flanckerende: Op elcken hoeck van de ſelve flanckeringhe ſtaet een ſtuck gheſchuts/ maer reddeloos/ overmidts de Inwoonders niet wel met geſchut en weten om te gaen / ende ſeer bevreeſt daer voor zijn/ oock gheen amunitie daer toe en hebben / dan die men hun van Malacca brenght / alwaer een Poeper-meulen is. Haer geſchut is al van Metael/ende hebben onder andere veel metalen Kielbaſſen/ maer leydt alle gelijckx der aerden/oft op ſleden/ ſonder eenige rampaerden. De poorten zijn ſoo zwack ende teer / dat menſe met een hantboom genoeghſaem open ſoude konnen breecken/als maer van hout gemaeckt zijnde/ ſonder eenighe ſloten oft ander yſer-werck/ doch zijn ſo ghelegen/ dat men der qualijck omtrent kan / ende wordt ſeer ſcherpe wachte daer op ghehouden. Sy en hebben gheene toornen / dan alle ſcheuts weeghs een maniere van ſtellagien / zijnde drie ſtagien hoogh / van groote maſten ende houters ghemaeckt/ daer ſy met ladders op klimmen/ende groote weere van konnen doen teghens haer vyanden / alſſe beſtormt worden. Hebben onlancx / hoorende dat de Keyſer van Mataraon op haer wilde komen/rondtom op de Stadts mueren doen maken eenen ganck van hooghe boomen/ dat mender boven op ſal konnen gaen/ om defenſie te doen/ ende achter een borſtweeringe beſchermt ſtaen. In de ſtadt en zijn maer drie rechte ſtraten / oft weghen / komende alle drie tot voor het hof/ oft Pacebam, ſoo ſy dat noemen. De eene loopt van den Pacebam naer de zee / de tweede naer de Lant-poorte/ ende woonen lanckx de ſelve alle des Conincks dienaers ofte ſlaven / de derde nae de Bergh-poorte. Deſe wegen en zijn niet ghekaſſijt/maer al-te-mael ſandigh. Men kan de Stadt heel door varen/ vande eene af wateringhe tot de andere/welcke af wateringen door-dien ſy niet ſoo groot noch krachtigh en zijn/ datſe de vuyligheydt/ welcke ſtadigh daer in ghewórpen wordt/ konnen wegh-drijven/ als oock door-dien de ſtadt ſeer moraſſigh is / gemeynlijck ſeer ſtincken / te meer om dat de Inwoonderen haer dickmaels waſſchen/ ende dat openbaerlijck/ ſoo wel mans als vrouwen / waer door de grondt altoos beroert is / ende 't water troubel ofte modderigh. Een yder Edelman ofte Groot Meeſter heeft zijn Meſquita ofte Capelle in ſijn eygen huys/ende voor de gantſche gemeente iſſer een Meſquita, ſtaende by 's Konincx Hof/aen de weſtzijde / welcke tamelijck groot is. Aen de ooſt-zijde ſtaet het Wapen-huys / daer alle ghereetſchap tot der oorloghen dienſtelijck in bewaert wordt. Aen de zuydtzijde/'t huys daer de jonge Koninck in woont/eñ vaſt daer aen/dat vanden Chepate oft Gouverneur/met 's Konincks peerde-ſtal / ende andere woningen. De Stadt is ghedeelt in verſcheyden deelen/oft wijcken/ over elck van de welcke een Edel-man geſtelt is/om de ſelve te bewaren/ in tijt van oorloge/ brant / ofte anderſins. Elcke wijcke heeft ſijn beſteck ende of-ſluytſel vanden anderen verſcheyden/ oock ſijn eygen trommel ſoo groot als een wijn-ſtuck van drie pypen: maer op ſy

Beſchrijvinge van de Stadt Bantam gelegentheydt.
Groote.
Mueren
Geſchut.
Poorten.
Torens.
Nieuwe fortificatie.
Straten
Afwateringhen.
Kercken.
Wapenhuys.
Wijcken.
Alarmtrommels.

op sy met een Wevers Boot-hamer (die daer aen is hanghende) slaen/ als sy eenighe onraedt inde Stadt vernemen/ oock 's morghens in den dageraet/ 's middaeghs/ ende 's avondts met den doncker. Sulcken trommel hanghter oock in de groote Mesquita. Als den aldergrootsten gheroert wordt/ 't welck niet en geschiet dan alsser eenige tochten oft aenslagen op handen zijn/ konnen sy in korten tijt over de thien duysent man by den anderen krijghen: overmits de selve trommel wonder verre ghehoort wort. Sy hebben oock seeckere Beckens van koper gegoten/ daer op sy Bayaerden/ ende alle haer Musijck spelen/ met alsulcken accoort ende ghelupt/ als de klocken hier te lande geven op de thorens. Dese ghebruycken sy oock als sy van 's Koninckx weghe yet willen uptroepen. Op alle hoecken van der stadt wort scherpe wacht gehouden/ ende 's avonts worden alle de passagie Barcxkens op-geslooten ende verlept/soo datter 's nachts niemandt door de stadt en kan gaen. Op den Pacebam waken alle nachte voor 't gevangenhuys 50. mannen/ ende boven dien heeft elck Edelman 10. oft 12. mannen des nachts voor sijn huys wakende. De huysen staen meest onder de Cocos-Boomen/daer de geheele stad vol van geplant is. Sijn al van stroo ende riet gemaect/ rustende op 4. 8. ofte 10. pilaren van hout/ seer fray gesneden: boven zijnse met palm-bladeren ghedeckt/ ende onder/ om de koelte te genieten/ heel open: want het daer nimmermeer kout en is/ dan hebben wel gordinen waer mede sy de selve 's nachts ront-om toe schuyven. Daer en zijn noch kamers/noch solders boven om yet op te leggen/ dan hebben alleenlijck een steenen pack-huys van een stagie hoogh/ sonder vensters/ ende met een stropen dack over-trocken: hier in bewaren sy alle hare goederen. Als het brant is ('t welcke dickmael geschiet) overleggen sy dese pack-huysen met dicke boomen/ ende daer op veel sants gestropt/ op dat het niet door en brande. De af-schutselen van hare beneden-kamers ofte vertrecken sijn panneelen gemaeckt van dicke rieten(Bambus genoemt)die sy klieven in platte latten/so dat sy seer lichtelijck ende met kleyne kosten hare huysen op makē. In't in komen vande huysen der Edellupden/ofte groote Heeren/vint men voor eerst een vierkante plaetse/ die sy Pacebam noemen/ hier in wort de voorschreven wacht gehouden/ende oock audientie ofte gehoor verleent aen de ghene die sulcks versoecken/onder een hutte met riet ofte Palm-bladeren gedeckt. In een hoeck van de selve plaetse hebben sy haer Mesquita, ofte Capelle/ daer sy haer gebedt des middaeghs in doen/ ende daer beneffens een water-Put/ waer in sy haer wasschen. Dieper ingaende komt men aen een deure met een naeuwe gangh/ die veel winckelen ende hoecken heeft/ waer in veele van haere slaven woonen/ tot haerder bescherminghe/ende om 's nachts niet overvallen te worden van haere vyanden/ want sy niemandt en vertrouwen/ als die selve niet trouw en zijn. De Stadt heeft 3. groote plaetsen/ op de welcke alle daghe marckt ghehouden wordt/ ende van alles te koopen is/ ghelijck wy naemaels breeder verklaren sullen. Buyten de stadt staen rondomme veel huysen/ als oock lancks de strandt ofte zee-kant/ welcke meest bewoont worden by vreemde Natien/ als Malayen, Bengalen, Guzaraten, ende Abexinen. De Chinesen hebben een plaetse in aen de west-zijde/ daer sich de Portugesen by-ghevoeght hebben/ ende oock den onsen haere wooninghe bescheyden was. Dit quartier is met een vaste palissade om-vanghen teghen 't landt/ ende met een moras ghesterckt/ alsoo dat het goedt te houden zijn soude: teghen de Stadt heeft het een groote afwateringhe/ ende soo men daer putten met soet water graven konde/ men souder lichtelijck ende met kleyne kost een stercke vestinghe opwerpen/ mits de muer van de

Bayard-Beckens

Wachte.

Huysen.

Pack-huysen.

Edelluyden.

Marckten.

Voor-steden.

Stadt

Stadt teghen de ſelve plaetſe/ als oock lanex de ſtrant afwerpende/ ende de ſteen gebruyckende tot opmetſinge van de ſelve veſtinghe. Ware wel te wenſchen dat die van onſer Natie hier in de voorbate waren/eer de Portugeſen daer in verſien/ want men ſulckx doende niet alleenlijck de Specerijen van Java bekomen ſoude/ maer oock die van de Moculas, Amboyna, Banda, Timor, Solor, ende meer andere quartieren.

Tot Bantam (ſoo gheſeydt is) wordt alle daghe op drie plaetſen merckt gehouden: De eerſte ende grootſte plaetſe daer toe gheſchickt / leyt aen de ooſtzyde van de Stadt / alwaer des morghens metten daghe ſich vinden laten veel Kooplupden van allerley Natien/ als Portugeſen/ Arabiers / Turcken/ Chineſen/ Quillijnen / Peguanen / Malayen / Bengalen / Guzaraten / Malabaren/ Abexinen/ ende van alle quartieren van Indien / om haeren koophandel te drijven / welcke duyrt tot den neghen uyren toe / ende dan vertreckt een peghelijck daer 't hem belieft. Komende voor aen de merckt / daer de groote Meſquita ſtaet / met een paliſſade ofte ſtaketſel afgeheynt / ſoo vindt men daer ſitten ſommige vrouwen met ſacken / ende ſeker mate / die ſy Gantan noemen / houdende ſeer omtrent drie pont Pepers/ Hollandts gewichte. Deſe koopen de boeren aldaer ter merckt komende haren Peper af / voor 8. oft 9. Caxas de mate / ofte Gantan, in welcken handel ſy wonderlijck wel geoeffent zijn. Daer ſtaen oock Chineſen/die noch looſer zijn/ want ſiende de Lantluyden komen / gaen haer teghen / ende vraghen wat ſy den heelen hoop loven/ by haer hebbende een gewicht als de vlaſchkoopers gebruycken / ende een ſacxken daer ſy de Peper in ſtorten. Binnen 't ſtaecketſel komende/ vindt men over beyde zijden veel vrouwen/ die Betelle, Arecca, Water-meloenen / ende Bannanas te koop hebben: Volghen eenighe die koecken backen / ende al warm verkoopen. Welcke gepaſſeert zijnde/komt men op de plaetſe daer men aen de rechte hant allerley wapenen verkoopt / als metale Baſſen/ Criſſen, yſers toe ſpieſſen/ meſſen/ende diergelijcke: Hier mede ſtaen de mannen voor / als oock met wit ende geel Sandel-hout. Aen de ſlincker-hant verkoopt men Suycker/ Honigh / ende allerley Confituren. Daer beneffens is de Booon-merckt / daer verkooptmen witte/ zwarte/ roode/geele/ groene/ ende grauwe boontgiens metter maten/tegen drie hondert Caxas de Gantan. Dan komt de Ajuyn ende Loockmerckt / daer men niet door en kan / ende hier voor wandelen de kooplupden / die in 't gros allerley Lijnwaet ende andere waere te koop hebben / ende gheldt op aſſeurance oft verſekeringhe van de uytvarende Schepen doen / 't welck ſy / als 't behouden reyſe is/ dobbel wederom krijghen / maer 't Schip blijvende/ teſſens quijt zijn. Men heeft alhier aen de rechter-handt de Hoender-merckt / daer men oock Cabritos oft jonghe Geytgens/ mitſgaders Eynden/ Duyven/ Papegayen ende andere voghels verkoopt. Hier ſcheydt ſich de wegh in drien / een gaende nae de kramen der Chineſen / een na de Groen/ ofte Warmoes-merckt / ende een nae de Vleeſch-merckt. Gaende nae der Chineſen kramen / heeft men eerſt aen de rechter-handt eenighe Juweliers/ Coracones ende Arabiers van Natie/ die eenige ſlechte Robijntjens te koop hebben/ oock Hyacinthe/ Spinellen/ Balayſen/ Granaten / ende Robayſen. Aen de ſlincker-handt heeft men de Bengales ende andere / die met maelderije ende kramerije omme-gaen: Waer de Chineſen met een ry kramen achter teghen aen ſtaen / te koop hebbende Stickzijde van allerhande ſchoone coleuren / Zijde ende Damaſte Lakenen / Fluwelen / Satijnen/ Goutdraet / Goude lakenen / Porcelepnen / ende voorts ontallicke frayigheden hier te lang om verhalẽ/daer van twee ſtratẽ over beyde zijden vol ſtaẽ. De twee-

Beſchrijvinge van de goederẽ die tot Bantam ter merckt komen.

Gantan een mate van omtrent 3. pont Pepers.

Boon-merckt.

Ajuyn-merckt.

Maniere van aſſeureren ofte verſekeren.

Hoender-merckt.

de wegh

de wegh gaende/heeft men de Bengales met hare Maeldery-kramen/aen de rechter/ende de Lijnwaet-merckt van de mans aen de ſlincker zijde/waer aen volght de Lijnwaet-merckt van de ghehoude vrouwen/ binnen wiens ropen niemandt/ op groote boete/ en magh in-gaen. Voorder heeft men aen beyde zijden de fruyt ofte Warmoes-merckt / daer men veeler-hande kruyden ende fruyten verkoopt by ons meeſtendeel onbekent. Deſe merckt duert tot den eynde der plaetſen toe/ ende in 't wederkeeren naer huys toe komt men op de Viſch-merckt: Van daer voorts aen de ſlinckerhant heeft men de Vleeſch-merckt/ daer veel fraye kramen met Oſſen/ Harten / ende Buffels-vleeſch te koop ſtaen / ende vervolghens is de Speceryy-merckt/ daer veel vrouwen ſitten/ hebbende hare kramen met allerhande kruyeniers waren verſien/ als Peper / Naghelen/ Noten/ Caneel/ Foelie/ &c. Oock verſcheyden ſoo bekende als onbekende Droogen / welcker ſommighe wy hier na breder beſchrijven ſullē. Daer na volgt aen de rechterhant de Rijſmerckt/ Pottemerckt eñ Soutmeckt: Aende ſlincker/den Olymerckt/ende Cocos merckt: Ende ſoo komt men weder langx ſijnen eerſten wegh/ tot de plaetſe/oft Beurſe/ daer de Kooplupden ende Scheeps-Heeren wandelen. Deſen merckt ghedaen zijnde/ſo begint de tweede merckt op den Pacebam, oft Koninckx plaetſe/daer allerley lijftocht ghevent/ende oock eenighe Peper door de Inwoonders verkocht wort aen de Chineſen: Deſe duert tot 's middaeghs toe / ende ſomtijts oock wel den heelen dagh door. Nae den middagh wordter een derde merckt ghehouden/ in 't quartier van de Chineſen/ daer oock allerley lijftocht verkocht wort/ende dit duert alſo den eenen dagh voor/den anderē na/waer inde Chineſen haer ſeer neerſtigh gheneren.

Lijnwaet merckt. *Groen-merckt.* *Viſch-merckt.* *Vleeſch-merckt.* *Speceryy merckt.* *Rijs-merckt.* *Oly-merckt.*

Der Javanen religie.

De Javanen te landewaert in woonende zijn al-te-mael Heydenen/ houdende de Wet van Pythagoras, welcke is / dat ſy vaſtelijck ghelooven / dat de Menſche ſtervende / ſijnen geeſt terſtondt in een ander lichaem vaert: Daeromme ſy oock niets en eten van 't gheene dat leven gehadt heeft/ oock geenigh gedierte en dooden/ maer liever voeden / ende ſoecken te doen voortſetten / ofte vermenighvuldighen. Aen de Zee-kant / ende ſonderlinghe aen de Noordt-kuſt / die beſt bekent is/ zijn ſy ſommige Heydenſch/ maer meeſtendeel Mahometiſt/ofte Turcx/welcke wet/men ſeght/datſe maer eerſt over 50 oft 60 jaer hebben aen-genomen. Sy en kennen maer vier Propheten/namelijck Moſes, David, Ieſus Chriſtus, ende Mahometh, wiens Alcoran ſy neerſtelick onderhouden. Hebben haere kercken / op hare tale Meſquitas genoemt/ daer niemandt in en gaet/ hy en hebbe ſich dan eerſt ghewaſſchen met water. Haeren Godts-dienſt doen ſy met groote ſtilligheydt/ ootmoedelijck haer nae der Sonnen keerende / ende tot verſcheyden reyſen op haer aenſicht plat neder ter Aerden vallende / waer-en-tuſſchen ſy ſeeckere Ghetijden leſen/ als de Monicken. Haere Leeraers krijghenſe meeſt van Mecha, een Stadt in Arabien / daer men hout dat Mahomets graf is. Sy houden twee Vaſtenen in den Jaere / waer van den grootſten begint op den 5. Auguſti / en duert 40. daghen. Op den eerſten dagh van deſe Vaſten bewijſen de ſlaven alle Jaers hare Meeſters dusdanigen eerbiedinge / tot een teken van gehoorſaemheyt: Sy grijpen die by de voeten / ende ſtrijckenſe met beyde haer handen van daer opwaerts tot aen de knijen toe/ dan brengenſe hare handen al ſtrijckende over haer eyghen aenſicht tot achter 't hooft / ende ſlaenſe voorts van malkanderen. Ten eynde van de voorſz vaſten houden ſy (by maniere van ſpreken) haer Paeſſchen/ ſittende in eenen ringh/plat ter aerden/ als de Kleermakers/ ende t'ſamen etende met haere ſlaven ende gantſch huys-geſin / oudt en jongh. Teghen dat de nieuwe Ma-

Eerbiedinge die de ſlaven hare Heerē bewijſen.

we Mane haer eerst vertoonen sal/ klimmen sy boven op hare huysen/oft eenighe boomen/ om die te sien/ bedrijvende groote vreught ende blijschap. Tot Bantam heeft yder man / immers die yet vermagh/ ten minsten 3. ofte 4. sommighe oock wel achte/ thiene/ ofte twaelf ghetroude vrouwen / 't welck niemandt vreemt en moet gheven / dewijle Mahometh in zijnen Alcoran de veelheydt der vrouwen toe-laet / ende binnen de selve Stadt wel thien vrouwe-luyden te vinden zijn teghen een mans persoon. Sy hebben / behalven dese echte/ oock noch veel by-wijven/ welcke als Staet-joffers zijn van de echte / om / als sy uyt-gaen / haeren sleep te vermeerderen. De by-wijven mogense vryelijck mede beslapen / ende 't wort een echte vrouwe groote eere gesproken die haren man sulcx vrywilliglijck toe-laet : De kinderen van de by-wijven komende/ al-hoewel hare moeders lijfeyge-ne ende ghekochte Slavinnen zijn / en moghen nochtans niet verkocht worden/ maer worden der echter vrouwe geboozen/ gelijck Ismael Sara dede/ doch de stief-moeders brengense dickmaels met vergif oft anders om 't leven. De jonge kin-derkens loopen heel naeckt/ dan dat zy/ende sonderlinge de meyskens/een gouden oft silveren schildeken voor de schamelheydt dragen/ ende aen armen ende beenen met goude oft silvere ringhen verciert zijn. Wanneerse tot haer 13. oft uytter-lijck 14. jaren gekomen zijn/ worden d'ouders genootsaeckt haer uyt te hylicken/ indien syse niet en willen laten tot schande komen : want de kinderen alsdan haer wel weten te helpen/ghelijck de oneerlijcke dochters by ons luyden pleghen. De oorsaecke dat sy haere kinderen soo jongh uyt hylicken is oock / op dat sy erfghe-namen mochten wesen van haer ouders goet/ ende de Koningh daer uyt houden/ want het is te Bantam een recht soo een man komt te sterven / die kinderen achter laet / dat de Koningh komt / ende neemt het wijf met de Kinderen ende 't goedt naer hem/ het selve zijn eyghen / ende de Moeder tot een slave maeckende : Om dan sulckx te verhoeden/worden de kinderen/ sonderlinghe van de rijcke/ te samen ghegheven tot haer 8. 9. oft 10. jaren / ende somtijdts noch jongher. De goe-deren die de mannen van state met hare huysvrouwen behylicken / zijn ettelicke hondert duysent Caxas, met eenighe slaven/ ghelijck het ghebeurde/ doen de onse daer waren / dat de Sabandar zijn tweede Soone bestede aen een dochter van zijn vrientschap/ met de welcke ten houwelicke ghegheven werden 50. mans persoo-nen/ 50. vrouwe-luyden/40. jonghe dochters / ende drie hondert duysent Caxas, beloopende nae onse reeckeninge omtrent 56. guldens. Op den feest ofte Bruyt-lofs dach/sijn zy/met alle hare vrienden/ dienaers ende slaven fray toe-gemaekt/ ende staen soo in Bruyts als in Bruydegoms wooninge veel spiessen over eynde met witte ende roode Catoene quasten daer aen hanghende/als hier de vaentjens aen de Ruyters lancien : Men maeckter oock groot gedonder van schieten met kamers van Bassen / want sy met roers qualijck weten om te gaen. Nae den middagh brenght men den Bruydegom een ghesadelt peerdt/ daer met hy heel de Stadt door rijdt spanceren tot tegen den avont/ als wanneer hy weder keert nae sijn Bruydt / daer terwijlen hy uyt-gheweest is / de slaven ghekomen zijn / die men hem ten houwelijcke ghegheven heeft/ elck met een gheschenck / waer onder de Bruydt-lofs-gift seer fray toe ghemaeckt ende verciert mede ghebracht is. Daer wordt dan een maeltijdt bereyt / op de welcke de ouders van Bruydt ende Bruydegom mede te gaste blijven : De selve vertreckende / worden de Bruyde-gom ende Bruydt te samen onder een dack geleyt/ dat rondom met gordijnen be-hangen is/ende gaen daer by malkanderen te bedde. De vrouwen van state wor-den seer nauwe bewaert/ ende en moghen selfs haer eyghen Soonen in haere ka-

Oeconomie ofte burgherlijcke huyshoudinge in 't stuck des Houwelijckx.

Kleedinghe ende uyt-ghevinge van de Kinderen.

Houwelijcx goet.

Bruydt-loften.

Nauwe bewaringe van de vrouwen.

mers niet komen. Sy gaen heel selden uyt/ ende wat mans persoon dat haer dan ontmoet/ al waer 't oock de Koningh selve/ die moet wijcken/ ende sich van haer afwenden/ oft anders wort hem groote schande gesprooken. Soo oock eenigh mans-persoon/ al waer hy noch soo grooten meester/ haer begheert te spreecken/ magh 't selve niet doen/sonder oorlof van haren man. Leggen de gantsche nacht over Betelle en knauwen/ende hebben een Slavinne die haer stadich het gantsche lijf over kraut.

Vrouwen kleedinge.

In de kleedinghe kan men de arme van de rijcke qualijck onderscheyden/ want loopen alle met een katoenen oft zijden doeck om 't lijf/ tot boven de borsten/ ende om de middelen toe gebonden met een anderen doeck: Gaen heel barrevoets/ ende en hebben niet met allen op't hooft/ als 't hayr recht op toe-gebonden met een knoop: Dan op eenige Hoogh-tijt gaende hebbense een gouden kroon om 't hooft/ met eenighe gouden oft silveren ringhen om den armen.

Puntigheyt over haer lijf.

Sy zijn seer puntigh over haer lijf/ ende wasschen haer ten minsten vijf oft ses mael op een dagh: Jae sullen niet eens haer ghevoegh ofte water maecken/ noch eenighe ghemeenschap met hare mans hebben/ of sy sullen terstont tot den hals toe in 't water loopen/ ende haer wasschen/ oock zwemmen/ sonder voor yemandt te schromen. Daerom is oock het water dat door Bantam vliet seer onghesondt/ want het loopter al in datter is/ soo wel pockighe als andere/ waer door de onse een deel volcks verloozen hebben/ die sulck water droncken.

Leuyigheydt soo van vrouwen/ als mannen/ ende hoe sy den tijt doorbrenghen.

De Vrouwen zijn seer luy/ want weten den gantschen dagh niet te doen dan leggen/de arme slaven moeten al het werck doen: De Mans sitten den heelen dagh op een matjen/ en knauwen Betelle, hebbende 10. oft 20. vrouwen ront-om haer. Telckens als sy haer water maecken/ isser terstont een van de vrouwen by/ die haer de manlijckheyt wascht/strijckt/ ende streelt/ so langh ende veel als 't hun lust. De Gouverneur oft Chepate was op dit strijcken ende streelen soo verleckert/ datter 't recht/ dat voor handen was/ dickmaels om uytghestelt werdt/ als den onsen ghenoegh gheseyt wert/ van de gene die sulcks wel wisten.

Spelen op Instrumenten.

Alsoo sitten dan de Mans den geheelen dagh door en speelen met de Wijven/ hebbende te met haer Slavinnen/ die op Instrumenten speelen/ by nae als de Hacke-borden by ons zijn. Sy hebben oock groote beckens daer sy op kloppen/ ende weten soo een melodie te maecken/

Vrouwē dansen.

daer de Vrouwen naer dansen/ niet seer springhende oft cabriolerende/ maer doorgaens om-draeyende met het lijf/ schouderen ende armen. Dese danserije ghebruycken sy meest des nachts/ soo datter als dan een groot gheraes is van beckens ende andere Instrumenten/ 't welck de Man vast sit aen en siet/ ende elcke Vrouwe doet haer beste om in sijn gratie te staen/ ende een beurt te krijgen.

Rechts-pleginge in civile ende crimenele saken.

Tot Bantam houden de Magistraten hare vergaderinghe/ particuliere oft besondere saken aengaende/in't openbaer op den Pacebam, des daegs/als de meeste hitte der Sonnen over is/ al waer yeder een komen magh die wil. Die daer eenich recht heeft/moet selfs in persoone verschijnen/ende sijn sake verantwoorden/ soo dat Procureurs ende Advocaten aldaer gheen gelt verdienen/ ende de processen soo langhe niet en dueren als hier te lande. De misdadighe/die ter doodt verwesen zijn/ worden aen een pael gheset/ ende met een Cris ofte Ponjaert doorsteecken. Die vremdelinghen/ eenighe manslagh ofte nederlaghe begaen hebbende/ hebben aldaer dit voordeel: namelijck/ datse den nedergeleyden met gelt moghen soenen/ 't welck den Heer dan in handen krijght. Dit gheschiedt om de selve vremdelinghen niet te verjaghen/ ende is by den onsen daer wesende door ervarentheydt soo bevonden: Maer de inboorlinghen des Landts en wordt

sulcks

ſulcks niet toe ghelaten. De ghemeyne Landt-ſaecken worden 's nachts by de Maneſchijn ghereſolveert oft beſlooten / onder een grooten breeden boom daer toe verordineert / ende ſijn wel over de 500. perſoonen ſterck / al eerder eenigh recht van Stadts weghen ghevordert kan worden. Alſoo blijven ſy in den raedt ſittende tot dat de Mane onder gaen wil: Als dan ſcheyden zy / ende yeghelijck gaet na ſijn huys / alwaer ſy blijven ſlapen / oft haer met yemant van hare Vrouwen ofte by-Wijven vermaken / dat de Cock gaer is. Nae den eten gheven ſy in hare Huyſen gehoor aen den geenen die eenighe ſaecken in den raet ofte vergaderinge (die den aenſtaenden nacht ſal gehouden worden) voorgedragen willen hebben. Weder by een komende / ſitten ſy neder ter aerden / ende in 't midden van twee ofte vier van de principaelſte / die op een ry ſitten / is de Koningh oft Gouverneur gheſeten / welcke de ſaecke den anderen voordraeght / ende raet verſoeckt / hoe ende wat men daer in doen ſal: beginnende van de grootſte Heeren af / tot de minſte toe. Alſſer van Krijghs-ſaecken ghehandelt wordt / ſoo ontbiedt men alle de Overſte Heeren / oft (om beter te ſpreecken) Capiteynen / welcke 300. zijn in getale / ende ſoo daer eenigen aenſlagh wort voorghenomen / ſoo ſtelt men over elck deel van 't gemeyne volck een van deſe 300. den welcken alle d'ander onderdanigheyt bewijſen. Wanneerder brant in de Stadt is ('t welck al dickmaels te doen is) ſoo zijn de Vrouwen ghehouden dien te ſliſſen / ende dat ſonder de hulpe der Mannen / die terwijlen alle te ſamen in haer geweer ſtaen / om plonderinge ende dieverije te verhinderen.

In ghemeyne Lants ſaken.

Krijghs-raedt.

Ordonnantie op dē brant.

Als ymant van de principale (die ſy Capiteyns noemen) naer den Pacebam of 's Koninghs Hoff gaet met ſijnen ſtaet: ſoo laet hy een ſpieſſe of twee / ende een zwaert / met een roode oft zwarte fluwele ſcheede / voor hem dragen: Voor wien nu ſulcken ſpieſſe gedragen wort / dien en derſt niemant van den gemeynen Man ofte Slavinnen recht in 't ghemoet gaen: maer moeten van verre ter zijden afgaen / ende op haer hielen huycken / tot dat de groote Meeſter voo-by is. Sy ſijn ſeer hooveerdigh ende gaen met grooter pracht / draghende ſeeckere doecken met goutdraet doortoghen / ende een Tulbandt op 't hooft van Bengalen Lijnwaet, ſoo fijn als Camerijcx doeck ofte Lampers. De ſommighe draghen een Mantelken met mouwen van zwart of root fluweel / ofte laken. Haren Poenjaert ofte Cris ſteeckt voor oft achter in haren riem / daer ſy haer ſeer op vertrouwen. Achter aen volghen haere dienaers / d'een met het Betel-kiſtjen / d'ander met de water-pot / de derde met een Quiraſol ofte Sonne-weerder / die hy over des Meeſters hooft draeght / ende ſoo vaſt voort. Sy gaen alle barvoets / 't waer oock groote ſchande / ſoo daer yemant met ſchoenen ginge / doch in huys dragen ſy wel eenige van root leer / die in China, Malacca, ofte Achem gemaeckt worden / als oock de Quiraſoles.

Hoe de groote meeſters te Hove gaen.

Gro oten Heer ten Hof gaen de.

De Javanen zijn een hartneckigh / ontrou / boos ende moordadigh Volck / die / als ſy de overhandt hebben / niemandt en ſpaeren. Als 't ghebeurt datter twee vechten / ende d'een den anderen neder leydt / ſoo ſal de overgheblevene / wetende dat hy ſterven moet / al Doodt ſteecken waer hy by oft aen kan / jae ſelfs de Kinderkens aen der Moeders borſten / tot dat hy met macht / menighte van Volck overvallen wordt / ende in handen van den Gherechte komt / maer worden meeſt in de furie Doodt gheſmeten / ende ſelden levendigh ghekreghen. Sy zijn ſoo behendigh in 't ſteelen / datſe alle andere Natien te boven gaen. Draeghen ghemeenelijck langh hayr / langhe naeghelen / ende haere tanden ghevylt. Sijn bruyn van verwe / als de Braſilianen / ſterck ende wel gheſet

Aert ofte conditie der Javanen.

van lijve/ grof van leden/ met platte aensichten/ breede verheven kaecken/ groote oogh-scheelen/ kleene ooghen/ ende weynigh baerdts. Zijn haere Overigheydt soo onderdanigh/ dat sy om de Doodt niet laten en sullen haer gebodt te volbrenghen. Daer beneffens soo wraeck-gierigh/ dat zy/ van haeren vyandt ghequetst zijnde/ teghen sijn gheweer in loopen/ om hem te Dooden/ ende haer leet te wreecken/ als de onse ghesien ende selve versocht hebben. Zijn dien volghende goede Soldaten/ uytermaten stout ende onversaeght/ doch weten met gheen gheschut oft roers omme te gaen/ soo dat waer/ souden niet om dwinghen zijn. Hare wapenen zijn langhe spiessen met ghevlamde ysers/ Poenjarden (die sy Crissen noemen) Sabels ende Kortelassen. Hare schilden zijn van houdt ofte leer om een hoep ghespannen. Sy hebben oock harnassen van yseren platen/ met ringen aen malkanderen vast ghemaeckt. De Crissen sijn seer schoon gewatert/ even ofse gheemailleert waren/ dese draghense dagelijckx op het lijf/ ende soo haest als zy 5. oft 6. jaer out zijn/ wordter hun een van den Koningh geschoncken/ die sy dan terstont moeten beginnen te dragen. Sy en trecken gheen besoldinghe/ dan in tijdt van oorloghe geeft men haer kleederen/ wapenen/ ende den kost/ namelijck Rijs ende Visch. Zijn alle eyghen knechten/ die gheprest ofte opgenaemt worden/ des noot zijnde/ oft alsser eenigen tocht op handen is/ om yemandt onversiens te overvallen/ daer toe sy meest bequaem zijn/ ende oock den meesten rijckdom in Iava, mede te bekomen is onder de Heeren/ soo dat wie meest dusdanighe slaven heeft/ die wordt voor de rijckste ende machtighste ghehouden. Sy zijn selden ledigh/ altijdt wat onder handen hebbende/ ende met namen houten scheeden maeckende tot hare poenjaerden/ (die sy seer behendighlijck weten uyt te hollen van licht wit Sandelhoudt) ofte hare wapenen schoon maeckende/ die ghemeynlijck met eenigh venijn bestreken ofte gesmedet zijn/ oock soo scherp/ ende klaer ghehouden/ datmer mede snijden kan als met een schaermes. Sy en durven oock/ sonder gheweer by haer te hebben/ nacht noch dach rusten/ maer legghen't 's nachts onder haer hooft/ ende en lijden niet dat het yemant anders aentaste/ uyt vreese van met haer eygen gheweer overvallen te worden: Daer sy rijck ende arm niet te goet toe en zijn/ maer in alle verradery soo ervaren/ dat den eenen Broeder hem niet en vertrout den anderen aen te spreken/ sonder zijn Cris by hem te hebben/ ende in't voorhuys drie oft vier Spiessen ende schilden. Hebben oock gemeynelijck eenige metalen Bassen in hare voor-plaetsen/ maer selden met amunitie daer by. Gebruycken voorts sekere spatten/ daer sy venijnige pijltjens uyt blasen/ die aen't eynde twee kerfkens hebben/ op dat de venijnighe punt/ die van visch-tant ghemaeckt is/ afbreecken soude/ ende in des menschen lijf vervuylen/ waer door't selve dickmaels soo besmet ende soo ontsteecken wort/ datter de ghequetste niet lange nae en leven: Doch de onse tot neghen toe/ daer mede gewant zijnde/ en hebben niet meer letsel gehadt/ dan oft enckel riet geweest hadde/ waer in de Javanen (die de smerte voor doodelijck houden) seer verwondert waeren. Dat sy met Roers niet en weten om te gaen/ is ghebleecken/ want seecker Javaen by den onsen onderwesen zijnde/ hoe hy een Roer soude moeten laden/ ende aenlegghen/ is met een musket (dat sy van den onsen genomen hadden) uyt schieten gegaen/ ende hem een wilden Os (die der veele zijn) ontmoetende/ heeft daer op aen-gheleydt/ ende den Os wel doorschoten/ maer in sulcker voeghen/ dat hy soo wel als den Os ter aerden viel/ hebbende twee kiesen verloozen ende 't onderste been van de mont in stucken/ derhalven hy oock niet meer en wilde uyt schieten gaen.

Hare wapenen.

Besoldinghe.

Achter

Achter de Stadt Bantam ende de kuſte van Sunda, aen de voet van den bergh/ die men Gonon Beſar noemt/daer de Peper waſt/woont een ſeer goet volck/die te voren aenden bergh van Paſſaruan (gelegen aen 't Ooſt-eynde van Java) haer woninge hadden: Maer ſeer verdruckt wordende van den Koningh aldaer/ zijn met conſent van den Koningh van Bantam, onder ſeeckere voorwaerden/ onlancx aldaer metter woone gekomen/ ende hebbender een Stadt gebout/ ghenaemt Sura, daer ſich hunnen Koningh hout / ende d'andere hebben ſich hier ende daer in veel Dorpen verdeelt. Deſe leven ſeer vreedſamelijck/haer met lantbouwinghe generende. Sy en eten niet dat leven gehadt heeft; daer inde wet van Pythagoras ende 't leven van de Bramenis volghende; van deſe opinie plachten alle de Jauwen te weſen/eer dat Mahomets Alcoran aldaer geleert wert / ende noch begheven ſich dagelijcx veele Jauwen daer toe. Sijn oock ſeer ſober/ende en houwelycken nimmermeer/gekleedt gaende met wit papier van baſt van boomen ghemaeckt/waer van ſy een ſtuck om 'thooft winden/ ende een grooten doeck om 't lijf/'twelck alle haer kleedinghe is/ leydende een recht philoſophiſch leven: Brenghen tot Bantam den Peper ende andere vruchten te koop.

Van de boerē ontrent Bantam woonende.

Daer zijn oock Bouluyden in Java, die 't landt van den Koningh ende andere Heeren hueren/ daer voor betalende (naer dat ſy onderlinghe verdragen zijn) een partye Rijs/ofte Caxas: De huere uyt ende voldaen zijnde/ moghen vryelijck op een ander gaen woonen/ende worden gemeynlijck genaemt Captivas del Rey.

Daer-en-boven hebben de Edelluyden/ Rijcke borgers/ ende Kooplupden hare hoeven ende landen buyten de Stadt/daer ſy hare ſlaven toe hebben/ die het alles bearbeyden / ende brenghen hare Heeren allerley vruchten / als Peper/ Rijs/ Cocos, ende oock Hoenderen/ Geyten / oft diergelijcke in de Stadt. Oft hueren oock ſelve wel de landen / betalende / by exempel / voor elcken Cocos boom 1500. ofte 2000. Caxas. Sy mogen dan toeſien aen deſelve niet te verlieſen/want de meeſter moet in allen gevalle betaelt zijn: Daerom ſy oock dickmaels in dagh-huer uyt wercken gaen / winnende in 't ghemeyn 800. Caxas daeghs in den koſt / ofte 1000. ſonder den koſt. Andere/die hare Heerē dienen/hebben koſt ende kleederen/ ſonder meer. Daer zijnder oock/die 6. dagen wercken voor hare meeſters/eñ dan wederom 6. dagen voor haer ſelven/ ende haer huyſgheſin / 't ſy dan met viſſchen/ lant-bouwen/oft eenigh hantwerck waer in ſy ghetrou moeten weſen/ want bevonden wordende anders gedaen te hebben/worden verkocht/oft in een block geſloten/ende meer andere kleynigheydt aen-gedaen: De vrouwen van gelijck/ ſitten eenige op den Baſar merckt/ ende verkoopen allerley waren / om eenigh geldt over te winnen / ende hare Meeſters een ſekere ſomme daeghs te geven. Andere weven ende ſpinnen/ alſo dat ſy alle beſigh zijn haer ende haeren Heeren de koſt te winnen. Als ſy eenige ſlaven verkoopen willen/ leydenſe die van 't een huys tot het andere/ ende dieder meeſt om biedt/ is de naeſte / gelden gemeynlijck vijf Fardos oft negen guldens/het ſtuck. De kinderen die van ſulcke ſlaven komen/worden den Heere eygen/ ende mogender mede doen wat ſy willen/ doch niet dooden/ ten ſy dan met conſent van den Koningh oft Gouverneur.

Conditie van de werc-ſlavē in Java.

De Javaenſche oft in-gebooren Kooplupden tot Bantam zijn ſeer arghliſtigh/ gheveynſt / ende ongetrouwe teghen alle vremdelingen / doch tegen elckanderen vreeſen ſy ſulckx te doen. Vervalſchen den Peper veeltijdts met zwart zant ende kleyne ſteentjens daer onder te menghen / om aen de wichte te winnen. Haere handelinghe drijven ſy op alle de omlegghende Eylanden / halende ende brenghende verſcheyden goederen. Als van 't Eylandt Macaſſer ende Sombaya brengen

Javaenſche kooplupdē ende haren handel.

gen sy Rijs/in Malays Bras ghenaemt / welcke sy aldaer koopen om een Sata de Caxas het Gantan, ofte mate van drie pont Hollantsch/ ende wederom uytventen/ de twee/ oft drie Gantans, na den tijdt is/ voor duysent Caxas, dat is drie stuyvers ende een blanck Hollandtsche munte. Van Balambuam komen veel Indiaensche Noten/ ofte Cocos, die men aldaer koopt het 100. om 1000. Caxas, ende tot Bantam verkooptmen de acht voor een Sata ofte 200. Caxas. Men brenght oock van daer veel Oly van Cocos in groote potten. Van Joartan, Gerrici, Pati, Iuama ende andere plaetsen daer omtrent brengt men schoon grof zout/'twelck men gemeynlijck koopt de 800. Gantans om 150000. Caxas, ende wort tot Bantam verkocht de drie Gantans voor een duysendt Caxas. Vervoeren 't selve oock naer verscheyden plaetsen in Sumatra, alwaer sy 't vermangelen tegen Lacca, Peper/ Benjoin, Catoen/ Schelpen van Schild-padden/ ende andere waren. Den Honigh/ Was/ eñ Suycker brenght men tot Bantam van Jaccatra, Jappara, Cranaon, Timor, Palimbaon, eñ meer andere plaetsen. Daer komt oock menighte van gedrooghde visch van Cravaon ende Bandermachen. Yser brenght men in menigte van Crimata, gelegen aen 't zuyt-west-eynde van 't Eylant Borneo. Spiegel-harst ofte Arpuys van Banica, 't welck een hoogh Eylant is/ ende zijn Hooft-stadt heeft van den selven name. Tin ende Loot komter van Pera ende Guselan aende kuste van Malacca by Cuda. Catoen/ ende kleederen daer van gemaeckt/ uyt Bali, Cambaya, eñ andere daer omtrent gelegene quartieren. De Koopluyden die rijck zijn blijven gemeynlijck t'huys/ maer alsser eenige schepen af willen/ so geven sy aen de gene die mede varē een somme gelts op dobbel weder/ meer ofte min/ na dat de reysen lang vallen/ waer van sy een obligatie maken/ ende so de reyse voorspoedelijck volbracht wort/ so wort oock den uytgever betaelt/ ofte moet den ontfanger/ by ghebreecke van betalinge/ zijn vrou ende kinderen tot een onder-pant geven/ tot aller tijdt toe dat de schult voldaen is/ ten ware het schip verongheluckte/ want dan verliest de Schuld-heere zijn uytghelevde penningen. Dese schriften / als oock alle andere/ worden geschreven op bladeren van een boom met seker stilet oft yseren priem/ geschreven zijnde rollen de bladeren op/ of so 't boecken zijn/ legghense tusschen twee berders/ met touckens te samen gebonden / seer aerdigh ende fray. Sy schrijven oock op Chinees Pampier van allerley verwe / 't welck seer fijn ende suyver is ; Hebben genen druck/ maer zijn fray ter pennen/ ende schrijven ordentlijck. Haere letteren/ oft om beter te seggen/ tekenen zijn 20. in getale / daer sy alle hare sprake met uytdrucken. Sy gebruckē oock de Malaysche tale ende characteren/ 'twelck een seer bequame sprake is/ ende licht om leeren : Diese spreken kan/ wort niet alleen door gantsch Indien / maer oock in alle de Eylanden verstaen. Hier-en-boven hebbense oock noch scholen/ daer de Arabische tale geleert wort/ welcke daer mede veel in gebruyck is.

Javaensche obligatien.

Maniere van schrijven.

Van de uytlantsche kooplupdē tot Bantam.

De Persianen/ die sy in Java Coracones noemen/ generen haer gemeynlijck met steenen ende medicijnen ; Zijn fraye / verstandighe / ende minsame Kooplupden/ daer goedt met te handelen is/ oock den vremden man seer toe-ghedaen/ ende alle andere Natien aldaer handelende in beleefthept te boven gaende. De Arabiers ende Peguanen drijven hare handelinge meest te water / halende ende brenghende de Koopmanschappen van d'een Stadt in d'ander / ende veel Chinesche waeren opkoopende / waer teghen sy die van de andere omlegghende Eylanden manghelen. De Malayos ende Quillines zijn Koopluyden die geldt op intrest ende bomery uytgheven. De Guzarates, overmidts sy arm zijn / worden meest tot bootsghesellen ghebruyckt/ ende zijn de geene die 't ghelt op bomery nemen/ daer sy dickmael van

Persianen.

Arabiers ende Peguanen.

Malayos ende Quillines Guzarates.

een/

een / twee ofte drie maecken. Alle deſe Natien gaen ghekleet in Catoenen Lijnwaet / met Tulbanden om 't hooft / ſoo men in de naeſt-volghende plaetſen ſien magh. Als ſy tot Bantam komen / ſo koopen ſy yder een vrou-perſoon / daer ſy van gedient zijn by nachte ende by dage/ende willende weder naer huys reyſen/ verkoopen de ſelve wederomme/ doch ſoo ſy kinderen daer by hebben/die nemenſe mede/ ende laten de moeders dan vry blijven / die dan vryelijck met een ander moghen trouwen.

De Chineſen woonen tot Bantam (ſo geſeyt is) op een quartier alleene/ dat met een ſterck ſtaketſel omvanghen / ende met een moras verſterckt is / alwaer ſy wel de frayſte huyſen hebben / dieder in de Stadt ſouden moghen weſen. Is een ſeer ſubtijl volck in alle hare handelinghe / neerſtigh om geldt te winnen / ende daer by goede tafel houdende. Worden in Java voor groote woeckeraers gehouden/ even als de Joden in Portugael ende andere Landtſchappen van Europa. Dit zijn de luyden die in Java den Peper op koopen / gaende te landewaert in op de Dorpen met haer ghewichte in de handt / waer mede ſy eerſt weghen hoe veel datter ſoude mogen weſen/ ende dan bieden / na haer dunckt dat de luyden gelt van doen hebben / vergaderende alſo den Peper / teghen dat de Chineſche Schepen aenkomen/ den welcken ſy die dan verkoopen de twee ſacken voor een Cati, oft 100000. Caxas, daer ſy wel 8. ofte meer ſacken voor gekocht hebben. Deſe ſchepen komen jaerlijcx in Januario/ acht oft tien ſterck zijnde / tot Bantam, ende laden elck omtrent 25. laſten: Sy brengen 't gelt dat tot Bantam, heel Java, ende de omleggende Eylanden door/zijnen gangh heeft/ ende in Malayſche tale Cas, in Java Pitis ghenoemt wort/zijnde minder dan een duyt/ ende van ſeer quaden alloye/ als ghegoten van loodt/ men ſchuym van koper daer onder ghemenght / ende derhalven ſoo broſch/ dat als men een buſſel of ſnoer daer van laet vallen / ſoo vintmender 8. 10. 12. ende ſomwijlen oock wel meer ghebroken. Leyt menſe eenen nacht in 't zout water/ ſy kleven ſoo vaſt aen malkanderen/ datter wel de helft van breeckt. Dit gelt wort gegoten in China in een ſtadt Chincheo genaemt/ende is eerſt begonnen in Java gebracht te worden in't jaer 1590. ende dat uyt oorſake hier naer volghende. De Koningh Wontay van China, ſiende dat de Caxas, over 20. jaren by zijn voorſaet den Koningh Huyjen gemunt/door hare groote menighte alle de omleggende Eylanden verbulden / ende dat zijne onderſaten die niet wel en konden vertieren/overmits ſy in China ſelve geen gang en hebben/maer alle dingē aldaer niet voor eenighe munte/ maer alleen voor kleyne ſtucxkens Silver gekocht ende verkocht worden/'twelck tegen Conduri (dat kleyne roode boontjens zijn/ hebbende een zwarte placke op d'een zijde) gedwongen wort/ heeft dit ſnoode geldeken gheinventeert/op dat het ſo veel te eer ſoude breken eñ vergaen/dit niet genoegh zijnde) heeft zijn naſaet de Koningh Hammion, (ter tijdt doe de onſe daer waeren regneerende) de ſelve Caxas noch ſlimmer/ende in ſulcker voegen gemaeckt/als hier voren geſeydt is. Sy worden aen ſtroye ſnoeren by den anderen geregen/ (want hebben een vierkant gat in't midden) met 200 teffens/'twelck ſy een Sata noemen/ ende bedraeght onſer munte een blancke. Vijf van deſe Satas aen malkanderen gebonden maken een duyſent Caxas, 't welck ſy Sapocou noemen. De onſe kochten twaelf oft dertien duyſent van deſe penningen om een Reael van achten. Van de eerſte Caxas ſiet mender nu ſeer luttel/overmits ſy meeſt alle geconſumeert zijn/ ende in Java geen gang en hebben. Doen deſe nieuwe eerſt uytquamen/kocht men om de thien duyſent/ ſes ſacken Pepers / daer men der nu/ als de Chineſche ſchepen aenghekomen zijn / maer twee / ende ſelden derde-halve ſacken koopt voor

Van de Chineſen tot Bantam woonende / ende harē handel aldaer.

Caxas/ wat het voor gelt ſy / ende waer van gemaeckt

hondert duysent. Sy brengen oock Porceleynen soo fijne als grove/ ende koopt men ten tyde haerder aenkomste/ om duysendt Caxas, vijf ofte ses Schotelen van bey de soorten/ maer daer buyten/ niet meer als twee / ofte selden drie. Brengen oock seer schoone stickzijde van veelerhande coleuren / als mede stucrkens zyde van 14. oft 15. ellen/ ende veel andere waren. Koopende daer-en-tegen/ behalven den Peper/ alle de Lacca op / die van der Stadt Tolonbaon (daer sy overvloedelijck valt) gebracht wort/ oock den Anil die tot Anier in potten gemaeckt wort/ Sandel-hout/ Noten-museaten/ Nagelen/ Schelpen van Schildpadden/ daer sy in China fraye kofferkens van maken/ ende Oliphants tanden/ daer sy fraye stoelen af maken/ welcke sy hooger waerderen als Silver/ want daer hunne Mandorins ofte Viceroys in gedragen worden. Branden te Bantam oock veel wijnen van Cocos, waer mede sy haer sonderlinghe weten te behelpen. Die by den onsen aldaer zijn gesien worden/ waren leelijck van wesen / hebbende groote oogen/ een gespannen vel/ ende voorhooft/ ende zwart langh hayr/ seer als de vrouwen hier te lande/ soo dat men de geene die geen baert en hebben / qualijck uyt een vrouwe kan onderscheyden/ want binden 't hayr recht boven 't hooft als een wronghe te samen/ daer over sy dan een fijn netgen van peerts-hayr trecken/ 't welck soo vast gespannen staet/ datter de lijcktekens van blijvē staen in haer voorhooft; Hebben maer twintigh oft dertigh / oft immers seer weynigh hayren om den mondt/ in plaetse van een baert/ soo dat het staet gelijck een mensch die sijn hayr uyt-gevallen is. Van hare religie/ huyshoudinge/ zeden/ ende andere eygenschappen sal te zijner plaetse breeder gesproken worden.

Der Chinesen gestaltenisse.

De Portugesen (als yder wel bekent is) hebben over de 120. jaren in Indien ghehandelt/ derhalven sy op alle plaetsen / daer profijt te halen is/ hare sterckten hebben/ meest gelegen bewesten de Straet van Malacca, want inde Eylanden beoosten de selve/ noch in China ofte Japon en hebben sy gheen vastigheyt/ maer zijn geheel Indien door verstroyt/ ende drijven haren handel van d'een plaetse op d'ander met Fusten/ om der lichtigheydts wille. Tot Bantam woonen sy buyten/ by de Chinesen, want geene van dese twee Natien en mogen binnen der Stadt woonen. Haren handel is aldaer op te koopen alle de Nagelen/ Noten/ Macis/ Sandelhout/ Cubebe/ langen Peper/ ende andere droogen/ die men in de Oost-Indische Eylanden vindt/ ende by hun gemangelt worden tegen lijnwaet ende andere koopmanschappen/ hun van haere Meesters / die tot Mallacca woonen / tot dien eynde gesonden/ want sy meest alle Facteurs sijn van den Capiteyn aldaer/ van den Aertsbisschop van Goa, ende meer andere. Sy en hebben tot Bantam noch Kercke noch Kluyse / maer wel te Panarucan, daer veel zwarte Christenen zijn. Gaen gekleedt met een paer lange Indiaensche boxens/ gelijck men gemeynlijck in Persien draeght/ maer heel barrevoets/ altoos eenige Slaven achter haer hebbende/ die hun een Quirasol ofte Sonneweerder over 't hooft houden.

Van de Portugesen tot Bantam ende in de Eylandē daer omtrent haren handel drijvende.

Sy hebben te Bantam eenighe Fusten/ ende groote Galeyen/ doch konnen daer qualijck mede omme gaen / ende staen dickmaels gheheel van malkanderen ghespleten/ al-hoewel nochtans onder een groot dack bewaert. Dese gebruycken sy onder andere / als sy eenighen grooten tocht willen doen / ofte d'een of d'ander plaetse beleggen/ ghelijck sy vijf maenden eer de onse daer quamen/ omtrent twee hondert zeylen reet hadden/ maer worden langhsaem toe-gerust. Hare Galeotten hebben seer het fatsoen van onse Galeyen / behalven dat sy een gaeldery achter hebben/ ende dat de Slaven ofte Roeyers onder alleene sitten/ wel vast ghesloten/ ende boven haer op een verdeck de Soldaten / om te beter ende vryer

Van de Fusten/ Galeottē ende andere schepen tot Bantam.

te kon-

te konnen ſtrijden. Voor hebben ſy vier Baſſen/ende in alles twee Maſten. Hare Praos ofte Optlegghers dienen haer om onder de Eylanden te leggen waken/ offer geen Vrybuyters of onraet in Zee en is/ als oock om eenighe goederen uyt te voeren/ ſonder tol te betalen. Deſe hebben een verdeck/ huyſgewijſe/ ghelijck oock hare Speelbarcken doen/alſoo dat niemant achter en kan geraken/ of moet door dit verdeck. Sy voeren een groote Maſt/ met een groote Beſaen/die onder ende boven een langh riet heeft: 't Seyl is van gras ofte kruyt te ſamen geweven/ oft oock van bladeren van boomen. Voren hebben ſy ſes man ſittende/ die (des noot zijnde)roepen/ende twee achter die ſtueren/ want ſy twee roers hebben/ aen elcke ſijde een/ ende een riet in't midden/ dat achter onder aen't ſchip met touwen vaſt is; Duſdanige roers hebben oock alle hare ſchepen eñ Joncken. Welcke voor uyt hebben een Boeghſpriet/ ende ſommige een Focke-maſt daer by/met een groote Maſt ende Beſane/ ende van voren ter achter een overdeck/ als een huys/waer onder ſy ſitten/bewaert tegen de hitte der Sonnen/regen/ende dauw. Alhier hebben ſy een Capjuyt/alleen voor de Capiteyn oft Schipper van de Joncke, ende vorẽ geen Ra-ſeyl/dan de blinde. Onder iſt t'eenemael in ruymkens verdeylt/ daer ſy de goederen wel vaſt in ſtouwen. Men gaet aen beyde ſijden in/ eñ aen die gaten hebben ſy haer vier-ſteden. Gebruycken geen Zee-kaerten/want ſy die niet en verſtaen/ ende hebben eerſt onlancx begoſt (door d'onderwijſinge hun by den Portugeſen gedaen) het Compas te gebruycken. Te vooren en kenden ſy maer acht winden/ overmits datter 't gheheele jaer door maer twee principale en wayen/namelijck Ceylaon (ſo ſy die noemẽ)ofte noort-weſt/welcke begint in October/ eñ duert tot uytgaende Maerte/als wanneer de wateren daer met ſulcken kracht naer 't ooſten loopen/dat de onſe 11.dagen zeylden/ſonder yet te vorderen: ende ooſt-zuyt-ooſt/die ſy Timor noemen/welcken wayende/de wateren met even ſo grooten kracht weſt-waert loopen: Niemant en ſtuert aen't roer dan de twee ſtuer-luyden/ die oock altijt onder lant loopen/ende haren wegh ſo wel weten/dat ſy geen Zee-kaerten van doen hebben. Men maeckt veele van deſe Schepen tot Bandermachen, een ſtadt in't Eylandt Borneo, daer mender een al geladen met de Koopmanſchappen aldaer vallende/ als Was/Rijs/gedroogden viſch/ende diergelijcke/om een geringe gelt koopen kan. De Caturs ofte Fuſten maeckt men ſeer vele in Laſſaon, een ſtadt in Java tuſſchen Charabaon ende Japara gelegen/ daer ſeer goet hout is om ſchepen te maken. De Ooſt-Indiſche Eylanden ſijn ſeer scheeprijck/ maer meeſt van kleyne ſcheepkens/ alſo dat de grootſte Jончke by den onſen geſien boven de 20.laſt niet ladẽ en ſoude: doch die van China eñ Pegu komen ſijn grooter. Sy hebben voorts in Java een ſoorte van kleyne Jacht-ſchuyten/ die ſoo ſnel voort vliegen/ dat het te verwonderen is/ ſijnde uyt eenen Boom geholt/ voren ſeer ſcherp/ende onder ront; derhalven oock/op dat ſy niet om en ſouden konnen vallen/ op beyde zijden twee dicke Rieten legghen/ omtrent een vaem van de ſchuyte die vaſt gemaeckt ſijn aen twee ſtockẽ; welcke dan voren ende achter aen de ſchuyte wel vaſt gebonden zijn/ ſoo datter een ſo grooten zeyl op ſtaet/ dat het wonder is/ dat de ſchuyten door de kracht van den wint niet om en ſlaen; Doch al ware ſulcks gebeurde/ en ſouden geen noot hebben/ want ſy alle goede zwemmers zijn. Ter zee varende/ nemen ſy altijt vrouwen mede/ ſeer verwondert zijnde/ dat de onſe op ſoo lange een reyſe geen mede gebracht en hadden/ ende daer over eene aen boort brengende/ die de onſe metten eerſten weder naer lant ſonden/ haer van hare vuyle bruyt ſeer bedanckende.

Onder de gedierten die ghevonden worden in 't Eylant Java, hebby voor eerſt de Oli- Van de ghedierte in Java.

de Oliphanten / welcke aldaer tam ghemaeckt ende dan verhuert worden om te arbeyden. Den Rhinoceros, een beeſt/ dat men ſchrijft den Oliphant een groot vyant te weſen/ ſeggen de Inwoonders/ dat men in Java oock vint/ ende verkochten den onſen van de hoornen die eenen Rhinoceros voor op de neuſe gheſtaen hadden/ deſe naer eenige ſchrijven zijn ſeer goet tegen allerley venijn/ als mede al wat aen de Rhinoſeros is. Men vint voorts in Java veel Harten ende Hinden/ die men om de dickheyt vande Boſſchagien/ qualijck vangen kan/ of moeten met den roere geſchoten worden/ ende dewijle de Javanen daer mede niet en weten om te gaen/ ſoo vermenighvuldigen ſy in ſulcken voegen/ dat men te landewaert in gaende/ die met groote kudden ontmoetet. Van gelijcke zijnder de wilde Oſſen/ Buffels/ ende wilde Swijnen ſeer overvloedigh. Sy hebben oock tamme Oſſen ende Buffels/ daer ſy de melck van ghenieten: als mede veel ſchoone Geyten ende Schapen. In't wilde vint men oock veel vreemde Meer-katten/ ende Weſeltjens/ waer van 't geboomte vol ſit/ tot groot tijt verdrijf van de voorby gangers / die ſy met hare drollighe bootſen vermaecken. Daer vliegen in't wilde veel ſchoone Pauwen/ (maer tamme en zijnder niet) als oock Papegayen/ ende duyſentderley andere voghelen. In de Rivieren houden haer veel Crocodilen/ die den menſche in't water zijnde/ durven aen taſten / ende daer mede te gronde ſchieten / waer door men de Revieren met vreeſe paſſeert. De Chineſen vangen deſe Crocodilen/ ende maken-ſe tam ende vet/ ſegghende dat het een uytnemende leckere ſpijſe is. In Java heeft men oock veel Civet-katten/ die ſy Caſtori noemen: doch weten den Muſcus niet wel te ghebruycken/ als men wel in Guinea doet / daer hy witter/ ſchoonder/ ende ſuyverder is. Op't Eylandt Madagaſcar vint men Chameleoenen in grooter menighte/ die wy den Leſer onder de Javaenſche ghedierten ſullen vertoonen / ende in't kleyne Eylant liggende in de Baya d'Anton Gil hebben de onſe eenen Salmander op een Boom gevonden/ zijnde twee ſpannen groot/ ende hebbende een ſcherpe muyl/ groote oogen/ een effenen langen rugge ende ſteert/ met vier groote uytgeſpande ſcherpe klauwen/ een verbaerlijck ding om aenſien. Op 't Eylant Sante Maria kochten ſy van den Inwoonderen twee beeſtjens van de groote van een Konijn/ hebbende een ſcherpe muyl / ende knorrende als een Vercken ; 't lijf was vol ſcherpe naelden/ als de Egels hebben / ende de voeten heel kort/ een ſeer vinnigh dier. De Inwoonders vinghen deſe in een ſout water / 't welck tuſſchen 't voorſz. Eylant / ende een ander kleyn Eylandeken door loopt. Aen de zuydtweſt-zijde van Madagaſcar vint men veel katjens die van de Tamarinden leven/ ende ſich op de ſelve boomen houden / ſijnde lang van lijve/ ende hebbende een ſcherpe muyl/ korte voeten/ ende een lange geſpickelde ſteert. In Java hebben ſy tweederley ſoorten van Hoenderen / d'eene als die hier te lande/ ende d'ander half Calcoen half gemeyn Hoen/ 't welck een ſeltſaem dier is/ ende ſoo vinnigh tegen malkanderen / dat de Inwoonders dickmaels vliemen aen de ſporen van de Hanen binden/ ende die tegen malkanderen ſoo lange laten vechten/ tot dat d'een of d'ander doodt daer henen valt : waer dickmael groote weddinge om geſchiet van eenige duyſent Caxas, ende gaet den eygenaer van den Hane die victorie gevochten heeft/ met den dooden Hane naer Huys toe goet cier maken. De onſe hebben op Java Hoenderen gevonden gantſch zwart ſo van vleeſch ende been / als van veren ende goet van ſmake.

Oliphant. Rhinoceros. Harten ende Hinden. Wilde Oſſen/ Buffels/ en Swijnen. Meer-katten en Weſeltjens. Wilde Pauwen. Crocodilen. Civet-katten. Chameleoenen. Salmander. Water-Egels. Javaenſche Hoenderen. Hanen-ſtrijdt. Hoenderen zwart van vleeſ/ been/ ende veren.

I N W E R P.

„ De Oliphanten vint men vele in Ethiopien/ ofte Paep-Jans-lant/ achter 't

Eylant

Eylandt Mossambique, alwaerse de Cafres ofte Swarten veeltijdts doodt smijten ,,
Naerder beschrijvinge van de Oliphanten.
ende eten/ om de tanden aen de Portugesen te verkopen. Men vintse oock door ,,
gheheel Indien / ende sonderlinghe in Pegu, al waer mense met een groote me- ,,
nighte van volck/ ende tamme Oliphanten jaeght / ende somtyts by duysenden ,,
t'effens omringt/ om een hondert/oft so veel als men der van doen heeft te van- ,,
gen/ de reste laet men wederom loopen. Dese leerense dan allenxkens met drey- ,,
gementen/ hongher/ dorst/ ende diergelijcke practijcken soo lange tot datse de ,,
sprake beginnen te verstaen / ende smerense dan met olie/ wassense/ ende doense ,,
veel gemacx aen/ waer mede sy haer soo tam ende onderdanig maken/ als men- ,,
schen/ soo dat haer niet meer en gebreeckt als de sprake. De beste ende verstan- ,,
dighste van de werelt vint men in't Eylant Ceylon, welcke daerom (soo de In- ,,
dianen voorseker vertellen) van alle andere Oliphanten ge-eert worden. Wat ,,
pijpen/ vaten/ packen/ oft sacken datter in Indien verhaelt ende versleept wor- ,,
den/ 't geschiet al met den Oliphant. Diese van doen heeft / overkomt met den ,,
Meester van den prijs/ ende als dan gater de Meester op sitten/te weten boven ,,
op den hals/ ende steeckt hem de voeten onder de ooren/hebbende een hake in de ,,
handt/ waer mede hy hem steeckt op 't hooft/ al waer zijn Testiculen legghen ,,
tusschen beyde de ooren/ welcke d'oorsaeck is/dat men hem soo lichtelijck dwin- ,,
ghen kan. Komende by 't vat ofte pack dat hy draghen sal / bint men 't selve ,,
met een koorde vast / soo dat het in ghewichte magh hangen/ dan spreeckt hem ,,
de Meester toe / ende hy neemt de koorde met sijn snuyt/ wintse om sijn tanden/ ,,
steeckt het eynde in de mont/ende draeght het soo al hanghende waer men 't be- ,,
geert. Ist in een schuyt te setten / men brenght dien aen den wal/ ende den O- ,,
liphant settet daer selver in / ende haelt steenen met sijn snuyt / die hy onder 't ,,
vat leydt / ende stooten als dan met sijn tanden aen / om te sien oft oock vast ,,
leydt. Haer eten is Rijs/ ende water ; sy slapen al legghende / ende buyghen ,,
hare knien ende andere leden/ als alle andere vier-voetighe beesten. Des win- ,,
ters als 't begint te regheren/ worden sy tochtigh/ ende gantsch dul ende rasen- ,,
de/ soo datse dan niet om dwinghen zijn/ maer men sluytse teghen dien tijt buy- ,,
ten de Stadt yewers aen een dicken Boom / met een groote dicke ysere keten ,,
aen de benen / al waer sy onder den blauwen Hemel blijven tot dat haer de dul- ,,
licheydt overgaet/ welcke duert van April tot September. Over zijnde/ wor- ,,
dense weder soo tam / dat mense onder den buyck magh door kruppen / mits ,,
gheen quaedt doende/ maer diese misdoet / magh'er hem wel af wachten/ want ,,
vergeten het ongelijck niet dat hun ghedaen is / voor dat sy 't gewroocken heb- ,,
ben. In't Eylant Ceylon ende Pegu voeren sy alle hare oorlogen meest met O- ,,
liphanten/ die sy zweerden aen de tanden binden / ende houte Casteelen op den ,,
rugge setten/ daer 5. oft 6. mannen in staen / om uyt te schieten met boghen oft ,,
roers. Dese groote Beesten zijn seer verbaert van een Kat ofte Muys / ende ,,
oock van de Indiaensche Mieren / misschien vreesende dat die haer souden mo- ,,
gen in de Snuyt loopen. Als sy by een komen om te genereren / staet het man- ,,
neken op een heuvel/ ende 't wijfken wat lager. Langs de wegen gaende/ kan ,,
mense verre hooren/ al en siet mense niet : ende dat door het dreunen van de voe- ,,
ten/ ende 't klappen van de ooren. Zijn / als 't pas geeft/ by naest soo snel in 't ,,
loopen als een peert/ oock seer hovaerdigh ende eergierigh. Gedencken de wel- ,,
daet haer gedaen/ ende zijn daer voor danckbaer / altijdt de hoofden buygende/ ,,
tot een teken van eerbiedinghe/ als sy voor by de huysen gaen/ daer hun eenigh ,,
goet geschiet is.

Den

Van de Rhinoceroten.

Den Rhinoceros, by den Indianen Abada genoemt / vint men vele in Bengala ende Patane, zijn kleynder ende legher dan den Olifant / hebbende een korten hoorn op de neus/achter dickachtigh / eñ voren wat scherper/doncker blauw/ ofte witachtigh van verwe. Hebben een muyl als een Vercken/ende 't vel over 't lijf al gefronst/'twelcke staet als of het doorgaens behangen ware met schilden. Als sy drincken willen / staender alle d'andere Dieren naer en wachten. Konnen oock niet drincken/of den hoorn moet heel onder water wesen/ om dat hy soo dicht aen de muyl komt. Hare hoornen/ tanden/ klauwen/ vleesch/ vel/ ende bloet/ ja tot hun dreck ende water toe worden by den Indianen seer hoog geacht / ende tot velerley sieckten ghebruyckt. Dit mochten wel de Eenhoornen zijn / daer men by de oude schrijvers soo veel van leest / ende nochtans tot noch toe nergens gevonden heeft.

Chameleonen.

Dese dieren hebben d'oude gelooft dat by de lucht ende wint waren levende: Men vindtse in Indien vele/eñ en doen niemandt quaedt. Plinius seght/ dat de Chameleon van gedaente den Leeu gelijck is/ maer niet grooter als een Haegdisse / sijn lenghte van 't hooft af tot het beginsel van de steert is seven oft acht dwarse vingeren/ de hooghte des lichaems bykans vijf vingheren/ de lenghte der beenen vierdehalve vinger/ het vel is gantsch rou ende vol knoopkens/ met een scherp rugge-been. Haer verwe veranderen sy na de ghestaltenisse der dinghen die omtrent haer zijn / anders zijnse van selfs bleeck ofte zwartachtigh. Drayen de oogen seer snel om een end om/ ende hebben geen ooge-leden. Men heeft by ervarentheyt bevonden/ dat sy eenige kleyne vlieskens vangen/'twelck haer voedsel moet wesen/ want hebben oock afgangh.

Indiaensche mieren hoe schadelijc datse zijn

Wy moeten den leser oock in 't korte verhalen/ dat men heel Indien eñ d'omligghende Eylanden door ongeloofljck veel Mieren vindt / welcke soo schadelijck zijn/ dat wie 't niet by eygen ervaringhe gesien en heeft / het selve qualijck gelooven konnen soude. Want men mach geen dingh wat het oock sy van eetbaer ware / noch oock kleeren oft Lijwaet onbewaert laten / of 't en krielt terstont van de Mieren/ die in een oogenblick tijts een heel broot uytgheholt hebben: Daerom maken de Indianen alle haere kisten ende thresoren / daer sy de voorsz dinghen in bewaren willen/ met vier voeten ofte pilaren/ settende onder elcken voet een steenen ofte houten back vol waters / ende de kisten selve datse nergens aen en raken/ ende van de want afstaen/anders waer het stracx al bedorven van de Mieren watter in ware. Ja soo men een Paternoster tijts vertoeft de backen/als sy uytgedroogt zijn/ met water te vullen/ sy komen terstont so vol Mieren/ dat het krielt. Sommige gebruycken oock sulcke waterbacken onder de stylen van hare bed-steken/eñ tafelen/om vande mieren bevrijt te zijn. Somen daer eenige vogelkens begeert te bewaren/ datse vande mieren niet op gegeten en worden/men moetse setté op een stock oft knape daer toe gemaeckt/ met een back vol waters onder de voet/oft sijn terstont lijveloos/ja al hingense inde lucht/de Mieren wetender by te komen/ alsser maer een koordeken aen is. Men vindter noch een anderen aert van Mieren/die by na een vinger lang/ ende root van verwe zijn: Dese lopen te velde eñ doen groote schade aende boomen ende kruyderen. So dat het schijnt een plage ende maledictie te wesen.

Van seeckere boomen ende plantē in Java/ eñ eerst van den Arrequero.

In Java, ende andere plaetsen van Indien wast onder andere seeckeren boom/ in Arabisch Fausel , in Malays Pinan , ende in Portugees Arrequero ghenaemt / met wiens vruchten gheheel Indien door / ende sonderlingh in de plaetsen daer hy niet en wast / grooten handel ghedreven wordt. Hy wast seer als

de Palm

de Palm ofte Cocos-boom/ doch is wat dunder / ende heeft de bladeren smalder ende kleynder. Sijne vrucht is den Dadel by naest gelijck/ soo dat men 't seggen soude als een aert of geslachte van wilde Dadelen te wesen. Is eerst in een casse ofte bolster besloten/ tot dat hy begint te bloeyen/ gaet als dan open/ende rijp wordende/ vallen de schellen af/soo dat de vruchten aen eenen langen dicken tack blijven hangen. Sijn d'een grooter als d'andere / ende somtijdts aen d'een zijde plat/ aen d'ander verheven. Hebben sonderlinghe gheen smaeck / dan maken de mondt seer vochtigh ende bloedt-roodt/ daer en teghen de tanden zwart/ welcke de Indianen oock vijlen/ende met seecker kruydt blinckende maecken als yvoor. Dese vrucht eten de Javanen ende andere Indianen met het bladt Bettele, daer sy wat calcks van Oester schelpen ghebrandt by doen / doch soo weynigh / dat het hun gheen schade en kan doen in haere Lichamen. De Bettele wast ghelijck de Peper / Erten / ofte Hoppe / op-klimmende lancks de Arrequeros ofte andere Boomen / want haeren struyck seer kranck ende dun is / bladeren hebbende den Eert-velde seer ghelijck / ofte (so andere schrijven) als den Citroen-Boom/ doch langher / ende aen 't eynde scherper / met eenighe lancks door-loopende aderen. Die te deghe rijp zijn / worden voor de beste ghehouden / hoewel sommighe vrouwen de onrijpe kiesen/ om dat die in 't kauwen meer ghelupts geven. Men siet de Javanen ende andere Indianen/so mans/ als vrouwen/heel selden/ of sy knauwen altijt van dese Bettele ende Arrecca met kalck ghemenght/ ja selfs dewijl sy den Koningh/ oft eenigh Groot Meester toe-spreecken. Gaen sy d'een den anderen besoecken/ sullen terstont het Bettele kistjen in 't midden setten/ ende malkanderen daer van presenteeren: De groote Heeren ende Koninghen selve/ waer sy oock gaen/staen/ ofte sitten: hebbē altoos hare dienaers by hun met een silveren ketel/ daer de Bettele met sijn toe-behoren als een ofte meer Arreccas,met een nijptanghe/ om die te breken (want out ofte rijp zijnde / worden sy hart) ende een doosken met ongheblufte kalck / in leyt; Wanneer eenigh Ambassadeur den Koning komt aenspreken/ so leyt dese daer en tusschen op't bedde/ ofte sit plat ter aerden op een Tapijt/ ende sijn dienaer maeckt hem vast den Bettele toe / die hy al staegh door sit en kaut/spouwende het sop ende 't overblijffsel in een silveren Becken/'t welck daer beneffens hem staet/ ofte yemant van sijne dienaers gehouden wort. De hooghste eere die den Ambassadeur als dan kan ghedaen worden/ is/ dat hem de Koningh noodight / ende proeven doet vande selve Bettele die hy eet. In somma sy zijn dit altemael so gewent/dat hun dunckt sy en souden daer sonder niet konnen leven: Derhalven sy niet alleen den gheheelen dagh/ maer oock des nachts so dickmaels als sy wacker worden/ altijt daer van knauwen/segghende sulcx te doen/om dat het de mage sterckt/het tant-vleesch vast maeckt/eñ haer behoet van walgen ofte over-geven / 't welck sy anders souden onderworpen zijn. Is oock (seggen sy) goet tegen een stinckenden aessem ende tegen 'tscheurbuyck/ gelijck men in der daet weynigh ofte geen Indianen vint/ die met deselve gebreken besmet zijn/maer hebben (hoe out sy oock zijn) hare tanden altoos onvermindert ende geheel in 't hooft/sonder eens te weten wat tantpijn te seggen zy. De vrouwen/ wanneer sy met hare mannen den echtelijcken plicht hanteren sullen / knauwen al voren van dit Bettele,ende meynen/het verwecke tot dertelheyt. Men vint het op alle hoecken van de straten/ende winckels te koop als oock op alle wegen voor den reysenden man/ende is al toe bereyt naer behooren/te weten so veel bladeren Bettele, een Arecca, eñ wat kalx/somtijts oock/voor die 't begeert/wat Cate daer by /'t welck een koexken ofte bolleken is dat gemaeckt wort van seker hout ofte

Van 't kruyt Bettele.

Hoe de Koningh d'Ambassadeurs ontfangt.

ofte boom. Hier van nemen sy eerst een stuck Arecca ende Cate 'twelcke sy so wat knauwen/ende daer na een bladt Bettele, waer sy met den nagel vanden duym/die sy daer toe langh ende scherp laten wassen (niet in 't ronde als wy) de aderen uyt trecken/ende met wat kalcx bestreecken zijnde/ rollent in malkanderen/eñ stekent so in de mondt. Al het sop dat sy daer van uytspouwen is ghelijck zwart bloedt/ 'twelcke komt vandẽ Arrecca, het ander sop zwelgen sy in. De Portugesche vrouwen hebben dit mede van den Indianen geleert/ ende zijnder immers soo seer op verleckert als sy. Daer leyt een Eylant buyten de strate van Sunda, genaemt Pulo Sevessi, 'twelcke vol van dese Bettele staet/al van selfs wassende/daer het de Javanen met heele Prauwen vol gaen halen/maer also sy naeckt zijn/konnen 't selve niet bekomen/ dan met groote moeyte/ overmits het seer bewassen is vande Netelen/waer van sy nauwelijcks in drie dagen weder op haer stel en zijn. Maer om weder te keeren tot de Areccas, men vindter / die in 't eten ofte kauwen eenen soo droncken maken/als of hy den geheelen dagh wijn ghedroncken hadde/ende lichtelijck soude daer henen suyssselen/dan gaet weder haest over.

Mangas. In Java vint mẽ oock seker fruyt Mangas genoemt 'twelck uytnemende goet is/ wast op boomẽ den Okernoot-boomen by naest gelijck die wel getackt zijn/doch seer dunne van bladeren. De Mangas hebben de groote van een grootachtigh Persick/ofte Gansen-Ey / maer zijn langhwerpigh/eñ wat om-gekromt als een halve Mane/gheel-groen/eñ somwijlen wat op 't roode treckende. Binnen hebbense een groote steen/ ende langhachtige korrel/ die rau zijnde bitter is/ maer op kolen gebraden/smaeckt seer als een ghebraden Aker/ende is goet tegen de Wormen/ eñ den buyckloop: De vruchten rijpen inde Maenden October/November ende December/eñ dat met grooter menighte: gaef ende onbedorven zijnde gaen in smake d'alderbeste Persiken te boven. Worden oock groen inde pekel ghelept met loock ende groene Gengber/ende gebruyckt in plaets van Olijven/doch smaken so bitter niet / maer trecken wat na 't sure / ende worden dan Mangas d'Achar genoemt. Men vint een geslachte van Mangas die wilt zijn/ ende in't Portugees Mangas Bravas genoemt wordẽ. Is een sterck fenijn daer mede sy elckanderẽ vergevẽ/want die maer een weynig daer af eet/sterft terstont/eñ is tot noch toe geen middel gevondẽ om dit vergif te genesen. Dese vrucht is licht groen/eñ een weynigh blinckende/vol wit sops/eñ weynich vleesch hebbende/dan dat het Nootjen met eẽ harde bast overtrockẽ is/komt inde groote seer met een Queappel over eẽ.

Ananas. De Ananas is een seer schoone vrucht / ende wel een van de beste ende smakelijckste van geheel Indien: Wast leeghe/ op een scherp wijdt uytgespreyt kruyt/ den Azevar ofte Sempervive van Spaenjen in bladeren ghelijck. Is eerst groen/ daer nae rijp wordende goudt-geel ende wat roodt / gekartelt als een Pijn-Appel (daerom het oock by den Spaenjaerden in Brasil / (waer het eerst van daen ghekomen is) Pinas ghenoemt wordt) maer seer sacht om snijden: Van binnen zijnse geel/ende hebben een seer lieflijcken reucke. Men eetse overgoten met wijn/ ende hebben den smake van een rijpe Perse/ te veel ghegheten / zijn kortsigh/ ende overmits hare overvloedige vochtigheyt verkouwen de maghe. Zijn so scherp/ dat soo men het mes daer mense mede heeft open ghesneden/ eenen nacht laet legghen sonder af te veghen / sal des anderen daeghs in ghegheten zijn van 't sop/ dat men 't merckelijck bekennen sal mogen: Dese vrucht heeft een trosken / twee ofte meer van bladerẽ/de welcke geplant zijnde/ weder andere op doen wassen/ ja al hadden sy 14. dagen op der Aerden ghelegen. De Canarijns heeten de vrucht Ananasa; de Brasilianẽ (van waer sy eerst gekomen is) Nana, in het Eylant Spagnola

nola eñ andere West-Indische quatieren/heet sy Iajama: Is so groot als een Citroen oft gemeene Meloen/ seer schoon van coleure/ eñ lieflijck van smake. Van verre aen te sië/schijnt een Artisocke, dan heeft sulke scherpe stekels niet: De planten daer sy op wassen hebben de groote eñ wortelen van een Cardon, eñ groeyt op elcke plant maer een eenigh vrucht/juyst in't midden des stams/ eñ rontsom sekere kleyne/ die oock somtyts tot perfectie komen. Zijn licht om verteeren: maer overvloedigh genuttight/veroorsaken hitte/ eñ verseeren oock het tandt-vleesch/ overmits de kleyne drapkens die daer loopen: haer saysoen datse rijp zijn is inde Vasten/ ende zijn dan op haer beste ende smakelijckste. Hebben het fatsoen seer als het hooft van een Spin-rocken: Haer sop is gelyck soeten Most/ so dat men sich daer af niet en kan sat eten/ want gaen in leckerheyt alle fruyten te boven.

Daer wast in Java noch een vrucht/die sy Samaca noemẽ/ vande groote van een Citroen/ die na't groen-root is treckende/ suer van smake eñ sappigh/ hebbende binnen zwarte korlen/de bladerẽ zijn den Citroen bladerẽ schier gelijck/doch wat ronder. De smaeck is seer lieflijck. Men confijtse in suycker/ eñ gebruycktse gelijck als de Tamarinden, tegen alle vierighe inflammatien eñ heete kortsen. Men leghtse ooc in Azijn eñ Pekel/als Peper/Loock/Mangas eñ Gengber/ eñ dienẽ dan tot versterckinge der magẽ/als oock tegen den buyck-loop/root Melisoẽ/&c. Samaca

Men vint in Java veel Tamarinden, oft (so de Portugesen die noemen) Tamarinhos, welcke een vrucht is/wassende op groote eñ wijt uytgespreyde boomen/ bladeren hebbende als Pimpernelle / doch wat langher: De bloemen zijn in't eerste root/als die van Persiken oft Amandelen/maer worden namaels wit/eñ hebben eenige lange drapkens binnen uytwaerts loopende daer de vrucht aen wast: So haest de Son begint onder te gaen/windẽ haer de bladeren rontom de vrucht/om die tegen de koude te beschermẽ/eñ de Sonne des morgens sich boven dẽ Sichteynder ofte Horizon vertoonende/ontsluyten sy haer weder. De vrucht is mettẽ eerstẽ groen/maer droogh zijnde/wort as-grauw/na'troode treckende/eñ is met groene schellen ofte Peulẽ bekleet/seer omtrent een vinger lang/ bruyn ofte Taneyt van coleure/eñ suerachtigh ofte treckende van smake/ seer als by ons de gedrooghde Pruymen. In elck Huyschen steken drie ofte vier kleene Boontjes/mede bruyn-tanneit van coleure/dewelcke buyten om bedeckt zijn met het gene men eygentlick Tamarinho noemt/een lijmachtige eñ aende vingeren klevende substantie/waer mede sy alle haren compost in Indien toe maken/ eñ is de beste sause die sy hebben als by ons de Verjuys/doch die het siet koocken/ eñ salder niet veel lust toe krygen om t'eeten/want douwent door de vingeren/dat het schijnen verrotte Mispelẽ te wesen: Niet te min geeft den Rijs eñ andere kost een aengename Rijnsche smaeck. Sy wassen tweemael 's Jaers in't wilde/sonder geoeffent te wesen/ worden van de Medecijn-meesters gebruyckt in hittige kortsen/verstoppinge/eñ verhitheyt der lever/ eñ Nieren. Een nacht in water geweyckt/ eñ daer 's morgens nuchter van gedroncken maken sachte kamer-gangh. Sy worden gesouten/oft in Suycker geconfijt/ eñ ons alhier in Europa gebracht. Aen 't zuyt-westeynde van Madagascar wassender onvervloedigh veele/seer schoon eñ groot/ eñ is wel 't meeste onderhout vande Inwoonders aldaer. Worden in 't selve Eylant Quille genaemt/ende in Java, Sumda Assu. Haren naem Tamarindi, oft Tamarinhos komt van 't Arabisch/in welcke tale de Dadelen Tamar hieten/eñ om dat de Arabiers dese vruchten nergens beter en weten by te gelijckẽ als by Dadelen/so noemen syse Tamarindi, als of men seyde / Indiaensche Dadelen. De Malabaren hietense Puly, eñ d'ander Indianen Ambily. De boomen zijn bynaest als de Castanijen ofte Note-boomẽ/de tackẽ vol bladeren hebbende/met dicht eñ sterck hout. Tamarinden.

De

De vruchten hangender aen even als ſcheeden van meſſen/ dan gaen wat krom-achtigh ende booghs-ghewijs om. Als men den Tamarinho verVoert / is hy uyt de huyſkens oft peulen/ ende ſy maeckender bollen af/ ſo groot als een vuyſt/ ſeer ontyegh om aen te ſien/ende noch vuylder om handelen. Is in gantſch Indien ſeer goeden koop/door de menighte die men daer over al van heeft.

Groote dicke Rie tē Mambu ghe-naemt.

Wy hebben hier voren geſeyt/ dat de Peper in Java waſt ende opklimt lancx ſekere groote dicke Rieten/by den Javanē Mambu genaemt/binnen de welcke men ſecht dat den Tabaxijr gevonden wort/een ſubſtantie daer van terſtont breeder ſal geſproken wordē/maer de onſe verſcheydē Rieten opſnijdende geen Tabaxijr daer in en vonden: Wat nu de oorſaecke ſy dat de Javaenſche Mambus ſulcks niet in en hebben / is ons onbekent / ende moghelijck niet genoegh onderſocht: Maer dit is ſeecker / dat lancks de gheheele kuſte van Malabar, ende voornemelijck in Coromandel, Biſnagar, ende Malacca veel ſoodanigh Riet waſt/ welck van binnen heeft een materie / die de Indianen Sacar Mambu noemen / 't welck ſo veel te ſeggen is/ als Suycker van Mambu. De Arabiers/ Perſianen/ ende Moren / die 't in grooter weerden houden / ende nauwe opſoecken / noemen het Tabaxijr, een woort dat ſoo veel beteeckent op hare tale / als een witte oft melckachtige vochtigheydt ofte t' ſamen gheloopen ſop: De Rieten / oft liever Boomen / daer in het waſt / zijn ſommige ſoo groot als een Popelier-boom / ende hebben gemeynlijck al recht opſtaende tacken / welcker bladeren zijn een weynigh langher als die van den Olijf-boom. De ſtam is ſoo dick als een mans been boven de knye/ ende meeſtendeel wel ſoo hoogh als 't hooghſte huys van deſe Landen. De knuyſten ofte voeghſels ſtaen omtrent anderhalve ſpan van malkanderen. Nu tuſſchen elcken knuyſt genereert ſich deſe ſoete vochtigheydt / wit ende t' ſamen gheronnen als Stijffel / ſomwijlen veel / ſomwijlen weynigh / ende wordt van wegen hare deugt ende medicijnale kracht in Arabien ende Perſien gemeynlijck op-gewogen tegen Silver. De Indianen gebruycken het tegen ſeker quaet inde roede vande manlijckheyt/ende andere diergelijcke verborgen gebreken: Deſgelijcks tegen de heete koortſen/Kolijck/ende root Meliſoen. Uyt den boom ofte ſtam maken ſommige ſekere ſcheepkens/ daer twee perſonen in ſitten mogen / deſe latenſe aen yder eynde een knuyſt behouden/ ende d'andere tuſſchen beyden hollenſe uyt. Sy ſittender naeckt in/ op elck eynd een / ende voeren in elcke hant een riemken / daer mede ſy de ſchuytkens oock teghen ſtroom ſnel voort roeyen/ ende ſteken in die ketterije / dat deſe ſchuytkens nimmermeer beſprongthen en worden vande Crocodilen/al zijnſe ſchoon daer omtrent/'twelck nochtans andere ſchuyten ofte ſchepen lichtelijck wedervaert. Sy hebben in Iava de vrucht by den Malayen Duriaon genaemt/ welcke men ſegt dat alleenlijck in Malacca ende daer omtrent waſt. Den boom/ in Malays Bantan gheheeten/ is wel ſo groot als by ons de grootſte Appel-boomen/ van vaſt ende dick hout/met een grauwe ſchorſſe bekleet/ vele tacken hebbende/ende ongelooflijck veel vruchten. Het bloeyſel/dat ſy Buaa noemen/is uytten witten wat geel/ de bladeren een halve palm langh / ende twee oft drie vingeren breet/rontſomme een weynigh gekerft/van buyten bleeckgroen / maer inwendigh ſeer ſchoon-groen / ende bykans tot roſheydt ſtreckende. De vrucht is omtrent ſo groot als een Meloen / met een dichte baſt omvanghen / ende veel kleyne dicke ſcherpe ſtekelkens ghewapent / uytwendigh groen/ en met linien over de lenghte als de Meloenen. Heeft van binnen vier holen oft kamerkens/ende in elck van die/drie oft vier kaſkens/ welcker yder een vruchtkē in heeft ſoo wit als melck/ ſoo groot als een Hennen-ey/ ende ſoo goet / jae beter ende

Schuyt-kens van Riet ge-maeckt.

Duriaon

ende lieflijcker van ſmake/ als de pap die de Spaenjaerden van Rijs/ Cappoenen-borſten/ ende Rooſwater maken/ in haer tale ghenaemt Manjar blanco, maer niet ſo ſacht ofte ſlijmerigh. Maer de vruchten die geel/ oft anders dan wit zijn van binnen/ die ſijn bedorven door quade lucht ofte reghen; Sy en konnen niet dureń/ maer moeten ghegeten worden / ſoo haeſt als de bolſter begint te gapen. Elcke vrucht heeft een beſondere ſteen in/ ſo groot als een Perſick-ſteen/ die/ om dat hy de kele verſeert/ niet gegeten wort: Die deſe vrucht niet gewoon en is t'eten/ dien ſalſe metten eerſten tegen-ſtaen/ want heeft een ſtercke reucke/ even als gebraden Ajuin/ maer is ſo uytnemende goet van ſmake/ dat menſe hout voor een vande beſte/ geſontſte/ ende ſmakelijckſte vruchten van gantſch Indien. De ſtrijdigheydt tuſſchen deſe Duriaons ende de bladeren Bettele is verhalens ende aenmerckens weerdigh: Want laetter een ſchip/ ofte huys vol Duriaons weſen/ daer maer eenige Bettele bladeren by legghen / de Duriaons ſullen alle terſtont verrotten ende bederven. Ende gelijck door 't overvloedig eten van deſe vruchten de mage verhittet eñ beſwaert wort/ alſo ſal een blat Bettele, op't herte-kolck geleyt/ die verhitheyt der mage terſtont weder weg nemē: So dat men niet te veel Duriaons en mach eten/ noch daer van hinder krijghen / als men maer eenige Bettele bladeren daer op eet / ende hier van komt het datmen ghemeynlijck ſeyt: Men kan ſich in Duriaons niet te ſat eten.

De boom Lantor, daer hier voren wat van geroert is/ waſt vele in Java, eñ is een geſlachte van den Cocas oft Indiaenſche Note-boom: Sijne bladeren hebben de lengte van een middelbaer man/ eñ meer/ eñ zijn ſo effen/ datmen met een ſtilet ofte priem ſeer bequamelijck daer op kan ſchrijven/ derhalven ſy den Javanen voor papier verſtreckē/ van het welcke ſy dan hare boecken maken/ ſo hier bovē geſeyt is. Hebbē ooc noch eē ander ſoorte van papier/ dat ſy van baſtē van boomē makē/ maer en gebruyckē 't ſelve niet/ dā als wy ons grau papier/ om yet in te bewindē. Lantor-boom.

Den Cubebe waſt alleenlijck in Java aen de kuſte van Sunda, ende wort aldaer Cuciombi, ende Cumuc genaemt: De andere Indianen hietenſe Cuba Chini, om datſe de Chineſen hier voortijts/ eer de Portugeſen den handel op Indien hadden/ van Java plegen te brengen / ende naer andere Orientaelſche landen te vervoeren/ op de welcke ſy doen ter tijt alleen ende met uytſluytinge van alle andere Natien handelden. Deſe vrucht waſt in't wilde alleens als de Peper teghen eenige boomen op/ met troſkens/ ghelijck by ons de druyven/ ende yder korreltjen heeft ſijn beſonder ſteeltjen daer 't aen hangt. De Javanen houden 't in ſoo grooter weerden/ om dat het by hun alleene te vinden is / dat ſy 't niet en verkoopen dan eerſt op-gheſoden / op dattet in andere landen niet en ſoude voort-gheplant worden: Nochtans valt het in Iava ſoo overvloedigh veel/ dat men een Baruth, weghende 56. pont/ koopt om 6. oft ten hooghſten 7. duyſent Caxas. Wort veel gebruyckt tegen de verkoutheydt van de maghe / ende ſuyvert oock de borſt van taye ſlijm: De Moren nutten 't met wijn/ om de natuere te verwecken tot Venus. Heeft oock noch andere eygenſchappen/ hier te langh om verhalen. Cubebe.

De Mangoſtans ſijn mede ſeer goede vruchtē/ waſſende in Iava ſeer als by ons de ſleen ofte Haeg-pruymkens/ eñ van dier hoogte/ ſijn ſeer rijns eñ lieflijc vā ſmake. Mangoſtans.

Het kruyt by den Iavanen Talaſſe, ende in Malays Lalade genoemt/ en heeft men noyt eenige bloemen oft vrucht op gheſien/ maer ſy gebruycken de bladeren in de toebereydinge harer ſpijſe op veelerley manieren/ ende etenſe oock groen/ vermoedende dat de natuere daer door verweckt wort. Talaſſe.

In 't Eylandt Java ende verſcheyden andere Indiaenſche quartieren waſt een Iacas.

vrucht/ ſo groot als een lange Pompoen oft Cawoorde/ die ſy Jaca noemen: Is van buyten groen/met een harde huyt overtrockẽ/ende vol ſcherpe puntjens/ den Pijnappel ſeer gelijck: Van binnen gout-geel/ hebbende veel ſteenen/ die gebraden zijnde/goet om eten zijn/ende den buyck-loop ſtoppen: Waſt aen groote boomen/ niet (ghelijck meeſt andere vruchten) uyt de tacken/ maer uyt den ſtam ofte tronck des booms recht boven der aerde/ rijp wordende ruyckt ſeer lieflijck/ ende krijght een zwarte coleur ende harde baſten: Het buytenſte dat om de Note is ſmaeckt ſomtijts gelijck een Meloen / ſomtijts gelijck een Perſike/ ſomtijts oock als Honigh-raedt / ende ſomtijdts als een lieflijcke Citroen / dan is ſlijmerigh/ langhdradigh/ en de hart om verteeren/gaende gemeynlijck weder af ghelijck het ghegheten wort: De Noten oft ſteenen zijn dicker ende grooter dan ghemeyne Dadelen/ van binnen wit/ ende groen ghegeten zijnde / aerdachtigh/ ende ſcherp van ſmaecke/ genererende veel winden: Maer ghebraden ofte geſoden/ zijn ſeer ſmakelijck/ ende verwecken tot onkuyſheyt/ waerom ſy oock meeſt gegeten worden.

Vrucht by de Hollanders Yſere-verckens genaemt.

In't Eylant Baly (het welcke wy ſtus breeder beſchrijven ſullen) heeft men een vrucht van de groote als onſe Peeren / onder ront/ boven ſcherp/ met een rouwe huyt ofte ſchelle overtogen/ ende derhalven by de onſe Yſere-verckens genaemt: Is van ſmake wat t'ſamentreckende/ende inwendig wit; Waſt aen hooge boomen dicht by den anderen/ als druyve-troſſen / in ſulcker menighte/ dat het wonder is/ dat de tacken niet en breken. Men kanſe bewaren in peeckel ofte ſuycker/ tot een onderhout op de zee.

Indiaenſche Granaet-appelen. Myrabolanen.

In 't Eylandeken S. Maria waſt een vrucht op hooghe boomen ſonder tacken/ als Palmitas, die van buyten ſchoon ende gout-geel is / ſeer ghelijck den Ananas, hebbende greynen als de Granaet-appelen / ſeer ſoet van binnen / maer voorts hart ende onnut. Daer waſſen oock ſeer ſchoone Myrabolanen, van dien aert ofte ſoorte/ die de Indianen Aretean, ende de Medicijnen ofte Apteker Chebulas noemen: Deſe zijn doncker ros van coleure/hebbende binnen een tamelijck grooten ſteen/ ende in 't proeven den mont ſeer brandende/ bynaeſt als Peper. Men vint in Indien, ende met namen in Cambaya, Balagatta, Malabar, ende Bengala, vijfderley ſoorten ofte geſlachten van Myrabolanen: De welcke alle te ſamen waſſen op boomen onſen Pruymelaren ten naeſten by gelijck / dan onderſcheyden van bladeren. De vruchten zijn d'een door d'andere van de groote ende gedaente onſer Pruymen/ dan dat ſommighe kantachtigh/ andere weder wat ronder zijn/ rijp zijnde ſmaken ſeer als onrijpe pruymen / ende worden meeſt ghebruyckt tot medicyne: Derhalven ons weynigh daer van te ſeggen ſtaet. In't voorſz. Eylandeken hebben ſy noch een ronde vrucht/ als een Meloen/ waſſende aen hooghe boomen/ende hebbende een herde houte ſchelpe/ van binnen vol platte ſlijmige boontjens/ welcke kamerganght maken. Ende noch een andere als onſe Peren/ aſchverwigh van buyten/ maer van binnen ſlijmachtigh / als de voorgaende. Item een vrucht waſſende als onſe Appelen in't wilde/ gout-geel/ ende binnen vol ſteenen/ als Miſpelen.

Noch dry-erley vruchten van 't Eylandt S. Maria.

Caſſia fiſtula.

In't in-komen van de ſtraet aen de kuſte van Sumatra ende Pulo Carcatra heeft men de Caſſia Fiſtula, in't wilde waſſende met ſulcker menighte datmer heele ſchepen mede laden ſoude / aen hooghe wijdt-uyt-gheſpreyde boomen / ende hangende metten eerſten als langhe groene oft aſchgrauwe Kerſſen / maer ten leſten bruyn-ros wordende / ghelijck men die hier te lande brenght. De boomen daer ſy aen waſt / zijn ghelijck onſe groote Note-boomen/ van ſtamme/ Tacken/ ende

bladeren

bladeren/ uytghenomen dat de bloemkens gout-geele zijn/ ende ſeer lieflijck van reucke/ uyt welcke dan groeyen die groote lange Peulen/ daer de Caſſia in is.

De boſch oft Wilde Caneel/ by den Portugeſen Canela de Mato, in Malays Cajumanis ghenaemt/ waſt mede in Java aen de kuſte van Sunda. Is op de helft ſoo goedt niet als de fijne Caneel/ ende derhalven oock verboden naer Portugael te voeren/ doch niet teghenſtaende wort met menighte gheſcheept op den naem van Caneel van Ceylon, op dat de Koningh zijn vollen tol trecke/ die van elck Quintal oft 100 pont Caneels/ hy ſy dan goet of quaet/ 15 oft 16 Milreſen heeft. De wilde Caneel is doof ende houtachtig van ſmake/ grof ende dick van baſten/ ende kleyn van krachten/ waſt oock veel op de kuſten van Malabar, op kleynder boomen/ als die van Ceylon. Wilde Canela de Mato.

Daer waſt noch een vrucht in Java, by hun Carcapuli genaemt/ rijnſch van ſmake/ groot als een ghemeyne Kerſſe/ ende van binnen eenige ſteentjens hebbende: Men vindter witte/ doncker-roode/ ende ſchoon incarnaet-roode/ alle ſeer lieflijck om eten: De boomen zijn onſe Kerſſe ofte Kriecke-boomen ſeer gelijck. Carcapuli/ oft Indiaenſche Kerſſen.

In Sunda vint men oock de plante by den Medicijnen genaemt Coſtus Indicus, by den Malayen Pucho, ende by den Arabiers Coſt oft Caſt. Zijn boomen by na als Vlier-boomen/ hebbende witte bloeſemen/ van ſeer ſtercken reucke. Het hout ende de wortelen der boomen is de Coſtus, ende wordt voor een groote koopmanſchap op Perſien/ Arabien ende Turckien/ oock Malacca ende andere plaetſen meer verhandelt/ zijnde van buyten grau/ ende binnen wit. Coſtus Indicus.

Calamus Aromaticus waſſet mede in Sunda ende de omleggende Eylanden. Is eygentlijck de ſtam ofte het riet van 't kruyt waſſende/ ende heeft van binnen een ſponſachtige materie/ die geelachtigh van coleur is/ ende van de vrouwen in Indien veel gebruyckt wort voor de moeder/ ende kranckheyt der zenuen. Als 't koel weder is/ geeft men 't oock de Peerden in/ geſtooten ende te ſamen gemenght met Loock/ Comijn/ Sout/ Suycker/ ende Boter/ welcke recepte ſy Arata noemen/ ende houden/ datſe den Peerden groote deught doet. Het riet ſelve is dun/ met vele knopkens/ ende ſplinterigh in 't breken/ tay in 't kauwen/ ende t'ſamen treckende met ſekere ſcherpe bitterheyt. Calamus Aromaticus.

Zerumbet waſſet oock in Sunda, ende wordt beyde in 't Malays ende Javaens Canjor genoemt/ is den Gember ſeer ghelijck/ dan dat zyne bladeren langh ende breeder zijn. De wortel wort geſneden ende gedrooght/ oock geconfijt in Suycker/ ende is krachtiger ende beter dan Gember. Zerumbet.

De Galanga, welcke de Arabiers noemen Calvegian, is tweeder-hande/ de eene kleyn ende wonderlijck wel rieckende/ die in Indien uyt China ghebracht/ ende van daer naer andere plaetſen vervoert wort. De andere wat grooter/ die gevonden wort in 't Eylant Java, ende by den Javanen ghenoemt Lanquas. Deſe en is van ſoo goeden reuck niet als de Chineſche. Waſt aen kleyne planten een ſpan ofte twee hooge van der aerde/ ende dat ongheſayt/ ofte van ſelfs: De bladeren zijn als het ſcherp ofte yſer van een ſpies/ met een witte bloeſſem. Sy planten 't in Indien ſomtijts uyt curieuſheydt in hare tuynen/ ende ghebruycken 't veel in tſalaet/ oock wel tot Medicijne voor verſcheyden ſieckten. De wortelen zijn groot ende langh/ hebbende veel knopkens ghelijck als Riet/ buyten ende binnen heel roodt/ welrieckende ende ſcherp van ſmaecke/ ghelijck de Gember. Galanga.

Fagara waſſet oock in Java, ende is een vrucht van de groote als Cubebe, ofte Peper met ſteerten/ hebbende een teer ſchelleken/ met een zwart dun huyſken Fagara.

overwassen / daer alleenlijck een greyn in is / seer goedt teghen een verkoude borst ende slappe maghe / als oock teghen den buyck-loop. De gomme Taccamaca hebben de onse bekomen in 't kleyne Eylandeken van de groote Baye d'Anton Gil, uyt eenen hooghen Boom / hebbende langhe smalle bladeren. De vrucht is groot als een Pruyme / de Gomme selve is welrieckende / ende seer kostelijck.

Taccamaca.

Onder andere waren verkoopt men tot Bantam het Lack / alsoo ghenaemt by den Mooren / ende oock hier in Nederlant: In Pegu, daer het best is ende meest verhandelt wordt / heeten sy 't Tieck, ende wordt in deser manieren ghemaeckt. Men heeft in Pegu, ende elders daer 't ghemaeckt wordt / groote Mieren met vleughelen / dese loopen by eenighe boomen op / uyt welcke komt een seecker Gomme / waer aen sy loopen suyghen / ende maecken alsdan rond-om de tacken het Lack / ghelijck de Byen haer Honigh ende Was maecken: Als die nu vol hanghen / soo komen de eygenaers / breeckense af / ende leggense te droogen / daer door gaen de tacken uyt / ende het Lack blijft / ghelijck een Riet: rau zijnde / ghelijck het van de boom komt / is het doncker-rossachtigh / maer de Indianen weten 't tot poeper te stooten / vermenghen dan allerley verwen daer onder die sy willen / ende maken 't tot soodanighe stocrkens als men ons hier verkoopt / om brieven met toe te segelen. Sy makender oock verscheyden fraye wercken van / hier te langh om verhalen.

Lack / ende hoe het gemaeckt wordt.

In Iava wassen groote schoone Water-meloenen / 't welck een lieflijcke vrucht is / doncker groen van buyten / van binnen wit / groot als by ons de lange Pompoenen oft Cawoorden / ende wort van den Inwoonderen d'een den anderen tot een present voor-geset / om sich te verversschen.

Water-meloen.

Den Benjuin valt onder andere mede in Iava, ende is een materie als Wieroock ofte Myrrhe / maer van veel meerder weerde / want dient tot veel dinghen in de medicijne / als oock tot roock-ballen te maken / die sonder den Benjuin niet en konnen perfeckt zijn. Wast aen sekere hooghe dick-getackte boomen / bladeren hebbende als Limoen-boomen / ende druppt daer uyt als een soorte van Gomme. Wanneer de boomen noch jongh zijn / soo gevense den besten Benjuin, die van coleur zwartachtigh is / ende eenen schoonen reuck heeft. De witte Benjuin komende van de oude boomen / en is soo goet niet als de zwarte / maer wort / om te beter verkocht te worden / daermede vermenght. De Mooren heeten dese Gom Lavan-Iavy, 't welck soo veel te segghen is / als Wieroock van Iava. Men maeckt ghemeynlijck in de boomen ofte struycken veel kerven / om te meer Benjuins daer uyt te doen druppen / want is een van de kostelijckrste waren van Orienten / alle andere Wierooocken in reucke te boven gaende.

Benjuin.

Men vint tot Bantam oock die Camphora, die sy Cafur noemen / ende is van tweederley soorten / die eerste komt van 't Eylant Borneo, ende is verre de beste: de andere van Chincheo in China, die op veel nae so goet niet en is: Wast aen boomen soo groot als Note-boomen / eñ is de Gom die in 't binnenste van de stam groeyt / ende daer al zweetende met druppelkens so groot als Geers zadekens uytvloeyt. Die van China, wort gebracht in sekere koecrkens oft bollen / ende is seer goeden koop / maer een pont van Borneo gelt / soo veel als 100. pont van China, doch weten de Indianen den eenen wonderlijck wel met den anderen te vermengen / ghelijck sy oock meest alle andere waren meesterlijck konnen vervalschen / ende den onervarenen daer mede bedrieghen.

Camphora.

Inde bosschagien van Java wast oock root Sandel-hout, maer het geel ende wit (welcke

Sandel-hout.

(welcke verre 't beste is) komt meest uyt de Eylandekens Timor ende Solor, gheleghen be-oosten Java. De boomen van't Sandalo zijn gelijck Note-boomen/ hebbende een seker fruyt/ seer als onse Kerssen/ eerst groen/ ende daer nae zwart/ maer smaeckeloos ende van ghener waerden. Het geel ende wit Sandalo wort in grooter menighte gesleten gheheel Indien door/ soo van den Indianen selve/ als van den Mooren/ Joden ende andere Natien aldaer woonende/ want sy stotent ofte malent met water/ tot dat het als pap wort/ ende dan besmeren sy sich daer mede/ overmits het de lichamen seer verkoelt/ende oock seer wel ruyckt. Het root Sandalo wort in Indien weynigh gebruyckt/ maer veel vervoert naer ander landen/ want is mede Medicijnael/ doch nergens nae soo goet als 't witte.

De Gember wast mede overvloedelijck in Java, doch en droogen sy daer ghenen/ maer confijtense veel in suycker/oft verbesigense soo al groen in haer spijse. Wast oock veel inde Baye d'Anton Gil, daer sy hem Saquaviro noemen/in Maylays heet hy Aliaa, in Javaens Ganti. Zijn stammeken ofte steelken boven der aerde is als dun jongh Neerlantsch riet/ ofte Sweerdekens-kruyt/ maer twee oft drie spannen hooge: De wortelen zijn de Gember/ welcke in Indien veel groen gegeten wort onder 't salaet/ oock gesouten/ oft in Azijn gelegt: De duytsche naem Gember oft Gengber is van de Arabiers ontleent/ die desen wortel Gingibil noemen/ waer inne de Turcken ende Persianen met haer over een komen. Gember.

Het fruyt ghenoemt Anacardium, ofte Herten-fruyt/ van weghen de ghelijckenisse/ die het heeft/ insonderheydt droogh wesende/ met eens Menschen herte/ wast onder andere plaetsen oock in Sunda, ende is roodt van verwe: De Portugesen noement Fava de Malacca, om de ghelijckenisse die 't heeft van een Boone/ wat meerder zijnde als onse groote Boonen hier te Lande. Men ghebruycktse in Indien met Melck teghens een korten Aessem/ Wormen/ ende veel andere ghebreecken. Worden oock ghesouten/ als de Olyven/ ende zijn goedt om eten. Hebben een sop in haer dick als Hoonigh/ ende Roodt als bloedt. Anacardium.

In Sunda wasset oock die wortel/ welcke de Portughesen Pao de Goëbra, ende wy duytschen Slanghen-hout noemen/ zijnde wit van coleure/ doch een weynigh naer 't geele treckende/ seer hart/ende in 't smaecken bitter. Wort in Indien veel ghebruyckt/ eerst met water oft wijn ghemalen zijnde/teghen alle heete koortsen/ ende oock Slanghe beten (waer van het den naem heeft) als meerderley ander venijn. Is eerst bekent gheworden door een beestgen Quil oft Quirpele gheheeten/ seer soo groot ende gefatsoneert als by ons de Fretten/ daer men de Konijnnen mede uyt hare holen jaeght. Dese beestjens hebben de Indianen vele in hunne Huysen/ om tijdt verdrijf/ als oock om Ratten ende Muysen te vanghen: Zijn uyter natuere doodt vyanden van de Slanghen/ ende waer sy die sien/ sullender teghen vechten: Nu om dat sy dickmaels van de selve ghebeten worden/ soo weten sy sich terstondt te ghenesen met desen wortel/ die de Inwoonders/ door alsulcken ervindinghe/ begonnen hebben in weerde te houden/ soo dat hy nu seer ghetrocken/ ende voor groote koopmanschap in alle Landen vervoert wort. Pao de Coebra/ ofte slangen-hout

Het hout by den Latinisten Lignum Aloës, in Indien Calamba, eñ by den Portugesen Pao d'Aguila ghenaemt/ wast meest in Malacca, Sumatra, Cambaya, Syaon ende andere daer omtrent leggende plaetsen. De Boomen zijn gelijck Olijf-boomen/ ende somtijts wat grooter. Als mense af-hout/ soo en rieckt het hout metten eersten soo wel niet: overmits sijn groenigheydt/ maer hoe het drooger wort Lignum Aloes.

hoe het oock beter rieckt/ het beste ende welrieckenste is het binnenste van't hout. Zijn deught kent men daer by / dat het zwaer van gewichte valt/ jae hoe zwaerder/ hoe beter/ dat het zwarte bruyne aderen heeft/ ende aen't vier gehouden zijnde / veel vette vochtigheydt van hem geeft: van dit hout maeckt men veel kostelijcke dingen/ ende wort derhalven in grooter weerde gehouden; gaet in lieflijckheyt van reucke alle andere houten te boven. Gemalen ofte gestooten / ende met eenige vochtichyt in-genomen zijnde/maeckt een goeden aessem/ende is seer dienstelijck tegens een slappe vochte maghe / die geen spijse kan in houden/ als mede voor't Pleuris/ ende root Melisoen. Het hout by den Portugesen Aguila Brava, ofte wilde Aguila ghenoemt/ valt oock in Java, maer en is soo goet ende kostelijck niet als 't voor-gaende. De Indianen ghebruycken't om haere Bramenes ende Heeré/als sy doodt zijn/mede te verbrandé/ende met sulcké hout verbrant te worden/is aldaer sulcké eere/als by ons in een marmoren-tombe begravé te worden.

Aguila brava.

Men vint in Sunda ende tot Bantam, noch dese navolgende Droogen / Kruyderen/ ende Zaden te koop/ die wy alhier / om den Leser niet verdrietigh te vallen/ in't korte sullen stellen/ ende voor eerst/ Podi, welcke seeckeren aert van Meel ofte bloem is / die sy gebruycken om koude ende winden af te jagen.

Podi.

Caxumba. Caxumba, andersins Flors, genaemt/ is een wortel/die sy besigen in hare spijse/ ende verwender oock haren Catoene kleederen mede.

Caju api. Caju api, een hout/seer in de mont brandende/'t welck sy kleyn breken/ ende dan 't lijf daer mede strijcken/ so om dat het gesont is/ als om wel te riecken/ want de Indianen door de bant groote lief-hebbers van wel-rieckende dingen zijn.

Cautior. Cautior is een vrucht als Aerd-akers/wassende overvloedelijck in Guinea, ende seer goede koop zijnde.

Samparentaon. Samparentaon is een wortel krachtigh ende bitter/ wassende in Sunda, ende om een kleyne prijs te bekomen.

Pontiou. Pontiou komt van Malacca, doch wast in Coromandel, is goet tegen de koortsen/ maer diere / want gelt wel 3000. Caxas de Cate.

Gato Gamber. Gato Gamber is een vrucht als Olijven / oft groenen Arecca, wast in Cambaya ende Coromandel, oock in Sunda, ende is goet tegens de tand-pijn.

Ganti. Ganti is een wortel als Gengber / ende daerom by den Javanen met eenerley name benaemt/ wort tot Bantam gebracht uyt China, ende is dier: De Indianen bestrijcken haer lijf daer mede.

Sasani. Sasani, is Mostaert-zaet/ seer overvloedigh ende goeden koop in Sunda.

Doringi. Doringi wast mede overvloedelijck in Sunda, ende wort den jongen kinderen ingegeven/ als sy eerst geboren zijn.

Galam. Galam is een wortel wassende in't water / ende seer verkoelende.

Tianco. Tianco is een vrucht/ die zy/ hun qualijck gevoelende / stooten/ ende met eenige vochtighept innemen.

Madian Maju/ Corassani. Madian Maju, ende Corassani, worden tot Bantam uyt der stadt Achem gebracht/ ende gebruyckense om sich droncken te drincken.

Spodium. Spodium is de assche van sekeren boom in Sunda wassende gebrant/ ende wort alleenlijck gebruyckt om 't lijf met te strijcken.

Comijn. De beste Comijn/in Malays Jentanieran genoemt / wast in een Lantschap van Persien/ dat sy Chirman heeten/ ende wort van Ormus op Achem, ende soo voort op Bantam gebracht/ ende veel gebruyckt met Madian, Maju, ende Daon tuio, oft Seven-blat/tegen alle beroerlijcke sieckten/die hun door't lijf schieten/ met grootewéedom/ overmits sy meest naeckt gaen.

Sary

Sary is ſeecker blom ofte meel/ daer ſy hare lichamen mede beſtrijcken/ ende bewaren voor alle quade winden.

Sary.

Tagari, Surahan, ende Sedowaya zijn ſekere wortelen/ die d'Indianen ſtooten oft malen/ ende dan het lijf met beſtrijcken.

Tagari Surahau/ en Sedowaya.

Sambaya, in China (waer ſy van daen komt) Geiduar ghenoemt/ is een vrucht van de groote van eē Aker oft Ekel/ ſeer dier eñ ſeldē te bekomen/ men gebruyckt-ſe tegen velerley ſieckten/ eñ ſonderlinghe tegen venijnige beten oft ander vergif.

Sambaya.

Jalava is een boom-vrucht van groote als de voorgaende/ ende wort veel ghebruyckt in medicinale drancken.

Jalava.

Paravas is een verkoelende kruyt/ ſeer dier/ ende ſeltſaem/ wort gebeſicht tegen verhitheydt.

Paravas.

Tomon pute is een wortel den Galigaen ofte Curcuma ghelijck / dan dat ſy wit is/ gebruyckent om haer mede te beſtrijcken/ is ſeer verkoelende/ ende geſont voor een verhitte lever.

Tomon Pute.

Noch vint men een half-gewas in Sunda, hebbende bladeren als den Tamarindus-boom, welcke bitter van ſmake zijn: De vrucht is als Turcxſche-boontjens/ ende ſeer geſont gegeten.

Queillor

In Sunda, Madagaſcar ende China waſt een ſoorte van boontjens/ in Malays Conduri, in Javaenſch Saga ghenaemt/ kleyn / ende ſchoon-root / met een zwart placxken op d'een zijde/ worden alleenlijck gebruyckt om't ſilver oft ander metalē tegē te wegē/ want van ſmake zijn bitter/ eñ (ſo ſommige meynen) ooc venijnig.

Conduri.

Inde Straet van Sunda op't Eylant Pulo Cercata waſt een ſoorte van Noten/ van gedaente eñ groote als Gal Noten/ de ſmake is mettē eerſtē die van onſe Haſe-Noten gelijck/ maer brengen dē menſche daer na ſulckē benautheyt aen/ dat hy ſchijnt vande werelt te ſcheydē. De onſe hieldē't te weſen de Nux Indica, alſo by dē Aptekers genaemt/ eñ hebben't oock inder daet bevondē/ ſo dat eenige/ indien mē niet by tijts toe geſien hadde / grooten noot daer van gehadt ſouden hebben.

Nux Indica.

Op't Eylant Mayo, een vande Sout Eylandē/ hebbē ſy ſeer veel boomē gevonden den Sycomorus oft wilden Vijge-boom ganſch gelijc/ hare bladerē warē wat kleynder als die vanden Vijge-boom/ de vruchten als Vijgen/ doch geel eñ kleyn/ ſonder eenige greyntjens ofte zaetjens van binnē/ de ſtam/ tacken/ ſchorſſe/ eñ 'tſop ofte melck van binnen / quamen alle met die van den Vijge-boom over een/ maer de vrucht en komt nimmermeer tot ſijn volkomen rijpheyt. Den boom is altijdt het geheele Jaer door met veel vruchten ghéladen/ ende en heeft geen zaet/ maer wort ingeleyt als de Moerbeſien/ welcker groote ſijne bladeren oock hebben.

Sycomorus/ oft wilde Vijghe-boom.

Op't lant ontrent Cabo de Boa Speranza in de Baye genaemt Aguada Sam Bras hebben ſy in grooter menighte/ ja met velden vol gevonden/ den Azebar oft Semper-Viva, een plante ſeer eē mans lengte hoog/ ſo dat ſy die van verre al voor Inwoonders des lants aenſagen/ is het kruyt/ daer van in't Eylant Sacotra den Aloe (die men Sacotrinum noemt) by den Inwoonders ghemaeckt wort: Deſe bekent men daer aen goet te weſen/ als ſy vet ſonder vuyligheydt / zant/ ofte ſteenjens is/ blinckende ros/ ofte doncker-geel/ vaſt eñ dicht als Lever/ licht om ſmelten/ ende bitter van ſmaecke/ is goet voor't ſcheur-buyck/ purgeert de galle ende fluymen/ ſeer dienſtelijck zijnde voor de Mage.

Azebar/ ofte ſemper-viva

Aloe/ ende hoe mē die kent.

Vervolgh van het Dagh-Regeſter.

De Hollanders/ ſiende de moort aen weder zijden gheſchiet ende dat over ſulcx de handelinghe met den Inwoonders van Tubaon, Cidayo ende andere omligghende Jaefſche Steden uyt was/ ſonder dat hy ſich over de ſelve konden wreken/

De ſchepen gaen 't zeyl.

ende dat overmits haer kleyn ghetal ende macht: hebben hare Anckers ghelicht/ ende ſijn met den landelijcken wint des nachts 't zeyl gegaen/ loopende nae 't Eylandt Madura op de reede/ die ghelegen is aen de weſt-zijde/ alwaer oock het principale Stedeken van 't Eylant leydt/ genaemt Aroſſabaya, in het welcke den Cheriſſa, ofte Biſſchop/ ſich onthout.

Ende ſettent onder 't Eylant Madura.

Hier hebben zy 't den 6. Decembris 1596. op 7. vadem kley-gront geſet/ ende niet lange daer gelegen hebbende/ kregen twee Prauwen aen boort/ welcke nochtans niet en dorſtē overkomen/ maer preſenteerdē den onſen van wegen hare overigheyt alles goets: verſoeckende/ dat ſy aldaer eenige dagē op de rede wilde blijvē leggē/ ſy woudenſe ververſinge ſenden/ eñ in alle vrientſchap met hun handelen.

Daer ſy terſtondt 2. Prauwen aen boordt krijgen.

Hun was bekent wat den onſen voor Cidayo geſchiet was/ want ſy altijt veel Prauwen over ende weder hebben loopende/ die haer van alles waerſchouwen.

Des anderen daegs iſſer een Prau gekomen aen 't ſchip Hollandia, daer 28. man in was/ die ſeyden/ dat ſy eenige ſpecerijen in hadden van een Schip dat aldaer over een jaer ſoude gebleven zijn geweeſt/ maer was al logen/ want andere daer na gevraeght zijnde/ verklaerden van geen ſpecerijen te weten: Des niet tegenſtaende wert den Overſten een vereeringe gedaen van twee ſpiegels.

I N W E R P.

Beſchrijvinge van 't Eylant Medura

„ Madura is een langhwerpigh ſmal Eylandeken gelegen by-naeſt tegen over
„ den noort-ooſt-hoeck van Java Major, ende met een enge ſtrate daer van onder-
„ ſcheyden/ ſeer vruchtbaer ende overvloedigh van Rijs/ ſo dat de naeburige lan-
„ den dien van daer meeſt zijn halende. De grondt is ſoo vet/ dat men in Hollant
„ nauwelijcx beter en vindet/ ende wordt ſtaegh ſo ſeer overloopen van 't water/
„ dat de Menſchen ende Buffels/ die hem ploeghen/ tot de brapen toe in 't water
„ gaen/ gelijck ſy mede doen wanneerſe den Rijs ſullen mayen. Dit Eylandt is/
„ van wegen de vele zanden ende ondiepten daer omtrent leggende/ voor de groo-
„ te Schepen by naeſt on-toeganckelijck. De Inwoonders zijn den Javanen in
„ liſtigheyt/ ende andere eygenſchappen/ als oock in kleedinge/ wapenen ende wat
„ des meer is ten naeſten by ghelijck. Leven meeſt by den Zee-roof/ die ſy met
„ kleyne Scheepkens drijven/ ſonder dat hun de nabueren daer tegen durven ſet-
„ ten/ uyt vreeſe dat de Maduranen haer lant/ 't welck genoeghſaem de Korenſchu-
„ re van daer omtrent is/ ſouden mogen ſluyten.

Den 8. Decembris hebben ſy drie Prauwen van Madura ſien komen: in d'eerſte was een Tolck van den Cheriſſa, welcke aen 't Schip Amſterdam quam vraghen of de Koninck ende Cheriſſa, wel aen boort ſouden mogen komen/ met hem brengende eenige Geyten/ Rijs ende ander ververſinge. De Stuyr-man van 't ſelve Schip/ die noch zwaerlijck gewont was van den ſlagh voor Cidayo, is uyt ſijn hutte na de Kajuyt ghetreden/ ende/ haddet hem niet belet ghewordden/ ſoude den Tolck met een op-ſteecker de kele afghesneden hebben/ moghelijck om alſoo ſijne wraeck-gierigheyt eenigher wijſe te koelen/ dies den Tolck wel gheconſenteert wierdt het gene hy verſocht hadde/ maer het was met conditie/ dat ſy niet aen 't Schip Amſterdam, ('t welck ghenoeghſaem ontmant was) noch oock aen de Pinas, maer aen 't Schip Mauritius aenlegghen ſouden. Daer met voer hy van boordt/ om den Koningh ende Cheriſſa ſulcks aen te dienen/ die middeler tijdt in de andere Prauwen quamen aenſeylen/ ende 't ſy dat den Tolck ſijnen laſt vergeten hadde/ ofte dat ſy quaet in den ſin hadden/ zijn regel-recht op 't Schip Amſterdam aenghekomen. d'Een Prauwe, ofte (om beter te ſegghen) Fuſte, hadde

een

een overdeck / daer op het volck 3. hooghe boven den anderen was sittende / seer dick ende vol/ waer deur die van 't schip Amsterdam te meer vervaert werden/ ende hebben derhalven/ sonder consent/ met drie stucken geschuts op de Prauwen ingeschooten/ so dat die van des Koninck Prauwe, welcke een Lanteeren op hadde/ van boven neder malkanderen doot vielen: ende strax daer op is het meeste volck van alle vier de Schepen in hare Jachten ende Schuyten ghevallen/ ende hebben soo dapperlijck daer in geseten / datter onder out ende jongh maer 21. persoonen van en ontquamen/ die sy alle ghevangen namen. Onder andere dooden werden oock ghevonden de Cheriffa ende de Koningh / die een gouden Juweel aen sijn gordel hadde met 5. steenen verciert / welck hem afghedaen werdt / ende hy met den Cheriffa (dien de armen afgeschoten waren) werden beyde over boordt geset. Na dat de gevangenen aen boort gebracht waren/ ende de ghequetste verbonden/ heeft men haer elck besonder gheexamineert/ ende bekenden eenighe (doch soo vermoet wierdt uyt vreese/ ende om den onsen te believen) dat soo sy gheleghentheyt ghesien hadden / souden 't Schip overvallen hebben: andere daer en teghen seyden / indien sy eenigh quaedt in den sin ghehadt hadden / souden niet aen boort ghekomen zijn met wijf ende kleyne kinderen / 't welck oock eenighsins stondt te gelooven. Nae d'examinatie is hun alle het leven gheschoncken/ uytgenomen alleenlijck den Tolck / een quantjen zijnde van omtrent 20. Jaren out. Dese was over sulcks seer bedroeft / ende weende gantsch jammerlijck / ghelijck oock dede des Konincks soontjen/ een kindt van 6. oft 7. Jaer out/ ende soo schoon/ na die landen te spreecken/ als men met oogen mocht aenschouwen. Dit kint/merckende dat Houtman meer geseghs hadde als andere / ende dat hy van den Tolck Capitan Mayor ghenoemt werdt / is hem aen de voeten ghevallen / biddende dat den Tolck mede vry wesen/ ende aen lant gaen mocht als d'ander gevanghens/ ende dat met alsulcken eerbiedinge ende verstant/dat sich yder verwonderde/ ende hem sijn bede vergunt wert. Soo dat alle de ghevangens / na dat sy wat ghegheten hadden / in een Prauwe gheset zijn/ ende alsoo naer lant gesonden / uytghenomen twee Jongers/ die ghehouden wierden ten dienste van 't Schip Hollandia, waer van sy den eenen ghenoemt hebben Arossabaya, den anderen Madura, na de namen van de stadt ende 't Eylant daer sy van daen waren. Onder de selve gevangens was oock een vrous persoon/de minne-moeder(so 'tscheē)van't voorsz kint was. Dit feyt heeft de Schips-Overigheydt seer qualijck behaeght/ overmidts het teghens haren wille was aengevangen / hoewel men nochtans genoegh sien konde/dat de Eylanders hare Rondassen/ spiessen/ ende anders mede brochten/ waer door niet goets te vermoeden was. Deselve Eylanders waren immers so hartneckigh ende sterck als die van Cidayo, want al waeren sy schoon met een halve lancie oft rapier doorsteken/ als maer 't hert niet geraeckt en was/ so palmden sy al even hart door 't Gheweer in / om haer weder-partie/so 't moghelijck ware met haer te doē sterven/ja al lagense in 't water/ weerden sich met hunne Crissen so dapper / dat / ten waerder ontset ghekomen hadde / sy vele onder de kloeckste van d'onse souden omgebracht hebben. Scheepstrydt voor Madura.

Door desen strijt zijn de schepen wederom genootsaeckt geweest te verseylen op den 9. dito/ende hebbent den 11. geset onder een Eylandeken genaemt Luboc, ofte kleyn Madura, liggende op 6. grad 10. minut. ongevaerlijck 12. oft. 13. mylen van Java/ ende met noch twee minder Eylandekens om-ringelt. De schepen verseylen. Eylant Luboc.

Hier sagense 22. Mannen op strant gaen/waer onder haren overstē was. Dese hadden een Hert/dat sy wesen te willen verkopen/doch en voerder niemant van

 de onse-

de onſe dien dagh aen lant. Dit Eylandeken hadde den Koningh van Japara (diē het toe quam) eerſt over drie jaer te voren/namelijck anno 1593. met ontrent 100. man doen bewoonen/onder 't gebiet van een Ridder oft Edel-man by hem aldaer geſonden/ ende 't lant wert langhs om beter bevonden/ door de neerſtige bouwerije van de Inwoonders. Was overvloedigh van Rijs/Hoenderen/Vee/Wilt/ ende gevogelte. Om den ooſtelijcken hoeck ſtont een Kercxken met Cocos-boomen / waer omtrent ſy hun meeſt onthielden. Den 12. dito ontrent den middagh iſſer een ſloepe aen lant geſonden/ daer de inwoonders hun verwachten/ende verruylden eenige Hoenderen ende fruyten tegens yſer ende loot/ daerſe ſeer begheerigh naer waren.

Den 14. onder zeyl zijnde/eñ hunnen cours weſt aen vervolgende/op hope van onder wege een goede rede te mogen bekomen/ daer ſy een vande ſchepen mochtē verlaten / want ſy te zwack van volck waren om die alle viere door de zee te brengen/ende in alles onder geſonde/eñ ſiecke/kreupele ende lamme maer 94. perſonen ſterck/hebbenſe den 25. dito het ſelve Eylant Leboc weder in 'tgeſichte gekregen/ des ſy alle ſeer verwondert waren/ dewijle ſy nu elf dagen langh alle neerſtigheyt gedaen hadden om weſt aen te komen/maer waren door de weſte ende noort-weſte winden/als oock door den ſtercken ſtroom/ te rugge ghedreven/ ende hebben 't derhalven wederom onder 't voorſz. Eylant geſet.

Schipper Jan Mullenaer ſterft haeſtelijck. Met vermoeden ende teekenen van vergif.

Des ſelven daeghs / namelijck op den 25. Decembris 1596. is Jan Mullenaer Schipper op 't ſchip Mauritius, haeſtelijck een benautheydt om 't herte krijgende/ in min dan een uyre tijts geſtorven; waer over des anderen daeghs de Barbiers/ met namen Jan Janſz, ende Meeſter Jooſt, in 't voorſz ſchip ontboden zijn/ om/ ten by weſen van den ganſchen Schips-raet/den dooden te viſiteren/die ſy naer gedane viſitatie geoordeelt hebben vergeven te weſen; 't welck oock meeſt alle de omſtanders toeſtonden/ overmits de doode ganſch blau uytgheſlagen/ ende ſijn hayr op het hooft los geworden was/ als oock / om dat het bloedt door het overvloedigh vergif hem ten halſe uytgedrongen wert. Hier door quam onder 't gemeyne volck/ende ſommige van de Overheyt ſulcken murmuratie/ dat alle de gene die te voren begeert hadden de reyſe wijder te verſoeckē/ ende naer de Molucca te varen/met gemeyne ſtemmen riepen/ dat het meer als tijt was naer huys te keeren.

Waer over C. Houtman verdacht / eñ in de boeyen geſet wordt.

Den 27. dito is Cornelis Houtman van ſijn ſcheeps-volck op 't ſchip Mauritius in de boeyen geſet/overmits hy verdacht was van 't voorſz vergif/ende dat om deſe reden: hy eñ Jan Mullenaer hadden meeſt de gantſche reyſe geduyrende tegen malkanderen twiſtigh/ oock tot verſcheyden reyſen hant-gemeen geweeſt eñ d'een dē anderen met opſtekers ende ander geweer gedreyght ende naer geloopen / ſoo dat Houtman (na dat onder de Maets de ſprake ging) eyndelijck ſoude geſeyt hebben/ hy moeſte ſich met vergif behelpen/ of en konde met Mullenaer geen vrede hebben. Dan niet tegenſtaende deſe ende meer andere redenen/wert Houtman den 30. dito vry geſproken / tot datter naerder ghetuygeniſſen op ſijnen perſoon ſouden voort gebracht worden/alhoewel het vermoeden daer om by vele niet op en hielt.

Het ſchip Amſterdam wort geloſt ende daer nae in brant geſteken.

Den eerſten Januarij 1597. alſo de Scheeps-raet/het ſchip Amſterdam, (welck ſo leck gheworden was op de ondiepten voor Jaccatra, dat men wel twee duyſent ſteken elck quartier pompen moeſt) beſloten hadde te verlaten; hebben ſy met gemeyner hant het ſelve ſchip begonnen te loſſen/ ende ontakelen; waer mede ſy beſich geweeſt zijn tot den 11. dito/als wanneer ſy den brandt daer in ſtaken: welck ſeker eē koſtelijck vier was voor de Compagnie van Verre. Terwijlē 'tſchip noch brande/hebben de Inwoonderen met veel Canoas eñ Praos 'tſelve op een drooghte

ofte

ofte klippe geroept/om het yser-werck te behouden/ende quamen verscheydẽ Canoas aen de schepen met allerhande verversinge / die sy tegen het selve yser-werck verruylden. Onder andere quamder een die vraeghden / waerom de Maets het schip niet liever verkocht en hadden aen den Koning oft Gouverneur/die hun selve wel betaelt hebben soude. Den 12. dito zijn de twee jonghers die sy onder Madura gevangen hadden/uyt het schip Hollandia gevloden/ende al swemmende aen't voorschreven Eylant Leboc geraeckt / terwijlen het Scheeps-volck uyt was om water. Des selven daegs hebben de schepen wederom hare anckers gelicht/ met voornemen naer 't oost-eynde van Java te loopen / eñ sich aldaer van alles te versien wat sy souden mogen van noode hebben op de wederom reyse/ ende sagen den 18. dito 's morgens den brandendẽ Bergh/die boven de stadt Panarucan leyt/uytwerpende eenen seer grootẽ donckeren roock/met noch een anderẽ grooten bergh/ by den Portugesen Sierra do Pagode genaemt/van wegen een groote Pagode, ofte Heydenschen tempel/die daer op staet/aende voet van desen bergh leyt een Stedeken dat Paçada heet/waerom hy ooc Sierra de Pacadra genoemt wort. Sy quamen den selven dach noch in de straet/die ghenaemt wort de straet van Balambuam, die op't nauste geen half mijle wijt en is/hebbende ten oostẽ 't Eylant Bali, eñ ten westen dat van Java. Den 21. dito zijn sy de stadt Balambuam so na gekomen/dat syse bequamelijck sien konden/ eñ quamen ten selven dage twee Prauwen aen 't schip Mauritius, daer onder andere een slave in was van sekere Portugeschẽ Monnick. Dese vertelde/ dat hy in Balambuam geweest was/dat aldaer/van wegen de harde Belegeringe (waer van wy hier voren inde Beschrijvinge der Javaensche steden geroert hebben) grooten honger binnen was/eñ dat sekere drie Portugesen/ die van Panarucan aldaer waren het Bosschieterschap bedienende / de moet verloren gaven/ende de stadt niet langer en konden beschermen. De onse sagen aende kuste van Bali in eenen Inham ontallijck veel zeylen/welcke seecker Edelman mede aen boort gekomen/seyde/vergadert te zijn/om de belegerde stadt te ontsetten/waren wel acht duysent man sterck/sonder d'andere die noch elders waren liggende. Maer de onse/ sulcks niet geloovende/ vermoeden dat de gansche macht van Java vergadert was/om haer op te lopen/eñ den deurgangh beletten/ hebben sich derhalven in ordere gestelt/om in allen voorvallendẽ noot veerdig te wesen/eñ den 22. dito geanckert onder eẽ hoog lant/ontrent een mijle n.w. ten w. vande voorsz Belegerde stadt. Alwaer een Edel-man aen haer boort gekomẽ is/die hun alle de gelegentheyt vande Belegeringe vertelde/seggende onder andere/ dat de vader van den tegenwoordigen Koningh van Balambuam noch leefde/ een seer out man / die sich landewaert in was houdende/ ende dewijl hy vermaende van eẽ schip/ in forme als de onse/dat aldaer over 10. jaer geweest was/presumeerden sy dat dese oude Koning de selve moest wesen/die Sir Thomas Candish in sijn schip-vaert schrijft/ als doen ter tijt over de 150. jaren out geweest te zijn. Alle dese dagen maecktet in dit quartier een seer rou weder/met stercke wint/ende hol water: de Inwoonders ghevraeght zijnde/ ofter altijt sulcken onweder was/gaven tot antwoorde/ dat sy sulcx heel ongewoon waren/ende dat de onse het onweder mede-ghebracht moesten hebben. Den 25. dito/vernomẽ hebbende/datter niet verre voor uyt/van daer sy doen warẽ/een riviere was/daer sy haer van alles wel souden mogen versien/zijn sy/de anckers gelicht hebbende daer na toe geseylt / ende/ om niet bedrogen te wesen/ hebben de Pinas met een boot derwaert ghesonden/ welcke de revier wel gevonden hebben/maer was so ondiep/datse qualijck met het ledige boot daer in kondẽ. Op de selve lagh een Dorpken van ontrent 60 huysen/wiens Inwoonderen

De schepen verzeylen om naer huys te keeren.

Sierra de Sagode oft de Pacada.

Belegheringe van Balambuam.

Merckelijcken ouderdom van een Koningh te Balambuam.

deren haer meest geneerden met catoenen kleederen van verscheyden verwen ende wercken te weven/ daer sy seer konstigh in zijn/ eñ d'omleggende Eylanden mede versien/ so dat eenen tamelijckē handel met deselve gedrevē wort. Dese luydē gingen beter eñ schickelijcker gekleet/ als de onse noch gene gesien en hadden/ eñ presenteerden oock met de onse in aller billigheyt te handelen: maer also de verversinge daer so overvloedig niet en was/ als sy wel behoefdē/ zijnse weder verseylt/ ende hebben't den 27. dito omtrent midder-nacht geanckert op 25. vadem zwarte sant-gront/ niet anders meynende/ of lagē onder een Eylant/ dat sich van't vaste lant af-sonderde/ dan bevonden 's morgens dattet het vaste lant van Bali was.

De schepen anckeren onder 't Eylant Bali

Worden van's Koninghs wege besocht.

Den 30. dito isser een Prau aen boort ghekomen ende daer in seker Edel-man/ welcke seyde/ dat de Koningh begeerde te weten/ van waer de onse quamen/ ende sulcx by geschrifte/ mede brengende te dien eynde een Cocos blat ende prien/ waer op de onse hem deden schrijven/ dat sy uyt Holland quamen / ende in aller vriendtschap met hun begeerden te handelen.

Wat hun daer metten eerstē bejegent.

Den 4. Februarij 1597. aen lant komende/ om een water-plaetse te soecken/ vernamen aldaer veel Inwoonders/ die (soo 't scheen) op eenige marckt geweest waren/ draghende yder de Koopmanschappen die sy van daer gehaelt hadden / ende drijvende onder andere veel Vee lancks de strant. Eenige renden over en weder te peerde/ ende een werdter gedraghen op een berrie van 4. sijne Slaven / latende voor hem dragen omtrent 20. lange spiessen/ met lange so roode als witte Catoene quasten daer aen. Dese sont den onsen wat vruchten / ende versocht twee van den haren mede te mogen nemen/ 't welck sy consenteerden / mits krijgende twee van den sijnen in Ostagie.

Ende hoe sy dē Koning vereert hebben.

Den 5. dito sijn sy wat noordelijcker aengezeylt/ ende hebben een schuyt met de twee Slaven aen lant gesonden/ om hunne twee Mannen weder te halen: Maer den Oversten sijne slaven wederom hebbende/ en heeft nochtans de onse niet willen laten volghen/ om dat de Schepen verseylt waren/ ende buyten sijn heerlijckheyt lagen / doch nae vele beloften is den eenen noch door de barningen heen aen de schuyt gekomen/ ende seyde dat de ghene die daeghs te voren gedraghen wiert een van de Oversten des landts was / welcke hem qualijck genoeghen liet dat sy 's morgens verseylt waren/ ende hadden daer over noch gehouden een Portugesche Slave/ by den onsen tot hem gesonden als Tolck / metten welcken hy 's anderen daeghs naer den Koningh en de Stadt Bali gereyst is. Onse Man schreef van daer aen't schip Hollandia, hoe dat hy met de slave van den Koningh seer wel onthaelt was/ ende die van't schip/ om hun weder te hebben/ sonden den Koning 20. ellen gebloemt Fluweel/ een deel root Corael / sommighe Crystaline Glasen/ Spiegels/ ende andere dingen meer. Waer op de Man met de slave terstont los gelaten/ ende 't Schepe ghekomen zijn/ verhalende dat de Koningh gepresenteert hadde alles wat in sijne macht was tot harē besten te wesen/ ende hun voor-eerst ver-eert hadde met 4. Verckens/ ende twee Vaten waters.

Baya de Padan.

Middelertijt was't schip Mauritius den 9. dito in een ander groote schoone Baye gekomen/ met name Padan, daer hun van den Inwoonders verhaelt wert/ datter over 18. Jaren noch sulck volck aen lant gheweest was als zy/ die een koorde in 5. oft. 6. stucken sneden/ ende wederom heel aen malkanderen maeckten. Dit vermoeden de onse Sir Francis Drake geweest te zijn.

De Koning van Bali komt aen de strant.

De Koningh quam alhier aen de strandt ghereden op een seer konstigh ghesneden Waghen/ die ghetrocken wierdt van twee witte Buffels met fraye kleederen behanghen/ hebbende sijn lijf-wachte voor hem gaende/ met langhe spiessen ende

spatten

ſpatten welcke aen de punt vergult waren. Hy begeerde dat men hem eenige eerſchooten doen ſoude/ 't welck alſoo geſchiede / ende ſont des anderen daeghs vier Vaten waters aen boordt. Deſe Koningh van Bali is een rijck ende machtigh Prince/ wel bemint ende ghe-eert van ſijn onderſaten / ende voert wel thien mael meerder ſtaet als den Chipate, ofte Gouverneur van Bantam. Die van den Leeu verſtaende dat het Schip Mauritius op ſoo goeden reede lagh/ hebben haer ancker ghelicht/ ende ſuyden aengeloopen/ om boven de Cabo dos Porces ofte Verckenshoeck te komen / die ſy niet en hebben konnen dobb'leren voor den 12. dito / ende ſijn eyndelijck op den 16. by d'ander twee Schepen geraeckt/ daer ſy 't op 25. vadem gheanckert hebben/ in de voorſchreven Baye de Padan, die men met rechte wel mochte Baya Formoſa noemen/ overmits de goede ververſinge die aldaer te bekomen is. Leydt op 8 graden 33. minuten beſuyden de Linie/ ende 't Landt daer 't ſchip Hollandia by lancx zeylde/ eer het in de ſelve Baye quam / was ſo ſchoonen landouwe/ als ſy noch noyt van de reyſe geſien hadden / daerom ſy 't oock noemden Jongh Hollandt.

Het Eylant Bali is gelegen be-ooſten het groote Eylant Java, hebbende in ſijn omvangh omtrent twaelf duytſche mijlen/ is aen de noort-kuſt heel berghachtig/ eñ ſtreckt met een langen hoogen hoeck na 't zuyden ſeer diep in zee. Zijn noorderhoeck leyt op 8½ graden beſuydẽ de linie. De Hooft-ſtadt is Bali, waer van 't Eylant de naem heeft/ ende heeft de Koningh alhier/ als oock op andere plaetſen des Eylants/ een ſeer groot eñ koſtelijck Paleys/ ofte Hof. De Inwoonders van dit wonder volckrijcke Eylant zijn zwartẽ met gekrolt hayr/ hebbende eenẽ Koning/ die ſeer ſtrengelijc over 't gantſche Eylant gebiet. Van religie zijn ſy Heydenẽ/ eñ aenbidden wat haer ſmorgens eerſt ontmoet. Gaen gekleet als die van Iava, eñ andere omleggende Eylanden/ met de welcke ſy oock dit ghemeyn hebben dat het mannen-volck gantſch geẽ baert en draeght/ maer het hayr ſo haeſt als ſy het vatten konnen/ met ſeker inſtrument terſtont uyt trecken/ eñ beletten te waſſen/ waer van men hout dat de Vrouwen de meeſte oorſaeck zijn/ welcke de gebaerde Mannen na roepẽ/ als Bocken. Sy houdent voor een Hontſche maniere/ dat eẽ mansperſoon al ſtaende ſijn water maeckt / ende doen het al huyckende / als by ons de Vrouwen. Hebben veel Wijven / 't welck een oorſaeck is van haere volck-rijckheyt/ ſo dat niet tegenſtaende ſy ſeer veel menſchen verkoopen/ ende buyten ſlants laten voeren/ hun getal nochtans binnen 't Eylant wel ſes mael hondert duyſent perſoonen ſterck is. Haer meeſte hanteringe is lantbouwen eñ weven/ want het Eylant veel Catoenen geeft/ behalven noch die aldaer van Sambaya, ende by-leggende Eylanden gebracht worden. Heeft overvloedigh veel Vee/ groot eñ kleyn/ als Oſſen/ Buffels/ Geyten eñ Verckens/ oock veel Peerden: doch kleyn als de France/ ſo dat ſy qualijck een gewapent man ſoudẽ konnen voerẽ. Worden luttel uyt 't Eylant gevoert/ daerom ſy aldaer ſeer in getale vermeerderen. Sy gebruyckenſe alleenlyck om den gemeynen man op te ryden van 't een Dorp na 't ander; want de groote Heeren worden gedragen/ oft rijden op wagens/ als hier vooren geſeyt is. Daer waſt overvloedigh veel Rijs/ dan de Koning en laet geen uyt het Eylant voeren/ maer wat de ontallijcke menigte der Inwoonderẽ niet en conſumeert/ dat wort jaerlijcks in harẽ ſterckten/ op hooge bergen leggende/ bewaert/ tegen een Jaer dat het ghewas qualijck geraeckt is/ oft eenigen in-val/ die hun ſoude mogen bejeghenen / om geen perijckel van uyt hongeren uyt te ſtaen/ wanneer hare leeghe Landen verwoeſt worden. Sy hebben oock veel Ghevoghelte/ als Hoenderen/ Eynden/ Veldt-Hoenders/ Pauwen/ Patrijſen/ Tortel-Duyven/

Beſchrijvinge van 't Eylant Bali.

ende

ende veel andere. Hare vruchten sijn Cocos, Oranjen/ Limoenen/ ende Citroenen/die daer met Bosschen vol in't wilde wassen. Item een vrucht seer soo groot als een pere/ met een dun schelleken/Castaenjens gewijse/ bedeckt/ doch so scherp niet/ binnen wit/lieflijck van smake/ende seer gesont tegen 't scheur-buyck. Men kanse bewaren in Suycker ende Peeckel/want afgewasschen zijnde verliesen dien souten smaeck/ende worden weder soet.

Noch hebben sy een vrucht die onder der aerde wast/ groot als een Ockernoot/ doch harder / ende seer vet. De onse en vernamen niet dat by haer eenige Specerien wiessen/ ten sy Gengber/ (die gheheel Indien door wast) maer wel verscheyden Drogen/als Galigan, Doringui, Canjor, Bangue, ende meer andere. Hare Zee ende binne-wateren zijn overvloedigh in visch / so groot als kleyn/ 't welck oock een groot onderhout voor haer is. Sy hebben luttel oft geene handelinge ter zee/ dan varen met kleyne Praukens aen de kuste van Java , om haer Catoenen Lijnwaet te vertieren. Dit Eylandt is een gemeyne reede ende uyt-spanninge voor de Schepen loopende na de Eylanden van Molucco, Banda, Amboyna, Macacer, Timor, ende Solor, welcke hier aenloopen om haer te ververschen / overmidts de overvloedigheyt ende goeden koop van allerley lijf-tocht. De Chinen komen hier oock somtijdts handelen / brenghende Sabels ende Porceleynen/ welcke sy tegen Catoenen Lijnwaet vermangelen. De kleyne Caxas en gaen hier niet/ maer alleenlijck de groote / welcker ses duysent een Reael van achten doet. Haer wapeden zijn als die van de Jauwen. Hebben verscheyden Metalen in 't Landt / met name yser / koper ende gout : doch de Koningh en wilt de Gout-minen niet gheopent hebben. De onse die by den Koningh waeren / sagen hem veel goude ende vergulde drinck-vaten hebben / jae meer ende kostelijcker als sy oyt by eenighen Koningh ofte Heere ghesien hadden / alhoewel de Gouverneur van Bantam daer mede wel van versien was.

Desen Koningh en durvende selfs sijn principaelste nauwelijcks aen spreken/ dan met gevouwen handen. Benevens hem is een Gouverneur/die sy den Quillor noemen/ ende regeert over 't geheele Eylant/ ghelyck de Groote Cancelier in Poolen/so dat al wat hy doet/dat is gedaen. Onder hem staen veel Groote Heeren / die elck haer besonder quartier gouverneren / uyt den name des Koninckx/ 't welck met grooter eendrachtigheyt toegaet/eñ so yemant tegens den Koningh op staet/die wort van d'andere terstont overvallen/eñ ten minsten ghebannen/gelijck over 10. oft 12. Jaren weder-varen was aen een van des Conincks naeste bloet/de welcke hem in sijn huys vermoorden wilde/ ende daer toe veel volcks by een vergadert hadde : maer het stuck aenden dagh komende/werdẽ sy alle ter doot verwesen/ doch de Koningh uyt medelijden versachte het vonnis/ eñ bandense op een woest eñ ongebout Eylant ; welck ten zuyt-oosten van Bali leyt/ eñ genaemt wort Pulo Rossa, ofte 't Wilde Eylant/alwaer sy nu noch woonen/ staende onder den Koningh van Bali, maer en mogen in 't Eylant Bali niet komen.

Pulo Rossa.

Sy hebben 't voorschreven Pulo Rossa nu seer bebout / ende bevolckt ende 't vee isser oock seer aen-gewassen ende vermeerdert. Sijn oock Heydenen/als die van Bali , ende houden al mede die quade ghewoonte / dat als de Mannen overleden zijn/ men veel levendighe Vrouwen met hare doode Lichamen verbrant : welcke dan een teecken is/ dat sy eerlijcke vrouwen zijn / ende hare Mannen lief hebben. Sy ghelooven vastelijck dat sy hare Mans in d'ander wereldt sullen gheselschap houden / ende gaen al danssende met veelderley Musijck / ende Snaren-spel / nae den viere toe / mede nemende haere principale Juweelen / om in d'ander wereldt te ge-

Seltsame ghewoonte. Vrouwẽ springhen levendich in't vier.

te gebruycken. Ende ſeght men / dat deſe gewoonte eerſt is ingeſtelt by een ſeecker Koningh/ om dat te voren de vrouwen hare mannen/als ſy die moede waren/ ende een ander liever hadden / ghemeynlijck plachten om kleyne oorſaecken te vergheven. Doen de onſe daer waren/ wert hun gheſeyt/datter verbrant ſoude worden het doode lichaem van een groot meeſter/ ende wel vijftigh levende vrouwen daer mede : 't welck voorwaer een ſchrickelijck ſchou-ſpel moet weſen / ende den onſen ſo ſeer tegen ſtont/ datter niet een van hun allen beluſt en was om 't ſelve te gaen beſien.

Leggende in de voorſchreven Baye/als geſeyt is/ hebben ſy haer bevlijtight te verſien van't gene ſy op de wederom reyſe ſouden mogen van doen hebben/en zijn dagelijcx aen lant gevaren/om malkanderen te helpen halen ende ſlepen/maer niet met ſulcken yver ende neerſtigheydt alſt ghemeyne Scheeps-volck geerne gheſien hadde / die naemaels in zee zijnde/ haer moeſten verghenoegen laten met Rys ende water/ daer d'Overigheyt dickmaels gheſoden ende ghebraden / oock van alle fruyten de volheyt hadde ; 't welck groote murmuratie ende oneenigheydt onder hun-luyden verweckt heeft. Den 20. Februarij/ alſoo die van 't ſchip Mauritius aen landt waren/ zijnder twee van hun Maets/ met namen Emanuel Rodenburgh van Amſterdam , ende Jacob Claeſſen van Delf te landewaert in ghegaen / die aen d'andere ſeyden / men ſoude haer / ſoo ſy te lange toef den/ niet verwachten. Deſe twee en heeft men naemaels nopt meer vernomen / al-hoe-wel tot verſcheyden reyſen naer hun vereyſcht hebbende : Sy ontboden een dagh oft twee daer nae dat men haer kleederen ſenden ſoude / maer wierdt niet ghedaen : Datſe met haren vryen wille van d'ander Maets gheſcheyden zijn / weet men ſeecker / maer niet / of ſy vrywillighlijck daer gebleven zijn : Immuers en zijn nopt meer op geſlaghen. Twee Hollanders gaen aen lant/ ende blijven achter.

Na dat ſy haer zeyl reet gemaeckt hadden/hebben ſy den 26.dito 's middaeghs haere anckers ghelicht/ om haere wederom-reyſe bezuyden Java naer de Cabo de Bona Speranza te vervorderen/ ende zijn uyt de Eylanden Java ende Bali gheſcheyden/ ſterck weſende drie Schepen/met name Mauritius, Hollandia, oft den Hollantſchen Leeuw, ende het Duyfken,waer op waren 89. perſoonen/zijnde 't overblijfſel van 249. daer mede ſy af-gevaren waren uyt Hollant. Behalven deſe 89. perſoonen/ warender noch acht vremdelingen/die ſy op de uytreyſe gekregen hadde/ namelijck/2 Jongers van Madagaſcar, een Chinees, twee Malabaren, een die ſeyde geboren te weſen van Malacca , een kleyne Jongen omtrent 8. oft 9. jaer out/ geboren op 't Eylant Java, in een ſtadt genaemt Joartam, ende Abdul de Guzarat, van welcken hier voren dickmaels verhaelt is. Wederom reyſe van de 3.ſchepen naer Hollant toe.

Den 28.dito zijn alle de Scheeps-Officieren by een gekomen in de kajuyte van 't ſchip Hollandia, alwaer ſy op 't leſte hooge woorden gehadt hebben/malkanderen verwijtende ende te laſte leggende de handelinge voor de Stadt Bantam aengerecht. De Commiſen ſeyden/dat de ſchippers ende Stierluyden uyt vervaertheyt ende vreeſe van daer geſeylt waren/latende hare medemaets in de pekel : De Schippers daer-en-tegen gaven de Commiſen de ſchult datter geen Peper ghekocht en was / daer ſy haer nochtans met de ſchepen gebracht hadden in de beſte ende treffelijckrſte Koop-ſtadt van gantſch Indien : In ſomma elck hadde ghenoegh te ſeggen / ende gingen deſe woorden niet heymelijck/ maer ſo luyde/ datſe alle het Scheeps-volck mackelijck hooren ende verſtaen konden. Twiſt tuſſchen de Commiſen ende Schippers.

Den 24. Aprilis. 1597. na dat ſy 57. dagen onder zeyl geweeſt hadden/hebben ſy 't vaſte lant van Africa in 't gheſichte ghekreghen / dat de Portugeſen noemen De ſchepen krijgen Terra do Natal / in 't geſicht.

Terra-

Terra do Natal, gelegen op 33. graden 11. minuten bezuyden de Linie: De Caphres ofte Wilde vierden ende roockte seer/ als sy de onse gewaer wierden. Den 26. dito is 't Schip Hollandia door misverstandt zijner Overigheydt van d'ander twee Schepen afghedwaelt/ ende en hebben den anderen sichtent in een gantsche maent niet gesien/ so onder noch sal verhaelt worden.

Verliesen malkanderen.

Den 30. dito/ hebben sy veel Vogelen vernomen met witte becken/ als oock de Vogelen by den Portugesen Faisons genaemt/die seer bont ende plackigh op 't lijf zijn/ maer onder wit. Dit wort voor een teken gehouden dat men niet verre van de Cabo de Bona Speranza en is.

Den 6. May 's morghens sagen die van 't schip Mauritius ende de Pinas de Cabo d'Aquilhas achter uyt o. n.o. van haer leggen/met een leege punt in de zee streckende: Eñ de 7. dito gisten sy bewestē de Cabo de Bona Speranza te wesen/te meer om dat sy de Trombas oft groote Rietstruyckē sagen drijvē/ daer van in't beginsel van deser Schipvaerd gesproken is/die sy den 8. eñ 9. dito noch al mede vernamē.

De twee Schepen passeren naer gissinghe de Cabo de Bona Speranza.

De twee schepen gelopen hebbende tot den 23. dito/hebben alsdoen de hooghte gekregen van 't Eylant Santa Helena, dies sy haren cours w. ten z. aen deden/ eñ kregē het selve Eylant smorgens den 25. dito n.w. van haer in't gesichte: 'twelck hem seer hoogh op dede / als sy noch wel 14. mijlen van daer waren. Des anderen daeghs 's morgens liepen sy tot op 4. mijlen na onder 't Eylant/ ende de Pinas liep voor uyt dicht om de Noorder-hoeck/om op de rede te komen/alwaer sy vier groote Portugaelsche Karraken sagen leggen/die daer eerst gekomen waren om haer te ververschen/ gelijck sy gewoon zijn te doen/overmits dit Eylandt (alhoewel daer / door ordre ende verbodt der Koningen van Spaenjen ende Portugael/ niemant op en magh woonen) seer overvloedigh is van Oraenjen / Limoenen/ Citroenen/ Bocken/ Geyten/ Verckens/Barbarissche hoenderen/Patrijsen/ Quackelen/ ende veelderley andergevogelte. De zee isser mede seer visch-rijck/eñ 't lant draeght veel gesonde kruyderen. Heeft omtrent seven mijlen in den ommeloop/ ende is in hem selven asachtigh/ eñ seer droogh/ so dat het hout van de boomen daer op overvloedelijck wassende/nergens toe nut en is/als tot brant-hout. Heeft op eenige plaetsen wat Swavel. Als 't de Portugesen eerst ontdeckten/ so en warender noch ghedierten/ noch fruyten / dan alleenlijck abondantie van soet water/dat van de bergen in een valeye komt storten; eñ van daer na de zee loopt/ alwaer sich de Portugesen komen verwateren ende ververschen. Dese valleye is van wegen hare groenigheyt so vol gedierte ende vogelen/dat men die met steenē kan doot smijten/ende al waert datter noch eens so veel schepen quamē/ so souder altoos genoegh wesen. Dit is te meer te verwonderē/overmits dat het lant niet bewoont en is/noch gehavent en wort/dan alleen indien korten tijt dat de Portugesen daer leggen. Aen de strant is veel zouts/ 'twelcke wel te passe komt/om de Bocken/Verckens/eñ visschen te zouten/ende tot onder-hout vande Schip-luyden te bewaren. So dat het schijnt dat dit Eylant door de voorsienigheyt Gods aldaer geleyt is/tot een uytspanninge der vermoeyde eñ behoeftige Oost-Indievaerders: Dē naem van S. Helena heeft het gekregen om dat het eerst gevonden wert op dē 21. Meye/welckē dach de Roomsche kercke gewoon is jaerlijcx te vierē ter eere vande Keyserinne Helena, moeder van Constantinus de groote/ eñ is dit als noch de rechte tijt dat de Portugaelsche schepē daer gemeynlijck aen-komen.

Krijghen het Eylandt S. Helena in't ghesichte.

Beschrijvinge van 't Eylant S. Helena.

Naerder beschrijving van S. Helena.

INWERP.

„ 't Eylant S. Helena leyt op 16½. graden bezuyden de Linie/ 550. mijlen vande
„ Cabo de Bona Speranza, 350. van de kuste van Angelo, ende van die van Brasilien

lien 510. dit zijn de naeste vaste landen die 't heeft. Is een seer hoogh eñ bergh- ,,
achtich lant/ so dat het ghemeynlijck bedeckt is met wolcken. De vrucht-boo- ,,
men eerst by dẽ Portugesen daer op gebracht/ zijnder van selfs/ eñ sonder voort- ,,
poten oft planten/ so seer aengegroeyt eñ vermenighvuldight/ dat alle Valleyen ,,
vol zijn/ ende dragen 't geheele jaer door haer vruchten/ uyt oorsake/ dat het daer ,,
alle dage met vlagen vijf oft ses mael regent/ eñ het Sonne-schijn telckens daer ,,
stracx op volght. De dieren eñ vogelen zijnder by duysenden: De visch in sulc- ,,
ker menigte/ dat men slechts met kromme spijckers so veel vangen kan als men ,,
begeert/ eñ is so uytnemende goet van smake/ dat so wie daer van gegeten heeft/ ,,
seggen moet/ noyt beter gheproeft te hebben. In somma is ghenoeghsaem een ,,
aertsch Paradijs/ eñ de schepen die 't selve in 't weder-keeren van Indien gera- ,,
ken te missen ('t welcke somtyts geschiet) lijden de meeste ellende van de werelt/ ,,
gedwongen zijnde te loopen na de kuste van Guinea, ende aldaer te wachten tot ,,
het regent/ om sich te verwateren/ soo dat het scheeps-volck dan half doot over ,,
komt. De Portugesen latender in 't afvaren haere krancken/ met wat voor- ,,
raet van Rijs/ Olie/ Biscuyt eñ Specerijen; want van vleesch eñ visch vinden sy ,,
daer de volheyt. Dese krancken blijvender tot des anderen jaers/ datter weder ,,
andere schepen komen/ eñ haer mede nemen. Wordender ghemeynlijck terstont ,,
genesen/ want is een seer gesonde eñ wel ghetempeerde lucht. De Koningh en ,,
wilt niet toe-laten datter yemant metter woon blijve/ op dat sy hun 't selve niet ,,
en souden eygen maken/ maer een yegelijck zijn gerijf even na laten hebben.

De Pinas by de voorsz kraken komende heeft een schoot gheschooten/ om die van 'tschip Mauritius te verwittigen/ datter onraet was/ 't welck hem seer verdroten heeft/ als die wel gehoopt hadden/ op 't Eylant S. Helena haer te ververschen/ maer siende dat het anders niet zijn en mocht/ hebben den hals toegeset/ ende haer cours naer huys toe genomen. Na dat sy omtrent twee glasen van 't Eylant afgelopen hadden/ hebben sy een zeyl vernomen/ ende na by komende gesien/ dat het was 't schip Hollandia, dat sy nu een gantsche maent langh gemist hadden. Hier in zijnse meer verblijt gheweest/ als bedroeft om 't verlies van hare ghewenschte herberge/ die sy op 't Eylant S. Helena gemeynt hadden te nemen. Die van 'tschip Hollandia vertelden/ hoe dat sy den 16. dito twee Fransche scheepkens gesien hadden op de hoogte van 22. grad. 50. min. doch haddẽ de selve niet konnẽ ter spraeck komen/ overmits de Franssen voor haer bevreest waren. Hadden oock dẽ 24. dito eẽ Portugesche krake voor uyt gesiẽ/ dewelcke/ bekennende dat sy Neerlanders waren/ een bloetvane van sijn stenge hadde laten wapen/ eñ terstont twee schoten naer hun toegeschotẽ/ die weder vijf schotẽ naer hem gedaẽ haddẽ/ lopende voorts elc zijn cours na 't Eylant S. Helena, daer d'ander drie kraken geanckert lagẽ/ die so haest sy 'tschip Hollandia sagẽ/ eẽ schoot geschotẽ hebbẽ/ om haer volck van lant te krijgẽ/ 't welck/ als 'tschip Mauritius daer quam/ seer dick aẽ boort gehaelt wert.

De schepẽ en mogen 't eylant S. Helena niet aendoen.

Komen wederom by malkanderen

De drie schepen malcanderen be-eerschoot hebbende/ setten haer cours n. w. aen naer huys toe met een doorgaende o. z. o. wint/ ende saghen den 1. ende 2. Junij veel vogelen/ waer uyt sy vermoeden niet verre van 't Eylant Ascension te wesen/ ende passeerden den 7. dito benoorden de Linie equinoctiael/ 't eerste in twee gheheele jaren/ die sy op de reyse geweest hadden.

Passeren de Linie equinoctiael.

I N W E R P.

Dit Eylant is eerst ontdeckt geworden op Hemel-vaerts dagh/ eñ heeft daer ,,
van den naem ghekreghen. Leydt op 8⅓. graden bezuyden de Linie/ ende van ,,
Sante Helena noordt-west aen 190. Spaensche mijlen. Is mede vol Bergen ,,

Beschrijvinge vã 't Eylant ascension

 ende

„ ende heuvelen/maer niet so hooge als S. Helena, doch wat grooter omme-loop.
„ Heeft gansch geen soet water/noch niet een groenen tack/ofte loover. Zijn geberghten zijn roodachtigh/ als de aerde/ of roode verwe/ die men in Spaensch noemt Almagro, van wegẽ een stedeken so genaemt/daer sy veel gevonden wort.
„ Heeft eenige schoone eñ groote witte zee stranden/eñ gaet in menigte van visch S. Helena te boven/waer door ongelooflijck veel vogelen sich daer op onthoudẽ/ van de groote als onse jonge Gansen. Dese komen met duysenden over de schepen vliegen die voor by varen/ende laten sich met handen grijpen/maer smaken vischachtigh/ende zijn niet goet om 't eten. Op dit Eylant en vint men gantsch geen gedierte/ende is mede assachtigh ende verbrant als S. Helena.

Op den 26. Junij quamder veel stofs in 't schip Hollandia gewayt/waer uyt sy gisten niet verre van 't Eylant S. Antonio te wesen / welcke 't westelijckste is van de Eylanden van Cabo Verde, ofte 't Groene Hooft, die de onse noemen de Zout-Eylanden/ende by ons in den aenvangh van dese Schip-vaert beschreven zijn.

INWERP.

Beschrijvinge van de Cabo Verde.

„ Het Groene Hooft/by dẽ Portugesen Cabo Verde genaemt is dien hoeck oft voor-geberghte van Africa, welcke Prolomæus noemt Arlinarium, ende is by den Portugesen eerst gevondẽ in't jaer 1474. ten tijde van Koninck Alfonsus de vijfde. Wort aen weder zijde bepaelt met de water-vloeden Gambra, ende Senega, eertijts Stachiris eñ Daratus geheeten. Heeft aen de zuyt-zijde een Eylant/daer sich veel gevogelte op onthout; ende volgens dien altijdt groote menighte van Eyeren voor den Schip-luyden te bekomen is. Dit Eylant is seer gevaerlijck om aen te doen/overmits de blinde klippen daer omtrent liggende: ende is derhalven beter dat men loope na seker ander Eylant / leggende omtrent drie mijlen van daer; geheel onbewoont/ ende anders niet dragende dan hout eñ steen.
„ Het vaste lant wort hy zwarten bewoont/die met allerley volckeren handelen: waer door sy oock meerderley talẽ/sonderlinge Fransch eñ Portugeesch konnen spreken. Gaen heel naeckt/uytgenomen dat sy een dun doecken dragen voor de schamelheydt. Doch de Overigheden ende Edelluyden sijn ghemeynlijck wat cierlijcker toe-gemaeckt / ende van den gemeynen volcke goet t'onderscheyden/ want draghen een langh Catoenen kleet / in forme van een Vrouwen hembde/ welck met blaeu gestreept is/als by ons de tijcken. Aen hare armen eñ beenen hebbense veel vierkante lederen sackens hangende/maer wat sy daer in dragen/ en heeft men tot noch toe van haer niet konnen verstaen. Sy dragen ooc vijftigen ofte Paternosters om den hals/ ghemaeckt van Zee-peerden tanden / met Glasen Coraelkens (die sy van den Hollanders oft andere koopen) daer tusschen. Op 't hooft hebben sy een mutsken van sulcken stoffe als 't kleet is. Is voorts een wijs ende voorsichtigh volck / sich ghenerende met lantbouwerije; ende met Rijs ende eenige andere vruchten volnoegt zynde: oft vintmender eenige rijcke/die winnen hun goet met Vee aen te houden/ 't welcke daer weynigh gevonden wort / ende daerom seer dier is. Men heefter veel Smeden / die hun hant-werck seer wel verstaen/ende 't yser wordter in grooter weerde gehouden.
„ Insonderheyt hebbense geerne lange ysere staven gesmedet als Lancien/ want die gebruyckense veel tot visschen/ende lant-bouwen / makender oock verscheyden soorten van geweer af/ als schichten/ worp-ysers/ spiessen/ ende soo voort:
„ Hebben kleyne ofte geen kennisse Godes/ doch die met de Christenen om-gaen/ zijn wat beter verlicht: Voor de reste en is haren Godts-dienst den Mahometischen ongeloove niet seer ongelijck/ende laten sich oock besnijden. Zijn seer ge-

negen

negen tot onkuyſheyt/ want behalven dat de mannen ſo veel vrouwen moghen „ nemen als 't haer luſt / ſo zijn de vrouwen oock ſelden met hare Mannen te vre= „ den/ eñ ſien wonderlycke geerne de vremdelingen. De Portugeſen aldaer woo= „ nende/en kennen den Spaenjaert voor haren Heere niet/maer leven ende hande= „ len vry met allerley aenkomende volckeren: doch en hebbender oock geen gebiet „ ter werelt als over hare ſlaven ende huyſgenooten: want de regeringe beſtaet „ geheel by de Overſte van elck beſonder Dorp/welcke ſy Algaieres noemen. De= „ ſe/ wanneerder eenige uytheemſche ſchepen aenkomen laten ſich ſtrax met hare „ ſchuytjens aen boort voeren/ende ontfangen hare gewoonlycke tollen.

Den 29. Junij quamen ſy inde zee/by dẽ Portugeſen Mar de Sargaſſo genaemt/ van wegen het kruyt Sargaſſo, hier boven by ons beſchreven/daer ſy als mede be= waſſen leyt: Ende 's daeghs daer aen paſſeerden ſy den Tropicus Cancri, gelegen onder 23. graden/ 30. minuten. Dẽ 10. Julij is een vande jongers op 'tſchip Hollandia, klimmende naer een vlagge die op de beſaens maſt ſtont/eñ byna om hooge weſende/van boven neder in zee gevallen/ ende alſo hem de maets in geenerley wijſe konden helpen/overmits de moye voortgangh van 't ſchip/wert hy 't zijner gelucke/na veel wenckens ende weeuwens/ van de Pinas/ die een half mijl achter uyt was geberght. Den 12. dito giſten ſy by de Eylanden Corvo ende Flores te weſen/dan vernamẽ geen lant/maer de Son peylende/vonden ſich op 37. grad.

Wonderlycke bewaringe.

I N W E R P.

Corvo ende Flores zijn twee van de neghen Eylanden / die de Spaenjaerden „ noemen Las Açores: dat is/de Sperwers ofte Havicks Eylanden/om dat men/ „ doen ſy eerſt ontdeckt werden / groote menighte van de ſelve voghelen daer op „ vant. De Nederlanders noemenſe gemeynlijck De Vlaemſche Eylanden, over= „ mits de eerſte Inwoonders van 't Eylant/Fajal, 'twelck mede een vande negen „ is/ Nederlanders/ ofte Vlamingen zijn geweeſt ſo doch de weſterſche natien al= „ de Nederlanders onder dien naem van Vlaminghen pleghen te begrijpen. „ Van deſe eerſte inwoonders is tot op den huydigen dag tot een groot geſlach „ te gebleven/welcke noch alle in weſen ende perſoon den Nederlanders ghelijck „ zijn. Oock vliettter uyt het ghebergthe van 't ſelve Eylant een beke oft rivier= „ ken/waer omtrent deſe afkomſte noch woonachtigh is/welcke beke de Portu= „ geſen als noch noemen A Ribera dos Framencos. De namen van deſe Eylanden „ zijn als volgt: Tercera, ſ. Michiel, ſ. Maria, ſ. Georgio, Gratioſa, Pico, Faial, eñ Flores. „ 't Hooft van allen is Tercera, groot omtrent 15. oft 16. mijlen in't ronde/ ende „ een hoogh klippachtigh lant/ ſo dat het genoeghſaem onwinbaer is/ want be= „ halven zijn hooge ſteenrotſen/ſo en heeftet nergens ſo kleynen ſtrandeken/of is „ met een goede ſterckte bewaert. 't En heeft geen havens noch redẽ/daer de ſche= „ pen ſouden mogen bevrijt zijn/als alleenlijck voor de Hooft-ſtadt Angra. Deſe „ heeft een open haven/gelijck een halve Maen/welcke de Portugeſen Angra hee= „ ten/ ende daer van heeft de ſtadt haren naem ghekreghen. De haven heeft aen „ d'een zijde op een uytſtekende elleboogh twee bergen genaemt Breſijl. welcke ge= „ heel in zee komen/ſo dattet van verre een beſonder Eylant ſchijnt. Deſe bergen „ zijn ſo hoogh/ dat men van daer altoos wel tien oft twaelf / ende met klaer we= „ der / wel vijfthien ofte meer mijlen in zee ſiet. Inde ſtadt is de Cathedrale ofte „ Domkerck/als oock de wooninge van den Gouverneur ende Raet/die over al= „ le de Vlaemſche Eylanden 't hooghſte ghesegh heeft: Drie mijlen van Angra „ leyt noch een ſtadt genaemt Villa da Praya, dat is: De Strandt-ſtadt, overmidts „ ſy by een groote Strant leyt/ waerom daer weynigh handel ofte vaert is. Sy „

Beſchrijvinghe van de Vlaemſche Eylanden.

Angra Hooft-ſtadt van Tercera.

,, is bemuert/ eñ tamelijc wel betimmert/maer weynig bewoont. De inwoonders
,, generẽ haer meest met lantwerck/want heeft rontom veel schoon korenlant/ge-
,, lijc ooc 'theel Eylant seer vruchtbaer eñ lustig is. De wijnẽ aldaer vallende zijn
,, kleyn/eñ mogẽ niet durẽ/waerom d'Eylanders/die van vmogẽ zijn/haer meest
,, versien van wijnẽ uyt Madera eñ Canariẽ. Van vlees/vis/eñ allerhande lijftocht
,, ist Eylant so overvloedig/dattet in tijt van noot hem selvẽ kan spijsẽ. Olie/zout/
,, kalck/ende allerley aerde-werck moet men van buyten daer brengen. Persiken/
,, appelen/ peeren/ Orangien/ Limoenen/ende meer andere boom-vruchten was-
Batatas wortel. ,, sender overvloedig. So doen mede alle kruyden eñ planten/ met name den wor-
,, tel die sy noemẽ Batatas, waer van de planten zijn boomẽ als wijngaerden/maer
,, verscheydẽ van bladeren. Dese wortelen wegẽ sommige 1. pont/ sommige meer
,, ofte min/wordẽ/vermits hare menigte/by dẽ rijckẽ weynig geacht/maer sijn eẽ
,, goet onderhout voor de schamele menschẽ/seer soet eñ voetsaem. Men vint noch
,, een soorte van wortelen in dit Eylant/ welcke zijnde omtrent twee vuystẽ dicke/
,, zijn om aen te sien even als gout-geel hayr/ eñ in het tastẽ so facht als zijde: Sy
,, gebruyckense daer/ om beddẽ mede te vollen/ maer die curieus ware/souder wel
,, yet frays af konnen weven. Men heefter weynig wilt ende gevogelte/dan Ca-
,, nary-vogelkens ende Quackelen zijnder by duysenden/ als oock gemeyne ende
,, Calekoetsche hoenderen. 't Lant is op sommige plaetsen seer berghachtigh/en-
,, de vol bosschen/ quaet om door te reysen / overmidts men dickwils een mijl oft
,, ander-half anders niet en ontmoet als loutere steenklippen/ die so ongelijck en-
,, de scherp zijn/dat men der qualijck op treden derft/van vreese datmen zijn schoe-
Wijngaerden. ,, nen ende voeten door snyden sal. Dies niet tegenstaende zijn alle dese rotsen be-
,, plant met wijngaerden/so vol/dat men in de Somer daer niet door sien en mag/
,, eñ schieten harẽ wortel tusschen de steenen in/so dat het wonder is waer sy haer
Koorenputten. ,, voetsel krijgen/ te meer dat sy in 't goede lant niet en willen wassen. Het koren/
,, ende alle andere vruchten in dit Eylant wassende/en konnen boven een jaer niet
,, dueren/ja indien men't koren niet en begroeve/soude binnẽ vier maenden oft min
,, altemale bedorven zijn/ maer om sulcx te verhoeden/ heeft elck burger op 't een
,, eynde van de stadt sijn besondere put/slechtelijck inde aerde gegraven/ van bin-
,, nen ront/eñ boven met een mont so wijt datter pas een man door mach/welcke
,, met een steen/gemaeckt als een decxel/ wort toe-geslotẽ/ ende gemerckt. Som-
,, mige putten sijn so groot datter twee of drie last korens in mach/eñ inde maent
,, Julius leyt een yder zijn koren daer in/overdeckende voorts dẽ steen met aerde.
,, Tegen Kersmisse halẽ sy't weder uyt/ eñ brengent in hare huysẽ/ oft latent oock
,, wel langer daer in leggẽ/eñ als sy't uyt-halẽ ist so goet als doen sy het eerst daer
Ossen. ,, in deden. De ossen van dit Eylant sijn wel de grootste eñ schoonste van gansch
,, Europa/ hebbende uytter matẽ schrickelijcke eñ groote hoornen/ doch so mack
,, eñ tam/dat een uyt duysent van sijn meester by namẽ geroepẽ zijnde (want heb-
,, ben elck haren besonderẽ naem/als by ons de hondẽ) niet en sal laten terstont te
,, komen. Dit Eylant schijnt onder hol te zijn/want in't gaen over de steenrotsen/
,, gevet geluyt gelijck als een kelder/waer door het ooc/als meest alle Eylandẽ/de
,, aertbevinge dickmaels onderworpen is. Men vint hier/ende op S. Michiel, ee-
,, nige plecken daer noch dagelijcks roock ende damp uyt gaet/ ende 't lant ront-
,, omme verbrant ende versengt is/mede een ghemeyne plage van veel Eylanden/
wonderlijcke Fonteyne. ,, die meest alle hare Æthnas ofte Swavel-bergen hebben. Daer zijn oock Fon-
,, teynen / in de welcke men een Ey kan sieden / niet anders dan oft over een vier
,, hinghe. Drie mijlen van Angra is een Fonteyn / die 't houdt datter in wordt

ghewor-

ghewoꝛpen / metter tijdt veranderen doet in ſteen / ghelijck men ſpeuren kan,, aen een boom daer beneffens ſtaende/ wiens woꝛtel/ komende met de eene helft,, onder 't water van de ſelve Fonteyne / in ſoo harden ſteen is verandert / als of,, 't enckel ſtael was: daer en teghen d'ander helft die 't water niet en raeckt / is,, noch houdt / gelijck alle woꝛtelen van boomen behooꝛen te weſen. Dit Eylant,, geeft oock veel ſchoon hout/ende met namen Cederen hout/'twelcke daer ſo ge-,, meyn is/datmer karren ende wagens van maeckt/ja tot bꝛanthout gebꝛuyckt.,, Op 't Eylant Pico, gelegen omtrent 12. mijlen van Tercera, waſt een hout/dat,, ſy Teixo noemen/ 't welck ſo hart is als yſer/ende ghewꝛocht zijnde/ een coleur,, heeft als root Camelot/al met de ſelve wateren/woꝛt hoe ouder hoe ſchoonder;,, ende is derhalven in ſulcker weerde ghehouden/ dat het niemant en magh doen,, af-houwen/als de Koningh/oft ſijn Officieren. Den pꝛincipaelſten handel van,, Tercera is die van het Weet ofte Paſtel, 't welck aldaer veel ghewonnen woꝛdt.,, Paſtel. Sy doen oock ſommige goet pꝛofijt met te wachtẽ op de Vloten van Spaenſch,, ende Poꝛtugaels Indien/ Bꝛaſil/ Cabo Verde, Guinea ende andere gheweſten /,, welcke daer om de goede gelegentheyt des Eylants/gemeynlijc haer komẽ ver-,, verſchen/waer dooꝛ niet alleenlijck de Inwoonders/maer oock de omleggende,, Eylanders hare hantwercken eñ leeftochte inde ſelve vloten komen verhandelen.

Seven oft acht en twintig mijlẽ zuyt-ooſtwaert van Tercera leyt het Eylant,, S. Michiel. S. Michiel, dat by de 20. mijlen langh/ eñ mede vol ſteden ende Doꝛpen is. De,, Hooft-ſtadt heet Punta Delgada, daer noch meerder handel met Paſtel geſchiet,, als in Tercera, vermits die in dit Eylant meer valt als in geẽ van d'andere; ſo,, datter alle jare gemaeckt woꝛden over de twee hondert duyſent Quintalen/elck,, Quintal gerekent tegẽ hondert pont Hollantſch gewichte. Heeft oock veel ko-,, renlants/ſo dat de Inwoonders altemet alle d'omlegghende Eylanden helpen,, ſpijſen. Ten heeft mede geen havens ofte Rivieren/dan alleen de vlacke zee/ende,, noch min beſchutſels als Tercera.

12. Mijlen zuytwaert van S. Michiel leyt het Eylant S. Marira, groot ontrent,, S. Maria. 10. oft 12. mijlẽ in't ronde/ heeft ſonderling geen handel dan van pot-aerde/ die,, de omleggende Eylanders aldaer halẽ/ maer is mede overvloedig in lijftochte.,,

Van Tercera n.n.w. aen 7. oft 8. mijlen leyt het Eylandeken Gratioſa, dat niet,, Gratioſa. boven de 5. oft 6. mijlen in't ronde groot is/ maer vol van allerley vꝛuchten en-,, de victualie/ ende daer beneffens ſeer playſant ende luſtigh.

Het Eylant S. George leyt 8. oft 9. mijlen n.w. aen van Tercera, hebbende,, S. George. 12. mijlen in de lenghte/ maer niet boven de 2. oft ten hooghſten dꝛie in de bꝛeet-,, te. Is woeſt ende bergachtigh/dan geeft oock wat Paſtel. De Inwoonders,, gheneren haer meeſt met vee ende bou-neringe. Hier valt mede veel Cederen-,, houdt/ dat ſy op Tercera verhandelen / aen de Schꝛijn-werckers ende andere,, Ambachtſluyden/ ſich aldaer/ gelegentheyts halven meeſt onthoudende.

Weſt zuyt weſt van S. George 7. mijlen leyt het Eylant Fajal, groot 17. oft 18.,, Fajal. mijlen in't ronde/ ende 't beſte van alle de Vlaemſche Eylandẽ naeſt Tercera en-,, de S. Michiel. Is mede ſeer overvloedich in vee/viſch/ ende allerley leeftocht/ſo,, dat de ſelve met heele Carveelen vol dagelijcx naer Tercera ende elders gevoert,, woꝛt. Heeft oock veel Paſtel/ ſoo datter tamelijcken handelt valt. De pꝛinci-,, paelſte plaetſe is de ſtadt Villa Dorta. Op dit Eylant zijn de Inwoonders mee-,, ſtendeel van Nederlantſche afkomſte/ doch gebꝛuyckẽ de Poꝛtugeſche tale/ om,, dat ſy dooꝛ langheydt van tijde daer onder vermenght zijn. Sy zijn den Neder-,, landers ende vꝛeemdelingen ſeer toegedaen.

,, Van Fajal, 3. mijlen zuyt-ooſt-waert/ van S. George 4. mijlen Z. W. ende van
,, Tercera Z. W. ten W. 12. mijlen leyt het Eylant Pico, alſo genoemt van een hoo-
Pico. ,, gen berg/ die ſy Pico noemen/ welcke/ naer ſommige meynen/ de Pico van Cana-
,, rien in hoogte overtreft. De Eylanders generen haer mede met vee ende lant-
,, bouwinge. 't Lant is ſeer vruchtbaer van allerley leeftocht/ ende geeft de beſte
Corvo ,, wijnen van alle deſe Eylanden. Begrijpt omtrent 15. mijlen in't ronde.
ende Flo- ,, Van Tercera weſt aen tot het Eylant genaemt Flores zijn 70. mijlē/ eñ een mijl
res. ,, oft ſo noortwaerts/ leyt een kleyn Eylandekē van twee oft drie mijlē in't ronde/
,, genaemt Corvo, welcke beyde nu ter tijt mede gerekent wordē onder de Acores,
,, ende onder eenē ſelvigen Gouverneur ſtaen / al-hoe-wel ſy eygentlijck daer on-
,, der niet en behooren. Flores is omtrent 7 mijlen groot/ geeft wat Paſtel, ende is
,, overvloedigh van lijftocht.
,, Alle deſe Eylanden ſijn bewoont by de Portugeſen/ maer de ſterckten zijn al-
,, le beſet met Spaenſche Soldaten/ ſonder dat nochtans de Portugeſen daer ee-
,, nige onkoſten van hebben / noch eenigen overdaet van lijden/ want worden ſoo
,, nauwe onder dwangh gehouden/ datter niet een ſonder oorlof/ en magh te lan-
,, dewaert in gaen. De lucht ende de wint zijn in meeſt alle deſe Eylanden / ſon-
,, derlingh in Tercera, ſoo ſterck dat ſy het yſer ende ſteen van de huyſen in korter
,, tijt ganſch op eten/ ende tot ſtof maken. Hier tegens maken ſy gemeynlijck de
,, ghevels van ſteenen / die ſy van onder de Zee aen den Oever van't Eylant upt-
,, trecken/ op de welcke de wint ſoo geen kracht en heeft.

De ſche-pen ko-men in de Hoofden. Den vijfden Auguſti giſten ſy in de Canael van Enghelandt te weſen / op de hooghte van 37. graden. Den 9. dito quamen ſy in de hoofdē/ alwaer ſy een Con-voyer van Amſterdam vernamen/ die haer byſette broot/ bier ende kaes/ 't welck ſy wel van noode hadden/ maer hun nochtans ſchadelijck was/ want de ſucht in de beenen terſtont daer door meerderde. Dit was 't eerſte Nederlantſche Schip dat ſy op de gantſche reyſe geſien hadden. Den 10. dito 's middaeghs hebben ſy met grooter vreughde/ 't eerſte in 29. Maenden tijts / de Hollantſche kuſt geſien/ ende des ſelven daeghs zijn ſy genootſaeckt geweeſt/ door den harden ſtorm / het

Settent voor Pet-ten. anckker te laten vallen voor Petten ; 't welck het eerſte was in 6⅓ Maenden dat ſy een ancker in zee gehadt hadden. Des anderen daeghs ſijn Mauritius eñ de Pinas

Komen binnen Texel. t'ſeyl gegaen naer Texel / alwaer hun de Lootſluyden binnen brachten/ 't Schip Hollandia, door dien 't volck te zwack was/ heeft ſijn ancker niet konnen lichten ; ende kreegh tegen den avont ſo zwaren ſtorm/ dat ſy haren Maſt moſten kerven/ eñ in duyſent perijckelen waren om te vergaen. Dit duerde tot den 14. dito/ maer doen beterde 't weder/ de Lootſluyden quamen aen boordt/ hielpen haer 't ancker winden/ ende brachtenſe alſoo nae veel verdriets ende gevaerlijckheydts binnen.

Soli Deo Gloria.

Van de Gewichte , Mate, ende Munte in Ooſt-Indien.

Bahar groot. IN Malacca , Achem , ende omlegghende plaetſen weeght men met Bahars , ende zijn tweeder-hande (namelijck groot ende kleyn. 't Groot Bahar heeft 200. Ca-tes, elcke Cate 26. Tayels, oft 38⅓. oncen gewichte van Portugael/ want elcke Ta-yel hout ⅓. once ſchaers. Met dit gewichte weeght men de Peper/ Nagelen/ No-ten Muſcate/ Gengber/ Caneel/ Tamarinden, Lacca, Macis, Suycker/ Myrabola-nen, Sandel-hout/ Indigo/ Aluyn/ ende meer andere waren.

De

De kleyne Bahar houdt oock 200. Cates, doch elcke Cate maer van 22. Tayels, ofte 32¼. once / want in kleyn gewichte hout het Tayel 1½. once stijf. Met dit gewichte weeght men Quicksilver/ Vermilioen/ Coper/ Blick/ Tin/ Loot/ Yvoor/ Zijde/ Muscus Algalia ofte Civet/ Ambar ende Camphora. Doch ten vaste Lant in Indien wort Camphora, Myrrha, Cassia, Lignum Aloes, Rhabarbar, ende Spicanardi door Faratelen gewegen / elck doende te Lissebon een Arroba, ofte 32. pondt. Het Safferaen wordt verkocht door een ander ghewichte/ Almene genoemt/ ende doet twee pont. Bahar kleyn.

In China weeght men oock met de Bahars, elck houdende 300. Cates, welcke tot Malacca maer 200. doen/ elcke Cate van China hout 16. Tayels maer tot Malacca niet meer dan 14. dat is so veel als 21. oncen Portugaels gewichte. Een Tayel wegende so veel als 1¼. Reael van achten/ heeft 10. Masen, eñ een Mase 10. Conduri. Met dit gewichte wegẽ de Chinesen 't silver/ als sy het daer voor kopen/ overmits sy geen munt en hebben/ maer snyden alle Realen ende ander silver in kleyne stuckens. Tot Bantam, geheel Java, ende de omligghende Eylanden deur/ heeft een Tayel maer 8. Masen, ende twee Realen van achten wegen seven Masen.

Gebruycken oock noch een gewicht/ dat sy Mao, oft Hant noemen/ ende houdt maer 12. Cates, kleyn gewichte van 22. Tayels de Cate, dan in Cambaya eñ Indien hout het 27. ende wegen alle eetbare ware daer mede. Mao.

In China gebruyckense oock een gewichte dat sy Picol noemẽ/ wegende 66⅔. Cates, also dat drie Picols met een Bahar wegẽ 200. Cates eñ hier by weegt mẽ de zijde. Picol.

In Europa weeght men de Diamenten/ Robijnen/ ende andere kostelijcke ghesteentẽ by Quilates, wegende elck vier greynen; maer in Indien door Mangalis, die elcke vijf greynẽ houdẽ. De Esmeraudẽ weegt mẽ door Cates van elck drie greynẽ. Mangalis.

In de Apteke gebruyckt men kleyn ghewichte/ als een Metricol, wegende een derdendeel Loots/ ende Mitricoli, een vierendeel Loots. Dit is 't gene men van hare gewichten heeft konnen vernemen. Metricol.

Men gebruyckt in Indien, Cambaya, ende Bengala een mate/ genaemt Candijl, daer sy den Rys eñ andere greynen mede verkoopen / houdende ontrent veerthien Schepels/ ende wegende 500. ponden. Met dese mate bevracht men oock de schepen/ seggende/ een schip van soo veel Candilen. Candil.

In Java eñ omliggende plaetsen is een ander kleynder mate die sy noemen Gantan, houdende (so hier voren ergens geseyt is) omtrent drie pont Peper. Van dese gaender 17. in een Sack/ die sy Baruth noemen/ wegende 54. ende somtijts 56. pont Hollantsch. Sy gebruycken noch een ander Mate Gedeng genaemt / daer mede sy alle greynen meten/ omtrent 4. pont houdende. Gantan. Baruth. Gedeng.

Hare mate in't verkoopen van Fluwelẽ/ Lakenẽ/ Lijnwaten/ ende andere warẽ van westẽ/ is de Couodo van Portugael/ groot twee ellen een vierendeel. Maer hun eygen waren verkoopense meest by de heele ende halve stucken / die elck haer gesette maet hebben moeten/ namelijck 14. oft 15. ellen 't stuck / ende dat soo wel in China, als op ander plaetsen. Ellen.

Nopende haer gelt ofte munte / so salmen weten/ dat sy in Indien/ als tot Goa ende op de kuste van Malabar rekenẽ by Pardaos Xerafins, welck een silveren munte is/ maer van slecht alloy/ wort geslagẽ in Goa; hebbende een Sebastianus op d'een zijde/ ende 4. gebonden pijltjens op d'andere. Doet drie testoenen/ oft 300. Reys Portugaelsche munte. Sy rekenen oock by Tangas, dat eygentlijck geen munte in specie en is/ maer (by maniere van spreken) gebruyckt wort; als met ons de rekeninge van ponden/ schellingen/ grooten/ oft guldens / stuyvers/ penninghen/ Ec. Pardaos Xerafins. Tangas.

Daer-

Daer gaen 4. Tangas goede / oft 5. Tangas quaime munte / in een Pardao Xerafin, want sy hebben tweederley maniere van rekenen / namelijck by Tangas van goedē oft slechtē alloye. Noch gebruyckense in hunne rekeninge Vintins, doch mede niet in specie. deser 4. goede oft 5. quade doen een Tanga. Het leeghste oft minste gelt zijn Basarucos, gegoten van quaet Tin. Vser 15. goede oft 18. quade doē een Vintin, eñ de drie doen so veel als twee Reys van Portugael / somma datter 375. Basarucos gaen in een Pardao Xerafin. Daer geschiet dickmaels groote valsheyt onder de Pardaos Xerafins; alhoewelt de gangbaerste munte is van gantsch Indien. Daerom zijnder oock op alle hoecken van de straten sekere Indiaensche Christenen gestelt / die om een kleyn loon het gelt dat men ontfangen sal besien / eñ zijnder so gau op / dat sy al tellende / eñ deur de hant gaen latende / op een hayr wetē te sien / sonder te toetsen / oft inde hant te nemen / offer een valsch is / al lagh hy oock onder duysent. Daer de onse / al nemen sy die in de hant / eñ keerense duysentmael om / de goede nochtans vande quade niet en weten te onderscheyden ; maer opsmijtende / vintmer de valsheyt in. Wordē in't vaste lant vande Heydensche Indianen geslagen / om de Indianē met te bedriegē / waerom niemant gelt en derf ontfangē / al en waert maer eē halve Pardao, sonder 'tselve dē Xaraffes (want so zijn dese gelt-keurders genoemt) eerst te toonē / welke voor het kleyne profijt dat sy daer van treckē / gehoudē zijn / het gelt dat sy also getelt hebbē / goet te doē / doch gebeurt seer selden dat sy hun vergissen. Dese luyden zijn oock seer bedienstigh in't gelt te wisselen / ende sullen op eenen Pardao altoos 3. ofte 4. somtijdts oock wel 8. oft 10. Basarucos toe gheven / waer met sy hun frapkens weten te gheneren.

Vintins. *Basarucos.*

Sy hebbē in Indiē noch een munte / die sy Fanos noemen / eñ doen de 20. een Pardao. Item eē ander uyt Persen komende / genaemt Larrins, na de stadt Lar, daer sy geslagen worden. Dese zijn langh-werpigh / als dick silver-draet / dobbel gevouwen / ende hebben aen d'een zijde een teken vanden Koningh van Persen / sijn van seer fijn silver / sonder eenighe vermenghelinghe / ende ghelden 't stuck 105. oft 108. Basarucos, nae de wissel dan gaet.

Fanos. Larrins.

Noch hebbense een munte die sy *Pagodes* noemē / welcke men van twee oft drie soortē vint / doende altoos over de acht *Tangas*. Sy wordē gemunt in *Narsinga, Bisnagar*, eñ daer omtrent / door de Heydense Indianē / met een Afgod / Duyvels-gewijse / op eē stoel sittende / aē d'eē zijde : aē d'ander eē Koning oft overste op eē triomphwagē die vā eē Olifant voort getrockē wort.

Pagodes.

De Venetiaensche *Sichini* oft ducaten / die aldaer in menighte over *Ormus* gebraght worden / als oock andere in Turkijen gemunt / doender gemeynlijck twee *Pardaos Xerafins*.

Sichini.

Sy hebben oock noch een goudē munte / die sy *S. Thomas* noemen / om datse een *S. Thomas* op d'een zijde hebbē / eñ een lang cruys op d'ander / doē altoos over de 7. eñ somtijts 8. *Tangas*.

S. Thomas.

In Indien en is anders gheen Spaensch gelt gangbaer als Realen van achten / welcke sy *Pardaos de Reales* noemen : dese doen daer ghemeynlijck / alsse eerst met de schepen aenkomen / 436. Portugaelsche Reys / ende daer na verhoogense in den wissel / als mense soeckt om naer *China* te voeren / maer gaen nimmermeer leger.

Realen van achten.

In't kopē eñ verkopen moet men altoos onderscheydentlijck bedingē met wat gelt dat mē betalen sal / ofte betaelt wil wesen / 'tsy dan met *Pardaos Xerafins*, *Pardaos de Reales* ofte *Pardaos* van gout ; even als men op eenige plaetsen in Italien onderscheydt maeckt tusschen *un scudo d'oro*, ende *un scudo di moneta*, dat is / een gouden Croone / oft een Croon aen payement. Als men Peerlen / Gesteenten / Gout / Silver eñ Peerden koopt ofte verkoopt / soo en noemt men maer dus ofte so veel *Pardaos* eñ verstaet men als dan *Pardaos* van 6. *Tangas*, maer van andere warē / als men 't te vorē niet en onderschept / so verstaet mē alleenlijck *Pardaos* van vijf *Tangas*.

Sy gebruycken oock te seggen *Pardaos de Larrins*, dat so veel is als vijf *Larrins* yder *Pardao*.

Daer zijn noch andere soorten van munte / die alleenlijck gaugh hebben in de Provincien daerse geslagen zijn. In *Bengala* ghebruyckt men in plaetse van *Basarucos* ofte Duyten / een maniere van Schelpkens / oft (soo andere schrijven) Amandelen.

F I N I S.

